

JACOBI MARTINI PROFES-
SORIS ACADEMICI

De

TRIBUS ELOHIM

LIBER PRIMUS,

PHOTINIANORUM

Novorum

ET

Cum primis GEORGII ENIEDINI

Blasphemis oppositus.

Editio Secunda.

WITEBERGÆ,

Impensis Zachariæ Schureri Bibliop.

In Officina Johannis Richteri viduæ.

JACOBI MARTINI PROFES-
SORIS ACADEMICI

DE

TRIBUS FLORIBUS

LIBER PRIMUS

PHOTINIA VORUM

NOTATA

ET

CHIA PRIMA GEORGI ENIEDI

REPERIUNTUR

Edio Secunda

I G I

WITTEBERG

Imperialis Bibliotheca

In Officina Johannis

1993,2

ILLUSTRI

ac

GENEROSISSIMO COMITI

ET DOMINO

Dn. CAROLO

GUNTHERO, Sacri Ro-
mani Imperii

Quatuor Viro,

IN Schwarzburg & Honstein
Comiti,

IN Arnstadt / Sonderhausen /
Rhoda / Leutenberg / Elettenberg /

Domino,

Capituli Walckenrodt

Administratori, &c.

Domino suo benignissimo,

JACOBUS MARTINI

humiliter dedicat, conse-

cratq;

EPISTOLA

UOT, QUAMQUE GRAVIBUS ac perniciosis hæresibus à primis usque *Novi Testamenti* exordiis agitata & vexata fuerit CHRISTI Ecclesia, historiæ passim Ecclesiasticæ, ut & omnium temporum Doctores ac Patres Orthodoxi suis in scriptis abunde satis testantur. Verum omnes istas hæreses quasi lusum quendam ac jocum fuisse quis dicat, si eas NOVAE huic cōparaverit, quæ olim à PHOTINO in Ecclesiam invacta, nostro seculo à nonnullis, & quidem ab illis, qui (quod deplorandumne an execrandum?) in scholis Ecclesiisq; nostris nati & educati sunt, à nobis verò, quod ex nobis non erant, egressi, novis coloribus oblita, novisq; furoribus instructa, ab Orco revocatur. Hæc quippe illa hæresis est, quæ ipsum jugulum universæ fidei & religionis Christianæ petit, dum Christum naturalem Dei filium, ex essentiâ ejus ab æterno genitum, ideoq; naturâ Deum, negat, eundemq; pro mundi delictis satisfecisse inficiatur: Spiritum autem S. virtutem quidem Patris agnoscit; distinctam verò ab eo personam esse, omni Scripturæ carere funda-

DEDICATORIA.

fundamento vociferatur, nec non cætera omnia, quæ hactenus constanti & immotâ fide, in Ecclesiis & Scholis nostris ex Scriptura adserta sunt, ex eadem Scriptura infringere & funditus subvertere contendit. Ita enim infernalis Serpens & longè versutissimus ille Proteus in omnes omnino ac diversas quoq; & contrarias scit se formas transmutare. Hactenus persuasit credulis, & eo nomine miserimis hominibus, ab unius Hierocratis nutu & arbitrio, sepositis S. literarum monumentis, pendendum, eumq; solum, propterea quòd Spiritum doctorem & ductorem perpetuum habeat, audiendum, ideoq; non ex Scriptura (nempe quæ obscura, imperfecta, & instar cerei nasi, in omnes partes & opiniones flexibilis sit:) sed ex oraculo scilicet Tarpejo verborum, dictorumq; sacrorum verum intellectum petendum esse; proindeque reperti sunt, qui ipso Religionis principio ad ipsum illud principium evertendum, aliudq; extruendum usi sunt: ita ex Scriptura contra ipsam Scripturam humana processit audacia, literæq; illæ, quæ præire ad veritatem debebant, non præ-

ire ad veritatem debebant, non præire, sed subsequi, nec regere ac præscribere, sed parere atque ancillari coactæ fuerunt. Quo sanè stratagemate, infinitam hominum multitudinem non tantum fraudulenter in errores magnos & abominandos præcipitavit: sed etiam (horrendum dictu) ut à lectione sacrâ planè abstinèrent, interdicens, à Scripturis ac mandatis divinis ad opiniones & traditiones humanas, proindeq; à luce ad tenebras, à verò ad mendacia, à cœlo ad Orcum, contra manifestum verbum & expressam literam, nequiter abduxit. Quæ blasphemix postquam universo orbi ex verbo DEI ad liquidum monstratæ & confutatæ sunt, adeoque bona pars mortalium, repudiatis traditionibus humanis, ad Scripturam, ejusque assiduam lectionem revocata sit, adeò, eoque planè contrario modo rem aggreditur veterator ille Diabolus; quodque antea improbaverat, jam probat, quod negaverat, affirmat: nempe firmiter credenda esse ea, quæ in Scripturis continentur, & quidem in solis Scripturis, expressa litera con-

signa-

Signatis, nullâ interveniente collectione
 & consequentia traditis. Quæ sanè hy-
 pothesis satis speciosa est, simpliciter
 determinans, verbo credere, ab eo so-
 lo pendere, cum eo solo & non cum
 Ethnicis Philosophis de articulis & ar-
 canis fidei loqui. Pari modo priscis
 temporibus ARIUM excitavit, à quo
 magnâ invidiâ prægravabantur Ortho-
 doxi Patres eodem hoc prætextu, quòd
 scilicet Ecclesia de inaccessiblei illa lu-
 ce divinitatis non aliter deberet senti-
 re, quàm ipsa divinitas, prodiens ex
 arcanâ Majestatis suæ sede, se patefa-
 cit, neque aliter loqui, sed linguam Spi-
 ritus Sancti ubique imitari & retinere,
 ipsa denique verba totidem syllabis, li-
 teris, apicibus exprimere. Prætende-
 bat enim, & quidem satis speciosè, ut
 erat *Μαλεκτηνώτατος*, urgebat, huma-
 næ mentis imbecillitatem nullo modo
 sibi hoc arrogare posse, ut de myste-
 riis, supra omnem humanæ mentis ca-
 ptum atque intellectum infinito inter-
 vallo positus, speret, se commodius & dex-
 terius loqui posse, quàm ipsum Filium
 Dei, quia solus novit Patrem, & nobis

EPI T O L A

quantum de D E O scimus, & intelligimus, ex arcano ejus sinu revelavit. Mulier igitur, ajebet Arius, taceat in Ecclesia: hoc est, ut denominationes sive appellationes Philosophicæ in Ecclesiam, nullo modo transferendæ sunt: ita nequaquam ad essentiam divinam explicandam, quippe quæ in luce inaccessibili habitat, & à nullo homine, non modo corporis, sed ne mentis quidem oculis videri potest, adhibendæ sunt. Uterque igitur & Arius & Sabellius hunc habebant prætextum, se de divinis mysteriis non aliter, quàm ipsum D E U M in Scripturis, loqui, proindeque se non ut Trinitarios (ita Orthodoxos vocabant) miscere Philosophiam cum doctrina Ecclesiæ, & propterea nolle confiteri unam essentiam & Tres personas, cùm Scriptura has ethnicas appellationes planè ignoret. Quæ quia admodum plausibilia erant, brevissimi temporis intervallo Arianismus penè universum terrarum orbem occupabat: qui licèt in Synodo Nicænâ publicè confutatus & damnatus fuisset, Ario ex Ecclesia ejecto, & in exilium

D E D I C A T O R I A.

lium pulso : nihilominus sub larvâ illâ suâ, se cum sacra Scriptura unicè statuer, loqui, sentire, docere, nec Ethnicos & Philosophicos terminos cum Theologicis permiscere & confundere, adhuc longè plures suæ impietati socios adjunxit, periculosissimamq; & pestilentissimam suam hæresin longè lateq; disseminavit, ac tandem eò usque promovit, ut in Synodo Hierosolymitanâ , circa annum Christi trecentessimũ trigesimum octavum congregata, iterum receptus sit Arius, & paulò post in Synodo Constantinopolitanâ ab exilio restitutus , suum dogma publicè defenderit, Athanasio in exilium ad Treviros ejecto. Qui tamen animo non defecit , sed unâ cum alijs pijs doctoribus hæresi huic fortiter restitit, & contradixit, demonstravitq; Arium, ejusque discipulos tantum sonum intendere, nec dictorum intelligere etiam vestigare, cum interim non novitas verbi attendenda, sed virtus Sacramenti intelligenda esset. Ut igitur nullum violentum, diuturnum: sic quoque falsum diu subsistere nequit; sed tandem in seipsum corruere & evanescere cogitur. (Quare

EPISTOLA

& hæc tandem hæresis cum suis auctoribus prorsus interiit. Quia igitur non amplius ista turbare Ecclesiam, hominesque seducere poterat Angelus ille Apostata, cui nomina mille, mille nocendi artes, à modo interpretandi Scripturas, Ario, Sabelio, Photino & similibus Hæreticis opposito, occasionem fumens, pededentim homines, à Scripturis abduxit, sacras, mysticas & fidei res in speculationes Philosophicas commutavit, & ut docti cum indoctis opiniones ac traditiones humanas, & confectarentur & amplecterentur, impulit. Sic optime cogitata, interveniente astutiâ Diaboli, pessimè ceciderunt: quippe eò tandem perventum est, ut sepositâ Scripturâ, excussisq; ex manibus Christianorum libris sacris, solæ traditiones hominum pro a-mussis & norma fidei haberentur, hisque plus auctoritatis, quàm ipsi divino verbo & literis sacrosanctis tribueretur. Por-rò quoniam, ut diximus, hæ quoque imposturæ ac fraudes per organa Christi fidelia, à Spiritu sancto ad id potenter excitata, adeò detectæ sunt, ut univer-
fo

DEDICATORIA.

Iam orbi Christiano omnibus ex par-
 tibus innotuerint, ad antiquum & pri-
 stinum suum redit ingenium Diabolus,
 Photinianismum, è veteribus simul &
 novis hæreticis ac perfidis, monstrosis-
 que opinionibus concretum & coacer-
 vatum ab Orco revocat, nihilque nisi
 Scripturam crepat, nihil nisi sacras lite-
 ras postulat: atque ita, ut cum Poeta
 loquar, in se sua per vestigia volvitur
 atri Dæmonis ars. Verum enim ve-
 ro ut homicida & mendax est ab ini-
 tio: sic etiam quando per novos hosce
 hæreticos clamat, solam Scripturam esse
 attendendam, solam sequendam, audi-
 endam, loquendam, nihil minus facit,
 quàm quòd se facere profitetur: imò
 contrarium potius facit, dum novos ar-
 ticulos & hypotheses, fidei Orthodoxæ,
 adeoque ipsi Scripturæ oppositas, fingit,
 verba sacra obtorto collo torquet, un-
 dequaque conquisitis peregrinis, & ad
 rem nihil facientibus locis, planos, per-
 spicuos & certos textus, ambiguos red-
 dit, omnia *ἀνὰ καὶ κατὰ* versat, pro libi-
 dine, abusivas & tropicas locutiones
cla-

EPISTOLA

claris textibus affingit: ad summam, nihil aliud, quàm cothornum, utrique pedi congruentem, ex sacra Scriptura facit: & sic ipso novo hoc factò denuò satis ostendit, se sui similem, hoc est, usquequaque patrem mendacij esse, & non nisi de suo, hoc est, mendacia in hisce suis organis, novis Hæreticis, proloqui.

Cùm primùm de controversia & hæresi hac aliquid audiui, seriò statui, & cum multis alijs Orthodoxis censui, crepitum istum Diaboli potius contemnendum esse, tergumque superbo Spiritui, in suâ jam olim damnata secta, rugienti, obvertendum, & nugas Satellitij Ebionitici conspuendas potius, quàm honorem hunc deferendum, ut in sterquilineo ejus volutando nobis laborem creemus. Cùm verò controversia illa familiarior mihi redderetur, idq; præsertim ex collationibus, hoc nomine inter me & Reverendum ac CL. Virum, *Dn. Joannem Iaufrerum, οὐνοῦ ἀπὸ τοῦ* meum, frequentissimè tum in mensa, tum inter deambulationes, quas sanitatis causa suscipiebamus, institutis, altius de ea cogitare cæpi:

DEDICATORIA.

cæpi: obtulit tum ille meus consalaneus
librum, ab homine quodam Germano,
eoque conterraneo meo, *Christophoro*
Osterodo, idiomate Germanico scriptum,
& cuidam Augustanæ civitatis Syndico,
Georgio Tradelio, oppositum, quem, ut
natura est hominum, avidissimè, diligen-
tissimeque perlegebam. Inter perle-
gendum autem non sine admiratione
eiusdem argumentationes, & sacrarum
literarum non tam allegationes, quam
detorsiones observabam, quæ vel homi-
ni in Theologia exercitatissimo non
parum negotij & difficultatis facessere
posse videbantur. Altius ergo de ea re
cogitare incipiebam, & quia recordabar,
Reverendum & CL. Virum Dn. Docto-
rem *Wolfgangum Franzium*, Theolo-
gum, ut in cæteris, ita in hac ipsa contro-
versia versatissimum, de horum hæreti-
corum in Hebræa & Græca lingua, co-
gnitione fortassè non nulla, de eorundè
modo disputandi satis perplexo, de mira
in divinis dictis allegandis promptitudi-
ne, de peculiari textuum Biblicorum
explicatione, & collatione, ac potius per-
turbatione ac depravatione, similibus
que.

EPISTOLA

que, mecum sæpius verba commutasse
 Quæ verò omnia tum securus stulta ju-
 dicabam, fabulis annumerabam & con-
 temnebam : illorum, inquam, quia re-
 cordabar, occasionem quærebam sedu-
 lò, isthæc ipsi in mentem revocandi, &
 si quos haberet libros, ab ipsis scriptos,
 eos inspiciendos, legendosque ut mihi
 concederet, petendi. Quod meum pro-
 positum sperato progressu, & fine non
 caruit. Non enim libri tantum mihi
 sunt concessi; sed insuper potestas facta
 fuit, de quolibet horum Hæreticorum
 dogmate, locorumque Biblicorum de-
 pravatione sæpe & multum conferendi.
 Nactus ergo sum ista occasione *librum*
Socini contra VViekum & Bellarminum,
Georgij Enjedini explicationes locorum
Veteris & Novi Testamenti, ex quibus
Trinitatis dogma (ut quidem Hereticus
 loquitur) *stabiliri solet : & Nobilis cu-*
jusdam Poloni, Adami Goslarvij à Bebelno
confutationem, Keckermanno oppositam.
 Quæ scripta diligentius evolvens, istos
 longè inveni alios, quàm mihi persua-
 sum antè erat. Quos enim *Φιλασόφους,*

αλόγους

DEDICATORIA.

ἀλόγως, & in lingua Græca ac Hebræa
 bardos & plumbeos arbitrabar; eos in
 hisce disciplinis haud vulgariter versa-
 tos, expertus sum, & quidem tantò ma-
 jore cum admiratione, quantò illos i-
 pſos reperi σοφιστικωτάτους & αἰρετικωτάτους:
 cū omnino admiratione, imò etiam
 indignatione dignum sit, in viros doctos
 tanta opinionum, ne dicam blasphemiarum,
 monstra ac portenta, cadere posse.
 Quibus ita animadversis, totus mu-
 tatus sum, aliterque de illis & eorum
 scriptis judicare cœpi: nempe hosce Or-
 thodoxæ Ecclesiæ hostes non contem-
 nendos aut refutatione indignos; sed
 acriter potius omni ope refellendos ac
 convincendos esse. Non enim puto,
 ullos unquam à Diabolo excitatos fuisse
 hæreticos, qui tam astute & callide in ali-
 enum & perversum sensum sacræ Scri-
 pturæ dicta detorquere, omniaque ha-
 ctenus pro fide nostra asserta, tam spe-
 ciosis prætextibus, & tanquam similium
 locorum collationibus, in dubium vo-
 care, & suam hæresin tam mirifice palli-
 are, nec nō sacrę Scripturę autoritate so-
 phisticè

EPISTOLA

phisticè & callidè allegatâ colorare poterint. Quandoquidem non in cortice hærire videri volunt; sed ad medullam usq; Scripturæ descendere: neq; ex versionibus, sed ex ipsis fontibus, Græcis & Hebræis, argumenta petere, quibus vel suam hæresin non sine apparente veritate probant, vel nostram sententiam, dictorumque sacrorum explicationem sive interpretationem confutant: ut non dubitem affirmare, neminem fæliciter contra hosce hostes pugnaturum, qui his armis instructus non sit: habitu nimirum accuratè disputandi, & adversarium urgendi: cognitione utriusq; linguæ, Græcæ & Hebrææ: & accurata, assiduaque librorum sacrorum lectione, ut historias & res sacras calleat, textus Biblicos in conspectu & memoria promptè habeat, eos sine mora & hæsitatione allegare sciat, locumque cum loco conferre, alterum ex altero explicare, & tandè ipsum contextum, ut & singularum vocum vim & sententiam rectè ac nervosè repræsentare queat.

Quanquam autem & ego hîc mecum habitem, & norim, quàm sit mihi curta
supel-

DEDICATORIA.

supellex, harum controversiarum tracta-
 tionem, ut gravissimam, sic solidam, li-
 benter illis, quorum hac in palestrâ in-
 dustria & dexteritas publicè constat,
 transcribere, non tamen propterea no-
 tam mihi temeritatis inuri meritò posse
 arbitror, quòd tum mei ipsius, tum alio-
 rum gratiâ, ipse quoque veritatis in hoc
 genere partes suscipere, & ingenij ac do-
 ctrinæ vires experiri volui. Negare e-
 nim non possum, me prima hæreticorū
 istorum librorum lectione non leviter
 perturbatum fuisse, nempe nō sine meo
 morfu expertum, illa etiam dicta, contra
 quæ ne Diabolum quidem hiscere sal-
 tem vel posse vel audere, semper credidi,
 non tantum in dubium vocari, sed fen-
 sum quoque illorum certum & solidum
 planè negari, & miris technis, quantum
 quidem in ipsis est, everti aut labefacta-
 ri. Ne igitur fides mea (quod clemen-
 tissimus ac misericors DEUS meus a-
 vertet) naufragium faceret, ipsemet Scri-
 pturam diligentius, quàm hactenus fe-
 ceram, scrutari, viresque horum Sophis-
 matum, cum primis Sacrosanctæ Trini-
 tati, & veræ Filij DEI & eorū opposito-
 rum,

rum, periclitari conscientiam meam coactus sum. Quo meo conatu, & quali quali labere hunc fructum obtinui, ut non tantum diligentius legerim & evolve-
rim Scripturas; verum etiam miris modis in mea fide sim confirmatus. Nam licet longe pestilentiores sint novi hi Hæretici, quam ulli hactenus alij, utpote qui, singulari quadam pietate, quam satis hypocriticè simulant, quodque semper in suis concionibus, disputationibus, scriptationibus, Scripturam sacram in ore & calamo ferunt, specioso sanè prætextu, multos decipiunt, & dogmata sua miro & abominando astu propagant: interim tamen rebus illorum accuratius excussis, scriptisque pensius examinatis, ibi non nisi bachanalia vivunt, hinc tota ipsorum Sapientia in meris verborum argutijs captandis, in tortuosis vocum ambiguitatibus excogitandis, in diversissimis textibus sacris, quandam inter se vocum analogiam & similitudinem habentibus, confundendis, consistit. Quocirca ut facilius est quærere, quam respondere, destruere, quam construere, telam ordine dispositam implicare, quam

DEDICATORIA.

quàm explicare: Sic quoque horum Stultorum unus plus quærere, destruere, intricare scit, quàm decem Sapientes & Orthodoxi respondere, extruere, extricare possunt. Diligentia igitur quædam, & rerum, linguarumq; , ut monui, ad Hæreticos hosce confundendos requiritur cognitio: quæ verò quando, præeunte seriâ ad *D E U M* invocatione, auxiliique divini & Spiritus sancti imploratione, usurpatur, ad rem hanc seriò applicatur, & illorum nugis verè & directè opponitur, facili negotio tota illorum Sapientia in fumum evanescit, imò in contrarium, meram nimirum stultitiam, transformatur. Quemadmodum etiam in nonnullis satis stolidâ & ἀλογος per se à quovis, vel mediocriter in literis, & lectione Biblica versato, judicari facile potest.

Clarissima, firmissimaque est demonstratio Apostoli Petri Actor. 2. quâ docet, illud Psalm. 110. *Sede ad dextram meam*, non de Davide, sed unicè & in solidum de *CHRISTO* Domino intelligendum esse, cum inquit: *Non enim David ascendit in cœlos, sed dicit ipse: Dixit Dominus*

)()(a

Domini

EPISTOLA

Domino meo, sede ad dextram meam: En-
 jedinus nihilominus non tantum audet
 illam in dubium vocare: sed etiam sim-
 pliciter negare, accusando Apostolum,
 non sine maxima impietate, quod urgeat
 duntaxat Grammaticum verborum sen-
 sum, non phraseos vim & usitatam dicē-
 di consuetudinem. Quid verò est Scri-
 pturam depravare, & obtorto collo rap-
 tare, si hoc non est? Deitatis Domini no-
 stri *JESU CHRISTI* testimonium
 longè excellentissimum, manifestissi-
 mumque extat in Epistola ad Romanos
 cap. 9. v. 5. *Ex quibus (patribus) est Chri-*
stus, quod ad carnem attinet, qui est super
omnes, Deus laudandus in secula. Vbi
 Apostolus Paulus extollere volens digni-
 tatem Gentis Judaicæ in *CHRISTO*, o-
 stendit, eum non tantum nobilissimum
 esse hominem, ex patribus oriundum:
 sed simul *DEUM* benedictum super o-
 mnes Patres, imò super omnia. Quid
 verò nostri Hæretici? Enjedinus & Soci-
 nus maximâ sanè cum blasphemîâ ne-
 gant, verba, ὁ ὢν ὁ πρὸ πάντων Θεὸς εὐλογητὸς
 εἰς τὰς αἰῶνας de *CHRISTO* loqui: sed
 meram esse exclamationem *δοξολογικὴν*
 de

D E D I C A T O R I A.

de *DEO* Patre: atque ideo post *κατὰ σάρα*
κα, comma poni debere, à librarijs omis-
 sum. Verùm cavillum hoc omnia exem-
 plaria M. Scripta Græca, constanter rela-
 tivum *ὅων* ad *CHRISTUM* referentia,
 facile eludunt, ut & Syrus Paraphrastes
 ad scopum Apostoli respiciens, verba illa
 posteriora ad *CHRISTUM* expressius re-
 fert gemino relativo; quando inquit: *Ex*
quibus apparuit CHRISTUS in carne, Quod
est Deus super omnes, Cui sint laudes & be-
nedictiones in secula seculorum Amen. Ad-
 de, si vel maximè post verba *κατὰ σάρα*
 comma ponatur, uti etiam à nostris po-
 nitur, parum opinioni hæreticæ prodesse
 poterit: imò magis nostra confirmatur
 sententia. Arguitur enim indè, quòd
 sit una periodus, de eadem re sive subje-
 cto loquens, nempe de *CHRISTO*, & non
 de *DEO PATRE*. Sic *Franciscus Davidis*
 turpissimè ludit in casu nominis *In 8.*
 Nā omnes, & Apostoli, & Patres, omnes,
 inquam, Christiani jam inde à resurre-
 ctione *CHRISTI* crediderunt, docue-
 runt, & ex Scripturis demonstrarunt,
CHRISTUM mediatorem nostrum, ado-
 randum esse, ad id usi inter alia loco

EPISTOLA

Actorum 7. ver. 59. insigne & evidentissimum invocationis *CHRISTI* exemplum in Stephano martyre nobis ante oculos ponente. Sic enim ibi legimus: *Lapidarunt igitur Stephanum, invocantem & dicentem, Domine Jesu, suscipe Spiritum meum.* Id verò ut eludat dirus ac nefarius hæreticus, dicit, vocem *ἰησοῦ* non esse Vocativi, sed Genitivi casus, ut ita *Stephanus* non Jesum Christum, sed Dominum & Patrem ejus invocaverit. Verùm quis ita stupidus & hebes, qui nugas hasce non palpare queat? cùm non dicatur *κύριε τῷ ἰησοῦ*, & illud *τῷ*, ut nota Genitivi casus ponatur; quod omnino ex usu Græcæ linguæ esset necessarium. Adde quod Stephanus hîc *vers. 59.* invocet illum ipsum, quem videt *v. 56.* adstantem ad dextram *DEI*. Ut enim ibi clamat, & inquit: *Ecce conspicio cælos apertos, & Filium illum hominis adstantem ad dextram DEI,* nempe ad me in veritate confessionis conservandum & ad sese recipiendum promptum ac paratum: Sic in eadem fiducia & actu continuo hîc eundem Filium hominis invocat & dicit: *Domine Jesu suscipe Spiritum meum.* Hæc igitur & hujus

DEDICATORIA.

hujus generis infinita alia quando, Hæreticorum horum libros examinando, observavi, tantum abfuit, ut argutijs & sophismatis ipsorum in fide meâ ambiguus & dubius redditus fuerim, ut potius magis magisq; confirmatus, & diligentius scrutando Scripturas, ἀμετάπτωτος per DEI gratiam factus sim. Atque sic sanè mei ipsius gratiâ hunc laborem, ut dixi, in me suscepi. Ob alios deinde, familiares meos, inter quos non postremus *Dn. Taufrexus*, idem præstare volui. Existimabant enim illi, me simili forsan felicitate contra hos Pseudotheologos, atq; hætenus contra quosdam Philosophastros, pugnare posse. Etsi verò id mihi nō tribuebam, ut neq; nunc tribuo; instanti tamen illorū rogatui denegare amplius nō sustinui. Cum bono igitur Deo in me recepi, Christum & Mediatorem meum ab injuria, ipsi à Novis istis Hæreticis illata, sanè turpissima & blasphemata, ope Spiritus sancti vindicare, demonstrareq; primum revera quādam pluralitatē in simplicissima DEI essentia dari. Deinde pluralitatem illā personalem esse & Trinitate determinatā. Tertiò Christū naturā Deū

EPISTOLA

reverà ante nativitatem humanam ab æterno cum *DEO* Patre in unitate essentiae extitisse : Et tandem Spiritum sanctum personam à Persona Patris distinctam esse.

Primam autem partem sive librum quando absolvi, iudicio & censura Reverendi & CL. Dn. Doctoris Wolffgangi Frantzij subjeci, qui illum non tantum probavit, sed etiam ut primo quoque tempore in lucem ederem, autor & suasor fuit. Cujus iudicium & approbatio quanquam mihi instar omnium esse potuisset: accesserunt nihilominus aliorum quoque virorum & studiosorum doctissimorum adhortationes, quibus quia resistere neque potui neque debui, primam hanc partem denuò emittere ac divulgare volui. Tuæ verò Generositati, Illustris & Generosissime Dn. Comes, hunc meum qualemcunque laborem, pro more hactenus apud doctos ac literatos servato, humiliter offerre, submisse dedicare atque observanter inscribere, visum fuit, idque duplici potissimum de causa. Primum quod mihi satis notum sit, & quidem non mihi tantum, sed toti

Christia-

DEDICATORIA.

Christiano orbi, quanto zelo, quantâ pietate & ardore Orthodoxam fidei confessionem, defensionemq; illustris domus SCHWARTZENBURGICA semper amplexa professaq; fuerit, quanta simul fidelitate eam propagare, studuerit, quantoque favore, clementia & amore foverit, prosecutaque fuerit constantes fidei Confessores ac Professores. Deinde ut extaret testimonium gratæ mentis ac memoriæ, quâ summa illa beneficia, quibus Generositas Tua ante semestre in arce hæreditaria *Rudelsadiana* me clementissimè affecit, quotidie repeto. Quod igitur grato erga Celsitudinem Tuam animo & sincero in Ecclesiæ, ut spero, bonum, studio à me offertur, id benigno vultu in partem bonam ut accipiat, rogo. Quod si, ut sunt humana, non omnibus usquequaq; satisfecero, & illis, qui de sacris hisce disceptationibus scienter, prudenter, ac sincerè judicare norunt, aliquid vel explicatione vel correctione dignum, visum fuerit: de eo, oro, liberè admonear: ad id quippe vel dexterius explicandum; vel illustrius

() () s expla-

EPI T O L A

explanandum, vel quocunque modo corrigendum, delendumvè, tam paratus ero;quàm qui paratissimus. Nam (ut illud Scaligeri de Philosophis dictum, huc accõmodem, ac meum faciam) non solum amicorum opiniones, sed & proprias delere sententias, veri interest Christiani, ad veritatis cœlestis præsidium & conservationem.

Cæterum D E U S noster, Pater Domini nostri J E S U C H R I S T I, Tuam Celsitudinem una cum illustrissima, conjuge, Domina mea clementissima, totaq; domo Svartzenburgica, in semel agnitâ veritate cœlesti clementissimè conserveat, tueatur, custodiat : largiatur illi vitæ incolumitatem, in consiliis, actionibusque omnibus felicitatem, in Regimine pacem & tranquillitatem, ac denique omnium bonorum hujus & futuri seculi, ubertatem.

ELEN-

ELENCHUS PRÆCIPUO-
rum Capitulorum, in hoc opuscu-
lo comprehensorum.

Cap. I. Continet opinionem Novorum
Hereticorum, & statum contro-
versiae.

II. Probatur, Deum esse essentia unū.

III. Ostenditur, in una Dei essentia
dari quandam pluralitatem, ex usu
vocis **אלהים** Elobim, Genes. 1. v. 1.

IV. Georgii Enjedini illusiones exa-
minantur.

V. In unâ Dei essentia dari quandam
pluralitatem, probatur ex usu vo-
cis Elobim, Deut. 6. v. 4.

VI. In una Dei essentia dari quandam
pluralitatem, probatur voce Elo-
bim, constructâ cum adjectivo plu-
rali.

VII. Orationes de Deo plurales, plu-
ralitatem in simplicissima Dei ef-
sentia arguere, docetur,

VIII. Enjedini Φλιαρίαι examinan-
tur, quas cōtra v. 26. c. 1. Gen. evomit.
IX. Ejusdem Enjedini Φλιαρίαι exa-
minantur, quas contra cap. 3, v. 13.
Geneſeos adfert.

X. Refutatur Enjedini explicatio Di-
cti Genes. 11. v. 7. Venite igitur, de-
scendamus & confundamus ibi lin-
guam eorum.

XI. Explicatur dictum Gen. 20. v. 13.
Et nostra sententia contra Enjedi-
num defenditur.

XII. In unica Dei essentia dari quan-
dam pluralitatem, probatur, quod
in Scriptura Jebova de Jebova
loquatur, vel à Jebova, tanquam
ab alio, distinguatur.

XIII. Ejusdem pluralitatis demon-
stratio specialis, desumpta ex dicto
Genes. 19. v. 24.

XIV. Rejiciuntur Sophismata Enjedi-
ni, quibus v. 24. c. Gen. 19. corrumpit.

XV. Qui fuerint tres illi viri, qui
Genes.

Genes. 18. apud Abrahamum di-
sabantur, docetur.

XVI. Enjedini argumenta contraria
proponuntur.

XVII. Respondetur ad primum, secun-
dum, tertium & quintum Enjedini
argumentum.

XIIX. Quartum Enjedini argumen-
tum rejicitur, & contra eundem
demonstratur, allatis locis sacris
non probari, vocem Jehovæ in
Scripturis pro rebus creatis, & in
specie pro arca, usurpari, vel illi at-
tribui.

XIX. Demonstratur, allegata ab En-
jedino loca, non probare Jehovæ vo-
cem tribui urbi Hierosolymitanæ.

XX. Negatur, probari ex Scripturis,
Jehovæ vocem altaribus, monti, in
quo sacrificandus erat Isaac, judici-
bus, sacerdotibusve tribui.

XXI. Examinantur Osterodi nugæ,
quibus suadere conatur, nomen
Jehovæ

*Jebova in sacris tribui Angelis
creatis.*

*XXII. Enumerantur falsa expositio-
nes Enjedini v. 24. c. 19. Genes.*

*XXIII. Rejicitur expositio secunda
Enjediniana v. 24 c. 19. Gen.*

*XXIV. Refutatur expositio Enjedini-
ana tertia dicti Gen. 19. v. 24.*

*XXV. Confirmatur pluralitas perso-
narum ex Psal. 110. vers. 1.*

*XXVI. Demonstratur, Psalmum cen-
tesimum decimum, & cum prim.
versum primum, de nullo alio, qu-
de Filio Dei sive Messia loqui.*

*XXVII. Enjedini somnia circa allega-
tum Psalmum centesimum dec-
imum proponuntur.*

*XXVIII. Respondetur ad priorem
partem interpretationis Enjedinia-
nae Psalmi centesimi decimi.*

*XXIX. Respondetur ad posteriora
partis Interpretationis Enjedinia-
nae Psalmi 110. membrum primum.*

*XXX. Respondetur ad posterioris par-
tis interpretationis Enjedinianæ Ps.
110. membrum secundum.*

*XXXI. Respondetur ad posterioris
partis interpretationis Enjedinianæ
Psalm. 110. membrum tertium.*

*XXXII. Respondetur ad posterioris
partis interpretationis Enjedinianæ
Psalm. 110. membrum quartum.*

*XXXIII. Respondetur ad ea, quæ ab
Enjedino contra ver. 4. Psalm. 110. di-
sputantur.*

*XXXIV. Resolvuntur cætera loca ca-
pite duodecimo allegata.*

*XXXV. Demonstratur pluralitas in
Deo, quod Scriptura oratione co-
pulative autatur, & plura Deo con-
jungat.*

1. Johan.

i. Joh. 5. v. 7.

Tres sunt, qui testificantur in
Cœlo, Pater, Sermo, &
Spiritus Sanctus : & hi
tres unum sunt.

CAPUT

CAPUT I.

Opinio novorum Hæreticorum, & status controversiæ.

*I*N sacrosanctæ TRINITA-
TIS nomine, contra NOVOS
HÆRETICOS, quos PHO-
TINIANOS, vel potius A-
RIANOS appellitamus, ad
TRINITATEM, IN VNO SIM-
PLICISSIMO DEO demonstrandam,
nos accingentes, TE DEUM nostrum, in Tri-
nitate admirandâ stupendâq; modo verè arca-
no, & imperscrutabili maximè unum simplicis-
simumq;, ardentissimis votis invocamus; ut tu
Spiritu sancto tuo mentem nostram doceas, dis-
cursum dirigas, calamum informes, adeoq; so-
lus omnia facias, quò ea in sanctissimo verbo tuo
inquiramus, inveniamus, colligamus, cōcluda-
mus, quibus Essentiæ tuæ, & sacrosanctæ Trini-
tatis majestas omnibus, & vel hæreticis ipsis
adversariis, & tuis, & nostris in cōscientia cla-
rissimè demonstretur; proindeq; nos in veritate

agnitâ cōfirmemur: illi verò vel ab errore san-
maximo & blasphemio ad veritatem cōvertan-
tur, vel, si aliter fieri nequeat, planè confutētu-

Antequam autem ad ἀνάλυσιν argumēto-
rum perveniamus, Novorū horum Hereticorū
opinionem, quam partim de DEO Patre alur-
falsam, partim de S. sancto errāt absurdā, par-
tim & quidem præcipuè de Filio DEI fover-
monstrosam, & blasphemam, primò omnium
est proferenda: quo status controversiæ sit cla-
rior & manifestior.

Status con-
troversiae.

Ergo de DEO PATRE ita statuunt: Unum
& æternum DEUM neminem esse alium, quàm
solum & unicum Patrem DOMINI nostri JESU
CHRISTI: ut ita à Deitate sive essentiae di-
vine κοινωνία, & cōmunionē excludatur cum
primis FILIIS: Quemadmodū n. in Divinitate
unam essentiā: sic unam tantūmodo Personam
in eādē agnoscunt. De Filio igitur 1. negant
eam esse Patri ὁμοούσιον: 2. Concedunt quidem
& agnoscunt, eum ex Maria virgine natū. ant
nativitatē verò hāc humanam, ut ὡσαυτὶ καὶ
ἡ extitisse negant, & pernegant. Hinc 3. eundem
CHRISTUM ut purum putum hominē, Deum
verum credunt, sed θεοεικὸν, ὃ καὶ ἔσται, ἢ Φι-
σιν, ἀλλ' ἐξ ἔσται, ἢ χάριν, ita dictum: nempe
qui à Deo ita exaltatus sit, ut ei, tanquam puri
puto homini, ob divinam Majestatem, & poten-
tiam ipsi donatam, divinum honorem conferre
unoq; & eodem planè cultu cum Patre prosequi
tenean-

teneantur omnes creatura. De S. sancto negā-
 tur, eum esse spiritum, & virtutem Dei, ab aeter-
 no naturaliter in Deo, ut ceteras Dei affectio-
 nes, Iustitiam, Bonitatem, Sanctitatem, Omni-
 potētiam, &c. Personam autem à Patre distin-
 ctā non esse. Qui sanè error tātus est, ut Metro-
 polin Christiana fidei impugnet. Cui ut nos verè
 fortiterq; opponamq; eumq; funditus expugne-
 mus; demonstrabimus primum in genere; dari
 in simplicissima Dei essentia veram aliquā plu-
 ralitatem. Deinde pluralitatem illam esse hypo-
 staseon, TRINITATEq; determinatam, quam
 cōstituāt Pater, Filius, & Spiritus sanctus. Ter-
 tio in specie ad oculum evincemus, Filium esse
 naturalem, æternumq; æterni Dei Patris Filiū,
 ideoq; verum, nō gratiā, sed naturā, & essentiā
 Deum, à Patre ab æterno genitum. Et tandem
 Spiritum S. non tantum Deum æternum esse,
 sed etiā Personam à Patre, Filioq; distinctam.
 Et ita Fides nostra ἀμετάπτωτ & immota
 consistat, DEUM nostrum reverā Unum esse
 Essentiā, & Trinum Personis.

CAUT II.

DEUS EST ESSENTIA
UNUS.

Æternum & omnipotentem Deum no-
 strum essentiā unum esse, ut inter nos, &
 novos hæreticos non cōtrovertitur: ita infinitis

Sacra Scriptura testimoniis est longè manifestissimum, certissimumq̃, Deut. 6. v. 4. Marc. 12. v. 29. Audi Israel Dominus DEUS noster Jehovah unus est. Deut. 4. v. 35. Tibi ostensum est, ut scires, quod יהוה האלהים ה' Dominus ipse DEUS, non amplius præter eum. Et ibidem v. 39. Scito ergò hodie, & revocato ad cor tuum (nimirum, quod addit Reverend. Dn. VVolfgangus Frantzius, ex magnificentissima & divina educatione ex Ægypto, ubi Ethnicis nullus alius DEVS, quantumvis anxie quæsitus, & summis votis rogatus, operam ferre potuit, imò nec apparere potuit) quod Jehova est DEUS ille in cœlo desuper, & super terram deorsum, nec est ultra, 1. Sam. 2. v. 2. Non est sanctus sicut Jehova, quia non est præter te. 2. Sam. 2. 22. Ideò magnificatus est Jehova DEUS, quia non est sicut tu, nec est DEUS præter te juxta omnia, quæ audivimus auribus nostris. Cap. 22. v. 32. Quoniam quis DEUS præter Jehovah, & quis fortis præter DEUM nostrum? 1. Reg. 8, 60. Ut cognoscant omnes populi terræ, quod Jehova est DEUS, nec est ultra eum. 2. Reg. 4, 15. Item cap. 19. v. 15. & 19. 1. Paral. 17. v. 20. 2. Par. 6. v. 14. Eccl. 1. v. 8 Psal. 83. v. 19. & 96 v. 10. Es 37. v. 20. c. 43. v. 10. c. 44. v. 6. Sic dicit Jehova Rex Israelis, & redemptor ejus Jehova exercituum: Ego primus, & ego novissimus, & præter me non est DEUS. Adde versus subsequen-

tes

CAPUT TERTIUM.

5

tes 8, 24 cap. 45. v. 5. & 14. cap. 46. v. 9. c. 48, 12.
 Joel. 2. v. 27. Matth. 19. v. 17. Marc. 10, 18. Iob. 17.
 v. 3. 1. Cor. 8. v. 4. 5. 6. Nullus est Deus alius, ni-
 si unus. Nam etiam si sint, qui dicuntur Dii,
 & in cœlo, & in terra, (sicut sunt Dii multi
 & Domini multi) nobis tamen unus est DE-
 US. Vide etiam 1. Cor. 12 v. 6. Gal. 3. v. 20. Eph. 4.
 v. 6. 1. Tim. 2. v. 5. Apoc. 1. v. 8. c. 21. v. 6. c. 22. v. 13.
 Atq; ita constat, verum Jehovam DEUM no-
 strum essentia DEUM unum esse. Quodq; vel
 maximè intelligitur ex essentia voce & nomi-
 ne Jehovah, ad quod ἀπλῶς in veteri Testa-
 mento, & in textu Hebræo unitas refertur, ut
 manifestū illud ex primo allegato loco. Deu c. 6.
 שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ יְהוָה אֶחָד
 Ubi expresse & immediate אֶחָד conjungitur
 cum יְהוָה & non cum אֱלֹהֵינוּ

CAPUT III.

In Una DEI Essentia dari quan-
 dam pluralitatem probatur ex u-
 su vocis אֱלֹהִים Gen. 1, 1.

IN illa verò simplicissima essentia divinæ uni-
 tate dari quandam pluralitatem, & qui-
 dem ὁμοεισμενῶν distinctorum, varijs proba-
 tur argumentis, ex ipsa sacra Scriptura pe-
 titis.

Primum igitur cum Orthodoxa Antiquitate sumimus ex v. s. c. i. Gen. ubi Scriptura loquitur in hunc modum. בְּרֵאשִׁית בָּרָא

אלהים את השמים ואת הארץ: Quod ita vertimus: In principio creavit observatores juramentorum (fortes & sancti) coelum, & terram. Syllogismus inde talis conficitur:

Quicumq; creavit coelum & terram, is est unus Essentiâ Deus.

Atqui is, qui est verè, & propriè Elohim, creavit coelum & terram:

Ergo is, qui est verè, & propriè Elohim, est unus Essentiâ Deus.

Major certa est, etiam ab ipsis Adversariis concessa & probata. Minor est ipse textus Biblicus. Ergo conclusio est verissima. Progrediamur igitur hoc modo:

Is, qui est verè, ac propriè Elohim, est unus Essentiâ Deus.

Atqui is, qui est verè, ac propriè Elohim, est plures Elohim.

Ergo quidam plures Elohim est unus Essentiâ Deus.

Et per consequens, in una essentia divina est quedam pluralitas.

Major est certissima per syllogismum, partim in hypothesei adversariorum, partim & quidam præcipue, imò unice (illorum enim hypotheses, ut illorum, non multum curande sunt) in ipsa Scriptura fundatum.

Minor

Minor probatur. I. Ex collatione versus 1. & versus 26, 27. unde ita argumentamur:

Qui creat hominem ad imaginem suam v. 26. 27. is creat cœlum, & terram v. 1.

Atqui is, qui creat hominem, v. 26. 27. est plures.

Ergo qui creat v. 1. est plures. Minor patet. 7

Nam vera ibi est pluralitas, & in voce Elohim, & in verbo Faciamus, & in Pronomine Nostram, ut infra demonstrabitur.

II. Ex collatione v. 1. c. 1. Gen. & v. 22. cap. 3. ejusdem: Unde tale formamus argumentum:

2. Probatio.

Istud plurale, quod Gen. 3. v. 22. dicit: Adam factus quasi unus ex N O B I S: verè distinguit inter plures Elohim.

Atqui Jehovah Elohim est illud plurale. E. Jehovah Elohim revera distinguit inter plures Elohim.

Major est certa: Nam illud EX Partitivum est, ideòq; inter plures omnino distinguit.

Minor ex ipso allegato v. liquet. Nam ibi ita legimus: Dixit autem Jehova Elohim.

III. Ex collatione generali universæ Scripturæ 3. Probatio, proprietateq; loquendi perpetuâ; ubi negari nequit, Elohim, Deum verum significans, non tantum formatione, verum etiâ significatione verbum multitudinis esse. In illa enim significatione, & constructione אֱלֹהִים ab אֱלֹהִי differt, ut numerus, & unitas. Demonstratur & hoc ipsum.

Apud Hebræos omne nomen pluralis vel dualis numeri constructum cum verbo singulari:

1. In propria significatione sumtum:
2. Non honoris ergo in plurali numero usurpatum:
3. Eodem modo, & in eadem significatione promiscuè, & indifferenter in diversis locis cum verbo plurali junctum, vel jungi *δυνατόν*.
4. Et tandem in singulari, manente eadem essentia significatione, cum verbo singulari alibi copulatum. Id, inquam, nomen plurale in ejusmodi constructione cum verbo plurali, significationem pluralem non amittit, sed retinet.

Atqui vox אלהים ita cum verbo singulari construitur: Ergo vox Elohim in illa constructione cum verbo plurali, significationem pluralem non amittit, sed retinet.

Majoris confirmationis.

Major probatur inductione. I. Exod. 17, 12.

וַיְהִי יָדוֹ אֶמְנָה Fuit manus ejus (in Duali) firma.

II. Exod. 31. v. 14. מְחַלְלֵיהֶם מוֹת יוֹמָת. Prophetantes illud moriendo morietur.

III. Esther 9. v. 23. וַקָּבַל הַיְּהוּדִים Et recepit Judæi.

IV. Job.

IV. Job. 12. v. 7. שאל—נא בהמות ותקרה:

Interroga quaeso jumenta, & docebit te.

V. Psal. 73. v. 7. יצא מחלב עיניו Emicat præ pinguedine oculi eorum.

VI. Psal. 87. v. 3. נכבדות מרפר בקר Gloriosa (in plurali) dicitur de te.

VII. Prov. 3. v. 18. ותמכיה מאשר Apprehendentes eam, beatus est.

VIII. Prov. 14. v. 1. חכמות נשים בנתה ביתה Sapientes foeminarum ædificat domum.

IX. Es. 16. v. 8. כי שרמות חשבון אמלל Quia arva (vites) in Chesbon debilitatum est.

X. Habacuc. 3. v. 17. ושרמות לא עשה נכל Et agri non fecit cibum.

In finita adhuc alia exempla adferri possent, nullum autem dissimile. Verum enim vero esse in allegatis exemplis omnes à nobis annotatas conditiones quilibet facile intelligit. Construuntur enim nomina numeri multitudinis, formationem singularem admittentia, cum verbo singulari. 1. In propria significatione. 2. Sine ullo respectu honoris vel dignitatis. 3. Quæ etiam conjuncta inveniuntur cum verbis pluralis numeri; vel sine vitio σωμαξέως Hebrææ

Canon Gram-
maticorum

cum ipsis conjungi possunt. Ut enim, juxta Grammaticorum immotum canonem, quodvis verbum finitum, admittit ante & post se Nominativum in eodem genere, & numero & persona sibi convenientem: Ita è contrario: Quivis Nominativus finitus & in propria significatione sumptus, admittit ante, & post se verbum finitum in eodem Genere, Numero & Personâ sibi conveniens.

Observatio
Doctorum
Hebræorum.

Deinde observarunt Doctores Hebræi ejusmodi regulam: Verbo singulari nomen plurale adjunctum distributionem, sive partitionem notat: At vero quod Partitionem, & Distributionem notat, simul quoque ad inflexionem pluralis numeri est; id per verbum singulare ad singularem significationem non est redactum; sed adhuc ipso actus plurale est. (Tantum enim à simplici plurali distinguitur, ut in Logicis propositio definita ab Indefinita) Quocirca etiam cum Plurali vel Duali verbo construi potest. Canon est certissimus per allegata exempla יָדָיו Manus ejus, Idem est ac si dicas, utraq; manus ejus. At utraq; manus non est una manus. Est enim nomen Collectivum, sive Distributivum, diverso respectu; quod propterea, quia significatione plurale est, apud Hebræos cum verbo multitudinis confixitur juxta Canonem Grammaticorum: Nomini Collectivo singulari additur verbum Multitudinis. Addunt Grammatici rationem
satis

satis evidentem: quod nimirum ejusmodi singularis numerus significatione pluralitatem comprehendat, ut Gen. 41. v. 11. אִישׁ כִּפְתָּרוֹן חִלּוֹמוֹ חִלְמָנוּ. Quisque juxta interpretationem somnii sui somniavimus.

Porro in secundo exemplo plurale (Prophetantes) recte redditur per collectivum: Quisque Prophetantium: Sic in tertio: Quisque Iudæorum: utque etiam in quarto: quodque jumentorum: In quinto uterque oculus. In sexto quodque gloriosum: In septimo Quisque apprehendentium: In octavo: Quisque sapientum: In nono & decimo, quodque vel quodlibet arvom. Quæ cum ita sint, manifestum simul esse puto, quod etiam omne nomen plurale, prout in propositione a nobis limitatum est, vel actu in sacris conjungatur cum verbo plurali, ut in hoc Prov. 3. v. 35. כְּבוֹד חֲכָמִים יִנְחִלָּהוּ Honorem sapientes possidebunt: vel per naturam, & proprietatem Hebrææ linguæ conjungi possit, partim quia naturâ inflexionis suæ est numeri pluralis, partim quia vim Distributivi, sive Collectivi nominis obtinet; quæ non singularis; sed pluralis est, ut demonstravimus. Atque ita Majorem existimo sufficienter confirmatam esse.

II

Minoris confirmatio per

Minoris certitudo ut sit conspicua, probabimus partes.

earum per partes. Quarum prima est: Nomen אֱלֹהִים Gen. 1. & alibi, quando Deum verum signi-

signi-

Nomen Elohim propriè DEVM verum significat.
Derivatio sive Etymologia vocis Elohim

significat, sumi in propriâ, & nativâ suâ significatione: Vel, quod idem est, Proprium & unicè verum suum subjectum, nempe unum, & verum DEUM nostrum manifestare. Id quoque ex ejus origine, & radice est certissimum. Sive enim illud (ut nonnulli volunt) derivetur ab $\aleph$, quod est fortis, nempe descendens ab $\aleph$ ut ita $\aleph$ significet Fortitudines: sive ab $\aleph$ juravit, & significet $\aleph$ observatores, & æstimatores juramentorum (quam Derivationem magis probamus, imò verissima esse videtur: cum 1. $\aleph$ Mappik in $\aleph$ non possit non esse litera radicalis, ut sciunt, qui Hebræa rectè intelligunt: & 2. Zere. quod in $\aleph$ non possit mutari in Sægol, quod est in $\aleph$) Sive igitur, inquam, illam, sive hanc sequaris derivationem, significatio Derivati $\pi\epsilon\acute{\omega}\tau\omega\varsigma$, principaliter & $\kappa\alpha\iota\ \epsilon\acute{\xi}\omicron\chi\eta\nu$, adeoque propriissimè DEO tribuenda est. Nam quis est fortior, quàm is, qui cælum & terram creavit? Quam is, qui est fortissimus? Quis est potentior, quàm potentissimus, i. e. omnipotentissimus? Quis autem negabit fortissimum, $\pi\epsilon\acute{\omega}\tau\omega\varsigma$, simpliciter & propriissimè fortem, 12. potentissimum, sive omnipotentissimum, $\pi\epsilon\acute{\omega}\tau\omega\varsigma$, $\alpha\pi\lambda\acute{\omega}\varsigma$ & propriissimè potentem nominari? Quid, quod nemo sit petra, hoc est, fortis, præter DEUM nostrum? 2. Sam. 22. v. 32.

Eodem

Eodem modo se res habet, si secundam, & verior^{em} Etymologiam sequaris.

Verus D E U S solus & unicus, πρῶτος, ἀπλῶς, ἰδίως & ἰδιαιτάτα observator, & aestimator juramentorum dicitur: tum quia per nomen ejus proprie & verè juramus: tum quia juramento, vel summo honore, vel summâ ignominia afficitur D E U S. Summo quidem honore: quando juramentum est verum. Inibi enim D E U S celebratur veracissimus, in quo unico, & solo sit veritas proprie ita dicta, h.e. summa, 1. Sam. 15, 29. Rom. 3, 3. Heb. 6, 18. At summa veritas est summa perfectio: Summa perfectio est D E U S ipse. Summâ ignominia; quando peieratur: Mendacii enim accusatur veracissimus, imò veritas ipsa: At mendacium summa imperfectio; summa imperfectio est veri D E I negatio, ideoq. in D E U M verum, summa ignominia. Quippe mendacium, ut Diabolus ipse, D E O est oppositum. Is enim auctor, & pater mendacij, ab initio in veritate non stetit, 1. Reg. 22. v. 22. Joh. 8. v. 44. III. Tum quia nemo verus, & proprie dictus aestimator juramentorum est, qui non sit καὶ ἐξ ὧν γινώσκῃς. Ratio est manifesta. Ut enim verè quis observet & aestimet juramentum, ad duplicem λόγον respicere tenetur, nempe ad λόγον ἔσω καὶ λόγον ἔξω. Isti enim duo sermones quando non consentiunt, perjurium committitur: quando vero consentiunt, juramentum

Solemnia
uramēti
verba a-
pud Ro-
manos.

verum est, & probandum; quod vel ipsi Ethnici intellexerunt. Solemnia enim apud Romanos juramenti verba erant hæc ipsa: Ego juro ex animi sententia. At verò λογισμός est internū mentis cogitatum, quod nemo à cogitāte, & loquente, sive jurante distinctus, & alius, nisi

¹³ is unicus, & solus, qui καὶ διογνώσῃς, & scrutator cordiū est, nempe solus DEUS noster benedictus in secula intropicit. Vnde Icti nostri in hūc ferè sensum rectè loquūtur: Perjurii poena est DEI vindicta. Est igitur sensus versiculi primi

Verus sen-
sus versicu-
li primi
Geneseos.

Geneseos, quē fundamentū nostri argumenti constituim⁹: Is, per quē solū jurari debet, qui solus juramento, vel summo bonore vel summā ignominiā afficitur, & tandē qui solus juramēti veritatē & falsitatem in intimis cordiū penetrabilibus, & recessibus, h.e. omnes bonas, & malas cogitationes, actionesq; (Nam ab hac specie ad totum bonarum, & malarum actionū gen⁹, materialiter argumentādo progredi null⁹ dubito) observat, & æstimat, is, inquā, creavit cœlū & terrā. Vnde luce meridianā clari⁹ esse patet, vocē מִן in allegato dicto, & similibus locis, ubi DEO vero tribuitur, in propriiissima summi significatione, remq; propriam, ac ἀπὸ λῶς πρῶτον δεκτικὸν exprimere: atq; per consequēs Magistratui, non propriè, & per se, sed vel μετὰ φυσικῶς vel κατὰ χρεῖς καὶ τῶς tribui.

Magistra-
tui vox E-
lobim non
propriè
tribuitur.

Altera pars Minoris Propositionis est: vocem ELOHIM in plurali numero non tribui

DEO

CAPUT TERTIUM.

15 2. Pars, &

Deo honoris ergo. Equidem non ignoro, ple-
rosq; interpretes Hebraeos esse in ea sententia, tribui
nomē ELOHIM in plurali numero Deo vero ho-
noris, & dignitatis causa tribui. Verū enim vero
Traditio ista Judaica, non vox scripturae est.

Quod probamus sequentibus fundamentis.

14

I. Si honoratur Deus, ejusq; majestas signifi-
catur, & ostenditur, quādo nomina in plurali
numero ipsi imponūtur; Cur igitur non semper,
vel eadē, vel diversa etiā in plurali numero illi
tribuūtur, cū semper honorandus, & aequali ubi-
que honore afficiendus Deus, nec nō scriptura in
eo tota sit, ut majestas Jehovae innotescat omni
populo, nomenq; ejus vere cognoscatur, & ab o-
mnibus ubiq; locorū aequaliter celebretur? II.

2.

Porro si in numero plurali cōsistit ejusmodi ma-
gnificentia, & honor Jehovae competens, gra-
vissime ne peccavit Habacuc, quādo in oratio-
ne sua super Sigionoth (ignorantiis) nō hono-
rat Elobim, sed Eloha. c. 3. v. 3. Sane, stante ad-
versa partis hypotbesi, quid cōcludetur aliud,
quā Prophetā majestatem Dei nō recte hono-
rasse, coluisse, de ea statuisse, scripsisse? Vt n. se
Deus revelavit semel honorandū, ita semper est
colendus, ejusq; majestas celebranda, idq; non
verbis ejus honorē minuentibus, sed augentibus.
Verba enim minuentia Dei honorē nō tribuunt
Deo, quod ipsi debetur. Ergo illis Deus nō recte
celebratur. In illorū autem numero erit Eloah.
Nā si Elobim plurale est propter Dei honorē, tūc
illū auget: Ergo singulare Eloah illum minuit.

Qui vero honorem DEI vel factis, vel verbis
 minuit, illum graviter in DEUM peccare ne-
 cesse est. Rationis hujus vis quò sit magis con-
 spicua, &urgens, ita argumentamur: Aut
 Propheta Habacuc intellexit primum caput
 Genesios, ipsamq; historiam Creationis; aut
 non intellexit. Non autumò aliquem tam fore
 amentem, qui Prophetam hunc Jehovah omni-
 16 potentis & omniscientis, alicujus hic ignoran-
 tia accusare audeat. Ergò intellexit. Ergò neq;
 hoc ignorare potuit, quod divinus Moyses sta-
 tuerit, rectè per plurale Elohim, non per sin-
 gulare Eloah majestatem divinam exprimi;
 ideog; non in singulari, sed plurali hoc DEI
 nomine usus fuerit. Ergò dic sodes, qua vel
 pietate, vel licentia Prophetica, nomine hoc
 DEI in numero singulari formato, in suâ Pro-
 phetiâ uti potuerit Propheta? Inquis: Demon-
 strare voluisse divinum virum, perinde esse, sive
 de DEO dicas Elohim sive Eloah: cum utro-
 que numero Jehovah honoretur, ejusq; maje-
 stas significetur & celebretur. Concedamus
 hoc, & ponamus illud (Ponamus, inquam;
 Non enim puto, sine ullo discrimine, & indiffe-
 renter, ita ut nihil speciale annotetur, scripturâ
 de DEO dicere, modò Elohim in plurali, mo-
 dò Eloah in singulari numero. Quandoqui-
 dem nullum verbum, nullumq; casum, vel nu-
 merum verbi in textu Hebræo frustra, vel for-
 tuito casu, & cum primis ibi, ubi de majestate
 divina

rei divina, ejusq; factis & operibus singulariter
 rei propriis, & propriè singularibus quaeritur, &
 eo Spiritu sancto, per sanctos DEI homines locu-
 to, positum esse, firmiter credo, ἀπὸ τῆς πίστεως
 cap. scio, & affirmo) quomodo verò istis concessis,
 stabit ratio Adversariorum, scripturam uti no-
 mine plurali ad significandam, & demonstnan-
 dam majestatem divinam? Quomodo per De-
 um immortalem id, quod commune est utriq;
 numero, vel aequè fieri potest per singularem,
 nec non promiscuè modo per pluralem, modo per
 singularem numerum sit, quomodo, inquam, &
 quaveritate illud, tanquam peculiare πᾶθος,
 soli plurali adscribetur? Aut enim numero sin-
 gulari יְהוָה equali modo celebratur, & hono-
 ratur Jehovah, perinde ac plurali יְהוָה: aut 16
 inaequali. Si equali, subversa est, ut diximus,
 adverse partis hypothesis, & ratio: Si inæqua-
 li, minuitur honor DEI, & relabimur ad prius,
 singulari יְהוָה non rectè debitum honorem
 DEObaberi, & præstari: & Propheta Habacuc
 manet in peccato, quòd DEO competentem ho-
 norem, eum nempe verbis minuendo, derogat:
 At verò hoc absurdum est: Ergo distinctum il-
 lum numerorum, Eloah & Elohim, in sacra
 Scriptura usum non efficit significatio Maje-
 statatis, vel honoris; sed alia ratio quaren-
 da, & danda est; cum, ut monstravimus, nu-
 merorum illorum in unica hac dictione distin-
 ctio non frustra in Scripturis adhibeatur.

Eodem modo procedere possumus ex historia Jobi exemplum sumentes. Cap. enim 12. v. 4. de D E O vero loquens Job, non in plurali, sed singulari numero usurpat vocem אֱלֹהִים quando inquit: Derisio socio (suo) ero, clamavi ad אֱלֹהִים & respondit illi. Imò ipse David accusandus foret, qui etiam in Psalmis singulari numero Eloah utitur, nempe 18. v. 3 2. bis: item 114 v. 7 &c. III. Ceterum si ejusmodi efficacia in significando, demonstrandoq; D E I honore & majestate est numero plurali attribuenda: non frustra queritur; cur non essentia etiam voce אֱלֹהִים in plurali numero usa sit vel Scriptura, vel D E V S ipse in Scripturâ: cum in re significata ex adversariorum sententiâ aequè sit unus Eloah, atq; unus est Jehovah? Cur etiam Scriptura in D E I promissionibus & benedictionibus annotandis, & explicandis occupata (quando docet, quis promiserit, quis benedixerit) utatur quidem interdum (non semper) voce plurali Elohim: Deinde verò quando recitat ipsa Jehovah verba magnifica, quibus tanquam Exordij loco ad dignitatem, suamq; gloriâ & majestatem summam indicandam, revelandam, & demonstrandam usus est, non loquatur amplius in plurali, sed in singulari numero, ubi tamen maxime vel verbis, vel verborum numeris stupenda illa majestas exprimenda & inculcanda videtur. Quandoquidè illi tanquã fundamento promissiones, ceu certæ, & indubitatae, innuntur.

tur. Illustremus rem exemplo Gen. 17.v.1. describitur benedictio facta Abrahamo: sed ἀπλως in numero singulari: Et visus est Iehovah (non Jehovæ) ad Abraham, & dixit ad eum: **אֲנִי יְהוָה** Ego Deus (non Dū) Paulo vero post v. 3. & 4. ubi Iehovah pactū init cum Abrahamo, ita loquitur scriptura: Et locutus est cum eo (Abrahamo) Elohim dicendo: Ego (Nō Nos) ecce pactum meum (non nostrū.) Hic habetur vox Elohim in plurali.

Dicis adhuc, ut ostendatur majestas, & honor summus divinus? Cur igitur ob eandē rationem in eodē numero non locuta est scriptura, ver, 1. Cum non hic, sed ibi summā scriptura revelet, & ostendat Majestatem Jehovah, nempe quod ipse sit DEUS, ipse sit omnipotens, quod in ipsius viis ambulare debeat Abram, &c.

Inquis, in primo versu DEUM separari a multitudine ficticiorū numinum: quocirca non potuisse usurpari nomen plurale. Respondeo, separationē illā propriē fieri in verbis Jehovah (Ego Deus omnipotens) nō in enarratione ejus, quod factū fuit (Et visus est Iehovah ad Abram) Equē n. & quidē admodum appositē, & convenienter ibi Moyses (respiciens nimirum ad descriptionem Creationis, quā omnipotentia DEI maxime declarata, ipseq; plurali numero Elohim usus fuerat) dicere potuisset: Et visus est Elohim ad Abram: **אֲנִי יְהוָה** sive **אֲנִי יְהוָה** DEV S omnipotens: ut esset sensus: Et ad Abram visus est,

& dixit is, qui, ut Elobim creavit cælum, &
 terram, qui, ut Elobim, dixit, Faciamus homi-
 nem, qui sit similis nobis, fecitq; : Is, inquam, di-
 xit : Ego sum DEUS omnipotens. Illi ita, si pe-
 numerum demonstranda quoq; esset Majesta-
 DEI, illo, & hoc loco, salvâ unitatis assertione
 uti potuisset. Id quod manifestum ex cap. 35
 ubi hoc pactum & hac promissio repetitur Ja-
 cobo, non oratione purè singulari, sed inseritu-
 nomen plurale, Elohim, sic enim vers. 11. legi-
 mus : Et dixit ei Elohim- (non ut Genes. 17
 vers. 1. יְהוָה) Excipis, diversitatem esse in alle-
 gatis dictis. Nam Genes. 17. v. 1. ita legimus
 וַכָּרָא יְהוָה אֶל-אַבְרָם וַיֹּאמֶר Et visu
 est Jehovah ad Abram, (hoc est, ut vulg
 vertitur, apparuit Jehovah Abre) & dixit, u-
 ita Jehovah non referatur ad dixit : sed ad ap-
 paruit : In descriptione vero apparitionis factæ
 Jacobo capite. 35. ita disponuntur verba
 וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים Et dixit ei Elohim. Jam
 aliud est apparere, & videri, & aliud loqui, ve-
 dicere. Hic dixit Elobim, quod conceditur
 Ibi vcrò apparuit Elobim ? Non certè, sed Je-
 hovah ; quod etiam conceditur. Nam Jeho-
 vam unum esse, certum est apud omnes. Locu-
 tio igitur est in plurali, non apparitio. Verum
 exceptio illa nulla est. Nam Genes. 35. vers. 9
 19 Elohim non tantum refertur ad DIXIT, sed
 etiam ad VISUS EST, sive apparuit : Sic enim
 inibi legimus : וַכָּרָא אֱלֹהִים אֶת-יַעֲקֹב

וַיֵּרָא אֵלָיו Et visus est ei Elohim & dixit ei
Elohim. *Vnde novum oritur argumentum.*

In apparitionum descriptionibus, verba
sunt intelligenda, & quo ad rem, & quoad
numerus, ut sonant.

At v. hic vers. 9. est descriptio apparitionis:

Ergo debet verba ejus intelligi, ut sonant,
& quoad rem, & quoad numerum.

*Res est manifesta. Summa enim DEI
autoritas, & Majestas est, revelare se, sicut re-
vera est. Subsumatur ergo: At quoad rem signi-
ficat Elohim Jehovaham, essentia DEUM, quod
ex descriptione Apparitionis, Abrahamo facta,
est manifestum, quippe quae specie cum hac ea-
dem est, & secundum quam etiam revera dici
potest, quod essentia unus DEUS, & Abramo,
& Jacobo apparuerit: Quoad numerum vero
significat quandam pluralitatem: Ergo in una
ista re ostensa, & demonstrata fuit quaedam
pluralitas. Nam apparitionis haec Descriptio
non tantum Essentiae, ut ea visa est, veritatem
proponat: Sed etiam in ea numerum determinet.
Non enim idem dicit, qui affirmat, se homines
vidisse, & qui ait, se hominem vidisse. Per hanc
enim locutionem utrumque intelligere possumus:
vidisse illum vel unum hominem, vel plures ho-
mines, si nimirum nomen sumat pro specie. Per
illam vero expresse explicatur numerus: nempe
quod non unum, sed plures viderit. Sic ex de-*

mus quidem, quod una DEI essentia se ipse re-
 velaverit, sed nō explicatur porro; an ita sese
 revelaverit, ut omnis omnino exclusa sit plura-
 litas. Verūm ne hic relinquatur quedā obscuri-
 tas, & ambiguitas, sed unā cum unitate Essent-
 iæ, ipsa quoq; pluralitas Personarū (ut proba-
 bimus in progressu) manifestata intelligatur.
 Spiritus sanctus in descriptione Apparitionis, Ia-
 cobo factæ, illam annotare voluit. Quia autem
 Spiritus sanctus Iehovæ vocē fecerat singularis
 numeri tantū, ut divine Essentia unitatē indu-
 bitatē significāret, & repræsentaret; substituit
 vocē, pluralem numerū ex propria etiā imposi-
 tione ob rem significatā, ferentem, & itidē Deo
 propriè competentem, Elohim: nempe ut intel-
 ligeretur in hisce apparitionib; factis Patriar-
 chis, Deum sese revelasse, non tantum ut Ieho-
 vam, & ita Essentiā unum, sed simulut Elo-
 him, ut plures: non quidem respectu Essentia,
 sed alio aliquo, hoc est, (ut in sequentibus ex-
 plicabitur) respectu trium personarum, in una
 illa, & indivisa essentia subsistentium.

Hinc scriptura, post quā c. i. Genesios DEUM
 in plurali trigesies bis dixit Elohim, vocēq; illā
 in sequenti secundo capite ter repetiit, nempe v.
 2. & 3, tandem instituens ἀνακεβαλαίωσιν o-
 mnium illorum, quæ DEUS fecerat, pluralem il-
 lam, Elohim, cum hac singulari Essentia voce,
 Jehovah, conjungit, & inquit: Istæ sunt gene-
 rationes cœli & terræ, quando creata sunt,
 die

*die, qua fecit יהוה אלהים Jehovah Elo-
him coelum, & terram: Idq; non tantum ibi,
sed in sequentibus quoq; imò per totum caput
secundum, & tertium, quando Moyses DE I
mentionem facit, non unicâ voce vel Elohim,
vel Jehovah est contentus; sed semper duplici
hoc nomine Jehovah Elohim DEUM exprimit.
Id quod frustra ita à Spiritu sancto factum es-
se, nemo sibi imaginabitur.*

*Honoris quoq; & dignitatis majoris signifi-
catione sive Demonstrationem nemo tuebitur:
cum adversa pars illam non in singulari, sed in
plurali collocet. Profectò nulla alia causa sub-
est, quam ut Spiritus sanctus pluralitatem E-
lohim toties adsertam, & inculcatam, ad Es-
sentia unitatem retrahat. Ne autem illa planè
zollatur, non permutat vocem Elohim cum vo-
ce Jehova; sed, illam per hanc limitando, utrâ-
que conjungit, Jehovah Elohim: ut ita plura-
litas Elohim adserta, retineatur: extra unionem
vero essentialem non credatur. Sic in Descripti-
one Promulgationis legis Divinae Exod. 20. in
Exordio quidē v. 1. plurale Elohim nudè ponit
Moyses, inquiens: Et locutus est Elohim omnia
ista verba dicendo: In ipsa autem præceptorum
enumeratione, vel conjunctim Jehovah Elohim
vel absolute, Jehovah, dicit divinus ille autor,
unico dumtaxat loco excepto v. 7 ubi Elohim
absolute ponit: atq; id nō sine causa: cū doceat,
quomodo divinū nomen profanantes judicatur.*

sit DEUS, quod sanè proprium est DEI, ut est E-
 lohim, quemadmodū ex Etymologia, & signifi-
 catione Nominis, supra propositā, & expositā,
 facile colligitur: nec nō ex Exod. c. 22, 8. mani-
 22 festum est. Si nō inventus fuerit fur & acce-
 det Dominus domus לַיהוָה אֱלֹהֵי ad E-
 lohim (DEOS) Quem locum rectè & eruditè,
 vim vocis Elohim, & contextum respiciens, Pa-
 gninus vertit: Si non inventus fuerit fur, tūc
 applicabitur Dominus domus ad iudices.
 Reddit igitur vocē Elohim voce iudices. Quo-
 cum Lutherus consentit in glossa marginali:
 Götter heissen die Richter/darumb / das sie an
 Gottes statt/nach Gottes gesetze vnd wort / nit
 nach eigen dunckel/ richten vnd regieren musten/
 Ioh. 11. v. 15. *b. e.* Dii nominantur iudices, id-
 que propterea, quia DEI locum tenentes,
 juxta legē, & verbū Dei, non verò juxta pro-
 prium cerebrū, & arbitriū judicare, & regere
 tenebantur, ut Christus testatur apud Johā-
 nem. Quod etiā potestas Etymologiae, & impo-
 sitio vocis ipsis in mentē non poterat nō revoca-
 re. Hinc porrò ita colligimus: Si nulla omnino in
 essentia Divina esset pluralitas; sed Majestatis
 duntaxat significatio, & representatio fieret
 per vocem pluralē Elohim: quā, more Magnatū
 hujus mundi, populo suo ostenderet ita Deus; tū
 neque unitas Essentiae potuisset impedire,
 quo minus etiam Essentiae vocem (ut in praece-
 dentibus quoq; monuimus) in plurali numero
 usur-

E-
 si-
 ta-
 ni-
 ce-
 E-
 ut,
 pa-
 tuc-
 es-
 Quo-
 li:
 an-
 nit
 ste-
 id-
 tes,
 ro-
 ere
 ha-
 po-
 ca-
 o in
 etis
 ret
 aru
 ; tu
 ,
 ce-
 ero
 ur-

supasset, dixissetq; : Nos Jehovæ Elohæ ve-
 sti, qui te eduximus : vel si vox Jehovah in-
 singulari numero esset relinquenda; tum etiam
 illi Eloah nomen in singulari fuisset apponen-
 dum, relictâ oratione plurali, hunc in modum,
 Nos Jehova Eloah vester, qui te eduximus,
 &c. Sic enim de se loqui solent Magnates, &
 Principes, retinentes nimirum nomen propri- 23
 um singulare. pronomina autem, & verba mu-
 tantes in pluralia, verbi gratia: Nos DEI gra-
 tiâ Rudolphus secundus Romanorum Im-
 perator, &c. Verum enim verò hæc vanitates,
 & puerilia Φαντασµατα qui non intelligit,
 sanat belleborum, & purget cerebrum. Si etiâ
 tanta excellentia, ἐξοχή & honoris Majesta-
 tisq; Demonstratio contineretur in numero plu-
 rali, absq; dubio illo usus fuisset Gen. 14. Vel
 Melchisedech Rex Salem, & Sacerdos DEI Al-
 tissimi, benedicens Abrahamo, ex pugna, qua li-
 beraverat Lotum, redeunti. Verum conten-
 tu singulari, inquit v. 19. & 20. Benedictus
 Abraham יהוה DEO (non Diis) Altissimo,
 possessori cœli & terræ. Et benedictus יהוה
 Deus (non יהוה Dii) Altissimus: quia
 tradidit hostes tuos in manum tuam. Vel i-
 ste Abraham. Verum & hic verborum istum
 splendorem, in numero cōsistentem, omittēs, ait
 ad Regem Sodom, v. 22. Levavi manum meam
 ad Jehovah יהוה DEUM (non Elohim DEOS)
 altissimum, possessorem cœli & terræ. Ilbi
 B S sanè

sanè in omnibus trib. locis convenientissimè pluralis Numerus, ut Majestatem significaret, usurpari potuisset. Quid dicam de Prophetis, qui in suis gravissimis adhortationib9, deborationib9, protestationibus, comminationibus, & similibus concionibus, majestatem, potestatem, misericordiam, iram Dei maximè, & unicè urgentibus, de ejusmodi emphasi, & efficacia Numeri pluralis nihil sciunt? Ideoq; nomē Jehovah plerumque in numero singulari unicè inculcant, nisi quod interdum vocem Elohim admisceant.

- 24 Tandem concedunt Hostes Divinitatis Christi, novi isti Hæretici, Christum omnis honoris divini participem factum esse. Quocirca si & ipsi hanc cum Judæis sententiam velint probare, nō frustra queritur: Qui igitur fiat, quod Christo hic honor non habeatur, & ne in unico quidem Scripturae Novi Testamenti loco aliquod nomē plurale imponatur? Quid etiam in causa sit, quod Paulus fidelis Christi Apostolus splendorem verborum tam parvi faciat, quando inquit 1. Corint. 2. v. 1. Ego igitur cum venirem ad vos, Fratres, non veni cum eminentia locutionis, aut sapientiæ, annuncians vobis testimonium Dei. Sed manum de tabula. Satis enim probatum esse puto secundum membrum.

Pars tertia Minoris Syllogismi nostri.

Minors: Vocem Elohim cum verbo plurali constructam.

Sequitur Tertium, quod est: Vocem Elohim Deo vero attributam, eodē planè modo, & in eadem significatione promiscuè, & indif-

indifferenter cum verbo plurali construi. Id
quod inductione est manifestū. Iungitur enim
cum verbo plurali, Gen. 20. v. 13. Quando fece-
runt errare me ELOHIM de domo patris
mei. אֱלֹהִים אֲתִי נִתְּנוּ Item Gen. 35. v. 7.
Quia ibi אֱלֹהִים אֲלֵינוּ revelati sunt
ad eum Dii, 2. Sam. 7. v. 23. Et quis sicut po-
pulus tuus, sicut Israel gens una in terra, quā
אֱלֹהִים אֲלֵינוּ iuverunt Elohim ad redi-
mendum sibi in populum, hoc est, ad quam
ivit S. Trinitas, ut redimeret. Quo modo for-
san vox hæc אֱלֹהִים Elohim Magistratui at-
tributa nunquam constructa invenitur. Si ob-
iicias Psalmum 82. v. 6. Dixi, vos Dii estis; Pri-
mum Respondeo, verbum plurale estis in He-
bræo non haberi. Quocirca nemo verè & con-
stanter affirmare poterit, cōstructionem ibi es-
se nominis pluralis numeri cum verbo plurali.
Urget CHRISTUM defectum verbi supplere
Joh, 10, 34. Sic n. locum illum Psalmi reddit:
ἐγὼ εἶπα, θεοί ἐστε. Sed in promptu est, quod re-
gerimus: Non addi hic à Christo, vel potius ab
Evangelista Iohanne, Christi verba Græcè red-
dente & eloquente, (constat n. Christum non
Græcè locutum fuisse) plurale ἐστε, ut indicaretur
verbum plurale Hebræum in Psalmo alle-
gato subaudiri: sed potiq̃ quia secundū Idioti-
smū Græcæ linguae aliter loqui non potuit: quip-
pe quæ nullo modo admittit, ut nomen plurale
mascu-

Vox Elohim
Magistra-
tui tributa

25

*masculinum jungatur cum verbo singulari, ut
 illud Hebraea lingua concedit. In Hebraeo igitur
 non subaudiri videtur verbum plurale, sed sin-
 gulare: quod non $\pi\epsilon\acute{o}\tau\omega\varsigma$ regatur à nomine
 Elohim, sed à Pronomine Vos. Sic enim legi-
 mus in allegato Psalmo: Ego dixi: Dii, Vos:
 $\text{אֱלֹהִים אֲנִי וְאַתֶּם}$ ut sit oratio non indefini-
 ta; sed definita, Logicè; & collectiva, Gram-
 matitè loquendo. Sitq; sensus: Ego dixi, quili-
 bet vestrum est Elohim. Quod porro ita sit
 manifestum. Demonstravimus supra, nomen
 Elohim $\pi\epsilon\acute{o}\tau\omega\varsigma$, & verè soli DEO tribui, &
 tantùm Metaphoricè, sive per similitudinem,
 & proportionem quandam Magistratui: Ergo
 nemo sibi imaginabitur in allegato Psalmo Ma-
 gistratus ita vocari Elohim, ut soli DEO no-
 men hoc aliàs tribuitur: sed sic nominari, quòd
 vices Iehovæ Elohim in terris gerant: hoc est,
 26 vices veri Dei, qui in simplicissima essentia uni-
 tate est quædam (ut sic de eo, quod, quemadmo-
 dum supra captum nostrum est; ita quoq; supra
 linguam nostram; adeoq; rectè nequit exprimi,
 loquamur) pluralitas, qui omnia creavit, crea-
 ta conservat & regit, qui etiam cor Regum, sive
 terrestrium Elohim in manu sua habet: proin-
 deq; hos dixit Elohim, ut ipse nihilominus ma-
 neret verus, & supremus Elohim, hoc est, Jeho-
 vah-Elohim. Iam negari non potest, quod
 quilibet Magistratus-Persona-singularis, &
 Individualis representet Elohim, hoc est, tri-
 unum*

*Quælibet
 Magistra-
 tus persona
 singularis*

unum Deum nostrum, nimirum Eloabm Patrem
 per concessam, & datam sibi potestatem: Elo- *representat*
 abm Filium per sapientiam, quippe qui ipsa Pa- *Elohim in*
 tris sapientia: Et demum Eloabm Spiritum, *plurali nu-*
 Sanctum per exercitium Judicij, nempe qui o- *mero sumto*
 mnes homines in conscientia judicat per Ver- *Vocabulo.*
 bum. Quæ etiam unica & vera ratio est, cur
 singularibus personis creatis tribuatur in plu-
 rali numero vox Elohim, ut Exodi quarto v. 16.
 Et tu (Moyse) eris ei (Aaroni) pro Elohim,
 אלהים Item cap. septimo v. 1. Et dixit Je-
 hova ad Moysen: vide, dedi te Elohim, sive
 pro Elohim (DEO) ipsi Pharao. Ad cujus etiã
 similitudinem אלהים plurale singularibus *Adonim*
 interdum tribuitur personis, ut Exod. vigesimo *singularib9*
 primo v. 4. Si אלהים Domini (Dominus) ejus *personis tri-*
 אלהים dedit ei uxorem. Gen. trigesimo nono, *buitur.*
 v. 20. Et accipit אלהים Joseph eum. Esa. deci-
 mo nono v. 4. Et concludam Ægyptum in
 manu אלהים Adonim duri. Vbi observe-
 tur, quod Dominium, à DEO concessum, expri-
 matur per plurale Dominorum, Durities ve-
 rò, & Tyrannis, à propria persona dependens,
 per DURUM singulare: ut ita ipsa cõstructio, &
 Epitheti attributio discrimen faciat, ostendatq; 27
 non tam dignitatis ergò, quàm Vicariatus cau-
 sã pluralem numerum Elohim & Adonim,
 tribui hominibus. Cæterum si vel maxime ver-
 bum plurale esset subaudiendum, nihil omnino
 derogaret sententiæ nostræ. Nam, ut monuimus-
 regeretur

*Vox Elohim
habet vim
duplicis
pluralis.*

*regeretur illud non à voce Elohim; sed voi
וַתִּנּוּ Vos: haberetq; vox Elohim vim dupl
cis pluralis: Quò nullq; in singulari se subsumē
eam in eadem singularis numeri formatione
bi possit tribuere hoc modo: Ergò ego dictu
sum Eloah: sed in plurali hoc pacto: Ergo eg
dictus sum Elohim. Ut igitur hic verbum
singulare non regitur ab Elohim; Sed ab Ego
ita neq; ibi, sed ab וַתִּנּוּ Atthem, Vos: ut nin
quilibet de se in singulari loquens, in plura
vocem Elohim sibi tribuere posset: Ego fur
dictus Elohim.*

*Quarta
pars Mino-
ris: Eloah
in singulari
construi in
eadem si-
gnificatio-
ne.*

*Elohim eti-
am in sin-
gulari E-
loah usur-
patur.*

*Adhuc igitur de tertio Minoris nostrae mem-
bro. Quartum & ultimum est. Vocem
אֱלֹהִים in singulari numero, manente eader
Essentiae significatione, cum verbo singulari
construi. Ad quod demonstrandum sufficiat no-
bis locus ante ex Habacuc tertio v. 3. allegatus
ubi Propheta inquit: אֱלֹהִים מִתִּימָן יָבוֹא
Deus (sive Eloah) à Teman venit. Quà occa-
sione hic obiter notetur, quod Elohim non tan-
tùm in plurali, sed etiam in singulari numero
usurpatur, ut partim ex hoc, partim ex multi-
aliis Scripturae locis videre est, ut Job duodeci-
mo v. 4. Item Jobi quarto v. 9. A mente אֱלֹהִים
Eloah Dei, peribunt. Ibidem c. decimo quin-
to v. 8. Nunquid in secreto אֱלֹהִים Dei au-
dies? Ibidem. c. trigesimo sexto v. 2. Sta circa
me paulum, & indicabo tibi, quia adhuc
אֱלֹהִים Deo sermones.*

*Psalm. centesimo decimo octavo v. 32. Quoniam²³
 quis יי נִיִּי prater Jehovah? Psalm. centesimo de-
 cimo quarto v. 7. A faciebus Domini (Iehovæ)
 contremiscet terra: à facientibus יי נִיִּי Ja-
 cob, &c. Falluntur ergò, & fallunt, qui sta-
 tuunt Elohim esse pluralis numeri tantum.
 habens significationem singularem, in quorum
 numero est Cajetanus in Comment. in Ge-
 nesi. Quomodo enim illud nomen poterit es-
 se multitudinis, quod habet suum singulare u-
 sitatissimum? Unde sic argumentamur.*

*Quodcunque nomen pluralis numeri su-
 um habet usitatum singulare, à quo forma-
 tur; id in usu proprio, & potissimum apud
 Hebræos constructum in casu recto cum
 verbo singulari, pro re singulari nunquam
 sumitur.*

*At verò Elohim est nomen pluralis nu-
 meri, habens usitatum singulare, à quo for-
 matur, ut demonstratum.*

*Ergo Elohim in usu proprio, & quidem
 cum verbo singulari constructum, nunquam
 sumitur pro re singulari: Et per consequens
 neque in primo capite Genesios.*

*Sed ut ad rem revertamur, probatis & demō-
 stratis omnibus Majoris, & Minoris partibus,
 demōstrata utiq; est Conclusio, nempe nomen
 יי נִיִּי Denm verum enuncians, cū verbo sin-
 gulari constructū, significationem pluralem nō
 amit-*

Conclusio.

amittere, sed retinere. Quia igitur in versu primo capitis primi Genes. Elohim verum DEUM significat, necessario infertur, id ibi vim pluralem habere: recteque conclusum à nobis esse supra in Syllogismo principali: Quodam plures Elohim esse unum Essentiâ Datum, & vi consequentiæ in una divina essentia pluralitatem quandam dari: Quod erat demonstrandum.

CAPUT VI.

GEORGII ENIEDINI
ILLUSIONES examinantur.

R*estat nunc, ut Novorum Hereticorum, & cum primis Georgii Eniedini illusionem seorsim videamus, quibus nostram interpretationem dicti Geneseos primo capite rejicit, & falsitatis arguit. Initio nostrorum varios interpretandi modos, quibus in dicto allegato ad pluralitatem, in unâ Essentiâ divinâ ostendendam usi sunt, Hereticus enumerat; indeque satis scopticè intestinum aliquod, & bellum civile Trinitariorum, ut loquitur, colligit. Verum quod ille, & ejus affecle in simili casu nobis obijcere solent, id ipsis regerere hic non dubitamus: nos nimirum non niti autoritate hominum, sed solius Scripturæ. Interim verò negare non possunt,*

*Possunt, licet in interpretatione speciali sit quædam diversitas; in scopo nihilominus, & generali finaliq; sententiâ omnes, unico Calvino excepto, convenire; nempe delitescere in voce Elohim Trinitatis mysterium. Allegoricè nonnulli Trinitatem monstrarunt in voce Ebraea **ברא** Bara: in qua tres sunt characteres: nimirum **ב** qui significet Filium: Nam Hebræi filium vocant **בן**. Deinde **ר** Resch quo significatur Spiritus, quem Hebræi vocant **רוח** Ruach, Deniq; **א** Aleph, qui denotet Patrem, quem Hebræi vocant **אב** Ab. Sed, inquit Eniedinus, hæc opinio risu explodenda, & exhibilanda potius, quàm argumentis est confutanda. Scimus enim, addit, Cabalam istam, & tales probationes lusus esse pueriles, Grammaticorum commenta, nugas, & nūquam ad dogmatum confirmationes à sanis, & prudentibus adhiberi solitas, ac proinde, qui seriò hæc tractat, eum cum ratione insanire. Et post pauca: Illis literis vocis Hebraicis Bara, hæc quoq; interpretatio affingi potest. Beth significat Belial, h.e., improbus, sceleratus, Resch significat Reschit, id est, principem, caput. Aleph significat, Atta, hoc est, Tu: ita ut sensus verborum hic sit: Tu es princeps scelerorum.*

30

Ridet Eniedinus.

Responsio.

O sceleratum, impium, flagitiosum, & blasphemum caput! Hoccine est de rebus sanctis sanctè, & seriò statuerè! eas manibus mundis tractare,

tractare, & ore casto eloqui! Primum confun-
 dit impudentissimus hic Hæreticus probationes
 urgentes, & necessarias, cum probabilibus, &
 allegoricis explanationibus. Nunquam probati-
 onis necessaria, & urgentis loco illa interpre-
 tatio à piis Ecclesiarum Doctõribus est adhibi-
 ta: sed, postquam ex sacris articulus de sancta
 Trinitate satis fuit cõfirmatus, hæc hujus voca-
 buli usi sunt interpretatione, ut non tam proba-
 tio esset, quàm qualiscunq; expositio, & illustra-
 tio, quæ non ad Logicam, Sed Rhetoricam tra-
 ctandi rationem pertineat: Quas confundendas
 non esse dudum à præceptore nostro Luthero di-
 dicimus, qui, inquit: Aliam esse Rhetoricam tra-
 ctandi rationem, aliam Dialecticam. Non est
 igitur ejusmodi argumētum, quod Adversariis
 opponi possit, vel debeat: interim est contempla-
 tio piis mentibus, in veritate cõfirmatis, grata,
 quæ interim optimè sciunt, diligenter in tra-
 ctatione Scripturæ discernenda esse argumen-
 ta, quæ certâ, & immotâ Demonstratione con-
 cludunt, ab ornamentis, & allegoriis. Nam (ut
 Augustinus inquit) figura nihil probat: nec de-
 bet in Disputando habere locum. Disputatio e-
 nim (sunt verba Lutheri) firma fundamenta
 jaciat, necesse est. Hæc verò quando jacta sunt,
 nihil prohibet per allegoriam, seu figuram ad-
 dere lucem causæ, & ornare causam. Sic Au-
 gustinus non quidem probat Trinitatem ex eo,
 quod sint in homine tres potentie, & tamen ju-
 cunda

In Genes.
 cap. 17.
 p. 215. b.

*tunda cogitatio est tum in homine, tum reli-
quis creaturis omnibus vestigia Trinitatis in-
quirere, & notare. Sicut Magister sententia-
rum quoque facit, cum allegat sententiam: O-
mnia disposita esse in pondere, mensura, & nu-
mero, cum in quantitate dicit esse lineam, su-
persficiem, & corpus. In Philosophia Ens, Ve-
rum, Unum; In Sole, substantiam, lucem, calo-
rem. Hujus testimonia non urgent adversarios
verbi; nobis autem jucunda sunt vestigia ar-
ticuli jam antea certo comprobati, & noti. Vi-
de, ipsum Lutherum.*

*Ut igitur nostri hic pias suas habuerunt co-
gitationes, indeque probarunt, se a spiritu veri-
tatis duci & regi: ita e contrario hic Adversa-
rius noster impiam hanc suam illusionem satis ostendit,
cujus Spiritus filius sit: quodque non a Patre lu-
minum; sed tenebrarum, a Sathana illo, qui ab ini-
tio homicida et mēdax fuit, ducatur & regatur.*

Deinde pergit Adversarius, Si vox Elohim, sicut voce, ita etiam significatione, est plurale, quomodo isti hinc Trinitatem tantum, & solum tres personas eliciunt? Num Plurale Tria tantum significat? An non alius hoc eodem usus argumento, decem, centum, mille, in Deo esse, personas concludere posset?

*Obiectio.
Adversarii.*

Responsio.

Verum facilis est responsio, nos per vocem Elohim non probare Trinitatem, sed duntaxat pluralitatem quandam in unitate Essen-

tie divinæ dari. Pluralitatem verò in Trinitate terminari, & finire, ex aliis locis postea demonstrabimus.

Obiectio.

Addit porro Eniedinus. Mirum est Latinos proprietatem linguæ Hebrææ melius nosse, quàm Hebræos. Nam isti quidem etsi semper hæc Moysis verba legerint, nunquam tamen suspicati sunt, hîc pluralitatem in Deo significari. Illi verò in alienâ lingua peregrini homines, quod vernaculos latuerat, deprehenderunt, scilicet!

Responsio.

Respondemus. I. Adhuc sub iudice litem esse, annon Hebræi aliqui id viderint, quod nonnulli Latini & nos defendimus. Iuniores quidem Iudæi textuum Genes. primo contentorum veritatem, ut cum Galatino loquamur, quibusdam irrationalibus, nedum falsis expositionibus pervertere conantur, id verò de vetustioribus omnibus novi Hæretici nunquam probabunt. Contrarium enim demonstrat allegatus autor lib. 2. de arcan. Cathol. vertit. cap. 9. de R הוּנָא Huna, qui ita dixit: Nisi hic sermo scriptus fuisset, non licuisset dicere: Et creavit אֱלֹהִים Dii, cœlum, & terram. Item de R. Semlai, qui Hæreticis rogantibus; Quot Dii creaverint mundum? Respondit: Ego & vos quæramus à diebus antiquis, &c.

Hosæ ii. cap. ita Scriptum legimus: סבבני בכחש אפרים | במרמה בית ישראל | ויהורה

ויהורה עוד רד עם אל ועם קדשים נאמן

Hoc est, Circumdederunt me cum negatione vel mendacio Ephraim & cum dolo domus Israel: Juda verò adhuc erit dominans cum Deo, & cum sanctis fidei. Ubi Glossa R. Salomonis ait: Cum sanctis fidei, id est, cum Deo sancto & benedicto. Et in Midras Coheleth, id est, in expositione Ecclesiast. legitur super istud 5. Cap. —

משפט וצדק במדינה תואה אל תתמה על החפץ כי גכהמעל גכה שמר וגכהים

— *id est, Si oppressionem egeni & ablationem iudicii & justitiæ videris in civitate, non mireris super huiusmodi voluntate: Nam excelsus super excelsum custodiens est; & excelsi super eos. Ibi enim sic*

dicitur: Si videris oppressores pauperum, & egenorum & justitiam, id est, justum viventem, in æternum multiplicantem sibi bonitatem & pacem, timeas iudicium Gehennæ. Quia excelsus super excelsum custodiens est: hi sunt Angeli: Et Excelsi sunt super eos: Hic est Deus sanctus & benedictus. Vide ipsum Galatinum.

34

Sic in divinis esse pluralitatem, confirmant etiam juxta ipsos Talmudistas filij Gad & filij Ruben, dicentes Josue vigesimo secundo:

יהוה אל אלהים יהוה אל אלהים

EL ELOHIM ADONAI ELOHIM, ADONAI, *id est*, Deus, Deus, Deus, Deus, Deus, Deus, ipse sit. Quidnam viderunt, ut hoc idem repeterent duabus vicibus? *Respondent Talmudistæ*, Dixerunt primo DEUS, DEUS, DEUS, quia per HOS TRES (NB. *hos tres*,) creatus est mundus: Et deinde dixerunt: DEUS, DEUS, DEUS, quia per HOS TRES (NB. *per hos TRES*) quoque data est lux. Sed numquid potuisset UNUS EORUM se solo separatimque; (*supple, creare mundum?*) Nequaquam. SED DUO ALII (NB. *Duo ALII*) uniti cum eo (NB. *UNITI CUM EO*) necessario CREAVERUNT (NB. *plurale CREAVERUNT*). *Hæc in Talmud: quæ iisdem fere verbis ponuntur in Commentarijs Rabbi Moyfis Hadarsan (cui post divinum Mosén Judæi primas tribuunt) super illud Gen. primo. In principio creavit ELOHIM cælum & terrâ. Quæ*

35 *quidem omnia prorsus fidei Christianæ congruunt, nomine excepto: quod enim nos Personas, id Talmudistæ & Rabbini vocât מדרות MIDDOTH, nempe per tres divinas מדרות Mid-doth, proprietates, mundum creatum esse asserunt: Quæ interim tres proprietates ipsis sint unus essentiâ Deus. Nam in expositione Rabbi Moyfis Hadarsan, in libro Geneseos super illud, capite quadragesimo secundo: Joseph ipse potens super terram: ita legitur Rabbi*

Eleazer

Eleazer dixisse: Non est creatus mundus, nisi **VERBO DEI** sancti & benedicti, sicut dictum est Psalmo trigesimo secundo: Verbo Dei coeli facti sunt: **Ubi** & Rabbi Simeon dicit: Spiravit **DEUS SPIRITUM** oris sui, & creatus est mundus, sicut dictum est Psalmo trigesimo secundo: Et spiritu oris ejus omnis exercitus eorum.

*Hæc est traditio Talmudistarum, in qua, ut patet, tria ista: **DEVS, VERBVM MEJUS, & SPIRITVS** distinctè & apertè in mundi productione concurrisse ponuntur. Quid verò tria hæc aliud, quam Pater, Filius, & Spiritus Sanctus? Ponitur enim **VERBVM**, quod creatura non est, sed per quod creatura facta est: Ponitur etiam Spiritus, qui itidem non creatura, sed cujus afflatu Creatura producta est: Verbū aut realiter distinguitur a proferente & Spiritus a spirante: Ergo inter Deum Mundi creatorem, & verbum ejus, per quod Mundus creatus est, & inter Deum spirantem, & Spiritum ejus, quem per verbum, vel cum verbo, hoc est, cum Filio, spiravit, & in quo mundum produxit, juxta Talmudistas, realem habemus distinctionē. Quia igitur in Deū nullum cadit accidens (ut omnes fatentur) cum omne accidens inherens imperfectionem, quia*

compositionem, notet; & vero in Deo nulla possit esse vel imperfectio vel compositio, sequitur necessario, quod neq. Verbum Dei, neque Spiritus ejus, quæ Thalmudistæ agnoscunt, sunt accidentia: sed sicut Pater, ita Verbum sive Filius, ita Spiritus S. pariter & substantialiter unus & perfectus est Deus: Ergo sunt in uno Deo nostro personæ realiter distinctæ: & per consequens, juxta Veterum Thalmudistarum dogma necessario fatendum est, tres in Uno Deo sive Iehova esse Elobim seu personas, quibus tres מידות Middoth, id est, proprietates attribuntur, Patrem, scil. Filium & Spiritum Sanctum, qui non tres Dii sunt, neq. tres Creatores, sed unus Deus, unus Creator. Falsissima igitur est assertio Eniedini, Hæretici, nunquam Iudeos quosdam suspicatos fuisse אלהים Deo tributum, significatione plurale esse, sive pluralitatem in Deo significare.

2. II. Deinde mihi mirum non est, fieri posse, ut is, cui lingua vernacula non est, sed eam duntaxat arte sibi acquisivit, interdum in ea aliquid observet, quod vernaculus nunquam animadvertat: Sic ego homo Germanus observavi; quod Simplicius Græcus Aristotelē Græcū non semper sit affecutus. Et Averroes Arabs melius intellexit Aristotelicā Philosophiam, quam pleriq. Græci: Rhodomannus noster Græcus non fuit, cū Græcis nihilominus, imò cum Græcorum principe Homero, certare potuisset, & forsā id

in idiotismo Græco demonstrare, quod non ita natione Græcus. Sic Scaliger in libris de causis Latine lingue multa observavit, quæ forsitan non ita scivit natione Latinus: ut & J. Drusius in lingua sacra; uti ejus eruditissima scripta, & observationes id abunde testantur. Imò adseverare nullus dubito, illum, qui arte linguam quandam didicit, eamq; sibi perfecte acquisivit; in generalibus & specialibus longe accuratius de ea judicare, illiusq; Idiotismos evolvere posse, quàm alterum, qui materno lacte, usu & exercitio, sine generalibus ac specialibus præceptis ac regulis, eam quasi imbibit, & sibi comparavit. Ille enim & arte, & experientia nititur; hic verò experientiâ tantum. Jam verò omnes, qui, quid habitus & ars sit, eamq; ab experientia aliquo duntaxat modo sciunt distinguere, non possunt non fateri, artem longe perfectiorem, certioremq; esse, nudâ experientiâ. Adde, quod etiam aliud sit linguam duntaxat scire, & præter eam de re nihil: & aliud utramq; rectè intelligere. Nulla igitur est consequentia: Hebræus vernaculam suam linguam intelligit benè: Ergo statim intelligit rem, de qua loquitur vernacula ejus lingua.

Certè Novum Testamentum multum adfert Lucis Veteri. Quia igitur Judæi Novū Testamentum rejiciunt; quomodo illustratione, inde promanente in Vetus Testamentum, uti frui possunt? Quippe qui (ut rectè monet D. Lutherus

Nob. Test.
multum lucis
adfert
Veteri.

*in Gen. cap. 20. pag. 2506.) ita hodie legunt
sacra, ut magis excœcentur. Non igitur absur-
dum est, nos in lingua Hebræa peregrinos ho-
mines, illustratos nihilominus radiis N. Testa-
menti, deprehendere posse id in modis loquendi
Veteris Testamenti, quod forsân Vernaculos
Hebræos latuit,*

Obiectio.

*Progreditur nunc Eniedinus, & suam sen-
tentiam plenius explicat: Res, inquit, ita se
habet: Sunt quædam vocabula, quæ, licet plu-
ralem formam, ac vocem habeant; tamen
indifferenter tam unum, quàm multa signi-
ficant. Quale est apud Latinos Liberi-o-
rum cum pro progenie usurpatur. Eâ e-
nim voce pluralis numeri tam unus, quàm
multi filij rectè significantur. Sunt præ-
terea, quæ tam in singulari, quàm in plura-
li idem prorsus significant. Ut nihil re-
fert, utrum Jerosolyma, Jerosolymæ, dicas,
aut scribas in singulari numero; an verò Je-
rosolyma-morum in plurali. Vtræque enim
voce eadem urbs significatur, ut videre licet
Matth. 2. 2. & 3. Et apud Ciceronem in orat.
pro Flacco. Deniq; sunt voces, quæ licet in
singulari unum tantum denotent: in plurali
tamen tam unū, quàm plura, pro utentis ar-
bitrio, significare solent, & possunt, ut litera
in singulari quidem unum characterem, de-
notat, in plurali autē & multos characteres,
& unam Epistolam significare & solet & po-
test.*

est. Jam igitur sciendum est hujus formæ ef-
focem ELOHIM, de qua hic agimus. 39

Primum contra discursum hunc notandum Responsio.
venit, nos nō disputare hic de linguis in genere;
ed in specie de sola Hebræa. Perperam igitur
proprietas Linguae Latine & Græcæ urget
adversarius; Quasi verò omnium eadem sit ra-
tio, eadē proprietates, & idiotismi. Si ergo omni-
no concedendum foret, triplices istas nominum
lasses dari partim in Græca, partim in Latina
lingua; inde tamē nō statim inferri posset; Ergo
omnes in utraq; simul. Et multò min9: Ergo eo-
dem modo in Hebræa; cū constet, hanc præ omni-
bus aliis multa habere peculiaria. Vt igitur in
toto illo discursu nihil ad rem dicit; ita quoq;
nullam meretur responsionem. Sed urgendus est
Adversarius, ut quæ in aliis linguis probasse si-
bi videtur, in Hebræa nobis demonstret: & tum
concludat nomen Elohim in classe, & censu eo-
rum esse, quæ (& quidem propriè & non meta-
phoricè usurpata) licet in singulari unum deno-
tent; in plurali tamen promiscuè, tum unum, tum
plura significāt. Ne verò etiā in aliis linguis ea,
quæ hic proponuntur, ἀπ' αὐτῆς veritati cōsētanea
esse, quis sibi imaginetur, secundo tenendū est,
totum hunc discursum eò dirigi, ut ostendatur:
Pluralem numerum etiam singularem rem
interdū notare. Cui assertioni contradicōriā
opponim9 hanc ipsā: omnia nomina pluralia,
sive sint pluralia tantū; sive etiam formatio-
nem

nem singularem admittant, pluralem significationem habere. Quod probamus illis ipsis exemplis, quibus contrarium persuadere nobis voluit Adversarius. Liberi orum est pluralis numeri tantum. Quare in proprio usu singulariter non sumitur. Nam licet de unigenito filio dicere possim: Hi sunt liberi mei omnes: non tamen oratio, & significatio singularis est; quippe quæ huic æquipollet: Hi sunt liberi mei omnes, quos tam actu quam potestate habere potui: ut sit ita respectus ad plures in potestate, & ad eorundem desiderium. Eodem enim modo dicere possem: Hi sunt filij mei omnes, ubi etiam oratio pluralis est, licet Demonstratione ad individuum restringatur. Sic est studiosus, qui tantum unicū habet librum. Quando ergo quero: Suntne hi tui libri omnes: oratio sanè pluralis est; demonstratio verò singularis: quæ illius naturam, & vim non mutat. Siquidem quæstio pluralis innuit, plures esse debere libros, quam unum. Itaq; falsum est Liberi tam singularem, quam pluralem habere significationem, cum hæc ipsi sit propria: ad illam verò restringatur per Accidens, addita nimirum Demonstratione: quomodo omnia pluralia singularem habere possunt significationem.

Secunda

Nominum
classis.

Ad secundam nominum classem, quod attinet, concedimus, quod sint quedam vocabula, quæ tam in singulari, quam in plurali numero

mero idem significant: hoc est, numerum plurali-
 ralem. Nam negare non possumus, dari quædam
 singularia, quæ non unitatem, sed numerum in
 unum collectum notant: ideoq; in plurali eun-
 dem collectum numerum significare possunt, si-
 ve id semper fiat, sine plerumq;. Sic perinde est,
 siue dicas, Omnis homo in singulari, siue
 omnes homines in plurali numero; in utro-
 que enim est numerus collectus.

41

Cum igitur Ierosolyma est ejusmodi colle-
 ctivum, & quidem unam urbem, adeoq; multi-
 tudinem ædificiorum, & hominum congregato-
 rum notat; fieri potuit, ut in numero singulari
 pronatura linguæ idem significaret, quod in
 plurali, & contra. Inde vero non licet inferre,
 quod in plurali numero simpliciter singulare,
 omni pluralitate exclusa, significet, cum talem
 significationem in singulari nō admittat. Quod
 autem in specie attinet vocem Ierosolyma: quæ
 hic exempli loco adfertur, neq; Græca, neq; La-
 tina est: proindeq; in utraq; barbara. Perinde
 igitur in istis linguis autoribus loquentibus
 fuit; siue eam in singulari, siue in plurali, siue
 in utroq; efferrent. Hebræam, siue ut in Hebræa
 lingua usurpatam, adferre, & examinare de-
 buisset noster Sophista. Hebræum est ירושלים
 Quod Duale quamvis nonnullis videatur esse;
 est tamen formatione singulare: & ut singu-
 lare est: ita etiam in universa scriptura He-
 bræa in singulari numero usurpatur; nunquā

in

*unitas personalis minimè est inficianda. Sed, si
 verū fateri velimus, nulla similitudo est in vocibus
 literæ, & Elohim. Nam Elohim in singu-
 lari quā rē significat; illam quoq; significat in
 plurali, & cōtra. Vnde rectè infertur: Eloah est
 persona Divinitatis, & DEUS: Ergo Elohim
 sunt personæ Divinitatis, & Deus: & vice ver-
 sa: Elohim sūt personæ Divinitatis, & DEUS:
 Ergo Eloah est persona Divinitatis, & Deus:
 Quod profecto nō procedit in exēplo altero. Nā
 quāvis dicere possim: Literæ sunt characteres,
 & epistola; inde tamē nō sequitur: E. litera est
 character, & epistola. Unde intelligitur porro
 literæ, prout epistolā significant, nō tantūm nu-
 mero, & casu, sed derivatione quoq; distinguī à
 litera, prout in singulari numero usurpatur.
 Vox enim literæ quatenus epistolā notat, plurali
 numeri tantū est: ut autē characteres signi-
 ficat, formationē singularē admittit: Ergo vocis
 literæ pluralis numeri tantū, litera non est nu-
 mero, & casu singularis, ac nominativus; sed est
 primitivū. Quod enim pluralis numeri tan-
 tū est, id singularē numerū non admittit. Atqui
 vox literæ significans Epistolā, est pluralis nu-
 mero tantūm. Ergo singularē numerū, & Nomi-
 nativū nō admittit: Et per consequēs vox, lite-
 ra, significās characteres propriè, & simpliciter,
 nō est eadē cū voce literæ, ut significat epistolā.
 Nā licet materialiter quodāmodo cōspirent, nō
 tamen formaliter: ideoq; illa unitas pluralis,
 non est eadem singularis. Sin-*

Singularis enim unitas est character, pluralitas est epistola. Quod falsum est de voce Eloah, & Elohim. Ille enim Eloah in singulari unam habet significationem: ita quoque, eandem unam in plurali numero retinet, & quoad materialem, & formalem significationem. Ubi enim est unitas Essentiae, quae in pluralitate quoad numerum personalem duntaxat multiplicatur.

Si autem vel maxime allegatum exemplum ad institutum applicari nostrum posset, nulla, nihilominus appareret illationis necessitas. Neque (quod statim in initio generaliter monuimus) quae consequentia: in Latina lingua dantur nomina, quae aequè in plurali, ac singulari numero unitatem significant: Ergo etiam id concedendum erit in Hebraea. Nulla, inquam ista est consequentia: cum ut diversissima sunt linguae; ita quoque, diversissimos habent idiotismos, & proprietates. Latina lingua tantum habet duos numeros: Hebraea tertium du-
44 *alem, superaddit. Latina multa habet genera. Hebraea tantum duo; sic nulla fere est cognatio inflexionum, conjugationum, similiumque, ut de modorum significationibus, de constructione, & infinitis aliis nihil dicamus.*

Et tandem, si etiam illa concederetur illatio; proindeque, in Hebraea lingua ejusmodi nomina invenirentur: Non tamen statim concludendum foret, Eloah & Elohim tale esse. Quandoquidem

*eloquidem de hoc controversitur, & in illorum
censu id minimè haberi posse, & quidem, si in
propria sua significatione sumatur, & vero
DEO tribuatur, demonstratum est in præce-
dentibus.*

Tandem concludit novus noster Hæreticus: Objection.

*Elohim, quo toto capite primo Geneseos u-
titur Moyses, licet voce, & forma sit plura-
le, significatione tamen esse singulare, & u-
nicum, atque adeò singularissimum signifi-
care Individuum, & nequaquam persona-
rum in unitate Essentiæ divinæ pluralita-
tem.*

*Conclusionis, & adsertionis hujus suæ ad-
fert tres rationes.*

*Prima est: Quia 1. quem hic Moyses plu-
rali voce Elohim vocat, alii Prophetæ & sa-
cri Scriptores EL nominant in singulari nu-
mero, ut Jobi capite nono, versu secundo.
David Psalmo centesimo primo, versu vice-
simo quinto. 2. Licet Elohim sit plurale,*

*Rationes.
objectionis*

1.

2.

*tamen cum de creatore omnium prædica-
tur, additur ei vox exclusiva SOLVS, quo
vocis pluralitas ad unum & singulare re-
stringitur, atque illam non pluraliter, sed
singulariter intelligendam esse docetur. Sic 45
enim Ezechias Rex, 4. Regum decimo nono,
versu decimo quinto: Jehovah exercituum,
Elohim Israelis, sedens super Cherubim, tu
es Elohim solus Regum omnium terræ, Tu
D fecisti*

fecisti cœlum, & terram. Psal. octogesimo quinto, vers. decimo. Quoniam magnus es tu, & faciens mirabilia, tu es Elohim solus. Ergo (*concludit*) etiamsi aliàs Elohim plurale esset; tamen cum ei additur vox Solus, singulare evaderet. Additur autem ei vox Solus, quando de Creatore omnium fit sermo. Ergo vox Elohim, cum significat Creatorem, unicum Individuum significat.

Ratio hæc, quia duo distincta continet argumenta, distinctè est ad ea respondendum. Primum vanitas quò manifestior sit, in ejusmodi id resolvimus Syllogismum:

Quandocunque in Bibliis unus ex autoribus sacris aliquid effert in plurali; aliter verò in singulari; tum vox pluralis ab illo usurpata singularem habet significationem,

Atqui Creator cœli & terræ, à Moyse in Genesi effertur in plurali Elohim, in Jobo verò, & Psal. centesimo primo in singulari EL.

Ergo vox pluralis Elohim, à Moyse usurpata, habet singularem significationem.

Vel formatur ita;

Quæcunque vox in uno loco ponitur pluraliter, in altero verò de eadem re loquente, per aliam similem exprimitur

primitur singulariter, illa licet forma pluralis sit, significatione tamen est singularis.

Atqui vox Elohim in uno loco, nempe in Genesi, ponitur pluraliter, in aliis verò de eadem re loquentibus, per aliam similem EL, exprimitur singulariter.

Ergo vox Elohim licet forma sit pluralis, significatione tamen est singularis.

Quis non intelligit, quod utriusq; Syllogismi major sit tantum secundum quid vera; ideoq; non universalis, sed particularis? Retenta enim Majore subsumere possum & ita concludere:

Atqui vox Angeli mali in uno Scripturæ loco ponitur pluraliter, in aliis verò, de eadem re loquentibus, per aliam similem (Diabolus) exprimitur singulariter.

Ergo vox Angeli licet forma sit pluralis, significatione tamen est singularis.

Minor probatur: Nam 2. Petri secundo, vers. quarto dicitur, quod Angeli peccaverint. In 1. vero Johan cap. tertio, versu octavo idem repetitur, sed in singulari, nempe quod ab initio Diabolus peccaverit. Ergo juxta hunc disputandi modum, tantum unus peccavit Diabolus, & non multi, quod est absurdissimum. Major igitur, quia particularis est, in prima figura nihil concludit. Optime autem plurale Elohim in aliis locis potuit exprimi per singulare EL, stante plura-

litate vocis Elohim, & nostrâ adsertione fide-
que. Nam licet doceamus ex sacra Scriptura
tres distinctas personas: tamen negamus cum
47 eadem illas separatas esse, quippe quæ unam
simplicissimam, & indivisam constituunt Dei-
tatis Essentiam. Ergo hoc quidem pugnat,
esse plures Deos: neque nos id dicimus; sed
non pugnat, esse plures personas, de quibus
nos loquimur.

Alterum ita concludimus:

Cui voci formâ plurali additur exclu-
siva SOLVS, illa est significatione
singularis.

Atqui voci Elohim plurali, cum de crea-
tore omnium prædicatur, additur
exclusiva SOLUS.

Ergo vox Elohim formâ pluralis, cum de
creatore omnium prædicatur, est
significatione singularis.

*Major est falsissima. Nam Propositio exclu-
siva exclusi subjecti, item exclusi prædicati; non
excludit aliquid, quod vel subjecto, vel prædica-
to exprimitur; verum potius illa omnia, quæ
subjecto, & prædicato continentur, ponit, &
affirmat; Cætera duntaxat, ut aliena subjecta,
& prædicata à participatione positorum exclu-
dit. Verbi gratiâ, duæ sunt propositiones. Om-
nes electi salvantur. Soli electi salvantur.
Hæc est exponibilis, & exclusiva: illa est per-
fectè universalis, & non exponibilis; quippe sa-
tis*

eis exposita. Queritur jam, quia Propositio ex-
 clusiva est exclusi subjecti, quid à subjecto ex-
 cludat? num omnes Electos uno excepto; ut ita
 significatio nominis pluralis electi fiat singula-
 ris? Minimè. Siquidem uti ex jam dictis patet,
 exclusiva nihil excludit subjecti expressi, & po-
 siti; sed illud totum cum omnibus contentis re- 48
 linquit, excludit autem cetera, quæ ad subjectum
 expressum, & positum non pertinent. Manet
 igitur vox Electi in exclusiva pluralis, & for-
 ma, & significatione, nempe quod non unus E-
 lectus singulariter, sed Electi pluraliter salven-
 tur. Homines verò non electi non salventur.
 Nam exclusiva exclusi subjecti, habens & si-
 gnum, & verbum affirmativum, exponitur co-
 pulativè, priore exponente indefinita, sive par-
 ticulari affirmativa, & posteriori universali
 negativa. Hæc igitur (soli Electi salvantur) ita
 exponenda est: Electi salvantur, & nulli, qui
 Electi non sunt, salvantur. Quia verò prior
 indefinita in re siue significatione respondeat
 universali huic: Omnes Electi salvantur: &
 posterior per se est universalis negativa: quis
 non intelligit eundem numerum pluralem reti-
 neri in exclusiva, qui fuerat in simplici non ex-
 clusiva? Quocirca quia negari non potest,
 quod Genes. i. cap. Elohim formatione sit plu-
 rale; nullo modo per Exclusivam Solus, in alio
 loco superadditam, probabitur, id in primo ca-
 pite Genescōs, vel etiam semper, quando de

Creatore rerum omnium prædicatur, significatione singulare esse. Cum, uti demonstratum, exclusivæ neq; numerum minuat, neq; augeat; sed tantum ab aliis subjectis, & prædicatis, quæ sub his, quibus exclusivæ additur, non continentur, distinguat: ut ita nihil subjecti vel prædicati; sed aliena à subjecto, & prædicato excludat.

Quando igitur dicitur, Solos, vel juxta Hebræos, solum Elohim creasse cælum & terram; non est sensus, quod una persona, atq; unus Eloah creaverit, sed quod Elohim creaverit, hoc est, omnes Elohim? & nemo præter illos Elohim creaverit. Si igitur Eniedinus naturam propositionum exclusivarum rectè intellexisset, tam ineptè, & pueriliter particulam exclusivam non urfisset: cum falsissimū sit particulam exclusivam Solus additam voci formatione plurali, ejus significationem singularem efficere, ut satis demonstratum, & alias per se notū omnibus eruditis Logicis, & Philosophis: imò res ipsa, & exclusivarum particularum natura, & usus pro se loquitur. Deinde si rectè examinemus exemplum ex secundo Regum decimo nono, versu decimo quinto, adductum, tantum abest, ut nostram sententiā evertat, si vel maxime vis illa singularizandi exclusivæ Solus sit concedenda, ut potius eandē fortiter contra Adversarium muniat & confirmet. Sic enim in Hebræo legimus יהוה אחד

Domi-

Domine Elohim Israel habitans (*sedens super*) Cherubim. **אתה יהוה** tu ipse (*es*) **אלהים** illi ipsi ELOHIM (*vel o ELOHIM*) **לכדך** solus tu omnium regnorum terræ: *tu fecisti cælum & terram. Ubi Adversarius nullâ ratione probare poterit, particulam exclusivam Solus conjungendam esse cum Elohim. Quandoquidem ipse contextus satis superq; docet, illud Solus respicere, ideoq; referendum esse ad Jehovam: ut sit sensus, solum Jehovam esse revera Elohim, hoc est, ipsos sanctos & fortes observatores, rectores, protectores, distributores, largitores, omnium regnorum terræ: Solum Jehovam esse Elohim, qui (Hebraicè) creavit, vel (Latine) creaverunt cælum & terram.*

Deinde neq; in allegato Psalmo particula Solus coheret cum **אתה יהוה**: sed cum particula **לא** TV. Sic enim in Hebræo legimus: Quoniam magnus tu, & faciens mirabilia, **אתה אלהים לבדך**. Tu Elohim, solus tu; ut sit sensus: Tu solus es, quæ dixi, nempe magnus, faciens mirabilia, & revera Elohim. Atque haftenus de argumento primo.

Secundum argumentū sumit Eniedinus ab autoritate, & consensu omnium interpretum: Quoniam nemo ad hoc absque tempus Bibliorum interpretes extitit, qui vel in Græcam, & Latinam, vel in aliam linguam.

Argumentum secundum Eniedini.

sacra verterit eloquia, qui in hoc Moyſis loco auſus fuiſſet vocem ELOHIM interpretari pluraliter: cum tamen ſidem interpretes in aliis locis ELOHIM pluraliter vertere non ſint veriti, ut Pſalmo octogefimo ſecundo, verſu ſeptimo. Ego dixi Elohim eſtis. Hic omnes illud Elohim interpretati ſunt numero plurali, Dii. Sic Pſalmo nonageſimo ſexto, verſu octavo: Adorate eum omnes Elohim, ubi etiam vocem eandem pluraliter reddiderunt. Cum ergo apud Moyſen hoc loco omnes illam vocem ſingulariter expreſſerint: ſatis clare teſtati ſunt, nullam pluralitatem ea designari. *Haecenus Enjedinus.*

Reſponſio.

Sed expedita eſt reſponſio: Committere novum Haereticum fallaciam cauſe. Nam non propterea in translationibus ELOHIM plurale reddiderunt interpretes per DEUS ſingulare, quod putarint, vel ſtatuverint, ELOHIM ſignificatione ſingulare eſſe: verum potius, quia ob ceterarum linguarum paupertatem & defectum non datur verbum, quod vim vocis Elohim exprimat, & ei in ſuo idiomate ſignificatione, & uſu reſpondeat. Negari non poteſt, quod verba ſint ſymbola conceptuum, & conceptus ſymbola rerum. Ubi ergo res non eſt, hoc eſt, ignota eſt: ibi neque conceptus erit: ubi non conceptus, ibi neque ejus Symbolum, hoc eſt, Vox ſive Verbum.

Cum

Cum igitur Pluralitas personarum, quam defendimus, & jam supponimus, tanquam demonstratam, & pluribus demonstrandam, ejusmodi res sit, quæ naturâ planè ignota, & non nisi ex revelationibus Divinis, in Divino verbo contentis, discitur, & cognoscitur; Sequitur, quod ejus conceptus esse nequeat, nisi in illorum duntaxat animis, qui per verbum revelatum divinitus sunt instituti.

At verò isti omnium primi sunt Hebræi: Hebræa lingua & religio antiquissima. quippe quorum lingua ut est antiquissima: ita quoque per illam ipsam antiquissima, hoc est, veterrima de DEO doctrina, statim à primo mundi Exordia est revelata, & conscripta. Ut enim DEUS noster prior est omnibus falsis Numinibus: ita etiam tum, quando nihil quicquam de ficticiis adhuc Diis sciebatur, de vero DEO hæc lingua Hebræa locuta est. Vt ita in divinis rebus, quemadmodum in cæteris omnibus, verus hujus linguae usus prior fuerit, quam abusus; quod de cæteris, & potissimum de Græca, & Latina, quæque his sunt posteriores, nemo facile affirmabit. Quandoquidem in nulla illarum locutus est DEUS. Ergo neque in ulla illarum DEUS ipse imposuit sibi nomina vel propria vel communia. Sed quemadmodum cætera vocabula omnia, quibus omnes res gentes alias nominabant, ex arbitrio illis imponebant: ita quoque nomen, quo DEUM significarent, excogitabant.

DEUM ignorabant quomodo verum ei nomen imponere potuerunt? Testatur Theodoretus 6. Græc. aff. in pr. item Cyrillus 2. in fine, Quod Ethnici videntes cælestium corporum immutabilitatem, congruam, & perpetuam motionem, ordinem quoque benè aptatum, item certas leges Lunæ, & definitos ortus, & occasus Solis, *DEUM*, & *DEI* solum esse cælum suspicati sunt, indeq; nomen Θεός apud Græcos primum fluxisse docet Plato in Cratylo.

Cum enim cælum eodem semper motu moveri observarent, hinc *DEOS* Θεούς quasi θεοὺς currentes appellitarunt. Vocis igitur Θεός si originem spectes, ejus abusus prior est, quam usus: Quippe non primitus significabat *DEUM* verum; sed Cælum sive Idololum, & Numen fictitium. Postquam verò pax nostra *CHRISTUS* diversa fecit unum, & interstitium materiei diruit, miraculo stupendo, unâ horâ diversarum linguarum dona discipulis post Ascensionem conferens, linguas, etiam hominum arbitrio inventas, rebusq; sapius vanissimè impositas, in salutarem collectionis Ecclesiæ usum ita convertit, ut donum linguarum passim in sacris inter præcipua dona divina numeretur 1. Cor. duodecimo, vers. decimo, vices. octavo, tricesimo, Act. decimo nono, versu sexto.

In qua salutari conversione abusum linguarum, & in illis vocum, sive verborum tollens omnipotens Deus, non illarū significationes mutavit:

tavit: sed ad res veras, quas significare debebāt
 applicavit. Quia igitur vox θεός apud Græcos
 optimū notabat Ens, quod Divino cultu esset
 honorandum: tribuebatur autem ab illis falsis
 numinibus: In conversione illā Spiritus S. do-
 cuit conversos Græcos, quis esset ille optimus,
 quis divino cultu honorandus, nempe Creator
 cæli, & terræ, Paterque DOMINI nostri JE-
 SU CHRISTI, unā cum Filio, & Sancto Spiri-
 tu, ideoq; ad DEUM hūc Triunum vocem θεός
 accommodavit. Spiritus Sanctus igitur nati-
 vā hujus vocis significationem non mutavit:
 Sed ut θεός in vernaculo suo usu, & in ipso Eth-
 nicismo DEUM essentialē significabat; sic e-
 andem ejus in usu sacro significationem retine-
 re voluit: nempe ut eodem modo in Ecclesia, at-
 que extra Ecclesiam in Ethnicismo vox (Deus)
 esset nomen Essentiale Numinis.

Ethnici igitur quia non DEUM, sed DEOS,
 hoc est, multos DEOS, essentiā & personis di-
 stinctos, colebant, adeoq; vox, & numerus plu-
 ralis θεοὶ Ethnicis & in vernaculo sensu multos
 DEOS essentiā dictos, personisq; separatos si-
 gnificabat; nomen autem Elohim voce D E I, 54
 propter aliarum penuriam & defectum, vor-
 tendum erat, non in plurali id potuerunt sacri
 interpretes, sed in singulari debuerunt expri-
 mere, ne loquentes de uno vero D E O, πολυ-
 θεϊαν cum Ethnicis, & Idolorum cultoribus ad-
 serere, & approbare, aliis proprietatem vocis,

Et numeri pluralis sequentibus Et urgentibus, viderentur. Hec igitur est vera ratio, cur Elohim verum DEUM, nempe creatorem cœli Et terræ significans, ab interpretibus non per plurale Jeoi, sed per singulare Jeos verterint, nempe separatam, Et Essentiarum; quàm nomen Elohim, quod pluralem quidem habet significationem, Et nihilominus singularitatem, sive unitatem Essentiæ connotat: cùm ob eam rationem cum Jehovah voce essentiali, Et singulari infinitis ferè in locis conjungatur.

Atq; ita demonstratum Et evictum est, falsam esse consequentiam Adversarii, quam ita concludit: Vox Elohim, loquens de vero DEO ab interpretibus semper redditur per singulare Jeos: Ergo ejus significatio est merè singularis. Adhuc de secundo argumento.

*Tertium
Eniedi ni
argumen-
tum.*

Tertium Eniedi ni argumentum *his continetur verbis:* Hoc ipsum probatur testimonio Christi & Apostolorum, qui per creationem mundi non alicui multiplicitatem quandam comprehendenti Numini: sed singulari Individuo, nempe, qui Pater vocatur, attribuunt. Nam Christus Matth. undecimo, versu vices. quinto ita Deum & Patrem suum compellat: Confiteor tibi Pater,
5 5 Domine cœli & terræ. Sic Apostoli Actor. 4. Domine tu es, qui fecisti cœlum & terram, mare, & omnia, quæ in eis sunt. Quis autem iste sit, statim explicatur, cum additur. Con-
vene-

venerunt verè in civitate ista, adversus puerum tuum sanctum Jesum, quem unxisti, &c. ubi apertè soli DEO Patri creatio mundi adscribitur. *Hactenus Hereticus.*

Ut dicam, quod res est, miror ἀσυνλογίαν *Responsio.*

Adversarii. Qualis enim consequentia. Christus Matth. undecimo, vers. vicesimo quinto confitetur Patrem suum esse Dominum cœli & terræ, & Actor. quart. vers. vicesimo quarto, Discipuli preces ad DEUM Patrem fundunt, illumque factorem cœli & terræ, maris & omnium, quæ in eis sunt, agnoscunt: Ergo Elohim primo Geneseos est significatione, singulare, non plurale! Estne unius inclusio statim exclusio alterius? Patrem esse creatorem cœli & terræ, ut hisce in locis, & aliis similibus expressè affirmatur: Ita à nobis firmiter creditur. Verùm excludi propterea Filium & Spiritum Sanctum ut nulla consequentia inde probari potest: ita contrarium est in Scripturâ sacrâ manifestissimum. Quandoquidem inibi extant multa loca alia, quibus hoc ipsum creatoris opus, utpote Divinitatis ad extra, ideoq; indivisum, Filio quoque, & Spiritui Sancto, tam clavis & perspicuis verbis adscribitur, atque in allegatis DEO Patri. Sufficiat hoc loco unum atq; alterum adduxisse: Infra enim plura adferemus testimonia, acturi in specie de Deitate Filii, & Spiritus S. Psalmo trigesimo tertio, versu sexto

56 sexto hæc leguntur verba: Verbo Domini
 cœli firmat, & spiritu oris ejus omnis exer-
 citus eorum. Quæ verba adeo clara, & ma-
 nifesta sunt illi, qui sine præconcepta opinione,
 & heresi, sacra legit, nec opinionem in scriptu-
 ram infert: sed scientiam ex ipsa unica & sola
 haurit divinam, quam quod clarissimum, ma-
 nifestissimumq;. Quis enim tam bardus, stupi-
 dus, & stolidus est, qui nesciat verbum Jeho-
 vâ, de quo hic loquitur Psalter, esse illud ver-
 bum, de quo affirmat Johannes in suo Evan-
 gelio capite primo, quod fuerit in principio
 & quidē apud DEUM, & quod sit ipse DEUS,
 quod omnia per illud sint facta, & sine ipso fa-
 ctum sit nihil. Quod sit illud verbum, quod, ut
 ibidem testatur Johannes, non cœpit primum
 esse in utero Mariæ virginis, sed factum ibi est
 caro, hoc est, ut ipse Iohannes interpretatur,
 venit in carne, ἐν σαρκὶ 1. Joh. quarto, versu
 secundo & tertio, hoc est, venit ad nos assu-
 mendo carnem: Ergo fuit, antequam venit, as-
 sumsitq; carnem, hoc est, humanam naturam.
 Et Rom. primo versu tertio, Apostolus Paulus
 docet, quod CHRISTUS, sive Filius DEI sit qui-
 dem genitus ex semine Davidis: sed ὁ ἀπὸ τοῦ
 sed κατὰ σὰρκα: nempe κατὰ σὰρκα, secundū car-
 nem, hoc est, secundum humanam naturam
 tantum, Nam caro in ejusmodi locis non potest
 aliud, quam humanam naturam notare, uti id
 probatu haud difficile est. Gen. 6. Omnis caro
 (omnes

(omnes homines) corruperat viam suam. Item. Finis universæ carnis (universi generis Humani) venit. Sap. 7. In ventre matris meæ figuratus sum caro (Homo) Luc. tertio. Et videbit omnis caro salutare DEI. Act. secundo 57 Effundam de spiritu meo super omnem carnem &c. Si igitur secundum quid tantum, hoc est, secundum carnem, juxta Apostolum est genitus filius DEI ex semine David: Ergo idem Filius DEI secundum aliud non erit genitus ex semine David. Alias enim limitatio illa esset frustra, inanis, & nugatoria: quod blasphemum cogitare de verbis Spiritus Sancti. Illud autem alterum ὅ: aut erit Divina Essentia, aut alia ab ista. Eligant Adversarij, ut lubet, capti sunt, habent, quippe suam coguntur thesin deserere: Quæ est: Λόγον sive Filium DEI ante nativitatem humanam nihil fuisse. Si autem in Specie assumant partem posteriorem, descendere coguntur in castra Arianorum: quos alias, ut hæreticos, damnant: Ergo eligant nostram Orthodoxam: nempe illud τὸ secundum quod non natus est ex semine David filius DEI, esse ipsam Divinam Essentiam: Verissimamq; esse expositionem nostram dicti Joh. Verbum caro factum est. Nempe quod non in utero Mariæ matris Verbum sit factum ἀπὸ λῶς; sed duntaxat factum sit caro, vel secundum carnem, hoc est, assumerit carnem nostram.

Ergo,

Ergo, illud verbum non est Verbum factum in utero: sed, ut diximus, est factum caro: Ergo, antequam fieret caro, fuit. Fuit autem apud DEUM, & quidem ita, ut simul in principio apud eundem fuerit, omniaq; per illud facta sint. Vnde ita argumentamur:

Illud verbum, per quod omnia condita sunt, est illud ipsum verbum, per quod cœli confirmati sunt:

Atqui verbum illud, quod est caro factum, est illud ipsum verbum, per quod omnia condita sunt. Joh. 1.

Ergo illud ipsum verbum, quod est caro factum, est illud ipsum verbum, per quod cœlum confirmati sunt, Psal. 33.

Quas hic adferunt pueriles illusiones, & sophismata adversarij, illas infra diluemus.

Ceterum, Psal. 101. dicitur: Initio tu, Domine, terram fundasti, & opera manuum tuarum sunt cœli. Quem locum de Christo intelligendum esse, Epistola ad Hebræos capite primo monet. Et in Epistola ad Coloss. cap. 1. vers. 15. & seqq. dicitur: Qui est imago DEI inconspicui, primogenitus omnis rei creatæ. Nam per EUM omnia, quæ in cœlis sunt, & quæ in terrâ, visibilia & invisibilia, sive Throni, sive Dominia, sive Imperia, sive potestates, omnia, inquam, per EUM, & ejus respectu CONDITA sunt.

Negare

*Negare adversarij nullo modo possunt, lo-
rum hunc de DEO filio intelligendum esse.
Quod autem ogganniunt, non agi hic de pri-
cipia: sed secunda creatione, cum illa duntaxat
per filium creata dicat Apostolus, quæ sunt in
elo & in terra; atq; ita, ut quidem ipsi fingunt,
celum & terram excipiat; & alia, quæ hic ob-
occiunt, inania somnia & phantasmata esse,
ipsa destruentia, & confundentia, infra suo
idebimus loco.*

*Tandem concludit Eniedinus: Neque ul-
im hic Trinitarijs effugium patet. Nam et-
caro nisi concederemus, voce Deus vel Elohim,
er quandam multitudinem significari: tamen
egare non possunt, Patris appellatione,
ngulare & unicum individuum denotari.
at Patri tribuitur creatio: Ergo soli & uni
itio individuo. Certum autem est, Christum &
ma Apostolos cum Mose non pugnare. Vnde
de Cbr refragabiliter sequitur, Mosén per vocem
ebraicè Elohim, in hoc principio, solum & unicum
ad Cndividuum, Patrem, nempe Jesu Christi,
Qui significasse.*

*In hoc discursu primum notanda est conces-
io: Quòd si vel maximè in voce DEI & Elo-
ia & nim, concederetur quædam pluralitas: inde
a, sicamè pro nostra sententia inferri nihil que-
quam; cum negare non possimus, Patris appel-
latione singulare & unicum individuum
denotari, cui à Christo & Apostolis tribu-*

*Quarta &
ultima En-
iedini ob-
jectio.*

59

Responsio

atur creatio. Ergo sub illa pluralitate unus Pater, ut Creator, erit intelligendus: nisi velimus absurdè statuere, Christum & Apostolos Mosi contradicere.

Verum enimvero Eniedinus in illo discursu & concessione se ipsum non intelligit. Nam quando nobis concedit, Elohim significationem apud Mosén plurale esse, utiq; concedat necesse est, quod plures Elobim creaverint. Illi ergo plures Elohim, aut sunt censendi plures duntaxat personaliter, quod nos credimus, & defendimus; aut dicendi plures simul personaliter & essentialiter. Hoc nullo modo demonstrabunt adversarij: Quia solus DEUS, & solus ille, qui revera est Elobim, est creator cæli & terræ: plures autem Essentiæ Dij & Elobim non dantur. Si igitur adversarij concedunt, Mosén affirmare plures Elobim creasse cælum & terram; Christum autem & Apostolos opus creationis tantum Patri, tanquã uni personæ, adscribere, utiq; concedant & statuant necesse est. Christum & Apostolos contradicere Mosi, quippe qui asserit plures Elobim creasse. Illos cõtra nempe Christum & Apostolos, unũ duntaxat Elobim, nempe Patrem creasse cælum & terram. Judicet qui iudicio præditus est.

Deinde Adversarij argumentum resolvimus in hunc modum;

Cui opus creationis adscribunt Christus & Apostoli, illũ per Elohim, vocem formã & si.

& significatione pluralem, in descriptione creationis cœli & terræ intellexit Moses:

Atqui DEO Patri, tanquam uni individuo & personæ, adscribunt opus creationis Christus & Apostoli.

Ergo SOLUM DEUM Patrem per Elohim vocem forma & significatione pluralem in descriptione cœli & terræ intellexit Moses.

Primum laborat hic syllogismus in forma:

Quia plus est in conclusione, quam fuit in præmissis. Particula enim exclusiva, SOLVS, nullo modo ex præmissis potest inferri.

Deinde si excipias, subaudiri illam in Minore: te magis implicas. Efficitur enim ita Syllogismus vitiosus in Forma & in Materia. In Forma. Nam propositio exclusiva aequipollet negativæ. At Syllogismus constans Minore negante, in prima figurâ est vitiosus. In Materia.

Nam per additam exclusivam Minor fit falsa. Opus enim creationis attribuunt quidem Christus & Apostoli Deo Patri: sed non soli. Hæc e-

xaminem est Christi propositio: Tu Pater es Dominus cœli & terræ. Sic hæc est Propositio Apostolorum. Domine tu es, qui fecisti cœlum

& terram: Non ista: Domine tu solus es, qui fecisti: vel Domine tu es, qui solus fecisti cœlum & terram. Quia igitur ejusma-

di vitii laborat argumentatio Eniedini,

non potest non absurda & contradictoria
ferri conclusio. Nam si tam significatione quam
formâ in plurali dixit Moses Elohim, &
num intellexit; tum lectorem & auditorem
decipere voluit: nempe ut plures sibi persuade-
ret fuisse Elobim, ubi tamen unus duntaxat cre-
averit. At hoc absurdum est: & non conce-
dent Adversarij: Ergo manet contradictio in-
ter adsertionem Mosi & Christi nec non A-
postolorum: uti illam modo demonstra-
mus. Atqui etiam hanc asserere non aude-
Novi Heretici. Ergo suam opinionem defe-
dere si velint, non possunt nobis concedere
Elohim in Mose esse vocem significatione plura-
lem: At in conscientia convicti illam con-
cedunt, & concedere coguntur: Ergo volentes
volentes coguntur concedere & alterum, quo
nos urgemus, nempe Mosen dicere in Gene-
si primo capite, non unum: sed plures Elo-
him creasse coelum & terram: Proinde
plures Elobim esse unum essentiâ DEUM.
ita in unâ divinâ Essentiâ quandam
pluralitatem. Quod secundum fidem
nostram Catholicam erat defenden-
dum & evincendum.

CAPUT

CAPUT V.

in una DEI essentia, dari quā- 62
am pluralitatem probatur por-
ro ex usu vocis Elohim Deut. 6. v. 4.

¶ *Æterum Deut. 6. v. 4. ita legimus: Audi*
Israel, Dominus DEUS noster JEHOVA
us est. *Vbi Θεός vocū in Hebræo probè note-*
ur: שמע ישראל יהוה אלהינו יהוה אחד
non dicitur simpliciter: Jehova meus, un9 est:
sed Jehova Elohim nostri, Jehova unus est.
Quibus Jehova se Polytheiæ Ethnicorum op-
mit, qui plures essentiā & numero distinctos
angebāt DEOS, atq; ita fictitia numina & quo-
d essentiā & quo ad numerum & personas co-
bant. Concedens igitur DEUS, quandam in se
deo vero, pluralitatem, prout nempe est Elo-
him Israelitarum, unitatē interim Essentiæ se-
io inculcat, & inquit: Audi Israel, Jehova E-
lohim nostri, Jehova unus est. Hoc est, Is, qui
est ipsa Essentia, ideoq; omnium essentiarū au-
tor, nempe ver9 essentiā DEUS, quiq; revera no-
strorū est observatores, curatores, gubernato-
res, est una essentia, & unus essentia Deus. Un-
de ita argumentor:

Quicunq; est unus Jehova, h. e. ipsa essen-
tia, ideoq; rerum omnium essentiator, & si-
mul Elohim nostri, hoc est, plures governa-
tores, curatores, observatores rerū creatarū:

ille essentia est unus, & simul in illa ipsa essentia plures (*ἑὶς καὶ ὅτι* .)

63 Atqui DEUS, de quo dicitur loco allegato: Audi Israel, &c. est unus Jehova & plures Elohim nostri, hoc est, plures gubernatores, &c.

Ergo Deus noster, de quo dicitur loco allegato: Audi Israel &c: essentia est unus & simul in illa ipsa essentia plures.

Major per se est certa. Minorem continet allegatum Scripturae testimonium. Non enim sine causa & singulari ἐμφάσει Jehova in singulari bis repetitur, eiq; ut Jehovæ unitas tribuitur; nomine interim Elohim (quod alias in singulari quoq; usitatissimum est) in plurali (atque hoc etiam non sine singulari emphasi; cum eo respectu noster dicatur) relicto. Quibus suppositis, porro argumentor in hunc modum.

Cuicunq; simul nomen singulare & nomen plurale, formationē singularem usitatē admittens, tribuitur, & verò respectu duntaxat singularis, unus asseritur; is, ut respectu singularis, unus expressè dicitur; ita respectu pluralis, multus reverà intelligitur & creditur.

Atqui Deo nostro simul & nomen singulare Jehova, & nomen plurale Elohim, formationem singularem, Eloah, usitatē admittens, tribuitur; & verò respectu tantummodo singularis, Jehova, unus asseritur:

Ergo

Ergo ille ipse Deus noster, ut respectu singularis, Jehova expressè unus dicitur, ita respectu pluralis, Elohim revera multus intelligitur & creditur.

Major est certa. Nā vocum (Nomina Græ- 46
maticè ita dicta intelligo) quoad formationem
loqualem, in æqualem quoad numeros constru-
ctionem & ad idem attributionem, nihil nisi
inequalitas numerorum in rebus significatis
causari potest. Minor nititur allegato dicto
Scriptura, in quo utrumq; nomen Jehova sin-
gulare & Elohim plurale, vero D E O tri-
buitur, & respectu duntaxat singularis, Jeho-
va unus asseritur. Quia autem DEVS unus es-
sentia, & multus, hoc est, trinus est personis, uti
in progressu demonstrabitur; quis ex hoc & si-
milibus scripturae locis non intelligit, ut Jehova
Essentia nomen est, & semper in singulari usur-
patur; ita Eloah personale nomē esse, proindeq;
plerumq; in numero plurali de vero DEO dici,
nec nō in eodem numero cum Essentia voce, sin-
gulari conjungi, exceptis nō adeo multis, ubi in
singulari usurpatur, nempe quando unā duntaxat
personā notat, uti illud satis manifestè li-
quet ex Habacuc. 3. v. 3. Quod ipsum etiam
hoc loco baud obscure innuitur, dum plurale
אלהינו Elohenu singulari יהוה Jeho-
vah Echad Deus unus, adiungitur. Quocirca licet
Eloah reddatur Latine & Græcè Deus, nō tamē
Elohim non
est verten-
dum Dy.

Elohim verti debet *Dij*: Quippe quod non personas, sed divinam potius essentiam, ejusque unitatem in utraque lingua notat; ut illud supra demonstravimus. Cum igitur (ut ea, quae in precedentibus fusiùs explicata & demonstrata sunt, hic breviter repetamus) ob paupertatem suam Latina & Graeca lingua Hebraeum personale **אֱלֹהִים** Elohim exprimere nequeat, id per essentiae vocem exprimit semper in singulari; adeò, ut neque ratione essentiae, tres *Dij* essentiales; neque ratione subsistentiae, tres *Dij* personales, credendi sint: sed cum Athanasio & universa Graecorum, Latinorumque Ecclesia credendum & dicendum.

DEUS Pater, DEUS Filius, DEUS Spiritus Sanctus:

Et tamen non Tres *Dij*: sed unus est **DEUS.**

Ita Dominus Pater, Dominus Filius, Dominus Spiritus Sanctus.

Et tamen non tres Domini: sed unus est Dominus.

Quia sicut sigillatim unamquamque personam **DEUM** & Dominum confiteri, Christianam veritatem compellimur:

Ita tres **DEOS**, aut Dominos dicere, Catholica religione prohibemur.

CAPUT

CAPUT VI.

In unâ Dei Essentiâ dari quandam pluralitatem, probatur voce Elohim constructâ cum ad-
 jectivo plurali.

Argumentamur porro pro pluralitate in unitate essentie divinæ hoc modo:

Quodcunque nomen pluralis numeri constituitur cum adjectivo plurali, id non unitatem: sed pluralitatem significat.

Atqui Elohim, DEUM verum significans, 66
 est ejusmodi nomen plurale, quod constituitur cum adjectivo plurali:

Ergo Elohim, DEUM verum significans, non unitatem, sed pluralitatem significat.

Major vera est per totam Scripturam. Minorem probamus: 1. Deut. 5. v. 26. Quid est omnis caro, ut audiat vocem Elohim viventium (אלהים חיים Elohim Chajim) qui loquitur (sive loquentis מרבר) de medio ignis.

2. Psalmo 58. vers. 12. utiq; יש אלהים Jesch Elohim schophetim, est Dii judices in terra.

3. Josue 24. v. 19. Non poteris servire Domino, quia קדשים אלהים Elohim Kedoschim,

doschim, Dii sancti, ipse. *Ubi notetur, quod à Josua dicitur, populum non posse servire Iehova : additurq; satis Emphatica, in plurali & singulari: quia ipse est קדשים Elohim Kedoschim, Dii sancti. Unde porro argumentamur :*

Quicumque est ipse Elohim sancti, ille est unus simul & plures :

Atqui Jehova, D E U S verus, est ipse Elohim sancti :

Ergo Jehova, D E U S verus, est unus simul & plures.

Majorem ipsa natura linguae ostendit. Ipse enim revera hic unitatem ἐν ὁμοιότητι notat : Elohim sancti vero pluralitatem indubitatae significant. Elohim enim per se est pluralis numeri, formationem singularem admittens, uti saepe monuimus : cui deinde Epitheton numeri pluralis additur. Iam demonstretur ex universa Scriptura ejusmodi modus loquendi, qui unum notet suppositum, sive rem simpliciter unam. Contrarium facile ostenditur. Loco supra allegato ex Esaiae c. 19. v. 4. Adonini quidem ponitur in plurali numero : Verum quia Propheta loquitur de uno supposito, & de uno Domino, addit Epitheton non plurale : sed singulare hoc modo ; Concludam Aegyptum in manu Adonim dominorum (non durorum sed) DURI.

CAPUT VII.

Orationes de DEO plurales, pluralitatem in simplicissimâ DEI essentiâ arguunt.

Pluralitatem etiam, in Essentie divinæ simplicissimâ unitate asserendam, probant loca Scripturæ, in quibus DEUS de seipso in plurali loquitur numero. Gen. I. v. 26. sic legimus: Et dixit Elobim: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Ex quo loco argumentamur:

Ubi cumque locorum in Scripturâ Spiritus Sanctus introducit vel loquentes, vel agentes, sive operantes in numero plurali, deinde illorum verba propria in eodem plurali numero immediatè subjungit, ibi semper non tantum quoad rem: sed etiam quoad numerum verba ut sonant (*hoc est, non unum: sed plures locutos esse vel egisse*) sunt intelligenda.

At verò loco allegato Scriptura sive 87 Spiritus Sanctus introducit loquentes & operantes in numero plurali, & in eodem numero illorum propria verba immediatè subjungit:

Ergo

Ergo in allegato dicto Geneseos non tantum quoad rem: sed etiam quoad numerum verba ut sonant (*hoc est, non unum: sed plures locutos & operatos fuisse*) sunt intelligenda.

Qui verò loco allegato introducuntur loquentes & operantes sunt Elohim: Ergo in una Essentiâ divinâ sunt plures Elohim.

Vel brevius ita formetur argumentum:

Ubicunque in plurali numero introducuntur colloquentes & consultantes, nec non immediate verba consultationis in plurali numero subjiciuntur; ibi oratio significatione pluralis est:

Atqui in loco allegato in plurali numero consultantes & colloquentes introducuntur; immediateq; verba consultationis in plurali subjiciuntur. Ergo &c.

Major est certa. Minor probatur. Non enim tantum Jehova hic introducitur pluraliter de se loquens: sed etiam Elohim plurale pluraliter de se loquens. Percurrant jam adversarij universam Scripturam, inquirent, an simile exemplum plurale, habens significationem singularem, invenire queant. Non possunt: aduérat est.

Deinde sic colligimus:

69 Ubicunque Scriptura utens nominibus, personas denotantibus, non propter reverentiam vel auctoritatem potestatis asserendam,
vel

vel per similem Enallagen: sed ἀπλῶς simpliciter & propriè in plurali numero introducit de se loquentes; ibi oratio significatione pluralis est; hoc est, plures significat personas.

Atqui multis in locis Scriptura utens Elohim, nomine personas denotante, ipsos Elohim, non propter reverentiam vel auctoritatem potestatis asserendam, vel per similem Enallagen; sed ἀπλῶς & simpliciter in plurali numero de se loquentes, introducit.

Ergo omnibus illis in locis Oratio pluralis est, & plures personas in unitate essentiae divinae significat.

Major certa est per universam Scripturam, eamq; ipsa recta ratio dicitur. Minor probatur inductione.

I. Reperatur dictum Gen. primo v. 26. Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

II. Gen. 2, 18. Faciamus homini adiutorium.

Ex quibus locis argumentamur ita:

Ubi introducuntur se invicem alloquentes, ad communionem producendi operis, communemq; possessionem memorantes; ibi revera plures personae asseruntur & introducuntur.

Atqui

Atqui duobus hisce locis introducuntur
se invicem alloquentes, ad communem ho-
70 minis productionem communemq; arche-
typi possessionem memorantes.

Ergo, &c.

III. Gen. 3.v.22. Ecce Adam quasi unus ex
N O B I S factus est, sciens bonum & malum.
Unde concludimus hunc in modum.

Quicumque de se dicunt, aliquem esse fa-
ctum unum ex N O B I S; illi se non unum,
sed plures dicunt:

At Elohim de se dicit: Adamum esse fa-
ctum unum ex nobis

Ergo Elohim se non unum: sed plures di-
cit: *Non quidem plures DEOS: sed personas,*
ut demonstrabitur.

Major certa est. Nam particula E X
partitiva est, adeo, ut qui dicit E X N O B I S,
non possit non plures personas nominare. Mi-
nor est immota. Continetur enim in allegato
dicto Gen. 3.v.22.

IV. Gen. 11.v. 26. Venite descendamus &
confundamus linguam ipsorum. *Ex quo*
ita argumentamur.

Quicumque se mutuò vocant & invitant,
ut descendant & confundant linguam ho-
minum; illi sunt plures personæ;

Atqui Elohim se mutuò vocant & invi-
tant, ut descendant & confundant linguam
hominum.

Ergo

Ergo Elohim sunt plures personæ.

Deinde hoc modo concludimus :

In quâ oratione est Imperativus hortantis, illa necessario infert plures personas. 71

Atqui in oratione hac Gen. 11. vers. 7. est Imperativus hortantis : Ergo infert plures personas.

Maior est certa. Minor etiam. In Hebræo enim est Imperativus הבה Habha, Quod verbum & ratione modi & ratione peculiaris potestatis plures personas infert. Semper enim pluribus junctum invenitur.

V. Gen. 20. v. 13. Evenit autem quando errare fecerunt me Elohim de Domo Patris mei.

Vnde ita argumentamur :

Quicumque de aliquibus loquitur oratione, in qua subjectum & prædicatum plurale est, ille de multis loquitur :

Atqui Abraham de Elohim, qui ipsum circumduxerunt, oratione, in qua & subjectum & prædicatum plurale est, loquitur :

Ergo Abraham loquens de Elohim se circumducentibus, de multis loquitur.

Major certissima est : Nec est, quod hic usus lingue Hebrææ urgeant. Nā probetur alicubi ita locutus esse aliquem de tertio in Scripturis, & singularem personam intellexisse: nullus adferetur locus. In aliis quidē linguis honoris ergo loqui

loqui solemus in plurali: Verum non tanquam de tertio.

72 Ult enim Latine loquens de uno Rege, verbi gratia Hungariae, qui me summis affecit beneficiis: non dicere possum, Reges Hungariae me affecerunt: Sed Rex Hungariae me affecit beneficiis. Sic etiam in nostra lingua Germanica: quae alias hic admodum superstitiosa est: Non enim dico: Die Könige in Bngern (loquens de uno) haben: sed. Der König oder die Königlische Majestät in Bngern hat mich höchlichen begnadet.

V I. De Jacobo Patriarcha Genes. 35. v. 7. haec leguntur scripta verba: Ibi enim apparuerunt ei (vel juxta fontes Hebraeos, revelati sunt ad eum) Elohim, cum fugeret fratrem suum. Ex quo loco eodem modo possumus argumentari, ut ex modo allegato capitis vigesimi: nam quos ibi dicit in plurali Abraham, se circumduxisse: illi hoc loco in eodem numero affirmantur, apparuisse Iacobo. Quanquam vero & hunc locum Calvinus-Rabbinizans de angelis interpretatur; consensus tamen omnium doctorum contrarium suadet; & ratio biblica aliud dicitur. Respicit enim absq; omni omnino controversia Moses ad ea, quae habentur Genes. 28. v. 13. Vidit Jacob Jehovah innixum icale dicentem sibi: Ego sum Jehova Deus Abraham patris tui, Deus Isaac, &c. uti illud satis manifestum ex versu primo hujus 35. capitis:

pitis: tibi hæc leguntur verba: Dixit autem Deus ad Jacob: Surge, ascende in Bethel, & mane ibi: Facq; ibi altare DEO, qui apparuit tibi, dum fugeres à facie Esau fratris tui. De fuga autem hac nec non Jehovæ apparitione agitur allegato capite Genes.

VII. Sic 2. Sam. 7. v. 23. Et quis sicut populus tuus, sicut Israel gens una in terra, propter quam iverunt Elohim ad redimendum sibi populum. De loco hoc, quod de DEO vero loquatur, nemo dubitabit: Quandoquidē solus & unicuique DEUS eduxit & redemit populum Israeliticum. Ubi autem eodem modo, si nulla in plurali esset Emphasis, in singulari dicere potuisset David: propter quam ivit El, vel Eloah. Quia igitur & hinc integra est oratio, cōstans subiecto & prædicato plurali, statuendū omnino est, eā significatione quoq; pluralē esse.

VIII. Esa. 6. v. 8. Audivi vocem Domini, dicentis: quem mittam, & quis ibit NOBIS. Syllogismos, qui ex hoc loco formari possunt, ad demonstrandam pluralitatem in DEO, videbimus capite sequente.

IX. Et rursus apud Esaiam cap. 44. 24. Sic dixit Jehova, redemptor tuus, & plasmatores tui ex utero: Ego Jehova faciens omnia, extendens cælos solus, expandens terram meā potentiā. Vbi absque dubio Propheta respicit ad primam creationem hominis: nempe quod, ut ibi Elohim (in plurali) fecerunt hominem

ad imaginem suam; eodem adhuc modo hominis sint (in plurali) Plasmatores ex utero. Nec est, quod Enjedinus nobis objiciat hic particulam SOLUS. Quippe quæ non ad plasmatores; sed ad Jehovam, & essentiae vocem immediatè respicit: Quem solum Jehovam asserentes plures Elobim, nullo modo negamus fuisse plasmatorem hominis, conditoremq; celi & terræ. Iehova enim ut essentiae vox est, Deus 74 umq; unum essentiâ revelat, ita etiam unus illi DEUS verus à nobis, stante interim personarum pluralitate, colitur & honoratur.

X. Similis extat locus apud eundem Prophetam cap. 54. v. 5. Nam mariti tui, factores tui Jehova exercituum nomen ejus: Sic Ps. 149 v. 2. Lætatur Israel in factoribus suis, & Filii Sion exultent in Rege suo, ubi se unum essentiâ DEUM, unumq; Regem profitetur Dominus: & nihilominus se ut plures factores hominum simul revelat: Iterum respiciens ad primam creationis humane historiam, ut modo monuimus.

Deinde in dictis Gen. 1. v. 26. cap. 2. v. 18. c. 3. v. 22. cap. 11. v. 7. tantum ad se loquitur Elobim; non ad Angelos, ut adversa pars sibi imaginatur. 1. Quia Dei consiliarii non sunt. Quis enim consiliarius ejus? Esa. 40, v. 14. Rom. 11. v. 34. 2. Quia in opere creationis cum Deo non concurrunt. 3. Quia multoties etiam homo solius Dei opus & factura (de quo loquuntur testimonia

stimonia primum & secundum) esse dicitur, ut
 Psal. 100. Ipse fecit nos, & non ipsi nos. Psal.
 139. In forme meum viderunt oculi tui, sicut
 lac mulisti me. Nimis etiam puerile est Iude-
 orum commentum, quod putant, Deum more
 Principum & Magnatum de se loqui in nu-
 mero plurali: cum Deus noster ad explican-
 dam maiestatem suam ejusmodi adminiculis
 non indigeat: alioquin etiam (quod supra mo-
 nuimus) non aliquoties tantum, & quidem ra-
 ro; sed semper (quod principes faciunt) eum in
 modum locutus fuisset: quod tamen factum non est.

Adde, quod ista loquendi forma, quam unus in 75
 plurali compellatur numero, & quam Magnates
 de se scribunt: Nos Dei gratiam, &c. in Germ-
 nica quidem, & nonnullis aliis, non item in Hebræa
 lingua usitata est. Cum etiam Principes hoc ipso
 pluralitatis numero significant, se consiliariorum
 suorum & procerum adminiculis aliquid decerne-
 re; contumeliosa utique in Deum esset. Et tandem
 cum Deus verus unitatis numero se a Gentium
 idolis distinguat, Deut. 6. v. 4. 1. ad Cor. 8. v. 4.
 quomodo se ipsum pluraliter patefaceret? pos-
 set enim hominibus istiusmodi locutio pluralis
 facile præbere occasionem ad statuendam poly-
 theam, nisi personarum duntaxat pluralitatem
 in unam simplicissimam essentiam significaret. Plura
 de hoc argumento supra egimus capite tertio.
 Concludimus igitur, Deum extra se nihil inveni-
 re, quod hunc in modum alloqui, & in societatem

divini operis sui accipere possit. Inde q̄ inferimus: quod deliberationes istæ allegatæ, & cum primis de faciendō homine & linguarum confusione intra DEITATIS complexum institutæ sint, ideoq̄ certissimum pluralitatis personarum in DEO testimonium edant.

CAPUT IIX.

Enjedinī Φλιαρίαι examinantur, quas contra vers. 26. cap. 2. Geneseos evomit.

76 **E**Niedinus ut omnia ferè fundamenta, & testimonia, pro Divinâ CHRISTI natura asserendâ & probandâ, tam ex Veteri, quàm ex N. Testamento, hætenus à Theologis nostris allata, non tantum in dubium vocare: sed etiam funditus evertere satagit: Sic quoq̄ pleræq̄ jam modò allegatæ dictæ perversè explicare, & quòd pro nostra sententia fideq̄ nihil faciant demonstrare unicè laborat. Resumit ergò primum dictum Geneseos 1. vers. 26. Et dixit Elohim: Faciamus hominem in imagine nostra, secundum similitudinē nostram. Quod duobus labefactare modis conatur. Primum enim putat, sed per concessionem, orationem illam ut formā; sic quoque significatione pluralem esse, contra nos efficere posse, eā pro asser-

assertione & fide nostra nihil probari. Deinde summo conatu ostendere annititur, orationem illam tantum formam: non vero significatione pluralem: sed singularem esse. De utroque seorsim agemus. Primum inquit Eniedinus: Si ex hac loquendi formula numerus & natura DEI venanda & colligenda est; non plus esse Trinitariis in hoc dicto, ad tres Deitatis personas stabiliendas, præsidi, quàm Gentibus & omnibus Idololatriis ad sua multiplicia & numero carentia numina confirmandum. Illud enim, Faciamus, & Nostram, tam potest ad decem, centum & mille, quàm ad tria referri. Neque quicquam est futilius & ineptius, quàm sic argumentari: Hic dicuntur esse multi: Ergo sunt tres. Nam possunt esse viginti, triginta, quinquaginta, &c. Ergo si quid roboris in hoc argumento est, hoc tantum concludit, Deos esse multos. Absit autem à nobis, certè abest à Moyse, ista prophanitas, ut multitudinem DEORUM sacrarum literarum testimonio introducamus & stabiliamus. Haftenus iste.

Eniedini
objectio
prima.

77

Respondemus, 1. nos his & similibus dictis, in Responsio.
unitate essentiae divinae non probare definitè Trinitatem; sed indefinitè pluralitatem. 2. Deinde argumento hoc plures Deos concludi negamus. Nam expressè docet Moses qui locuti sunt, & inter se deliberaverint; nempe Elohim.

Quæ quidem vox pluralem notat numerum; sed non plures Deos, ut demonstravimus in præcedentibus. Est enim Elohim nomen personale: Deus autem essentialis. Quocirca licet inferamus ex allegato loco pluralitatem; non tamen concedimus, plures Deos. Nam plures Dii sunt essentialia distincti & separati. Quos ut sacra scriptura negat; sic etiam nos neg, agnoscimus neg, defendimus.

*Enjedi
objectio
secunda.*

Pergit adversarius: Secundò illud quoq; hic perpendendum est, quòd ex his Mosis verbis non sequitur hoc, DEUM, qui dixit, FACIAMUS, fuisse multiplicem, sive non unum esse locutum; sed hoc tantum, hæc verba prolata esse coram pluribus. Unus ergo erat, qui loquebatur, sed loquebatur præsentibus aliis. Hinc autem non immediate sequitur, creatores hominis fuisse multos. Nam ad hanc conclusionem pluribus adhuc aliis consequentiis opus est: Nimirum quærendum statim est, quinam illi fuerint, quos Deus allocutus est? Deinde creatine an increati? Tum an illi quoq; æqualiter cum Deo operati sint in formatione hominis, nec ne?

78

Discursus hic vanus & inanis est; quippe nitens falsâ hypothesis. Omnia ordine videbimus. Primum inquit Hæreticus; Non sequi ex his Mosis verbis, Deum, qui dixit Faciamus, fuisse multiplicem: Concedimus hoc: Etenim & nos non agnoscimus multos Deos, vel quod
idem

idem est, Deum multiplicem; sed unum in essentia simplicissima veneramur Deum, qui nihilominus, salva illius essentie unitate & simplicitate, sit trinus personis.

Deinde addit: Non sequi ex iisdem, non unum esse locutum; sed hoc tantum: Hæc verba prolata esse coram pluribus, nempe unum locutum esse: sed præsentibus aliis.

Concedamus, unum locutum fuisse. Sed quis fuit ille unus? Textus clarus est? Fuit unus ex Elohim: Sic enim scribit Moses: Dixit. a. Elohim, faciamus hominem ad imaginem nostram. Concedamus etiam alterum: locutum fuisse coram pluribus? Verum qui fuerunt illi plures? Aut personæ divinitatis, aut aliæ. Aliæ non: Quia includuntur in opus creationis verbo faciamus, & pronomine nostram: At nemo extra Deum in id includitur, ut mox demonstrabimus. Elohim igitur hic deliberationem quasi & consultationem de homine creando instituit: & ad se loquuntur & dicunt: Faciamus hominem ad imaginem nostram.

Verum hanc interpretationem liquens adversarius, velut Proteus in aliã se convertit formam, & quod modò agebat, jam negat; nimirum nõ necessarium esse, propter huiusmodi locutionum formas, multa individua constituere. Sæpè enim scriptores aliquem secum deliberantem & disceptantem, introducere: Ex quo non statim sequi, ei plures in consultatione adesse: sed tantum

hoc, illum diligenter & sollicitè omnia considerare & expendere: Ita ergo Deum, animal omnium præstantissimum creaturarum introduci à Mose consultabundum ἀνθρώπων παθῶς: inde tamen non sequi, Deum in illud consilium alios adhibuisse.

Responsio.

Verum quis non intelligit, aliud dici à Mose, & aliud hic subsumi ab adversario. Verum est, non sequi, quando scriptores aliquem secum deliberantem & disceptantem introducunt, quod ei statim plures adfuerint in consultatione: At v. probetur, quod hic divinus scriptor unam introducat loquentem & consultantem personam. Est petitio principii, & contrarium est demonstratum præcedente cap. Quandoquidem non in singulari; sed in plurali numero à Mose adducuntur colloquentes: Deinde verba quoque illorum in plurali subiiciuntur. Quia igitur ex verbis mens scriptoris est intelligenda & sumenda; omnino statuumendum est, Mosén hic introducere plures colloquentes & consultants. Qui a. illi fuerint, non opus est divinatione quadam; cum verba sint clara: nempe illi ipsi, qui creaverunt cælum & terram; illi ipsi, inquam, Elohim. Quocirca licet Esa. i. alloquatur Iehova cælos, atque ita irrationalia: perperam tamen & sophisticè id ad præsens negotium ab Hereticis istis novis accommodatur: Quid enim ineptius absurdiusque somniari potest, quam Deum ad cælos, ad brutas & ἀναισθητάς naturas dixisse: Faciamus

mus hominem ad imaginem nostram? Nulla profectò ratio, nulla causa, nullus finis stulti hujus somnii, ineptissimæq; orationis dabitur. Quod autem Esa. i. D E U S alloquitur cælos & terram, ejus ratio manifesta est in textu, nempe id facit ad percellendos hominum ingratißimorum & perditorum animos. Sic enim Dn. Lutherus supra hunc locum. Vtitur Propheta hac figurâ, ut attentos faciat auditores: quasi dicat: Nemo audit, omnes sunt impij & negligunt verbum DEI: Audiant igitur cælum & terra, Cur hoc? Quia Dominus loquitur, cujus verbum meretur, ut audiatur. Quid verò hæc ad creationem hominis, ubi nondum erat homo peccator, nondum erat, cujus animum percelleret ejusmodi oratione Dominus. Deinde argumentamur ex hypothesisi adversariorum.

Quem hic alloquitur D E U S, ad ejus imaginem homo est conditus.

At cælum & terram, brutas & ἀνὰ θήτας creaturas hîc alloquitur Deus.

Ergo ad cæli & terræ, brutarum & ἀνὰ θήτων creaturarum imaginem homo est cōditus. Ἀτόπων ἄρ' ὧς τὸν.

Tandem: Quos hîc alloquitur Jehova, illi virtutem creatricem ad hominem producendum conferebant.

At creaturæ brutæ nihil ejusmodi virtutis conferre possunt.

81

Ergo eos hîc non alloquitur D E U S.

Sic etiam si alibi Propheta Deum, quasi cum spiritibus consultantem, representare videantur, ut 3. Reg. 22. Esa. 6. Job. 1. &c. & ipsa tamen hîc inconvenienter & sophisticè producuntur ab adversario.

Quæ enim consequentiæ ratio: Ibi Deus instituit cû Angelis cōsultationē: Ergo & hîc? Nulla, nulla! Quid? Falsissimū est, ibi consultatiōē institui. Tantū enim assistūt Angeli, tanquā ministri, prompti & parati ad divina mādātā exequēda. Tale verò mandatū Gen. 1. v. 26. in angelos, aut ullam aliā creaturam non potest cōpetere. Adde, quod tantum abest, ut id hoc loco fiat, ut potius Moses satis claris & perspicuis verbis doceat, Deum non allocutum esse alios presentes; sed Elohim inter se locutos esse; eosq; omnes inter se ita loquentes (quod etiam in locis allegatis neq; fit, neq; fieri potest) in societate operis vocet creationisq; participes faciat.

Affirmat enim Moses, quod dixerint Elohim: FACIAMUS hominem ad similitudinem NOSTRAM. At qui creator est hominis; Creator quoq; est universi: Creator universi est unus verus D E U S, ut rectè colligit ipse adversarius. Ergo qui Elohim hîc dicunt, faciamus hominem, est verus ille D E U S, creator celi & terræ. Porro, ut ex ipso allegato loco Genes. ita ex jam dictis liquet, eos, quos hîc alloquitur, D E U S, associari Jehovæ in opere creationis:

ationis: At vero de Angelis id statuere, non tantum impium; sed etiam blasphemum est. Quā-
 doquidem Propheta ex creationis opere soli
 Jehovæ omnipotentiam & veram Deitatem
 passim asserunt, ut Es. 42. v. 5. 6. c. 44. v. 24, c.
 45. v. 18. cap. 48. vers. 13. Jer. 32. v. 17. Unde
 ita argumentamur:

I. Ubicunq; in sacrâ scripturâ agitur de cre-
 atione, ibi Angeli excluduntur.

At hic Gen. 1. v. 26 agitur de creatione.

Ergo hic Angeli excluduntur.

Deinde: Idem est qui creat v. 1 & 26 & 27.

At verò qui creat vers. primo, est unus, so-
 lus, verus D E U S, & non Angeli: quod
 concedunt ipsimet adversarii.

Ergo qui creat vers. 26. & 27. est idem ve-
 rus D E U S, & non Angeli.

Tertio: Ad cujus imaginem homo est con-
 ditus, de illo intelligi debet verbum
 plurale, Faciamus.

Atqui ad Dei imaginē homo est conditus.

Ergo de D E O intelligi debet verbum
 plurale, Faciamus.

Quarto: De illo debet intelligi verbum
 plurale, Faciamus, ad cujus imaginem
 homo est creatus.

Atqui ad Angelorum imaginem homo
 non est creatus:

Ergo de Angelis verbum plurale, Facia-
 mus, non debet intelligi.

[Tandem

5.

Tandem: De illo solo, qui propositum de creando homine in effectum produxit, & hominem creavit, illud faciamus hominem, verè intelligitur.

83

Atqui solus D E U S: & non Angeli propositum illud in effectum produxerunt hominemq; creaverunt.

Ergo de solo D E O, & nullo modo de Angelis illud, faciamus hominem, verè intelligitur.

Exceptio.

Excipiunt: illud Faciamus hominem, tantum intelligendum esse de communicatione con-

Responsio.

fili. Sed quomodo probatur id, quod asseritur: Contrarium jam proposita argumenta evidentissimè evincunt: Et Es. c. 40. v. 12, 13, 14. re-
clamat, negatq; DEO in opere creationis consiliarium adfuisse. Hanc igitur thesin, quia animadvertit adversarius, se obtinere non posse, deserit eam, & alio modo rem aggreditur: Nempe probare conatur, verbum Faciamus significatione non plurale, sed singulare esse. Nos, in-

Nova Adversaris obiectio.

quit, dicimus illud faciamus, etiamsi formâ & voce sit plurale: tamen significatione & vi esse singulare: neque de ullo alio, præterquam de solo loquente, hoc est, de D E O esse intelligendum.

Posterius ambabus manibus amplectimur, illud faciamus, de nullo alio, præterquam de solo loquente D E O esse intelligendum: Verum, an propterea significatione & vi sua singulare sit,

fit; id in questione est. Conatur id probare adversarius sequentibus rationibus.

Primo enim inquit, hoc omnibus linguis usitatum est, ut numero plurali, tum de se, tum de aliis etiam singularibus passim sine discrimine utantur. Probatio.

De aliis linguis ego hic non multum sum sollicitus. De illis questio est, in quibus locuti sunt & scripserunt Sancti DEI homines, & cum primis de lingua Hebræa, de qua non dubito adseverare, id falsum esse. Contigit quidem interdum, ut unus in plurali de se, vel Scriptura de alio loqui videatur; verum id ita contingit, ut vel is, qui loquitur, alios includat; ideoque licet unus pluraliter in primam loquatur persona: virtute tamen & significatione maneat vox & oratio pluralis, ut Iobi 18. v. 3. Bildad de se suisque loquitur Sympatriotis: Quare reputemur ut jumentum, quare lordemus in oculis vestris? Sic Iobi 5, v. 27. Elephaz ad Jobum dicit in plurali: Ecce hæc investigavimus, quod ita se habeant: In plurali, inquam, tam forma, quam significatione, & quidem vere & recte. Elephaz enim non tantum suo; sed & suo & collegarum nomine loquitur: ut etiam Iobus id accipit in responsione sua c. 6. v. 24. & aliquot sequentibus: Vel id, de quo in tertia persona loquitur scriptura, sit nomen collectivum; ut quando in cantico canticorum sponsa, hoc est, Ecclesia, in plurali numero loquens, introduci-
84
Responsio.
tur:

tur: Trahe me post te, curremus, hoc est, curram sponsa regia, sive Ecclesia cum rege meo. Sponsa igitur 1. est nomen multitudinis, ponitur enim pro Ecclesia, 2. hic includit sponsum, 3. comitatum sive Gynæceum. Sponsæ enim regie solæ esse non solent: Quocirca rectè secundum Hebrææ lingue, ut & aliarum, idiotismum, in plurali loquitur numero. Eodem modo in sequentibus res se habet, ubi eadem sponsa ait: Exaltabimus & lætabimur in te, recordabimur annorum tuorum. Alias verò sine hisce conditionibus in sancta lingua modum istum loquendi usitatū esse, ut pluralis numerus & oratio pluralis pro singulari promiscuè usurpetur, nunquā mihi probabit adversari. Si cōtingat, rarissimū erit. At quæ rara sūt, in regulā non trahantur. 2. Sam: 16. v. 20. quidē Absolon de se singulari loqui videtur oratione plurali: Et dixit Abschalom⁹ ad Achitophelē: Date consilium, quid facturi sim⁹. Verūm quis non intelligit, Abscholomū oratione istā includere & socios suos, & ipsū Achitophelē, qui à suis erat partibus. Obijciunt etiam quidam Grammatici illud Dan. 2. 36. Vbi Daniel de se ipso in plurali videtur loqui numero Syriacè: Et interpretationem dicemus corā Rege. Verūm rectè in plurali locutus est Daniel, & piè. Noluit n. sibi interpretationem somni adscribere; sed DEO, qui per ipsum Regi interpretationem somnii revelaturus esset, uti id mani-

manifestum est ex v. 26. 27. 28. Rex enim dicit v. 26. Danieli: Numquid est tibi facultas notum faciendi mihi somnium, quod vidi, & interpretationem ejus? Quid verò respondet Daniel? v. 27. Sanè negat ullum hominū, quacumq; etiam arte fuerit præditus, secretum, quod Rex quærat, indicare posse: additq; v. 28. quod solus Deus in cælis revelat, & notum fecit Regi, quod futurum sit in novissimo dierum. Quocirca ut DEUM, tanquam hujus interpretationis primariam causam, includeret Daniel, nihilq; sibi soli, suis vè viribus & arti arrogaret, ad illa præcedentia respiciens v. 36. in plurali numero loqui voluit ac debuit. Quod igitur Rabbini, Kimchi in Michol. p. 9. Salomon in Ios. 24. v. 19. Becchai in Gen. 1. v. 26. & alii, de causâ honoris hic somniant, falsissimum esse statuo, nitens autoritate partim ipsius scripturae sacrae, in quâ tot extant colloquia, rescripta, mandata Dei, & variorum Regum, Hebræorum, Persarum, Chaldeorum, quæ has meras sanas diabolicas esse arguunt: partim ipsius R. Ahraham Abenezra, adversariis cæteroquin nostris, novis hæreticis, & Antitrinitariis, in articulo hoc וְאֵין מִי כֵּן , qui in comm. super Gen. 1. versu 26. allegatos & alios suos socios & assecclas eâdem interpretatione, exceptione, & numeri Enallage utentes, apertè refutat, dicens: exempla, quæ

quæ adferunt, Ede Schæker, falsos testes. Monstrent igitur nobis adversarij ejusmodi exemplum, ubi nomen plurale cum verbo plurali junctum unicam personam denotet.

Obiectio
adversarii.

Adversarius tria exempla alia adducit. Unum ex Novo, & duo ex V. Testamento. Sic Christus, inquit, cum de se solo loqueretur Job. 3. v. 11. ait: Quod scimus, loquimur: & quod vidimus, testamur. In quibus verbis (addit) Christum de se pluraliter loqui, sequentia ostendunt: Si, inquit, terrena dixi vobis.

Responsio

Respondemus: quod primario quidem de se loquatur Christus; secundario vero involvat omnes, qui idem testantur: inter quos non erat postremus Johannes Baptista, & postea discipuli ac Apostoli Domini. 2. Deinde negari non potest, verba illa, in plurali prolata, continere & sententiam ab omni populo probatam: nempe quod de notis tantum loquamur vel loqui possimus, nec non de visis tantum recte testemur, vel testari debeamus. Cum igitur id faciat Christus, de se loquens, sententiam illam in plurali efferre voluit: ut consensum omnium hominum, tanquam tacitam probationem involveret. Quocirca licet primario de se loquatur Christus: includit tamen omnes recte sentientes, adeoque vis orationis non singularis redditur; sed pluralis manet: alias ejus emphasis & tacita probatio periret. Primum dictum

dictum, quod ex V. Testamento allegat, extat
Esa. 41. v. 22. Accedant, & annuncient nobis,
quæcunque ventura sunt, & ponemus cor
nostrum, & sciemus novissima eorum, &
quæ ventura sunt, indicate nobis.

*Adversa-
rii proba-
tio.*

*Verum enimvero tantum abest, ut dicto hoc
nostram sententiam infringat adversarius, ut
eam potius cõfirmet & muniat. Eo ipso n. quia in
plurali integra oratione de se loquitur Deus, nos
colligimus & probamus in simplicissima Dei essen-
tia dari quandã pluralitatẽ Elohim, h. e. perso-
narũ divinarũ, cum alias scriptura sacra ita de
Deo loqui non posset: ut id hætenus est demon-
stratum. Neq; alicuius momenti est, quod ex
altero allegato dicto Esa. 6. colligit, inquiens:*

*Quin etiam illud observari potest, de eodẽ
& unico singulari permixtim, nunc singula-
rem, nunc pluralem usurpari numerum, ut
Esa. 6. dicit D E U S: Quem mittam, & quis
ibit nobis? Ex quibus (porro colligit adversa-
rius) & similibus locis & loquendi usu vul-
gari apparet, P O S S E verbum plurale de u-
no solo rectẽ intelligi & dici: Ergo etiam si
Deus hic dicat Faciamus; tamen tantundem
est, ac si diceret Faciam.*

Responsio.

Adversarij

*Primum respondemus per tritam Dialecti- Refutatio
corum regulam; à posse ad esse non valere
consequentiam. Posset quidem id ita fieri, si
hypothesis adversarij esset certa & satis pro-
bata, nempe D E U M ita unum esse, ut nul-*

88 la omninò in ipso detur personarum pluralitas. *Verum id adhuc in questione est: & num verbo in scriptura asseritur; sed dumtaxat a ca-
ca ratione in scripturam infertur. Deinde null-
est Consequentia, verbum plurale loquens de
Deo, de uno solo intelligendū esse: Ergo ejus tota
pluralitatem. Nam & nos fatemur, quod unus
simplicissimus sit DEVS, & non multiplex, ne
multi Dei: Ideoq; concedere possumus, verbū plu-
rale adhuc unum solū significare: Verū quod
propterea frustra in plurali à Spiritu Sancto
positum, ut nullā ratione numeri habeat signi-
ficationem, hoc est, quod inficiamur & proban-
dum incumbit Adversario. Inquis: id modo pro-
batum esse adducto loco Esa. 6. capite: ubi de
eodem & unico singulari permixtim, nunc sin-
gularis, nunc pluralis usurpetur numerus. Hoc
quidem ita dicitur ab Hæreticis; An autem suf-
ficienter probari possit, adhuc sub judice lis est.
Statuimus nos, maximam esse diversitatem in
dicto Genes. & Esaia. In illo enim ad unam,
nempe ad actionem totius Trinitatis; in hoc ve-
rò ad duo respicitur; primum ad officium certæ
personæ in Deitate; Deinde ad opus omnium
personarum sive totius Trinitatis. Ibi enim de
creando homine deliberat Trinunus DEUS no-
ster, in qua deliberatione unus idemq; est respe-
ctus & conditio omnium.*

*Hic verò de mittendo Propheta agitur: Ubi se
peculiare Spiritus sancti offert officiū. & deinde
totius*

totius Trinitatis indivisa actio. Verba igitur illa, quib9 dicitur, quod Esaias audiverit vocem Domini dicentis: Quem mittā: non dubitamus cum *Lyra de Spiritu sancto interpretari*: idq; nō sine ratione. Nam nunq; hoc expresse in scripturis adscribitur Spiritui sancto. Sic enim legimus 2. Sam. 23. v. 1. Spiritus Domini locutus est per me & sermo ejus per linguam meam. Et Luc 1. v. 67. Zacharias repletus Spiritu Sancto & prophetans inquit: Dominus Deus Israel locutus est per os omniū Prophetarum suorum. *Quæ autem persona divina id præstiterit, explicatur ibidem c. 1. v. 16.* Viri fratres, oportet impleri Scripturam sacrā, quam prædixit Spiritus sanctus per os Davidis. Et 2. Pet. 1. v. 21. Non enim voluntate hominis allata est olim Prophetia, sed acti à Spiritu sancto locuti sunt sancti D E I homines.

Vnde ita argumentamur:

A quo acti & impulsī sunt sancti D E I homines, quiq; per os Prophetarum est locutus, ille ipse Prophetas vocavit & misit.

Atqui à Spiritu sancto acti & impulsī sunt sancti D E I homines, isq; per os omnium Prophetarum est locutus:

Ergo Spiritus Sanctus vocavit & misit Prophetas.

Minor satis probata est: Major quoq; certissima est: Quid n. est agere & impellere, implereq; sã-

Et os homines, nec non per eorum os loqui; quam ad Prophetandum vocare, mittere, informare, docere, &c.

Deinde, notatu dignum est, quod Propheta Ezechiel ferè eodem modo suam describit vocationem, ut hìc Esaias : eam verò in solidum Spiritui Sancto adscribit. Sic enim ait cap. .II. v. 5. Et irruit in me Spiritus Domini, & dixit ad me : Loquere, hæc dicit Dominus. Vnde ita argumentor :

Quicumq; irruit in Ezechielem, mandavitq; ut loqueretur verba Domini; Is Ezechielem ad prophetandum vocavit & misit.

Atqui Spiritus Sanctus irruit in Ezechielem, mandavitq; , ut loqueretur verba Domini :

Ergo Spiritus Sanctus Ezechielem ad prophetandum misit.

Porro : Quicumq; vocavit & misit ad prophetandum Ezechielem; & omnes alios Prophetas : Is quoq; mittere voluit, & deinde misit Esaiam :

Atqui, ut jam demonstratum, Spiritus Sanctus vocavit & misit ad prophetandum Ezechielem, & omnes cæteros Prophetas :

Ergo Spiritus Sanctus quodq; mittere voluit & deinde misit Esaiam.

Rursus : Quicumq; mittere voluit & deinde misit

misit Esaïam ; is quoq; dixit : Quem mittam; quis ibit nobis :

Atqui Spiritus Sanctus mittere voluit, & deinde misit Esaïam :

Ergo Spiritus Sanctus quoq; dixit : Quem mittam, quis ibit nobis? *Et per consequens, Esaïas audivit vocem Spiritus DEI sive Sancti, quod dixerit quem mittam? Ergo hic verbum, mittam, non est referendum ad plures Elohim, ut in Genesi, Verbum faciamus; sed ad unum Eloah, Spiritum Sanctum : Quocirca ut illud in plurali: ita hoc in singulari rectè formatur & ex. 9^l primitur.*

Postea verò addit plurale: quis ibit Nobis? Alloquitur enim totam Trinitatem. Nam licet missio & vocatio Prophetarum principaliter in Scripturis adscribatur Spiritui Sancto; ceteræ tamen Trinitatis personæ minimè sunt excludendæ: Vt enim est actio ad extra, ut Patres loquuntur; ita est indivisa & omnibus personis divinitatis suo modo communis: unde etiã Verus Vera locis quibusdam jam allegatis, item Heb. i. v. i. borũ Esaïæ & aliis, DEO absolute tribuitur. Sensus igitur sensus. verborum Esaïæ hic est, Audivi vocem Domini sive Spiritum Sanctum dicentem : Mittendus est Propheta, perq; os ejus mihi loquendum ad populum: Quem ergo mittam? Quem vultis, ut eat nobis? Ergo rursus manifestum est, quod hoc loco numerus verbi

mittam singularis longè aliam habeat significationem & respectum: quam ibi numerus pluralis verbi Faciamus: neq; ullo modo possit demonstrari; ut illud forma & significatione singulare est; ita quoq; hoc singularem habere significationem.

*Exceptio
Adversarij.*

Secundò progreditur adversarius: Non solum posse; sed omnino necessarium esse, ut hic FACIAMUS singulare denotet individuum; inde probatur: quia si illa vox multitudinem in se includeret, nunquam aucti fuissent sacri scriptores, eam in singularem numerum vertere. At Prophetæ, ipse Christus & Apostoli, ubicunq; de hac creatione loquuntur, eam uni & quidem in singulari usurpatâ voce, attribuunt.

92

*Responsio.
Potuerunt
sacri Scri-
ptores nu-
merum plu-
ralem in
singularem
mutare.*

Ratio. 1.

Ratio 2.

*Θεός est
terminus
essentialis.*

Petitio Principij: Omnino potuerunt! pluralem numerum convertere in singularem sacri Scriptores. Ratio I. Quia Pluralitas, quam urgemus in illis verbis non est absoluta, & sola; sed est pluralitas secundum quid, & fundata in simplicissimâ Essentiâ & uno simplicissimo DEO. 2. Quia in Novo Testamento, adeoq; in Græcâ linguâ hæc pluralia Veteris Testamenti, sive Hebræa, pluraliter reddi non potuerunt, propterea quod Græcum Θεός sit essentialis terminus, non exactè respondens Hebræo Elohim, uti illud in præcedentibus demonstravimus.

*Negata igitur ita Majore & fundamento
hujus*

huius argumenti, per se ejus vanitas innotescit: nec opus est in specie ad allegata dicta respondere.

Tandem refert quatuor opiniones illorum qui censent, per pluralem numerum significari unum, & quidem unam personam in DEO.

Quatuor Opiniones illorum, qui censent, per pluralem numerum significari unum, & quidem unam personam.

I. Censent quidam, inquit, fieri honoris gratia, ut de eminentibus & excellentibus personis pluraliter loquamur. Id usitatum esse linguae Hebraeae annotant docti, inter quos Cevallerius, qui in sua syntaxi hunc tradit Canonem.

Respondemus primum: Argumentari ab hominibus ad DEUM, vana & nulla est consequentia. Non enim DEUS, ut homo, suum honorem querit in ampullis & sesquipedalibus verbis, sapius sine re prolatis; sed magnifica & stupenda opera divina per se Dominum laudant & predicant, ejusque nomen super omnem potestatem, excellentiam & magnificentiam extollunt.

I. Responsio.

93

Deinde Cevallerij auctoritatem, tam diu apud nos valere; quam diu cum auctoritate sacra consentit. Verum demonstravimus id sine discrimine Hebraeae linguae proprium non esse. Non igitur est, ut recoctam crambem denuo apponamus.

2. Opinio

Deinde (pergit Hereticus) sunt qui censent, hic DEUM esse allocutum superiora & inferiora Mundi, jam creata: & quia volebat hominem, tam superioris quam inferioris naturae

participem creare, ut partim mortali, partim immortali parte constaret: ideo plurali numero usum esse.

Responsio.

Et hæc vana & inania sunt somnia, sine succo, sine sanguine, sine ullo fundamento prolata.

*Si enim primum alloqui voluisset DEUS in plurali res creatas, non usus fuisset prima, sed secunda persona: ut Esa. i. v. 2. Audite cœli, & auribus percipe terra: & deinde forsan subjunxisset orationem, de se loquentem in plurali numero: faciamus hominem, &c. Verum neq; hoc procedit. Quandoquidem 1. hæc ratione, cœlum & terra, & omnia quæ in illis creata sunt, tanquam concreatores, in opus creationis hominis includerentur, quod neq; fieri debere, neq; posse ostendimus. 2. Deinde non numerus pluralis sed singularis juxta modum loquendi Hebræum cum ejusmodi exclamatione conjungi solet, & quidem tum, quando DEUS de seipso verba facit. Vt in allegato loco, postquam dixit Iehova: Audite cœli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus locutus est: non additur in plurali. Filios enutrivimus: sed filios
94 enutrivimus & exaltavi, in singulari: Et quidē ob causā satis perspicuā: ne nimirum in opus hoc divinū cœlum & terra includerētur: Ergo si in Genesi allocutus fuisset creaturas Dominus; non in plurali: sed in singulari numero orationis suæ verba, perinde ac apud Esaiā, pronūciasset. Deinde*

inde quàm lignea imò straminea sit hac cōse-
quētia, quilibet intelligit: Deus volebat homi-
nem, tam superioris quam inferioris naturę
participē creare, ut partim mortali, partim
immortali parte constaret: Ergo usus est
plurali numero: Cur non ideo, quia hominem
voluit creare bipedem vel duabus manib9 præ-
ditum vel potius ad similitudinem suam? For-
san etiam eo respexit Jehova, quando Gen. 3.
v. 22. dicit: Ecce Adam quasi unus ex NOBIS
factus est. Verum quis has pueriles nugas non
intelligit.

Sequitur nunc tertia, quam recenset Adver-
sarius, opinio. Alii (inquit) DEUM voluisse, 3. *Opinio.*
hac loquendi formulâ, suo Exemplo, homi-
nes docere, & commonefacere affirmant, ut
nunquam viribus & ingenio suo tantum fi-
dant, ut temetè & sine diuturnâ ac maturâ
consultatione, ad res præsertim magnas ge-
rendas accedant. Nam si DEUS licet per se
sibi per omnia sufficiens; tamen introducitur
in formâ consultantis; multo magis ho-
mines fragiles, cunctatores esse decet, & se-
riò de rebus agendis deliberare.

Primum respondemus, illam rationem nihil *Respon. I.*
facere ad rem; siquidem hic non quæstio est de
consultatione, sed de numero Verbi plurali. 95
Consultationem aliquis secum solus sine plurali
numero instituere potest; nec op9 est, ut vel plu-
res fingat sermone suo, vel de se solo, plurali

numero loquatur. Deinde est argumentum Rhetoricum & suaserium; non urgens & ἀποδεικτικόν, etiam quoad consultationem hominum inde ostendendam.

4. *Opinio.*

Superadditur tandem quarta & ultima opinio. Deniq; sunt, inquit, qui per pluralem numerum, faciamus, duplicem cognitionem, universalem & particularem significari putent.

Responsio.

Forsan hæc placet adversario; quia admodum subtilis est, quam forsan nemo sine Præceptore, & Magistro Ariano vel Photiniano intelliget. Sed, per Deum immortalem, quoniam fundamentum Scripturæ vel etiam quamnam ratione nitentes ejusmodi paradoxa & absurdissima absurda proferre audent hi fanatici?

5. *Opinio additur.*

Scope dissolutæ sunt, sine ratione, sine connectione. Quare eadem facilitate à nobis rejciuntur, qua ab adversario proponuntur. Miror, quod non addat adhuc quintum, Rambam in More Nebuchim delirium, nempe DEVM allocutum esse potentias in homine. Quod erudite refutat C. L. Christoph: Helvicus hunc in modum & his ipsis verbis: At, si hoc: Ergo idem est archetypon in DEO, & potentiis hominis: Ergo homo est conditus ad imaginem suarum potentialium, i. e. : sui ipsius: Ergo DEVS habet extra, & præter se socium in creatione, qui effective concurrit ad opus creationis. Ergo potentie istæ erant ante hominē seorsim existentes, & sic ani-

ma non fuit inspirata post formatam massam
contra Gen. 2. v. 7. Ergo homo concurrit effe-
ctivè ad sui ipsius creationem.

Ergo locus Gen, 3. v. 22. similiter erit exponē-
dus, & ex hypothese Rabbin: Ecce Adam factus
est sicut unus ex potentijs animæ. Quæ omnia
sunt somnia, adeoq; οκιάς ὄντα & λήε & πο-
λύς.

Verum enim vero, causse suæ diffidens adver-
sarius, hanc opinionē omittit, & suā narrationē
abrumpit, concluditq; homini non curioso,
satis esse debere τὸ ὅτι: Quod videamus plu-
ralia sæpe pro singularib; poni: Addit nihil-
ominus rationem; Id nimirum fieri: quia usui
& hominibus ita placeat:

Quos penes arbitros jus est, & norma
loquendi.

Breviter regerimus 1. Posito hoc, non conces-
so, reperiri exempla unū atq; alterū, in quibus
plurale pro singulari sit usurpatum. Essent tamē
illa extraordinaria & irregularia, propter quæ
nemo tenetur, perspicuā suam deferere literā,
tam clarè & perspicuè Nomini plurali, Prono-
mini plurali & verbo plurali combinatā. Ord-
naria n. significatio tantisper valeat, dum ne-
cessitas extraordinaria demonstretur: Posset
quidē in illis extraordinariis manifesta caussa
reddi, cur à plurali significatione sit receden-
dum: quæ vero hic nulla est, nisi forsas cæce
rationis dictamen: quippe cui hæc sunt μώ-
ρα, DEVM simul unum esse essentia &

Conclusio
adversarij

Respon. 1.

97 trinum personis: *Quam etiam puerile sit, concludere à particulari ad particulare, in tri-
vijs notum est. Non itaq³ sufficit, adferre exem-
plum, in quo plurale pro singulari positum sit;
sed, cum illud rarerentur contingat, peculiari ra-
tione demonstrandum est, id fieri in locis con-
troversis: aliàs nihil concluditur: & tam diu
propriâ significatione firmiter quiescendum
est, donec contrarium probetur.*

2. In arbitrio quidem hominum esse jus lo-
quendi: sed non sine conditione & limitatione:
Deinde id de hominibus sanctis simpliciter fal-
sum esse: Siquidem verba, quæ ipsi locuti sunt,
non sunt verba hominis: sed D E I: Ergo neq³
sunt neq³ fuerunt in arbitrio hominis: sed so-
lius D E I: Ergo neque ἀπ' αὐτῶν, secundum com-
munem modum loquendi judicanda; sed juxta
mentem & canonem illius, qui primus Hebrai-
cè locutus est: Sibiq³ Hebræa imposuit nomina,
integrasq³ de se orationes protulit: qui est Deus
noster Optimus Max. benedictus in secula.

CAPUT IX.

Ejusdem Enjedinī & ἑκαπρία ex-
aminantur, quas contra cap. 3.
v. 23, Geneseos adfert.

Supra cap. Septimo pro asserenda & pro-
banda pluralitate in una simplici essentiâ
divinâ

divinā allegavimus inter alia dictum, Gen. 3. v. 23. Ecce Adam q. unus ex NOBIS factus est; sciens bonum & malum. Quod etiam, ut cetera omnia, illudere conatur Eniedinus. Rem igitur ita aggreditur. Non est dubium quin Deus in his verbis, ad illa serpentis, quibus Evam allocutus erat v. 5. Et eritis sicut Dii, alluserit & respexerit, quasi seu seriò, seu ironicòs diceret: En illud, quod promisit ser- 98 pens homini, jam completum est: Est enim homo quasi unus ex Elohim. Prius igitur oportet cognoscere, quid ibi serpens per Elohim, seu Deos, intellexerit, & tunc innouescet, quosnam hinc vox NOBIS comprehendat.

In discursu hoc 1. concedimus Deum in his- Responsio. sce verbis: Ecce Adam quasi unus ex NOBIS: respexisse ad verba serpentis: Et eritis sicut Elohim. 2. Deinde largimur sensum verborum Dei esse: Est homo quasi unus ex Elohim. 3. Ultimum, quod inquirendum sumit Antagonist. 1., per se planum & manifestum videtur, nempe intellexisse serpentem per Elohim, illum ipsam Jehovah, qui homines ad imaginem suam condiderat. Siquidem hunc & non alium mendacij simul & invidiæ arguebat & accusabat serpens, quòd quidem Elohim hominibus persuaserit, ac si ad Dei similitudinem essent conditi, cum interim aut nulla adhuc aut admodum exigua portio illius Dei similitudinis in ipsis appareret: 2. Quod etiā noluerit Deus, ut il-

ut illam homines acquirerent, proindeq; de arbore, stante in medio horti, sub mortis comminatione prohibuerit, ne extenderent manum & ex fructu ejus commederent: cum sciret, homines inde perfectam DEI sapientiam & similitudinem affecuturos esse. Dicebat igitur serpens; Non credatis, quod dixit Elohim, vos, si de fructu Arboris ipsius comedatis, morte morituros: sed quia novit Elohim, quod in die, quâ comedetis ex illo, aperientur oculi vestri, eritisq; sicut unus ex Elohim, scientes bonum & malum, propterea prohibuit: nempe invidet vobis illud ipsum, quod per creationem dedisse vult videri; Vos autem per usum & esum fructuum hujus arboris perfectè acquirere potestis, nempe ut sitis ipsi similes, ejusq; similitudinem perfectam in vobis geratis.

Cum igitur serpens per Elohim, nullum intellexerit alium, quam illum ipsum, qui dixerat, faciamus hominem ad imaginem nostram: & verò Jehova ad verba illa respexit, manifestum est, per vocem NOBIS, neminem quoq; intelligi alium, quàm illum ipsum Elohim, qui dixerat faciamus hominem ad similitudinem nostram, hoc est, Verum & essentialem DEVM creatorem & factorem utriusq; & magni & parvi mundi. Hæc etiamsi luce meridiana sint clariora: audet nihilominus ea obscurare, ambigua redarre, imò ἀπλῶς negare

negare Eniedinus. Sic enim pergit : Certè *Pergit Eni-*
 in eo, nisi fallor, omnes consentiunt, & res *ledinus.*
 ipsa clamat : Serpentem homini non polli-
 titum fuisse, identitatem & omnimodam
 æqualitatem cum DEO creatore, omnipo-
 tente, principio & fine carente. Ejus enim
 rei vel sola cogitatio absurdissima fuisset:
 Nam nec serpens, nec homo ignorabat, se
 non ita pridem formatum, initium habuif-
 se. Ergo non essentiam : sed quandam
 qualitatem DEI pollicebatur serpens homi-
 ni, cognitionem nempe & scientiam boni
 maliq; , quæ res divina & excellentissima
 erat.

Hanc autem scientiam DEUS commu- 100
 nicarat aliis quoque spiritibus, à se creatis.
 Angelis nimirum, qui ob id ipsum Elohim
 vocantur. Nam cum illis DEUS quandam
 suam proprietatem & Excellentia particu-
 lam communicasset, nomine quoq; suo il-
 los appellari & quodammodo se eis annu-
 merari passus est. Itaq; etiam hic dubium nō
 est, quin DEUS sibi conjungat Angelos, cum
 ait unus ex vobis. Sed hinc colligere istorum
 unam eandemq; essentiam & naturam; ni-
 mis temerarium & fatuum est. Notanda et-
 iam illa similitudinis particula est Quasi :
 Non enim dicit DEUS, Adamum unum ex
 Elohim: sed quasi unum.

Suavissi-

Responsio. *Suavissima hæc sunt somnia, ex campo, nō fallor, Elisio profecta: Quid? Diabolici sarcasmi sunt. Quos vero nos susq; deq; ferimus. Age igitur; resolvamus & videamus singula. Sit ita, serpentem homini non pollicitum fuisse, identitatem & omnimodam æqualitatem cum Deo creatore omnipotente & sine carente: Nihilominus qui serpens antiquus hodie hisce hæreticis persuadet, ut credant & propugnent, fieri posse, ut purgatus homo, sine unione & communicatione essentia divina existat Deus verus θεοὺν καὶ ἐξορίαν καὶ χάριν, nempe ita exaltatus, ut omnes creature teneantur ipsi divinum honorem conferre, unoq; cultu cum Deo Patre, hoc est, καὶ ἰστίαν & Φύσιν Deo prosequi ob divinam potentiam & majestatem ipsi donatam: Ille ipse quia homicida fuit à principio & in veritate non perstitit; sed mendax est & mendacii pater Joh. 8. v. 44. 1. Joh. 101 3. v. 8. ejusmodi divinitatem, exaltationem, honorem, cultumq; DEO vero æqualem, majestatem quoq; potentiam & sapientiam primis parentibus persuadere potuit: Imò quod revera persuaserit, verba ejus, fraudis & mendacii plenissima, satis manifestè indicant, Sed, inquit, homicida, novit Deus, quod in die, qua comedetis ex ea, aperientur oculi vestri, eritisq; sicut Deus, scientes bonum & malum. Quasi dicat. 1. Nunc cæci estis ex parte & magna vestra est miseria, qui stultè arbitramini, vos esse*

esse beatos : tum verò, postquam comederitis,
 aperientur oculi vestri, & pervenietis, obtinebi-
 turg, summum bonum, quod in divinâ sapientiâ
 & conditione consistet. Interim tamen artium
 suarum non oblitus Satan, summam hanc im-
 pudentiam suâ moderatur, ne nimis crasse im-
 pingat: ideoq; non dicit; Eritis ipse Jehova aut
 DEUS, quod absq; dubio non potuisset mulieri
 persuadere: Sed eritis sicut Elohim, eritis sa-
 pientiâ & donis DEO similimi: Concedimus i-
 gitur, serpentem non essentiam DEI pollicitum
 esse; persuasisse verò & promisisse sapientiam &
 dona soli DEO similia, non angelis, ut nugatur
 novus hic Scripturæ depravator, ex textu est
 certissimum. Nam ne syllabâ quidem unicâ mi-
 nimave & levissimâ conjecturâ suaderi poterit,
 vel serpentem per Elohim intelligere Angelos
 bonos; vel Jehovaham per illud NOBIS illos ipsos
 Angelos includere. 1. Quia Falsissimum est &
 ex nullo Scripturæ loco, neq; recta ratione pro-
 bari potest, DEUM suam quandam qualitatē,
 proprietatē & excellentiæ particulâ, qua conti-
 neatur etiam scientia boni & mali, Angelis cō-
 municasse: cum Deus gloriam suam non det al-
 teri. 2. Quia rursus falsum est, ob communicatâ
 sapientiam & divinitatem Angelos vocari E-
 lohim: cum nullam aliâ ob rationem, nisi pro-
 pter quam homines hoc nomen sortiuntur, ipsi
 ita dicantur, nempe propter officium divinitus
 demandatum, observandi, defendendi, custodi-
 endi,

endi, puniendi etiam homines. 3. Quia in tota historia creationis & lapsus hominum Elohim semper significat Deum verum. 4. Quia in tota eadem historia ne γγὺ quidem de bonis angelis invenitur, nisi quod versu ultimo cap. 3. Gen. fiat mentio Cherubim, ab oriente hortu Eden collocatorum. 5. Quia totus contextus precedens ὁ Θεὸς αὐτὸς δεικνύει, Deum Megisse & locutum esse solum cum hominibus: non accersitis Angelis. Nam I. Adamus Deus vocat deambulans in horto v. 8. II. Solus cum eo loquitur, eumq; ad tribunal citat, v. 9. III. Adamus soli Deo respondet. v. 10. IV. Deus porro querit: respondet Adam, respondet Eva. v. 11. 12. 13. V. Alloquitur Deus solus, nempe Jehova Elohim serpentem: & ei maledicit. v. 14. simulq; semen mulieris promittit. v. 15. VI. Duplicem annūciat crucem feminae v. 16. VII. Adā. post repetitionem peccati, quadruplicem castigationem imponit ipse Jehova. v. 17. 18. 19. VIII. Porro solus Jehova cum hominibus agit, quando eos vestit: quod erat primum Mnemosynum externum lapsus. v. 22. statimq; subjicit. v. 23. alteram nempe concionem hanc legalem: Contemplemur, inquit, Adamum nostrum pellitum, qui voluit scientiā nobis esse similis, quidnam sibi acquisiverit; quā turpi-ter seipsum & omnem posteritatem deceperit. Ubi nulla omnino sit mētio vel Angeli vel Angelorū: Sed in totā illā historia Jehova solus & im-

Et immediate cū primis nostris agit parentib9: ut ita quilibet intelligat modo cerebrū in capite: Et nō in calcaneo gerat; particulā NOBIS, ut totā historiā, ad solum Deum referendam esse.

6. Quia ipse Adversarius concedit, Deum v. 22. respexisse ad serpentis verba, quæ sunt: Sed novit Elohim, quod in die, quā comeditis ex ea, aperientur oculi vestri, eritisq; sicut Elohim: Vnde ita argumentor:

Unum idemq; verbum, in unā periodo jisdē literis & syllabis eodemq; modo & ratione sine omni signo vel indicio ambiguitatis, bis positū; id unam eandemq; in utroque loco habet & retinet significationem:

Atqui Elohim est verbū unum in una ista allegata periodo jisdē literis & syllabis, eodemq; modo & ratione sine omni signo vel indicio ambiguitatis, bis positum:

Ergo Elohim in ista periodo bis allegatum eandem in utroq; loco habet & retinet significationem.

Iam verō adversarius negare nō potest, quod primo loco, ubi serps dicit: Sed novit Elohim; vox (Elohim) significet solum Et unicum Creatorem cæli Et terræ; ideoq; verum Deum Et Jehovah, Ergo etiam in altero, ubi ait: Eritis sicut Elohim: eundem solum verum DEUM necessario significat. At concedente ipso adversario, ut Elohim accipitur hic: ita in dicta 104 Jehova sumitur illud NOBIS.

Ergo

Ergo quia Elobim de solo vero DEO est intelligendū; utiq; & illud NOBIS de eodem DEO vero necessario intelligatur. Quia igitur adversarij negare non potest; sed textus evidētia convictus cōcedere cogitur, Verbū, NOBIS, & formā & significatione plurale esse, nec nō pluralitatem personarū significare: Et vero nos ἀποδεικτικῶς ostēdimus, quod de nullo alio, quā de solo Deo vero, nempe creatore cœli & terræ, sit intelligendū: utiq; eo ipso satis efficaciter probatū & evictum dedimus: in Deitate, sive essentiā divinā, quandam dari pluralitatem, & quidē personalem: firmiterq; statuimus, hanc consequentia inferendiq; necessitatem, qui nō videat vel intelligat non tantū temerarium & fatuum; sed planē ἀλογον & ἀθεον esse.

Mutat opinionem adversarius.

Verum enim verò Adversarius in conscientia textus evidentiā convictus, datam suam explanationem constare non posse; illam deserens, ad præstigias iterum Protei confugit, aliam nempe Calvinī interpretationem querit & probat, nimirum in vocabulo NOBIS, etiam Adamum à DEO comprehensum esse, ut sit sensus hic: Posthac Adam mihi erit similis; ut simus inter nos socij. Secundum quam expositionem addit, conjungeret se DEUS cum homine. Ex qua conjunctione vel aliquam identitatem DEI cum homine, vel in Deo pluralitatem & multiplicitem fingere, nimis absurdum est.

Recte

Rectè monui, quòd adversarius hanc expli-
 cationem assumens, suam deserat. Quandoqui-
 dem hæc illam totam evertit. Ibi dicebatur in
 voce, NOBIS, includi Angelos & excludi homi-
 nem; hic asseritur in dicta voce includi hominē
 & excludi Angelos. Ergo si hæc opinio & glossa
 est vera, illa erit falsa; vel si illa vera; hæc falsa
 erit: aut statuendum, duo contradictoria vel
 contraria simul vera esse posse. Quod ἀπορον
 ἀπορώτερον. Verū enim vero: ut illa prior glossa
 falsissima; ita hæc posterior absurdissima est. Sy-
 nonymæ hæc dicuntur propositiones, nempe illa
 DEI: Ecce Adam quasi unus ex nobis factus
 est: Et ista Calvinī: Posthac Adam mihi erit
 similis, ut simus inter nos socii. Judicet, qui
 judicare potest: an sint Synonymæ, ut à Calvino
 & adversario nostro Enjedino sumuntur: nempe
 quod illud Nobis propterea sit positū in plurali
 numero, ut in illo Adamus includeretur. Hoc
 nemo affirmabit. Similitudo illa, & societas,
 quam habet ἐξ ὁμοιοῦς Calvinī, non consistit in
 voce Nobis: siquidem is terminus est, ad quem
 fertur relatio sive similitudo; sed in voce unus
 factus: Quæ ut sint clara & perspicua; utramq;
 propositionem resolvamus, & terminos in simi-
 litudine sive unitate conferamus.

In DEI propositione subjectum est Adam,
 non absolute, sed relatè sanctus, ut patet. Refer-
 tur igitur ad terminum, qui alius nullus esse po-
 test, quam NOBIS. Refertur autem per quandā

unitatem; nempe quòd Adam sit quasi unus factus: ex quibus? ex NOBIS: qui sunt illi? sane non Adam; is enim est terminus oppositus; sed qui loquuntur. Loquitur a. Jehova Elohim.

106

Jam conferatur propositio Calvinì exegetica, & videatur, an revera sit $\sigma\omega\omega\nu\upsilon\mu\omicron\iota$ & simulq; demonstret illud, NOBIS, includere Adamum. 1. Ut in Dei propositione subiectum est Adam; ita quoq; in exegetica Calvinì. 2. Ut Adam non absolute; sed relate sumitur in propositione DEI, ita quoq; in Exegetica Calvinì. Nam ut ibi relatio est quasi unio: ita hic est similitudo & societas. Quod igitur voluit verba in illa Dei: Ecce Adam quasi unus factus est, id exprimunt & explicant hæc Calvinì; Posthac erit similis. Adbuc revera in propositionibus istis Synonymia est. Quandoquidem unitas in propositione Dei recte explicatur per similitudinē; Cum nō detur ibi unitas $\alpha\pi\lambda\omega\varsigma$, sed $\pi\omega\varsigma$; quasi unitas, quæ nihil aliud, quam similitudo hic esse potest. Ut a. in propositione Dei datus fuit terminus unitatis: ita quoque in hac Calvinì datur: ibi Nobis, hic MIHI: Si ergo & in his terminis Synonymia esse debet; ut tandem propositiones totæ $\sigma\omega\omega\nu\upsilon\mu\omicron\iota$ & æquipollentes efficiantur; oportet hoc, MIHI, respondeat illi, NOBIS. Ut igitur modo probavimus, illud, NOBIS, non includere Adamum; propterea quòd sit terminus oppositus; ita quoq; id ipsum ex hac Synonymia est manifestum: nunquam enim

nisi asseret quispiam, neq; ipse (scio) Calvinus, illud MIHI, includere Adamum. Ergo, concludo ego, neque illud, NOBIS, Adamum includit: Cum in hac Synonymia vox, MIHI, necessario correspondeat voci, NOBIS: quod alias Synonymia & equipollentia constare non possit: Aut igitur peccatum in hac equipollentia commissum est, quod numerus pluralis sit mutatus in singularem: & nihilominus Exegetes author concedat, illud NOBIS, & formatione & significatione plurale esse: Aut ita se explicet Calvinus: ut, quod vox pluralis, NOBIS, dicit pluraliter respectu personarum divinarum; id exprimat sua vox singularis, MIHI, singulariter respectu unitatis essentiae. Quomodo & hic Synonymia potest qualiter qualiter defendi, totaq; Calvini Exegetica, equipollens propositio- ni Dei, dici: interim nullo modo eam probari; in voce plurali, NOBIS, Adamum includi: cum id Synonymie harum propositionum e diametro repugnet. Quod attinet subsequencia verba Calvini: ut simus inter nos similes: nihil dicunt nobis; sed uberius per figuram Rhetoricam, Synonymiam, precedentia verba & similitudinem inter hominem & DEUM explicant: possuntq; eodem modo, ut precedentia, resolvi: nempe in hunc sensum: quod Adam venerit in societatem nostram; hoc est, in societatem illorum, qui loquuntur: illud, NOSTRAM, respondeat isti, NOBIS, & rursus excludat, tanquam terminus

oppositus, Adamum, non quidem ex societate; sed ex connotatione.

Inquis, non adducere adversarium sententiam Calvinii, ut eam probet; sed tantum, ut ostendat, variis modis locum, ex Genesi allegatum, explicari posse, ideoque ejus sententiam esse obscuram, dubiam & omnibus modis incertam, atque ea propter pro asserenda de Trinitate, fide nostra, allegari non posse. Hanc verò mentem Antagonistæ esse, liquet, quod disputationem de dicto Gen. cap. 3. v. 23. his verbis concludat: Vnde etiam Trinitatis patroni infirmum esse, quod hinc pro Trinitate petatur præsidium, ingenuè confessi sunt.

Responsio. Sit ita: Nam ut nullius hominis; sed solius DEI, hinc auctoritatem admittimus; ita intentionem, finem & scopum adversarii non multum curamus. Sufficit ἀπαδεικτικῶς demonstrasse, utramque interpretationem & Enjardini & Calvinii, prout nimirum à Calvino asseritur & explicatur, falsam esse; Fundamentumque fidei nostræ hinc petitum nullo modo infringere. Varias explicationes & textuum interpretationes excogitare, & veritati, adeoque textui ipsi, opponere, difficile non est, & quilibet sophista facile præstare potest: Cum nihil tam certum, tam firmum, tam manifestum sit, quod non contrariis probabilibus

& speciem veri pra se ferentibus argumentis,
quodammodo obscurari, in dubium vocari, imò
ex nonnullorum animis planè expelli possit. Sic
vellem ego longè melius certiusq; , & sine omni
sophismate ostendere, librum, in quo Enejedinus
omnia dicta scripturae de Trinitate unius DEI,
& Divinitate Christi, tam absurdè, impiè &
blasphemè depravat & corrumpit; non esse
scriptum hominis; sed immediate à patre men-
dacii, Diabolo ipso, profectum; adeoq; autorem
ejus non esse Enejedinum, Superintendentem
Photinianorum; sed Beelzebub, principem Dia-
bolorum. Ille enim mendax hic, abutens DEI
verbo, primis nostris parentibus persuadere
non dubitavit, ipsos similes fore vero DEO, &
ad majestatem excellentiamq; divinam eleva- 109
tumiri: ita hic idem verbum DEI depravan-
do, mutilando, ambiguum & incertum efficien-
do, nobis persuadere conatur; Verum & essen-
tiae DEUM, Messiam nostrum, ita se exinaniri-
visse, ut puro puto homini similis sit factus, imò
nihil sit amplius, prater in tempore, & ad
tempus concessam majestatem,
quàm purus putus ho-
mo.

Refutatur Enjedini explica-
tio dicti Genes. 11. v. 7. Venite igi-
tur descendamus, & confunda-
mus ibi linguam
eorum.

Supra cap. 7. pro nobis allegavimus etiam
dictum Jehovæ, quod extat Genes. 11. v. 7.
Age, descendamus & confundamus ibi la-
bium eorum, ut non exaudiant singuli labi-
um proximi sui. Hunc locum ait adversa-
rius planè convenire cum illo supra explicato:
” Faciamus hominem ad imaginem nostram,
” Gen. 1. v. 26. Quod accipimus, Jam verò su-
pra capite 8. contra Enjedinum ostendimus &
demonstravimus, dictum illud de nullo alio,
quàm de solo Deo intelligi posse, simulq; ora-
tionem significatione pluralem esse: Ergo ut u-
trumq; simul de hoc ipso est demonstratum: ita
quæcunq; ibi dicta sunt, huc transferri, his ap-
plicari & possunt & debent: Cum de similibus i-
dem sit judicium. Quia nihilominus quæ-
dam illis, quasi nova, hic superaddere placuit
adversario; ut etiam ista in specie videamus &
examinemus, operæ precium videtur.

Enjedini i. Initio recoctam crambem reponit, quando
objectio. inquit: Certè si numerum Deo, ex hujusmo-
di dictis inesse intelligendum est; non magis
hoc

hoc Trinitariorum, quàm Gentium Idololatriarum erit telum. Nam istis verbis nullus certus definitur numerus

Sæpius monuimus, nos hisce & similibus dictis non definite Trinitatem; sed indefinite quãdam pluralitatem in DEI essentia demonstrare & adserere: Quod in genere sufficit. Si enim possibile est, in essentia divina esse pluralitatem; utiq; possibile erit, in DEO esse Trinitatem: Et si demonstrari potest, DEVM ita actu unum esse, ut simul in eo sit concedenda actu pluralitas; rursus necessario sequitur, si Christiani nos ex scriptura porro probaverimus. pluralitatem illam actu ad ternarium numerum, sive, quod idem est, ad Trinitatem determinari; quod tum fides nostra de sacro sancta Trinitate sufficientissime sit probata & demonstrata.

Deinde calumnia est, nullã consequentiã nitens, quod non magis hoc Trinitariorum, uti nos vocat Enjedinus, quàm gentium idololatriarum telum sit. Nos enim cum scripturã & rectã ratione unitatem essentie Divinæ, sive, quod perinde est, unitatem DEI supponimus; & in illa ipsa DEI unitate pluralitatem, hoc est, Trinitatem cum eadem scriptura asserimus & docemus. Quacum fide nostra nihil omnino vel affinitatis, vel cognationis habet Ethnicorum Idolomania vel πολυθεΐα: quippe qui contra sacram scripturam & rectam ratio-

Responsio.

I.

2.

III.

rationem, pluralitatem Deorum sine omni unitate, adeoque, revera plures Deos & personis & essentiis, & operationibus non distinctos tantum: sed divisos quoque coluerunt. Quomodo igitur eodem modo ex iisdem dictis, ex quibus nos nostram defendimus pluralitatem; illi suam infinitam Deorum multitudinem probabunt? quippe quæ tam procul distant, atque Christus & Belial: Cum nostra pluralitas non sit ἀπλῶς; sed indivisa pluralitas; ideoque simplicissima essentia unitas: illorum vero ut non tantum distincta; sed etiam divisa, adeoque ἀπλῶς pluralitas est: Sic quoque diversissima diversissimarum essentiarum positio, divisio, distinctio & separatio: Proindeque divisorum, distinctorum, separatorumque Deorum multitudo: quæ nullam omnino unitatis simplicitatem admittit; sed multorum, ut ita dicam, unorum distractam & separatam diversitatem ἀπλῶς ponit & introducit. Verum ut de his sæpius egimus, ita sunt satis clara & manifesta.

Pergit adversarius: Deinde non sequitur, quos hinc alloquitur Deus, esse æquales, aut ejusdem naturæ cum ipso loquente. Nec est verum, quod Calvinus in hujus loci explicatione, sine testibus, sine rationibus nudè affirmat, Deum in pari secum gradu constituere, quos alloquitur. Hoc enim quâ facilitate ab eo dicitur, eadem contemni & potest & debet.

Verum.

*Verum enim verò hanc Calvini interpretati-
onem verissimam esse, antecedentium & conse-
quentium verborum ratio, adeoq; totus contex-
tus, demonstrat. Sic argumentamur :*

Quemcunque in singulari dicit textus bi-
blicus per antistrophen historicam,
descendisse, idemq; ipsi in conclusi-
one tribuit, nec non aliis in locis ad-
scribit itidem in singulari; ille ipse
est, & quidem solus, quem scriptura,
enarrans ordine historiam, adeoq;
loquens speciatim de actionibus di-
stinctis, dicit descendisse & confu-
disse linguas hominum in plurali.

*Argumen-
tū nostrum*

Atqui Jehovam in singulari dicit textus
biblicus per antistrophen histori-
cam descendisse, v. 5. idemq; ipsi in
conclusionem tribuit. v. 8. nec non
Deut. 32. v. 8. huic excelso adscribit
itidem in singulari numero:

Ergo Jehova, & quidem solus est, quem
scriptura enarrans ordine historiam,
adeoq; loquens speciatim de actio-
nibus distinctis, dicit descendisse &
confudisse in plurali.

*Majorem, ut ambiguum & incertum faciat
adversarius, prætendit, ea, quæ Deus per ali-
os facit, ipsum fecisse dici: ut cum 3. Reg. 22.
Spiritus mendacem Deus ablegasset, qui
per ora Prophetarum falsa dicebat: dicit Mi-
chæas.*

*Illusio ad-
versarii.*

chæas Dominus locutus est coram te mā-
lum: Ex quo tamen nemo colligit, Spiritum
illum & DEUM, quamvis unā sunt operati,
113 fuisse ejusdem naturæ, aut prorsus inter se
pares: Ita etiam hoc loco potuit DEUS per
Angelum unum vel plures, sicut everſionem
Sodomorum, hanc confusionem linguarū
fecisse: ita ut tam Angelus, quam DEUS o-
perati sint: tamen inde non sequitur, Ange-
lum & DEUM ejusdem esse naturæ: vel pari-
ter utrumq; operatum esse. Itaq; rectè dicitur
de DEO & Angelo, confundamus & confu-
derunt; sed tamen Angelus à DEO segregan-
dus est. Summa: fallum est: EOS DEUM, quos
alloquitur, & cum quibus aliquando opera-
tur, in pari secum gradu constituere. *Hæte-
nus adversarius.*

*Vt autem ὁ ὁμοῦς πρὸς τὸν ὁμοῦς faciamus: I. Con-
Responsio. cedimus DEUM, sive, ut nos loquimur, personā
1 divinam, eos, quos alloquitur, & quibus cum o-
peratur, non semper in pari secum gradu con-
stituere: Aliās Moses, Patriarchæ, Propheta
essentiā fuissent Dii: id verò semper, & quidem
hoc ipso in loco, concedendum esse, negamus,
freti modo allatā & similibus in sacrā scriptu-
rā fundatis demonstrationibus. Quando enim
Jehova ad Jehovam loquitur, & cum Jehova
vel à Jehova operatur; tunc utraq; personā
ejusdem dignitatis est & excellentiæ: quia
ejusdem essentiæ, quia utraq; idem JEHOVA.*

2. De DEO & Angelo dici posse in plurali, confundamus, confuderunt, extra controversiam est: At vero à posse ad esse non valet consequentia. Probetur Angelum cum DEO hic operatum fuisse: contrarium demonstrat nostrum argumentum. 3. Negamus, eversionē ¹¹⁴ Sodomorum factam fuisse per Angelum; tanquam per causam principalem. Contrarium evincemus in subsequentibus. 4. Largimur quod ea, quae Deus per alios fecit, interdū ipsum fecisse dici in scripturis: Verūm quod interdum fit, id nō semper fit. Probetur ergo, DEVM per alios, nempe per Angelos, confudisse linguas hominum: contrarium evincit ipse textus, & inde diducta nostra demonstratio.

Quando DEVS per alios, sive angelos sive homines, loquitur vel operatur; tum id in historia, in qua ejusmodi colloquium aut actio DEI enarratur, vel expresse dicitur, vel circumstantiis ita perspicue ostendunt, ut οφθαλμοφανως appareat, Deum non immediate vel locutum, vel immediate operatum fuisse: quemadmodū apparet in allegato exemplo, contra nos allato: ubi expresse dicitur, & quidem in propria sede, in historica relatione, quod non DEVS immediate per ora Prophetarum dixerit falsa: sed ad illud praestandum ablegaverit Spiritum mendacem.

Tale quid demonstratur in presenti historia confusionis linguarum. Quod tantum abest, ut fieri

fieri possit, ut potius contrarium à nobis evidētissimā illatione sit probatum & demonstratum. Et negari non potest, quemadmodum ibi in historicā relatione ad verba, ut scripta sunt, eorumq; sensum genuinum & verum est respiciendum; quod eodem modo id fieri debeat in hac historicā relatione.

115 Ut igitur ibi expressè dicitur, non DEUM immediatè locutum fuisse; sed misisse spiritum mendacem, qui per ora Prophetarum falsa dixerit: sic contrā in hac historia in initio expressè dicitur, nec non in fine & conclusione repetitur, & quidem in numero singulari, adhibitā essentiae voce, quod non per angelum; sed quod ipse JEHOVA, adeoq; immediatè, descenderit, & quod JEHOVA confuderit linguas, versu quinto & octavo.

Ut igitur ibi ē πῆτόν meritò, tanquam in historicā relatione, servatur: ita quoq; hoc loco ob eandem rationem τὸ πῆτόν observandum & tenendum est, statuendumq; ipsum Jehovahm & locutum esse & descendisse, & confudisse immediatè linguam hominum. Atq; id etiā propterea, cum illud ipsum, uti monstravimus, non tantum hīc dicatur & altera vice inculcetur: sed etiam alio loco, nempe Deuteronomii trigesimo secundo, versu octavo, de nullo alio, quam de excelsō, hoc est, de unico & solo Jehova, creatore cæli & terræ, explicetur. Respiciens enim Moses ibi ad hunc locum testatur, quod excelsus distribu-

eliditribuerit hereditates gentibus, separaveritque
filios hominum. Alias si ad hunc modum liceret
eludere eloquia DEI; nihil certi relinqueretur
in universa scriptura. Exempli gratiâ, sta-
tuit nobiscum Eniedinus, Solum DEUM, &
quidem immediatè sine ope vel adminiculo An-
gelorum, creasse cælum & terram. At ego longè
melius ex historia creationis contrarium de-
monstrarem, vel omnino articulum istum in du-
bium vocarem, quam in præsentiarum Eniedi-
ni historiam confusionis linguarum. Nem pri-
mum negari non potest, Elohim, expressè dici
Angelos in scripturâ: quòd vero Jehovæ nomē
fortiantur; id α τω λως falsum esse, infra demō-
strabimus.

Dicerem ergo per Elobim intelligi posse An-
gelos: cum sæpius in scripturis Angeli Elobim
dicantur: Deinde si vel maxime per Elobim
DEUS intelligendus esset; maneret tamen al-
terum: quòd sæpius DEUS dicatur aliquid fe-
cisse: quod tamen per Angelum effecerit. Ut
igitur adversarius me urgere & premere pos-
set: 1. Nullam textus circumstantiam vel ta-
citè, vel expressè monere aut ostendere, alium
creatorem & omnium rerum productorem,
quàm illum solum & unicum, qui solus propriè
ELOHIM nomen habet. 2. Et insuper in
aliis scripturæ locis creationis opus tu solidum
vero DEO, & nulli creaturæ vel Angelo, adscri-
bi: Eodem modo etiam hoc loco urgemus ad-
versa-

versarium, ut patet. Quandoquidem hic primum non est Elohim, quod nomen quodammodo communius videtur; sed essentie nomen quo vocatur is, qui confudit linguas, DEOq; vero effectus hic expresse tribuitur. Deinde alibi in locis nulli, præter excelsum, hoc est, unicuique verum DEUM, adscribitur. Ergo merito relinquimus eiusmodi vanas glossas: & sensum manifesti textus sequimur.

*Adversarii
exceptio.*

Diluit porro adversarius objectionem, quæ pro sententia Calvinii adferri posset: Si vero, inquit, quispiam pro Calvino dicat, confusione linguarum fuisse opus DEI. Ergo cum ait, confundamus, communicare DEVM opus hoc suum cum aliis, & ex operatione pari æqualitatem colligi. Respondet Eniedinus: Hac loquendi formula non paritatem denotari, ostendit vox Descendamus, illi adjuncta, quæ cum eadem analogia & tenore prolata sit: tamen non æquè competere DEO, & iis, ad quos habetur sermo. Nam DEUS propriè non descendit: at illi, quos alloquitur, potuerunt propriè descendere: Ergo si vox descendamus non significat pluralitatem DEI, & eorum, quos alloquitur DEUS, neque vox, Confundamus, operationem denotabit.

Sed replicamus nos, committi in datâ responsione petitionem principii: supponit enim adversarius, illos, quibus cum DEUS locutus est, fuisse distinctos.

distinctos à DEO, & propterea potuisse propriè descendere, DEUM verò propriè neq; descendisse neq; descendere potuisse. Hoc quidem concedimus. Nam

Ente, præsenter Deus hîc & ubiq; potenter.

Et DEUS est, qui cælum & terram implet, ideoq; propriè loquendo, neq; descendit, neque ascendit. Illud verò in questione est; & adhuc dubitatur; an illi, quos DEUS alloquitur, à DEO sint distincti, adeoq; potuerint propriè descendere. Contrariū probavimus sufficienter in precedentibus, & si necesse est, ut propter illud, descendere, duplices hîc singamus & introducamus naturas, quarum aliis propriè, aliis impropriè competat: Cur non idem fecit ob eandem rationem Eniedinus in depravatione textus sive versus vicesimi sexti cap. primi Geneseos? ubi Elobim introducuntur consultabundi: At consultare æquè ac descendere, sapientissimo & omniscio DEO impropriè tribuitur, propriè verò creaturæ intelligenti. Verùm id non facit Eniedinus: sed ita istum interpretatur locum: Ergo DEUS, animal omnium præstantissimum creaturus, introducitur à Moïse consultabundus αὐθροῶντα θεῶς, more scripturæ: Si igitur iste est mos scripturæ: nemo inficiabitur, illum & hoc loco observatum esse, & verbum descendere per αὐθροῶντα θεῶς, æquè de DEO vero dici, atque ibi consultatio vera, necnon Psalmo decimo

quarto, versu secundo, quod Jehova è cœ
 prospexerit super filios hominum, ut videret,
 esset intelligens, querens DEUM, ut etiam
 Genes. decimo septimo, versu vigesimo
 cundo, finito colloquio ab Abrabamo ascend
 se, & ibidem cap 35. versu 13. à Jacobo a
 scesisse dicitur: nisi forsàn & hæc loca stultis
 me & ineptissime contra expressam literam
 adjunctis angelis interpretari velit advers
 rius.

*Mutat sen-
 tentiam
 adversariq.* *At enim vero ineptissimam hanc textus B*
blici esse depravationem, animadvertens ips
met noster Antagonista, instar Protei cujus
aliã assumit formam, illã priorẽ longẽ det
riorem. Ut enim ibi defendit significationem
pluralem: pluralis orationis: ita eandem in se
quentibus negat, affirmativamq; asserit; Sec
inquiens, certẽ verius & tutius est affirmare
hĩc quoque illa verba, Descendamus & con
fundamus, etsi voce pluralia: significationem
tamen esse singularia, & usitato satis ac re
cepto more plurale poni pro singulari, u
antea ostensum est. Hoc confirmatur ex
ipsis Mosis verbis. Nam pro Descendamus
paulò ante versu quinto dixit: Descendi
autem Dominus, in singulari. Pro eo Con
fundamus, paulò post versu octavo ait: Atq;
ita divisit eos Dominus, itidem in singulari.
Quem autem quæremus veriorẽ & fideli
orem interpretem verborum Mosis, quàm
 ipsum.

ipsummet, qui hæc scripsit? Causa autem, cur plurali numero uti maluerit DEUS, cum ex iis peti, quæ supra à nobis sunt dicta: tum hæc etiam adjici hîc potest? DEUM nimirum respexisse ad illa verba hominum, quæ hîc habentur versu quarto: Venite, faciamus nobis civitatem & turrim. Cui ex opposito respondens DEVS, ait & ipse: Venite, descendamus & confundamus; hoc modo multitudini & conatui hominum, suas virtutes, & multiplicem potentiam opponens, & ostendere volens, se, licet unum & solum: habere tamen tantas vires, quæ multorum robori æquivaleant: Et sicut illi de suâ multitudine gloriâtes, dicebant, faciamus: ita DEVS de suâ potentiâ, tanquam de multis pluraliter loquitur.

In quo discursu duo facit adversarius: Pri- *Responsio.*
imum probat oia, quod descendamus & con-
fundamus verba pluralia pro singularibus sint 120
posita. Deinde explicat oia & adfert causam,
cur id ita à Mose factum sit. Rationem r̃ oia
ostendentem, adfert duplicem: 1. Quia mo- 1.
rem hunc usitatum & receptum esse. Quam
rationem ut antea satis excusam, ne actum a-
gere videamur, hîc missam facimus. Est enim
crassum mendacium. 2. Quia ipsum Mo- 2.
sen descendamus plurale per descendit sin-
gulare interpretari.

Respondemus. 1. id falsum esse: Nam verba antecedentia v. 5. ut & subsequencia v. 8. non sunt interpretatio vel explicatio mediorum: sed potius media sunt explicatio istorum. Nam v. 5. tantum in genere proponitur, quid factum sit, tanquam exordii & præpositionis loco: v. verò 6 & 7. historia, quid, quomodoq; factum sit, ordine enarratur: & tandem v. 8. tanquam conclusionis ergo, consequens historia breviter annectitur.

Jam constat, quòd non propositio vel conclusio alicujus orationis sit explicatio ipsius orationis vel narrationis: Verum omnino hæc est illius interpretatio, ob eam unicè instituta: Ergo idem quòq; de hac oratione sive narratione historica est statuendū: dicendumq; quod in versu quinto & octavo singularitas essentia supposita pro pluralitate personarum, asserta in narratione historica.

Quomodo enim vers. 5. potest esse explicatio versus 6. & 7. cum tantum confuse inibi proponuntur, quæ postea v. 7. & 8. distinctè explicantur. Manet igitur adhuc, quod versus, potissimum quintus, sit explicandus per subsequentes sextum & septimum, & quidem eo ipso modo, ut diximus. Diinde dicere possumus, non tam numerum pro numero positum esse, quàm hosce numeros se mutuo limitare, quod omnino in Orationibus de D E O fieri potest & debet. Potest: quia unus & indivisus DEVS est ipse tres persone

Personae sive Trinitas: & Trinitas sive tres Per-
 v. **S**onae sunt ipse unus & indivisus Deus. Debet i-
 ongitur numerus singularis limitare pluralitatem, ne
 v. **P**luralitas verborum fallat significatione, &
 illa offerat pluralitatem DEORVM: Debet vicissim
 v. **N**umerus pluralis limitare singularem, ne per
 et unitatem simplicem Dei, personarum Trinitas
 anpregetur. Quocirca recte dicit Moses v. 5. De-
 bre scendit Iehova: & concludit v. 8. Dispersit
 Iehova, nempe ut ab initio statim & simul in
 l. **C**onfine narratio historica pluralis determinetur
 s. **C**ontra unicum singularem Iehovam: adeoque, licet
 s. **P**luralitatem dicat; non tamen eam absolu-
 ta. **E**am & in essentia significet: & vicissim in nar-
 ratione historica numerus singularis recte mi-
 linatur in pluralem ne asserta singularitas & u-
 sentia DEI omnem excludat pluralitatem.

Causam & di. **A**dsert unicam, eamque sa-
 xplis tis infirmam & inopiam. Immo neque causa neque
 di. **P**ratio est: sed inanis quedam conjectura, in
 xplis nullo innitens fundamento, ut quilibet facile
 p. **I**ntelligit. Esse autem conjecturam istam fati-
 p. **S**am, ex textu liquido constat. Nam non respon-
 ntes **D**ei Iehova ad verba hominum: sed conatum
 i. **M**odum & propositum illorum superbum & tumidum
 n. **C**um animadvertens, ad se loquitur, personaeque Tri-
 n. **C**onm. **E**lohim (loquor secundum fidem veram & no-
 rior. **S**tram) sive Elobim, deliberationem
 s. **Q**uasi instituent, ut supra de creando homi- 122

ne: sic hoc loco de hominis proposito impediendo. Nulla igitur causa vel ratio est, cur Deus respectu orationis hominum pluralis, plurali quoque oratione, utatur, eamque illorum sermoni in eodem numero opponat, cum hæc Dei ad illam hominum nullo modo referatur: Sed ut illa absolute est inter homines: ita hæc absolute est inter Deum, hoc est, ut nos credimus, inter personas divinitatis, & non relate inter has & homines. Deinde quid opus erat multiplicem urgere potentiam? cum Deus, ut dictum, non ad homines: sed ad se loqueretur. Adde, si vel maxime hinc Dei virtus ei virtuti & potentie hominum fuisset opponenda, non opus fuisset plurali numero ad illam hominibus inculcandam. Cum infinita virtus singulari infinities superet omnes virtutes finitas. Fortior ergo fuisset oppositio in singulari, quam in plurali: Si enim verum est, ut est, quod virtus, ut magis unita: ita quoque fortior sit, utique illud hoc loco & convenienter dici & urgeri potuisset: Cum Dei virtus singularis, ut absolute fortis: ita absolute & maxime sit unita; ideoque tam fortis & potens, ut nulla cum ipsa comparanda: Non infinita; quia talis, præter hanc unicam, non datur: Non finita: quia ejusmodi virtus nullam, ad Dei potestatem habet proportionem, & non est una: sed multis modis divisa.

Conclusum igitur esto, si DEVS orationem
suam

suam opponere hominum orationi voluisset, id
 non in plurali, sed singulari numero fecisset:
 cum Deus non, ut homo, de suâ potentiâ mul- 123
 tum gloriatur; sed qualis quâtaq; sit, opere ipso
 demonstraret; ut, se tacente, omnis populus dicere
 cogatur; Non esse DEVM & potentem, nisi
 hunc solum DEUM nostrum laudandum
 in secula.

CAPUT XI.

Explicatur dictum Geneseos
 20. v. 13. Et nostra sententia con-
 tra Eniedinum defen-
 ditur.

Ceterum pro nostrâ quoq; sententiâ supra
 allegavimus verba Abrahami, quæ exstât
 Gen. 20. v. 13. Evenit autem quando errare me
 fecerint Elohim de domo Patris mei. Con-
 tra quam allegationem nostram & sententiam
 objicit Eniedinus:

1. Quod nos in hoc loco, nihil habeamus, *Obiectio*
 ut in cæteris huic similibus, quo unitatem, *Eniedini.*
 essentiae tueamur, cum in ista enunciatione
 & subjectum & prædicatum plurale sit, in-
 deque hoc solum hinc colligi possit: Deos
 esse plures. Quod sanè absurdissimum est,

cum primis homini Christiano statuere. Hinc absque dubio motum fuisse Calvinum, *subijcit*, quod contra omnium sententiam, hæc verba sic interpretari ausus est; ¹²⁴ Quando circumduxerunt me angeli. Cum enim vox Elohim plurale non solum Deo, verum etiam hominibus & angelis in Scripturâ tribuatur, maluit hæc de multitudine angelorum, quam Deorum accipere.

Responsio.

Verum enim verò Heretici objectio hæc nulla est: Sit ita, quod nihil habeamus hoc in loco, ut & in similibus, quo essentie divine unitatem probemus: nihil tamen nostræ derogatur sententie. Nam non est de simplici necessitate, una Scripturæ dicto omnia, quæ Deo conveniunt, & de eo dici possunt, probari debere. Probamus igitur hisce & similibus dictis pluralitatem in Deo: aliis verò, iisq; fere innumeris, simplicissimam illius ipsius DEI nostri unitatem.

Deinde falsum est, hoc dicto & similibus pluralitatem Deorum probari. Nam per Scripturam non probamus promiscuè cuiusvis aliquid de Deo: sed illi, qui sibi persuasum habet, Scripturam, quam nos sacram vocamus, verbum Dei esse. Quocirca hisce locis utimur nos non contra Aristotelem vel Platonem disputantes: sed confutantes falsas, in Scripturam illatas opiniones Eniedini & similium Hereticorum, Scripturam abutentium; ejusmodi loca adhibemus.

Contr

Contra illos autem quia in precedentibus probatum, & ὁ Θεὸς ἁλμωθῶς demonstratum est, Elohim non simpliciter idem dicere, quod significet vox Θεός vel DEUS: sed illam, vero Deo tributam personalem, hanc vero essentialem vocem esse: Quomodo ergo ex dictis, de vero Deo loquentibus, nec non Elohim, nomen plurale, cum verbis pluralibus construuntibus, ut tota inde oratio efficiatur pluralis; pluralitas Deorum separatorum & divisorum, qualem Ethnici sangebant, & Christiani omnes merito abominationem statuunt, colligetur vel concludetur? Pluralitas enim illa, quam dicit Elohim non est ἀπλῶς pluralitas: sed tantum ἑλ, & simpliciter fundata in simplicissima divinae essentiae sive Dei unitate, eamque semper supponit, adeo ut plures Elohim sint unus Deus: & unus Deus sit plures Elohim: Ethnicorum vero pluralitas fingitur ἀπλῶς talis: ideoque plures essentia, numero, operationibus separatae Deos introducit, ut id supra sufficienter est demonstratum & declaratum.

Objectionem Calvini quod spectat, ut nulla auctoritate humana nititur adversarius noster: ita quoque nos eam rejicimus. Si vero auctoritatibus pugnandum esset, opponere Calvinio possemus totum chorum interpretum, qui omnes, ipsi contradicentes, hunc locum de vero Deo, Iehova interpretantur. Ut igitur Calvinii interpretatio hic rejicienda: ita quoque
ejus

ejus Cavillum non magnificiendum, quo reprehendit eos, qui hinc personarum in Deo pluralitatem venantur; dum inquit: Quidam nimis argutè hinc personarum colligunt Trinitatem. Intelligere autem hoc loco Abrahamum per vocem Elohim verum & essentialem Deum Jehovah, manifestum est inde, quod Patriarcha hic respiciat ad eam historiam, quæ exstat supra cap. 12. Vbi Jehovah Abrahamum his alloquitur verbis: Abi è terrâ tuâ & è cognatione tuâ, & è domo Patris tui, ad terram, quam ostendam tibi. Unde satis liquet, Abrahamum non angelorum: sed veri Dei iussu & mandato suscepisse peregrinationem suam.

Deinde in totâ hac Abrahami peregrinatione cum Patriarcha usque ad præsentem locum immediatè versatur & loquitur Jehovah. Ut versu 7. ejusd. cap. 12. Visus est Abrahamo non Angelus: sed ipse Jehovah. Sic Jehovah cum Abrahamo fuit in Ægypto, quando percussit Pharonem propter Saram, Abrahamo raptam ibid. vers. 17. sic cap. seq. 13. vers. 14. Jehovah Abrahamus promissionem accipit. Eodem modo cap. 15. immediatè Jehovah cum Abrahamo agit, & fœdus cum eo pãgit per totum. Idem fit cap. 17. per totum. Ad summam, nullius in totâ historâ Abrahami usque ad hunc vers. 13 cap. vigesimi fit mentio Angeli, nisi in fuga Hagar ancillæ, ubi eam angelus consolatur

cap. 16. Verum quid illud ad Abrahamum?
Imo & istum angelum, fuisse ipsum Jeboam,
suo loco demonstrabimus.

Deinde Cap. 18. Moses tres introducit an-
gelos, qui hospitio excipiuntur ab Abrahamo.
Verum quomodo hic sit accipiendus locus, non-
dum sufficienter est decisum. Non enim sine ra-
tione illum Athanasius Dial. 3. p. 100. in edition. 127
Genev. de tota interpretatur Trinitate. Quia
nimirum 1. Tres isti viri ver. 1. dicuntur Jeho-
va. 2. Abrahamus eos adorat. 3. Modo tres
modo unum compellat. Verum de loco hoc plu-
ribus agitur infra cap. 13. Dubium igitur nul-
lum est, Abrahamum in sua Oratione ad Abi-
melechum regem Gerar loqui de vero Deo cre-
atore caeli & terra: & non de angelis. Quod
etiam concedit & probat contra Calvinum Ad-
versarius noster. Ut autem fucum faciat, tex-
tumque hunc in suam detorqueat opinionem coc-
cygis cantum canit: Vsitatum esse, praesertim
in lingua sancta, ut plurale ponetur pro sin-
gulari. Ad quod aliquoties est responsum.
Quod vero & hic eadem sit Enallage, probat
tribus rationibus, quas ordine videbimus.

Primam sumit ab omnium interpretum
consensu. Nullus enim, inquit, haec verba, ex-
cepto solo Calvino, ausus est vel de alio
quam vero Deo accipere, vel in plurali nu-
mero interpretari: Prima pro-
batio Enal-
lages.

Prius concedo: posterius non. Sie enim Lu-
cherus

therus, qui prior scripsit Calvino, supra hunc
locum inquit: Judei, nota calumnia hunc lo-
cum cavillantur, quasi reverentiae causa sic
loquatur Moses: Sed nos statuimus, idem Mo-
si consilium esse, quod in primo capite, ubi D E-
128 US dicit; Faciamus hominem, ut scilicet diser-
te ostendat, in simplicissima divinitate esse plu-
ralitatem personarum, Patris, Filii, & Spiritus
Sancti. Neque nos hoc sic fingimus: sed Sapi-
entiam hanc haurimus ex verbo DEI, quod a-
pertum & clarum est, nec debet à nobis depra-
vari, sicut Iudei depravant, praesertim cum sic
pulchrè consonet Scriptura sancta, & Novum
Testamentum tam clare idem probet, &c. Vide
ipsum Lutherum etiam in sequentibus. Ubi sa-
nè D. Lutherus utrumq; facit, & locum hunc
de vero accipit Deo, & in plurali interpretatur
numero. Excipere potest Antagonista: Lu-
therum esse Trinitarium. At respondemus, Et-
iam Calvinum esse talem. Quia igitur respe-
ctu Calvini, qui in loco de Trinitate nobiscum
consentit, quo ad rem, licet non ubiq; quo ad
probationem, universaliter adseverare non du-
bitat adversarius, nullum solo Calvino ex-
cepto, locum hunc Scripturae in plurali nu-
mero interpretari ausum fuisse; rectè illi D.
Lutheri interpretationem opponere possumus.
Deinde si vel maxime verum esset, nullum ha-
tenus locum hunc, quo ad sensum, pluraliter
interpretatum esse; inde tamen nondum expo-
sicio

ficio nostra falsa arguenda esset. Quandoqui-
 dem non videndum hic, quis, vel, quando dixe-
 rit; sed quam vere dixerit, & an id, quod hodie
 & quasi noviter dicitur cum sacrâ consentiat
 scripturâ, attendendum est. Scrutanda enim
 quotidie est scriptura: quippe in quâ divinæ
 sapientiæ infinitus thesaurus delitescit. Quo-
 circa licet quoad scripturam ejusq; auctorem
 Deum, ex illâ nihil eruatur novi: nihilominus 129
 quo ad nos quotidie novi quid inde potest hau-
 riri: ita tamen ut novum illud semper cum ve-
 teri consentiat, nunquam dissentiat. Vt enim
 sapientia Dei infinita est, & nihilominus sem-
 per sibi similis: sic etiam ea ipsa in scripturis
 sacris revelata, immensa est, semper tamen sibi
 constans & invariabilis.

Alteram rationem sumit adversarius à col- Altera ra-
tione Adver-
sarii.
 latione hujus dicti cum illo Genes. duodecimo,
 Dubium non est, inquit, quin Abrahamus
 respexerit ad eam historiam, quæ describi-
 tur à Mose supra capite duodecimo, ubi di-
 citur Jehova (nota singularem numerum)
 his verbis Abrahamum allocutus: Egredere
 de terrâ tuâ, & de cognatione tuâ, & de do-
 mo patris tui. Eodem enim capite narran-
 tur illa, quæ hic Abrahamus commemorat.
 Cum ergo ibi Deus, in singulari numero &
 unicus nominatur, hic quoque sub plurali
 numero idem significatur.

Hæc quoq; cōmunis est responsio Adversarii, Responsio
 sepius

sepius in præcedentibus refutata, ut non opus
 eadem hîc ταυτολογικῶς repetere: Breviter
 committit Adversarius fallaciam causse. No-
 enim cap. 12. in singulari numero loquitur Je-
 hova, quod nulla in eo sit pluralitas; sed quo
 pluralitas Jehova sit simul simplicissima unitas.
 Deinde dicere possumus contrarium, nempe
 cap. duodecimo Gen. singularem positum es-
 se pro plurali. Id enim ex hoc nostro loco li-
 quido constat & posteriora verba priorum sunt
 explicationes: non contra. Omnino igitur statu-
 endum est c. 12. Geneseos, unitatem essentia
 130 positam esse pro pluralitate personarum, in es-
 sentiali illa unitate subsistentium, cum id ma-
 nifestò arguat præsens noster locus, explicans
 nomen essentia singulare Jehovah, per nomen
 persone plurale Elohim.

*Tertia ra-
 tio adver-
 sarij.*

*Tertia ratio sumitur à ficto mendacio & hy-
 pocrisi Abrahami. Deniq; inquit, possumus et-
 iam dicere, Abrahamum inter prophanas
 gentes peregrinantem, favorem & gratiam
 illarum captandum, & sibi valdè metuentē
 accommodasse, cum aliis in rebus, tum in
 loquendi modo se gentibus. Ergò cum sci-
 ret, illos colere multos Deos, observavit cō-
 suetudinem & vulgarem loquendi modum
 illic usitatum, ut sicut illi de suis; ita etiam
 ipse de suo Deo, pluraliter loqueretur.*

Responsio.

*Conjectura est, non argumentum urgens.
 Deinde est conjectura juncta cum quâdam im-
 pietate*

pie~~ate~~. Nam licet hoc loco nobis praposteri me-
 tus ac diffidentia exemplum proponatur in A-
 br~~amo~~, quā perculsus uxorem, Saram, men-
 quitur Sororem, eamq; cedit Regi: attamen tan-
 ; ~~set~~ a impietas & hypocrisis sancto huic Patriar-
~~arche~~ & Propheta non est tribuenda, quā verbis
 m. Deum suum unicum negaverit, & fictitiam De-
 pos~~itionem~~ multitudinem approbaverit. Deinde est
 tro~~bol~~ anē falsa. Non enim opus fuit ejusmodi hypo-
~~coris~~ rēsi: quandoquidem Rex & omnes ejus servi,
 itur~~ad~~ eoq; si non totum regnum, multi tamen in eo,
 em~~et~~ Deum, etiam ante adventum Abrahami, cole-
 rant, quod Abrahamus, ut homo prudens, o-
 cum~~in~~um locorum & hominum conditiones &
 exp~~iores~~, antequam illinc abiret, quā diligenter
 per~~issimē~~ sciscitans, percontans & indagans, i-
 gnorare non potuit. Quod autem Abime-
 lacio~~ech~~ ante adventum etiam Abrahami cogni-
 tionem veri Dei habuerit, eumq; vero cultu bo-
 roph~~or~~averit, suumq; populum pie gubernaverit,
 & gratū de liquido constat: quia Deus ejus singularem
 betu~~curam~~ gerebat. Quandoquidem ipse ad eū no- 131
 is, sū~~et~~ in somno venit, & initio quidem raptū a-
 o cum~~li~~enae uxoris vehementer, & quidem cū mortis
 ravit~~com~~minatione ipsi exprobravit. Mortuus es
 mod~~tu~~, inquit Deus: Sic n. in Hebræo sonant verba:
 ita~~e~~ b.e. actum est de te & vitā tuā: nihilominus ta-
 etur. men deprecationem & excusationē Regis ex-
 am~~no~~ audit Deus, quod quicquid fecerit, nescius fe-
 quādam cerit in perfectione cordis & munditiā ma-
 K nuum

num suarum: nempe nullo impulsus dolo a
 pravâ cupiditate. Anxuit, inquâ, Deus huic a
 precationi & excusationi, Regemq; ipsum a pe
 cato absolvit: Scio, inquiens, cor tuû esse int
 grû, b.c. (ut verè hunc locum D. Lutherus inte
 pretatur) Scio, quòd verè me timeas, & nil
 contra voluntatem meam malitiosè fact
 rus sis. Ideo etiam te retinui, ne peccare
 Quod a. initiò durius te compellavi, feci
 ob causam, quæ sequitur, ut Abraham conso
 lationem acciperet, & tu venires ad plenior
 Dei cognitionem, consociatus cum dom
 Abrahæ. Manus igitur mea tecum fuit, n
 peccares in me. Hæc sunt verba gratiæ si
 gularis: quasi dicat, sum protector, & custo
 tuus, nō solùm ut nihil patiaris tu in corpo
 re & fortunis: sed magis in anima. Ideo in
 tiò tibi visus sum irasci, sed reverâ sic irasco
 tibi nec cogar irasci, & hoc modo retardo i
 pse iram meâ, ut tu esses sine peccato, ut con
 solationem haberet Abraham, & totum tu
 regnum converteretur. Hactenus Lutherus.

Deinde pietatem & veri Dei notitiam Re
 gis & suorum servorum arguit & cōmendat, quod
 non, ut Pharaon, nolens ad mandatû, Iehove, to
 ties repetitû, & miraculis, plagisq; confirmatû
 132 dimittere populum Israeliticum, hanc divinam
 adhortationem contemnit sed unicâ Dei conc
 one & comminatione auditâ, abstinet a pecca
 to & emendationi studet, ideog; summo man
 rōvocatis aulicis suis exponit quid sibi accide
 rit,

it, & quæ porro universis sint expectanda, nisi
eregrinanti Abrahamo Sara intacta restitu-
itur. Consiliarij etiã & ministri timore percel-
luntur, & sine omni dubio auctores fuerunt re-
i, ut quàm primũ fœminã à se dimitteret. Ac-
edit & hoc, quod Rex in præsentia consiliario-
um & servorum suorum cum Abrahamo gra-
i simè expostulatur: dum 1. eum accusat ob illa-
am injuriã. 2. immerito id ab eo factum affir-
mat, cùm nihil mali sit à Geraritis perpeffus, 3.
periculi magnitudinẽ, sibi Regi, & toti Regno
propter hoc peccatũ grande imminentem, ex-
gerat. 4. Etiam omnino ipsi exprobrat, quod
et a, quæ non debẽt fieri. secũ fecerit, perstrin-
& ens simul facti turpitudinẽ, quã quis propriã
injugem alteri prostituit. Hæc, inquã, & simi-
Ide a satis arguũt, pium, religiosum, honestum &
ficia candidũ Abimelechi animũ, adeo ut nō errare
retar ideamur, si cum Lutbero statuam⁹, regem Abi-
o, ut melechum haud dubiẽ ex illorũ fuisse numero,
otum ui Patriarchas Sem Salach & alios audive-
ut her int. Quocirca si Abrahamus ejusmodi fuisset
itiam hypocrita, ut verbis Ethnicorũ πολυθεϊαν ap-
dat probasset, in illorũq; gratiam in plurali numero
eboru de Deo locutus fuisset, eo facto nō tantũ nullã
nfirm apud Abimelechum gratiam invenisset, sed in
c disc majorẽ reprebensionẽ incurrisset: Quod nō tan-
Dei co tũ suam uxorem, vano aliquo metu percuss⁹,
et a p alteri prostituere non dubitarit; verum etiam
mo in Idololatrarum gratiam suum DEUM
bi a coram mundo abnegare ausus fuerit.

Tantum igitur abest, ut hypocrisi hac apud Abimelechum favorem & gratiam captare potuisset, ut potius ipsi maxime exosus redditus fuisset.

Confutatis igitur & rejectis Adversarij nongis constat nostra sententia & fides inconcussa nempe dicto illo Genes. 20. pluralitatem in unico Deo nostro revera dici & probari.

CAPUT XII.

In unicâ Dei essentiâ dari quandam pluralitatem probatur, quod in scripturâ Jehovâ de Jehovâ loquatur, vel à Jehovâ tanquam ab alio distinguatur.

P*orro illa quoque dicta, in quibus Iehova Iehova, sive Dominus de Domino loquitur vel alio modo à Jehova tanquam ab alio, distinguatur, pluralitatem personarum apertissime evincere videntur. Quocirca ita argumentamur:*

Vbi in sacra scriptura Jehova de Jehova tanquam revera alius ab alio distinguatur ibi aut pluralitas essentiæ, aut pluralitas personarum asseritur.

Atque in multis sacræ scripturæ locis Jehova à Jehova, tanquam revera alius ab alio, distinguatur.

Ergo

Ergo in multis sacrae scripturae locis aut pluralitas essentiae aut personarum asseritur.

Non verò essentiae pluralitas: Quia illa sine omni dubio & controversiâ una est. Deut. 6. v.

4. Ergo Personarum.

Major est certa. Quia tertium dari nequit.

Minor probatur inductione locorum scripturae.

1. Genes. 19. 24. Iehova pluit super Sodomam & Gomorram Sulphur & ignem à Iehova è coelo.

2. Psal. 110. 1. Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, &c

3. Esais 48. 16. Inquit Iehova: Iehova Zebaoth misit me, & Spiritus eius.

4. Jerem. 23. v. 5. 6. Ecce dies veniunt, dixit Iehova, & suscitabo germen Davidi justum &c, & hoc est nomen ejus, quod vocabunt eum, Iehova justitia nostra.

5. Hos. 1. v. 7. Dixit Iehova ad Prophetam Hoseam v. 4. Servabo eps in Iehova Deo suo. v. 7.

6. Zach 2. v. 8. 9. 10. 11. duo introducuntur sub nomine Iehovae, mittens & missus: quorum uterque Iehova dicitur: Quia sic Dicit JEHOVA EXERCITUM, post gloriam MITTET ME ad gentes, quæ spoliaverunt vos: qui enim tangit vos, tangit pupillam oculi sui. Quia en ego levo manum meâ super vos, eruntq; spo-

la servis suis, & scietis, quòd Jehova Exercituum miserit me, Lauda & latare, filia Zion quia Ecce veniā & habitabo in medio tui, a Jehova, Et congregabuntur gentes multae ad Iehovam in die illa, eruntq; mihi in populum, & habitabo in medio tui, tuncq; cognosces, quod **JEHOVA EXERCITVVM** miserit me ad te.

7. *Zach. 3. c. v. 2.* Dixitq; Iehova ad Satan: Increpet Iehova te Satan, increpet Iehova tuus qui elegit Ierusalem.

Ex quib9 & similib9 dictis manifesta est pluralitas, & quidē personarū, nisi forsā statuerē blasphemē velimus, Spiritum Sanctum in Scripturis aliter loqui, aliter verò sentire. Sed videamus seorsim singula, ut eorum arguendi vadebunt adhuc fiat clarior, firmiorq;

CAPUT XIII.

Demonstratio specialis, desumpta ex dicto Genes. 19. v. 24.

EX capitis 19. Gen. v. 24. in specie ita concludimus:

Vbi aliquis pluit ab aliquo, ibi alius pluit ab alio.

Atqui in allegato capite pluit aliquis ab aliquo:

Ergo in allegato loco pluit alius ab alio.

Majorem probat consuetudo loquendi omnium linguarum. Nemo n. affirmabit, aliquem pluer

ab aliquo, esse; aliquem à seipso pluer. Minus est vox scripturae: Iehova enim dicitur pluer

tanquam aliquis, à Iehova, tanquam aliquo.
 Vbi igitur alius pluit ab alio: ibi duæ sunt per-
 sonæ agentes. Atqui hic pluit alius ab alio: Ergo
 hic sunt duæ personæ agentes. At personæ istæ
 duæ sunt ipsi Iehova: quia Iehova pluit à Ieho-
 va: Ergo hæ duæ personæ sunt verus Deus: Cum
 nemo sit Iehova nisi verus Deus, creator cæli ac
 terræ. Statq; immota conclusio & fides nostra,
 quæ pluralitatem personarum in unitate essen-
 tiæ divine agnoscimus, credimus & cōfitemur. *Obiectio.*

Inquis: minore in syllogismi principalis ad-
 huc incertam esse, nec satis per probationē
 confirmatam; cum v. 21. Gen. 19. varius &
 ambiguus, ideoq; adhuc sub iudice lis sit, an
 ibi dicatur Iehova à Iehova, tanquam aliquis
 ab aliquo, & ita persona à persona plueret. *Cōfirmatio
 objectionis.*

Nam Variabilis phrasi hæc (Iehova pluit à Ie-
 hova) tanquam Hebraismo, putat significari,
 quod ipse Dominus è cælis hoc incendiū excita-
 rit. Et Calvinus hoc loco Rabinizans, repetitio-
 ne istæ putat designari non usitatū morem tē-
 pestatum, sed quod Dominus præter ordinē na-
 tura, magno impetu fulmina emisit in Sodo-
 mitas. Iudei quia cum primis hoc loco offendun-
 tur, variè eū torquēt. Et quoniā in Hebræo addi-
 tur articulus Accusativi casus, ut sibi imaginātur
 illū pro pronomine relativo positum,
 esse ajunt, ut sit sensus Dominus pluit à seipso
 Domino. Quam interpretationem etiam no-
 vi Heretici sequuntur.

Verū enim vero ut falsitas multiplex: ita quoq;

non possunt non ejus defensores in varias & di-
 37 screpantes abire sententias. Vatablus quomodo
 illum suū fictum & pictum defendet Hebrais-
 mum? Vbinam locorum V. Testamenti cælum
 vocatur Iehova? Sanè nulla vel saltem apparē-
 te ratione istam suam opinionem colorare po-
 test. Eodem planè modo Calvinus nullam suā
 explicationis rationē, nullumq; quo illam cōfir-
 met, exemplum scripturæ quit proferre. Sic Ju-
 daeorum & Novorum Hereticorum interpreta-
 tio à vero hujus dicti sensu est alienissima. Quod
 enim nugantur, articulum positum esse pro pro-
 nomine relativo & reciproco, id vanū & inanis
 est sonus, sine ulla re, ratione & veritate: Com-
 mittūt n. fallaciam equivocationis in voce **אנ**
ETH, quæ interdū est articulus, qui verbis acti-
 vis subiectus & ante pronomina positus notat
 Accusativum, post passiva autem verba Nomi-
 nativum: interdum vero est præpositio, idē quod
ע CUM significans, ut **אנ** cum quo Ies. 40.
 14., & Ies. 23. v. 12. & multis aliis in locis. Pri-
 mum igitur notetur, falsum esse, particulam
אנ, ut articulum, sumtam, semper esse notam
 Accusativi casus. Deinde dicimus, quod hoc lo-
 co non sit articulus, sed Præpositio significans
ע CUM, quæ interdum quiescit, ut eleganter
 apud Hebræos dicitur **אנ** de tecum, id est,
 A TE, **אנ** A ME, **אנ** AB EO. Vt etiam si-
 milē pleonasmū invenis apud Latinos autores:
 Plautus in Bacchi. Nam ni ita esset, tecum
 orarem

orarem, ut ei, quod posses mali facere, faceres. *Et alibi*: Hanc jube orare mecum. Enninus: Tecum precibus pater orat. In quibus locis *MECUM & TECUM* pro *ME & TE* ponitur, otium agente *Præpositione*. Sic porro apud Hebraeos *אִנְּכִי* cum *Præpositione* *אִנְּ* vel 138 otium agit, vel atque significat, ut Jer. 2, 37. *אִנְּ אִנְּ* Etiam ab hoc Egredieris pro *אִנְּ* ex hoc: quod durius sonare videtur. Sic loco allegato Gen. 19. v. 24. dicitur: *Jehovah* pluit *אִנְּ אִנְּ* de cum *Jehovah*. Quo singularis *Emphasis* exprimitur, & opinio Iudeorum & Novorum Hereticorum funditus tollitur. Quandoquidem indicatur eo, quod *Iehova* pluerit & *A Iehova* & *Cum Iehova*: Ergo non a seipso. Nam quod aliquis facit cum aliquo, id fecisse dici non potest cum seipso: Non aliter atque aliis in locis similis *Emphasis* in iisdem verbis eademque constructione exprimitur. Psalmo enim 118. v. 23. ita legimus: Lapidem reprobaverunt ædificantes; fuit in caput anguli *אִנְּ אִנְּ* A, Cum Domino fuit istud. Item Psalmo 121. v. 2. eodem modo *אִנְּ* cum *præpositione* *אִנְּ* conjungitur: Unde veniet auxiliū meum: *אִנְּ אִנְּ* Auxilium meum A & Cum Domino. Ut igitur hisce in locis constructio & compositio hac nullo modo reciprocationem, ut ea fingitur à Judeis & Novis Hereticis, significat: sic neque in versu 24. Genes. 19. cum sint eadem verba,

idem significantia & eodem modo constructa. Quocirca si ad modum istorum adversariorum (sunt verba Lutheri super hunc locum) liceret eludere Scripturam sanctam, nullus fidei articulus maneret integer. Quandoquidem nullam ob causam Iudæi & novi Hæretici hanc excogitarunt glossam, quam propter suam fictam hypothesein, cum ratione humana ex asse congruentem: Impossibile nimirum esse in simplicissimâ Dei essentiâ dari quandam pluralitatem, ideoq; si verba ista sumerentur uti sonant, implicare illa contradictionem ἐν ὁμοτιμίας. Verum quid hoc est aliud, quam se magistrum Spiritus sancti impie & blasphemè constituere, eumq; docere juxta canonem rationis humane, quid aut quomodo de Deo scribere debeat. Quod profectò non fidelium est: sed illorū, qui de Deo nihil veri sciunt, quidve scriptura sit, aut in se contineat, intelligunt. Nos potius (juxta admonitionem D. Lutheri supra hunc locum) simus & maneamus discipuli Spiritus sancti, nec mutemus verbum Dei: sed mutemur ipsi per verbum; nec non adversarios hunc in modum urgeamus:

Quicunq; non mutatur per verbum Dei, sed illud mutat; ille verum ejus sensum pervertit:

Atqui, in interpretando allegato dicto, Iudæi & novi hæretici non mutantur per verbum Dei; sed illud mutant:

Ergo verum verbi Dei sensum pervertūt.

Major

Major à nemine negabitur. Minor ex jam explicatis est certissima. Ut enim illorum præconcepta opinio, rationisq; humane dictamen maneat sartum tectum, proprietatem sermonis Hebræi sequi recusant, & potius glossam in textum inferunt, quæ ex sacro codice nunquam demonstrabitur. Unde enim & quo fundamento nos docebunt 1. articulum poni pro relativo, & 2. propterea subaudiri à se ipso Domino plueret: Falsissima enim hac esse modo demonstravimus, pluribusq; in progressu demonstrabimus. Quocirca ita inferimus:

Quæcunq; interpretatio pugnat cum litera, & contra literam ex nullo alio loco sacre scripturæ potest probari, illa est falsissima: 14●

Atqui loci allegati interpretatio, à Judæis excogitata, & à novis Hæreticis asserta, & probata, pugnat cum litera & contra literam ex nullo alio loco sacre scripturæ potest probari:

Ergo interpretatio illa est falsissima.

Et quod notetur, si proprietate textus seposita vel potius rejecta, glossas externas, ex opinionibus hominum desumas, querere, & ad eas scripturas torquere, esset textus Biblicos interpretari, quid tandem fieret ex Bibliis? certè quod ille impiè dixit Nasus cereus: hoc est, Omnia tandem fierent incerta, quæ in universa dicuntur scriptura. Exempli gratia, Eadem facilitate, quæ

quâ illi suam de dicto Geneseos 19 : Sic ego no-
 vam de dicto Psal. 110. excogitare possum opini-
 nionem, hunc in modum. Psalmum istum non
 loqui de Christo: sed Deo patre, orationemq; il-
 lam, Dixit Dominus Domino meo, esse reci-
 procam, sicq; intelligendam: Dixit Dominus
 ad se ipsum, tanquam ad suam virtutem, hoc
 est, omnipotentiam, sede à dextris meis, hoc
 est, sis in dextris meis, hoc est, in ἐνεργείας, in
 exercitio, in actu secundo, ut loquuntur, hoc est,
 pugnes fortiter: donec ponam inimicos sca-
 bellum pedum tuorum: hoc est, donec omnes
 hostes, qui potentiae divinae resistunt, sint convi-
 cti, prostrati. Quam, licet absurdissimam in-
 terpretationem, si vellem sophistam agere, for-
 san possem satis probabilibus, apparentibus, spe-
 ciosisq; rationibus confirmare, & orthodoxis
 non parum negocij facessere, cum semper faci-
 lius sit destruere, quam construere. Verum hæc
 141 industria merito relinquitur Novis Hereticis,
 quippe ipsis digna, quamq; ut serio urgeant, o-
 peræ pretium erit. Quandoquidem interpreta-
 tione illâ probatâ adhuc unâ contra nos exce-
 ptione aucti sunt: cum non amplius ex Psalmo
 hoc probare poterimus: Filium Dei ante in-
 carnationem & humanam nativitatem fuisse.
 Cum autem aliud sit imponere, & fucum fa-
 cere; aliud contrâ apodicticè urgere & proba-
 re; nuge, si quæ excogitentur, partim ex scopo
 ipsius Psalmi, partim ex variis N. Testamenti
 locis,

locis, quæ mox videbimus, fortiter coargui, & plane reijci à quovis, in verbo Domini rectè instituto facile possunt. Statuendum igitur omnino est, ex allegato dicto Genes. decimo nono, Hilarium lib. quarto de Trinitate, Ambrosiū, Justinum, Cyrillum, et plerosq; alios veterum, pluralitatem personarum in unitate essentia divina, hoc est, Trinitatem, rectissime, verissime & solidissime confirmasse, nec non Synod. Sirmiensis contra Photinum (cujus canones exstant in Hilario de Synodis contra Arium) canonem decimum sextum approbandum esse: Si quis, pluit Dominus à Domino, non de filio ac patre intelligat, sed ipsum à se dicat pluuisse, anathema sit. Pluit enim Dominus filius à Domino patre. In quam quoq; sententiam inquit August. lib. primo quæst. super Gen. quæst. quinquagesima nona: Pluit Dominus à Domino, filius à patre. Ne aut Patrum auctoritate nitimur, utpote quam nullius teruncij faciunt superbi nostri adversarij, sibi solis verum scripturarum intellectum adscribentes, qui tamen nihil minus quam verus est, ideoq; dudum ex Ecclesiis nostris explosus; 1. sciant, ipsorum 142. errorem argumentis præcedentibus solide confutatum esse, manereq; propterea conclusionem nostram per se firmam & inconcussam. 2. Ne autem & hic tergiversari videantur, illam porro ita demonstramus:

Quicumq;

Quaecunque interpretatio exprimit litteralem & proprium verborum sacrorum sensum, nec non cum modis loquendi Scripturae similibus ex asse congruit, illa interpretatio est vera:

Atqui nostra interpretatio dicti: Dominus pluit à Domino: nempe quod alius sit persona, qui pluat, & alius à quo pluat, nempe alia atque alia persona in unitate essentiae divinae, exprimit litteralem & proprium verborum istorum sensum, nec non cum modis loquendi Scripturae similibus ex asse congruit.

Ergo nostra hujus dicti interpretatio est vera.

Maiores novi haeretici nunquam negabunt. Minor constat duobus membris. 1. Interpretationem nostram allegati dicti Scripturae exprimere litteralem & proprium sensum. Id quod per se manifestum esse puto: Nam ut huc vitent, alienum & peregrinum quaerunt adversarii; & (ut loquitur urgetque textum Lutherus) clarus textus est, quod Dominus pluat, & quidem pluat à Domino. Id quod (si nimirum rationis humanae judicium seponas, & nullam respectu Dei ἀδυναμίαν hic tibi singas; sed de essentia divina quid illa sit, te nihil omnino naturaliter intelligere, humiliter agnoscas; ideoque ἀπὸ λόγου & unice Spiritus sancti verbis inhaereas, & illis, tanquam aliquid supra rationem, ejusque intellectum & discursum longissime positum

rum dicentibus et revelantibus, firmiter credas, quicquid etiam ratio, quæ hic stulta est, nihilq; ex se intelligit, obloquatur & oggāniat) de unâ personâ nequaquam intelligi potest: nisi forsitan absurde, impiè, imò & blasphemè statuere velis, Deum in suo verbo hominibus imponere, aliter loquēdo & aliū se revelādo: aliter verò sentiendo, aliterq; in sua natura existēdo. Quod absit.

2. Alterum minoris membrum est: Interpretationem nostram cum modis loquēdi Scripturæ similibus ex asse congruere. Primum congruit hac nostra expositio cum allegato hic loco Psalmi 110. Dixit Dominus, Domino meo, sede à dextris meis: Quandoquidem negari non potest, Psalmum istum de Messia loqui uti etiam illud jam modo sufficienter explicabitur & demonstrabitur. Ergo dicti illius sensus erit: Dixit Jehova pater Adonai sive Jehovæ filio, nempe locuta est persona ad personam. Deinde congruit cum allegato loco (Ise cap. 1. Vbi Jehova dicit se servaturum Jehuda in Jehova. Ubi illud posterius, in Jehova, de nullo alio, quàm de Messia, adeoq; de aliâ personâ, intelligi potest ac debet: Ac cum illo Es. 48, 15. 16. Dixit Jehova, Jehova misit me & Spiritus ejus. Item cum v. 8. 9. 10. c. 2. Zacharie. Dixit Jehova, Jehova Zebaoth misit me. Et cum Daniel 9, 19. Miserere Jehova propter Jehovam. Quis jã tam stupidus & stolidus est, qui 144 non videat vel intelligat, hic in nostro, quod inter-

interpretamur, dicto, planè eandem esse rem & rationem, Sic argumentamur:

Quandocunque in distinctis orationibus & scripturæ dictis eadem sunt verba, eadem actionis supposita, nec nō illorum ipsorum suppositorum æquali modo diversitatem innuentia & significantia; illorum unum, quoad supposita, actionum subjecta, & efficientia, debet explicari ut alterum.

Atqui nostrum dictum Genes. decimo nono, & additum Psalmi centesimi decimi & Osee primo, & cætera, eadem habent verba, eadem actionis supposita, nec non illorum ipsorum suppositorum æquali modo diversitatem innuentia & significantia:

Ergo illorum unum, quoad supposita, actionum subjecta, & efficientia, debet explicari ut alterum. *Et per consequens, si per dicta Psalmi centesimi decimi & allegatorum Prophetarum introducitur personarum pluralitas, significaturq; pater & filius; idem quoq; erit concedendum de dicto Genes. 19.*

Major est certa. Nam ex ταυτοτης sermonis, intelligitur ταυτοτης rei. Cum propterea eodem modo loquamur, iisdem verbis eodem modo utamur, ut eadem nos velle, & de iisdem eadem sentire & enūciare intelligamur. Quandoquidem sermo est character mentis. Ut igitur vox sive sermo unus est: ita quoq; cogitatum mentis unum esse oportet: Cum id, quod in
mente

mente est, esse debeat in symbolo. Ut igitur res
 representatur in mente per νόημα: ita aliis re- 145
 presentatur νόημα per Φωνήν sive λόγον.
 Quare sicut νόημα unum est in mēte; ita quoq;
 verbum σήμασις unum esse necesse est in ore;
 & Scripturam significatione unam in libro: A-
 lias nihil certi vel diceretur, vel intelligeretur.
 Minor per partes est explicanda & probanda.
 I. Dicimus, quòd eadem habent verba, nem-
 pe exprimentia id, de quo voluitur quæstio: quæ
 est: an in dicto Genescos diversæ personæ,
 nempe Pater & Filius, per bis repetitum no-
 men, Jehova, indicentur; quemadmodum
 in Psalmo centesimo decimo; in quo vox,
 Jehova, licet non bis ponatur, exprimitur ni-
 hilominus alia persona, simili voce, πρῶτως
 Deo competenti, ADONAI, in cæteris autem
 dictis vox, Jehova, expressè repetitur. Affir-
 mamus itaq; illud: quia eadem sunt ubiq; ver-
 ba, diversitatem personarum in una Deitate si-
 gnificantia. Ut enim ibi ponitur nomen Jeho-
 va; ita etiam in Psalmo habetur & Prophetis:
 ut id ibi bis repetitur; ita in Psalmo centesimo
 decimo equipollens vox, quatenus de D E O lo-
 quitur, secundo loco ponitur. apud Prophetas
 vero vox, Jehova, repetitur. Ergo eadem sunt
 verbaratione instituti & quesiti nostri. 2. Ad-
 dimus, quòd eadem actionis supposita no-
 tentur. Nam ut Psalmus, itemq; Prophetæ,
 L loquun-

loquuntur de vero Deo; ita & Genesis agit a
vero Deo; quod utringq; conceditur. 3. Concludi-
mus, quod verba ubiq; eadem posita, suppo-
siti, sive suppositorum, actionum subjecti si-
ve subjectorum, & efficientis sive efficienti-
um diversitatem modo planè æquali innu-
ant & significant. Id quod longè verissimum
esse, ex dictorum collatione luce meridianâ cla-
rius erit. Ut enim in Psalmo dicitur, Jehovam
ad Adonai locutum esse; & apud Prophetam
Jehovam in Jehova Jehuda servaturum esse:
Jehovam dixisse, vocabunt nomen ejus Je-
hova: Jehovam misisse Jehovam: Iehovam
misereri propter Iehovam: Sic in Genesi, Ie-
hovam à Iehova operatum esse, expressè do-
cetur. Ut igitur ibi Iehova ad Iehovam per
locutionem, conservationem, missionem &c. Ita
hic idem Iehova ad Iehovam refertur per
quandam actionem: ut ita relatio sit eadem in
genere & in se, licet in specie distinguatur, &
in Psalmo fiat per mutuum colloquium: in O-
sea verò & cæteris Prophetis & Genesi per mu-
tuam actionem. Deinde termini quoq; sive ex-
trema non multum distant: Ut enim in dicto
Geneseos est Iehova & Iehova: ita in altero
Psalmi est Iehova & Adonai, vox loco Jého-
va posita: in cæteris verò expressè etiam est Ie-
hova & Iehova. 3. Eadem ex relationibus &
collationibus oritur oppositio: Ut enim ibi Ie-
hova loquens, mittens &c. opponitur illi, ad
quem

item sit sermo, qui mittitur &c. ita hic Iehovā
 erans sive pluens, opponitur illi, à quo opera-
 ta, sive illud pluerē primo derivatur: sive à
 o operatur & pluit: Unde ita argumenta-
 er & adversarios urgemus.

Ubi est eadem in genere relatio sive col-
 io, sunt eadem in extrema, estq; tandem
 lem extremorum oppositio: ibi quoque
 lem est extremorum significatio & res.

Atqui in allegatis dictis in genere est ea- 174
 n collatio, sunt eadem extrema, est ea-
 n eorundem extremorum opposito:

Ergo in allegatis dictis eadem est extre-
 rum, nempe Iehovæ & Iehovæ, significa-
 & res.

Quocirca ut rectè inferitur ex Psalmo cen-
 mo decimo, itemq; Prophetis:

Loquens ad alium, & conservans suos per
 am, aliumq; mittens, non est eadem per-
 ia cum illo alio, ad quem loquitur, &
 quem suos conservat, & quem mit-

At is, qui Iehova dicitur, loquitur ad ali-
 i, & conservat suos per alium, aliumque
 mittit, qui itidem Iehova, sive loco Iehovæ
 donai dicitur.

Ergo is, Iehova dictus, qui loquitur ad ali-
 n, qui suos conservat per alium, aliumque
 mittit, itidem Iehova & Adonai dictum,
 on est eadem persona cum illo alio, ad

quem, itidem Jehovah dictum loquitur, per quem conservat, & quem mittit.

Eodem modo, necessitate, & certitudine in Genesi concluditur:

Pluens ab alio, non est eadem Persona cum illo alio, à quo pluit:

At is, qui Jehova dicitur, pluit ab alio, qui itidem Jehova dicitur, & est:

Ergo is Jehova dictus, qui pluit ab alio, non est eadem persona cum illo alio, à quo pluit, qui itidem Jehova dicitur.

Profectò eadem in utroq; syllogismo est rationis vis, necessitas & evidentia, ut id manifestum est ex syllogismo communi, primo locosito, ejusq; fundamentis & hypothesebus. Negat adhuc? Forsan cum ibi sensus ipse testetur, esse, qui loquitur; & rursus alium, ad quem rigitur sermo: quod de posteriori syllogismo posse non videtur. Sanè, uti diximus, in se uterque syllogismus eandem habet vim, necessitatem & evidentiam tantummodo mens & intellectus prout diversimodè affectus est; ita etiam judicat, fingens sibi obscuritatem, ubi nulla est; & evidentiam contrà, ubi nulla est. Opinionis enim nebulis obfuscatus & obscuratus, omne illud videns sibi imaginatur, suà cum opinione, quod consentit: Omne autem, quod dissentit, obscurum judicat: Cum sæpius hoc evidentissimum sit & certissimum: Illud contrà obscurissimum & falsissimum. Tantam enim vim opinio & falsitas

as, semel concepta, & in habitum cōformata,
 abet in Mente humanā; quantam habet sci-
 entia & veritas ipsa. Imo majorem. Cum enim
 imo per naturam sit mendax, facilius ad
 perniciem, quam ad veritatem, movetur, il-
 d apprehensum difficilimè deponit: sed pro il-
 abo tanquam pro aris & focis, dimicat, pugnat,
 veritati opponit, ejusq; propagationem stu-
 dit assidimè querit, & ubiq; occasione oblata &
 aliocepta, prosequitur.

Novi igitur Hæretici non possunt non evi-
 dentiam & necessitatem in argumento posteri-
 ore inficiari. Quandoquidem, illā cōcessa, utiq;
 vultur concedere, se falsò & blasphemè sta-
 tuere de Christo. ejus naturam divinam negan-
 tes. Si verò affectum hunc & opinionem seponere- 149
 ad quod, nec istud statim falsum vel obscurum judi-
 carent, quod cum suā opinione pugnat; sed po-
 nit in timore Domini, media sive argumenta,
 efficitur sacra scripturā desumpta, & ipsis opposita, o-
 mnino opinione & persuasione, sive contrariā sive
 etiam sententiā, ex oculis positā, examinarent &
 considerarent; ita nimirum, ut non suas conclu-
 siones (impossibile est, Christum fuisse ante
 humanam nativitatem; Christum esse naturā
 unam, &c.) facerent mensuram sacrarum lite-
 rarum, & juxta illas harum dicta & sententias
 explicarent & torquerent: sed Scripturam, ut
 vera ubiq; est, ita quoq; illarum suarum con-
 clusionum cōstituerent mensuram & canonem;

absq; dubio nobiscum viderent, id evidentissi-
 mum esse, quod ipsis, opinionū suarum quisquē
 his adhuc involutis & impeditis, obscurum vi-
 detur, demonstrationiq; ex verbo divino confe-
 ctæ, locum cederent. Sed nisi Spiritus S. illos sin-
 gulari convertet modo, nihil horum futurum e-
 rit. Verum enim verò singularis & immediata
 conversio frustra expectabitur: cum Spiritus S.
 non immediate per Enthusiasmos vel alio mi-
 raculoso modo cum hominibus hodie agat, eosq;
 convertat; sed per verbum se efficacem promise-
 rit ideoq; Moſen & Prophetas audire jusserit.
 Adde quod etiam, juxta effatum Christi, opor-
 teat esse scandala, & circa adventum ejus glo-
 riosum veritatē pietatemq; Christianam adeo
 esse obscuratam, ut ferè nulla apparitura sit.
 Quocirca sive convertantur adversarii nostri
 moveanturq; virtute hac syllogistica, h. e. veri-
 tate Spiritus Sancti, sive non, perinde nobis sit.
 sufficiatq; quod nos illā magis magisq; perfici-
 amur, & ἀμετάπτωτοι reddamur. Vt enim de-
 monstrator nō curat ignorantium & indoctorū
 adversus se suamq; ἀπὸδείξις, frivolas & jeju-
 nas, ex ignorantia puteo haustas, objectiuncula
 & contradictiones: sed suā ἀπὸδείξις & ἰσχυ-
 ρῶς fretus, firmiterq; inherens, ἀμετάπτωτος
 est & ἀκίβητος. ita etiam homo fidelis, demo-
 strationibus Biblicis, & sacræ scripturæ funda-
 mentis informatus & cōfirmatus, neq; heretico-
 rum duritiem & pertinaciam, neq; earundem
 sophisma

Sophismata, ex infernali ignorantia & obscuri-
tatis Satanicæ puteo hausta, fontibusq; Israelis
luculentissimis nequiter permixta, ullius teruncij
fecit; sed ea omnia, nixus suâ fide, fideiq; demō-
strationibus certissimis & immutabilibus, altâ
mente aspernatur, cōtemnit, illosq; (quia etiam
cū cōscientiâ convicti converti nolunt, sed more
Sophistarū & hæreticorū omnium, ne errasse vi-
deantur, suis erroribus semper nova, quibus eos
telegant & involvant, & quæquæ querūt & su-
peraddunt) suis vanis opinionibus relinquit,
Deo, interim pro divini verbi intellectu, suiq; fi-
lij, Domini nostri Iesu Christi, salutari agnitio-
ne ex intimo corde gratias agens.

Sed ut revertamur, unde progressi sumus:
Quale in syllogismo, quem ex Psalmi centesimi
decimi & Prophetarum dictis resolvimus, &
insequentibus resolvemus pluribus, probabi-
musq; sensuale quasi adhiberi potest iudicium;
et tale quoq; & plane idem in altero, ex Genesi 15
desumpto, locum eodem modo invenit; ut ex col-
latione dictorum, antè instituta tantum cæcus
non videt, tantum stultus non intelligit.

Quia igitur hætenus sufficienter demonstra-
tum est, pluribusq; insequentibus demonstrabi-
tur, Psalmum 110. vers. 1. cum cæteris, ex Ve-
teris Testamenti allegatis dictis, distinctas in-
ducere personas, & tandem locum ex Ge-
n. 12. allegatum illis per omnia respondere, ac

quâ verba, quâ supposita loquentia atque operantia similem esse: utique necessario infertur, locum, ex Genesi allegatum, itidem distinctas personas operantes introducere, Quod erat demonstrandum, simulq; prima erat inductionis pars, quâ probare volumus, interpretationem nostram dicti Genes. 19. cum similibus loquendi sacre Scripturæ modis ex asse congruere, proindeq; veram & certam esse.

Sequitur nunc altera, ex Novo Testamento desumpta. Inibi enim de Christo planè modo eodem dicitur, quod omnia faciat, omnia dicat, sed à Patre: Item, quòd omnia à Patre acceperit &c. ut jam ex ipsâ Scriptura demonstrabitur. Argumentamur ergo hunc in modum?

Quicumque modus loquendi in Novo Testamento propriissimè ad Christum accommodatur, ille ipse quoque in Veteri Testamento ad eundem accommodari debet:

152

Atqui modus hic loquendi, aliquem omnia facere, omnia dicere non à se, sed à Deo sive à Patre, est ejusmodi modus loquendi; qui in Novo Testamento propriissimè Christo accommodatur, ipsique soli tribuitur:

Ergo quoque id fieri debet in Veteri Testamento.

Major

Major est immotæ veritatis. Quandoquidem utrumq; & vetus & novum fœdus, Christum respicit, deq; ipso loquitur, illud de exhibendo, hoc de exhibito. Minor quoq; certa & manifesta est per universum Novum Testamentum Matth. 11. v. 28. & Lu. x. decimo v. 22. Omnia mihi tradita sunt à Patre meo. Job. tertio v. 35. Pater diligit Filium, & omnia dedit in manum ejus. Ibidem cap. quinto versu 26. Sicut Pater habet vitam in seipso: Sic dedit & Filio habere vitam in seipso: Et potestatem dedit ei, etiam judicium faciendi: Ergo quoq; judicium faciendi de Sodomitis, potestatemq; eos puniendi. Quia igitur potestatem banc à Patre habet, illam ut hîc ipse Christus, ita ibi in speciali illo casu, eandem rectè à Patre derivat Moses, dicitq; quod Jehova, nimirum Filius, pluit à Jehova Patre. Et in præcedentibus v. 17. ait Christus: Pater meus usq; adhuc operatur, & ego operor: Ergo Patris & Filij actiones conjungendæ non divellendæ sunt: Porro ibidem versu 19. ut de se Christus fatetur, quod non potest filius à se ipso operari, nisi viderit Patrem operantem: cum quæcunq; ille facit, hæc etiam Filius pariter faciat:

Ita eodem modo dicitur, quòd Jehova, nempe Filius, non à seipso pluat, adeoq; à seipso operatur; sed à Jehova hoc est, à Patre: Quodq; ut pluit Jehova Pater, ita etiam Jehova Filius

193

L 5 pariter

pariter pluat. Sic v. 22. Neque Pater judicat quenkumque; sed omne iudicium dedit Filio. Ita argumentamur :

Omne iudicium refertur ad Filium, tanquam à Patre datum;

Ergo etiam iudicium de peccatis Sodomitarum ad Filium referendum est, tanquam à Patre datum & acceptum;

Atque hoc fit, quando dicitur Gen. 19. Jehovam Filium pluisse à Iehova Patre.

Joh. 8. v. 10. *inquit Christus: Iudicium meum verum est; quia solus non sum; sed ego & qui misit me, Pater. Confer Ioh. cap. 6. v. 38. cap. 7. vers. 16. 17. cap. 8. v. 26. & 28. cap. 10. vers. 18. & 38. cap. 12. v. 49. & 50. cap. 14. v. 24. & 31.*

Sic prior. ad Corinth. 8. vers. 6. Nobis unus est DEUS, Pater ille, à quo omnia, &c. Est igitur hic in genere dicitur, quod omnia sint ab uno D E O Patre, & per unum Dominum nostrum Iesum Christum: ita expresse & eodem modo in Genesi, quod in specie pluvia sulphurea, quæ cecidit super Sodomitas, fuerit ab uno Jehova, & per unum Jehovam, nempe, ut hic Novum Testam. interpretatur, ab uno Jehova Patre, & per unum Jehovam Filium. Quæ ut manifestissimis manifestiora, qui non videt aut intelligit, is in rebus divinis
 154 *nihil unquam videbit aut intelliget. Et enim*
 hic

*hic in Novo Testamento sese habent modi lo-
quendi generales ita quoque se habet modus i-
ste loquendi specialis in Veteri Testamento: adeo
ut non sint oppositi, sed subordinati: uti id ma-
nifestissimum est, cum primis in dicto Pauli,
quod ultimo loco allegavimus. Vbi 1. expresse
dicitur, quod sit unus Deus à quo omnia; &
unus Dominus, per quem omnia. 2. Deter-
minatur ille unus Deus ad Patrem, & unus Do-
minus ad Filium Iesum Christum. Jam confer
cum primo membro, ut à nobis distinctum est,
dictum Genesios decimo nono, & fatebere, an-
non eodem modo in specie id ibi dicatur; ita ut
sub illis omnibus pluvia ignea subsumatur. Si
autem hoc verum est; ut à nullo negari quit,
qui intelligit, quod sub universali & genere o-
mnia particularia & species subsumi possint: si-
mulq; indubitatum, quod semper posteriora scri-
pta Biblica interpretentur priora. In Novo aut-
tem Testamento, & quidem hoc ipso in loco, ex-
phectur, quis sit is, à quo omnia, nempe Pater:
quis sit is, per quem omnia, nempe Filius: quia
utiq; negaverit, & non potius firmiter credide-
rit ac statuerit, quod in Veteri Testamento di-
ctum Genesios 19. eodem modo sit determinan-
dum & interpretandum; nempe quod pluvia i-
sta ignea fuerit à Iehova Patre, & per Ieho-
vā Filium effusa supra Sodomam & Gomorrahā.
Atq; ita satis demonstratum esse puto. i. interpre-
tationē nostram dicti Gen. 19. (quod nimirum
pluerit*

pluerit Filius de Patre, tanquàm persona de persona.) *cum similibus tam Veteris, quam Novi Testamenti dictis, & modis loquendi ex*
 155 *asse congruere: 2. Eandem nostram interpreta-*
tionem explicare literalem & proprium sapius
allegati dicti sensum: 3. Contrà adversariorum
expositionem illum pervertere. Istis autem
demonstratis & evictis; demonstratum & e-
victum simul, & quidem eo ipso, est prima no-
stra conclusio: In sacra Scriptura, ubi Iehova
de Iehova locutus esse vel operatus fuisse di-
citur, ibi & quidem in specie Genes. 19. plu-
ralitatem personarum asseri.

CAPUT XIV.

Rejiciuntur Sophismata Eni-
 edini, quibus versum vigesi-
 mum quartum capitis decimi
 noni Geneseos cor-
 rumpit.

CÆterum etiamsi ea, quæ in precedente
 capite de dicto Geneseos decimo nono
 (Iehova pluit de Iehova) proposuimus, sint
 satis manifesta & certa; quò nihilominus ar-
 gumētum nostrum de sacrosancta Trinitate ne-
 get adversarius, illud miris modis torquet &
 depra-

depravat. Duo autem molitur. Primum, ut ostendat, nostram interpretationem constare non posse: Deinde ut verum (ut quidem sibi imaginatur adversarius) ejus sensum à nostro alienissimum, imò ipsi è diametro oppositum, inquirat, & suo more probet.

Opinio, inquit, quàm statuitur, hoc loco dici Filium pluissè à Patre, consistere non potest: ejusq; negationis tres adfert rationes. 156

I. Quia everio Sodomorum ubique in sacris literis D E O Patri, non Filio, attribuitur, ut videre est Amos. 4. vers. II. Jerem. 50. v. 40. 2. Pet. 2. v 6. &c. 1. Objeccio adversarij.

Primum respondemus: ponamus veram esse, ubiq; in sacris literis D E O Patri attribui everfionem Sodomorum: inde tamen non statim poterit inferri: Ergo excluditur Filius: Cum unius inclusio non sit exclusio alterius; & quidem in presenti negotio; ubi Patrem & Filium essentiâ unum, Patremq; in Filio, & Filium in Patre esse asserimus & credimus, Filiusq; de se expresse testatur, quod non solus Pater, sed ipse cum Patre operetur. Responsio.

Deinde negamus, allegatis in locis, soli Patri, Filio excluso, everfionem Sodomorum attribui. Amos 4. hæc leguntur verba juxta veritatem Hebræam: Subverti in vos secundum subversionem Elohim Sodom & Gomorah. Probetur igitur, hunc locum de solo D E O Patre loqui. Falsissimum id esse demonstrat 2.

strat vox Elohim, quæ non Patrem; sed pluræ-
 litatem in essentia divina notat: Tantumq; ab-
 est, ut sententiam nostram verissimam impu-
 gnet, ut eam potius solidissime confirmet: Nem-
 pe quod per Jehovam & Johovam Genes. 19.
 non ἀπλῶς unitas; sed pluralitas quædam
 personarum sit intelligenda: cum, uti demonstr-
 tum in præcedentibus, vox Elohim non tam es-
 sentialis, quam personalis terminus sit. Eodem
 modo apud Ieremiam 50. cap. in Hebræo legi-
 mus: Iuxta subversionem Elohim Sodom &
 Gomorah, & vicinas eius, ait Iehova, non
 habitabit ibi vir, nec habitabit in ea filius
 hominis. Ergo neq; hoc loco dicitur, quod Deus
 Pater, sed Elohim, (plures personæ divinæ) ita
 puniverint Sodom & Gomorah. Locus quoq; ex
 epistolâ Petri secundâ allegatus, nihil in specie
 de Deo Patre dicit: sed absolute dicit, quod DE-
 US semper in pseudoprophetas graviter anim-
 advertet, & inter hos etiam Sodomitas ever-
 sione damnaverit: Quâ a. consequentiâ hic ex-
 cludet adversarius Filium? Nihil itaq; hisce
 allegatis dictis probet Enjedinus: nisi prius de-
 monstraverit, primum per Elohim: & deinde
 per Deum punientem Sodomitas, apud Petrum
 tantum, & quidem necessario, intelligendum es-
 se DEUM Patrem. Illud per se falsum esse, ha-
 betur satis, ni fallor, demonstravimus; hoc adhuc
 in questione est: imò etiam contrarium à nobis
 probatum in proximè præcedenti capite.

2. *Eniedini argumentum est*: Ex ipsâ Mosis narratione liquet, media illa, quorum ministerio usus est in hoc supplicio D E U S, fuisse Angelos: At Angelos non posse Filium D E I denotare, supra ex Apostolo ostendimus: Quia si Angeli præter se significant aliquem; non posse alium, quàm mittentem ipsos, hoc est, Deum Patrem, repræsentare.

Responsio,

Primum sit ita, D E U M ministerio Angelorum usum fuisse in hoc supplicio. Assistere enim Angelos Jehovæ tanquam apparitores & ministros, promptos ad exequendum mandata, non imus insitias. Verùm distinguat hereticus inter causam ministram & principi- 158
alem. Illam constituerunt Angeli: Hanc Jehova, nempe filius Dei, pluens à Iehova, hoc est, Deo Patre. Quod hic expresse significatur, quādo non dicitur, Angelos vel Angelum pluisse à Iehova; sed Iehovam à Iehova pluisse. Deinde hypothesis adversarii falsa est. Angelum non posse Filium Dei notare. Contrarium n. demonstratur ex Malachia 3 cap. v. l. ubi hæc leguntur verba: Ecce ego mitto Angelum meum, & vertet viam ante faciem meam, & statim veniet ad templum suum Dominator, quem vos quæritis, & ANGELUM fœderis, quē vos optatis. Ecce venit, dicit Dominus exercituum. Vbi quidē vox Angeli, priore loco posita, de Iohanne Baptista est intelligēda, uti id manifestum est ex Matthæo c. 11. v. 10. Marc. c. 1. v. 2.

Luce

Luca cap. 7. v. 27. *Per Dominum verò, & Angelum foederis neminem alium, quàm Filium Dei Dominum nostrum Iesum Christum significari, ut per se clarum & perspicuum: ita quoq; loca allegata ex Novo Testamento illud plus satis evincunt & demonstrant. Deinde* Esaiaë 63. v. 9. *dicitur. Angelus faciei ejus (Jehovæ) salvos faciet eos; propter amorem suum & indulgentiam suam redemit eos, probavitq; eos, & tulit eos cunctis diebus seculi. Quis autem Angelus ille alius, quàm Filius Dei? Is enim solus est* *χαράντης τῆς σωτηρίας τοῦ λαοῦ τῆς πατρὸς* Hebr. i. v. 3. *Is solus salvum fecit populum suum: Is solus ineffabili erga nos amore & misericordia motus nos redemit: is solus nos lapsos erexit; tulitque* 159 *cunctis diebus, & conservat in omnem eternitatem. Quibus & similibus locis satis manifestè intelligitur, falsissimam esse assertionem Eniedini, quâ sine fronte & pudore negare audet, Angelum denotare posse Filium Dei.*

*Sophisma
Eniedini.*

Quod attinet ejus probationem, purum putum sophisma est: Sed audiamus illam: Apostolus, inquit, ad Hebræos primo capite ait: Cui enim dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu, &c. In quibus verbis (addit) negat Apostolus, ullum Angelum fuisse Messiam & Christum Dei. Sic ergo hinc argumentari licet: Ille est Christus, cui D E V S Pater dixit: Filius meus es tu: Et ego ero illi

in

in Patrem: Sed nulli unquam Angelorum, teste Apostolo, dixit hæc Pater. Ego nullus unquam Angelorum, teste Apostolo, est, aut fuit Christus. At isti, de quibus in Veteri Testamento agitur, sunt & vocantur Angeli. Ergo isti non fuerunt Christi.

Verum quis tam bardus & stupidus, adeoq; *Response,*
beses in universa scriptura, qui non manibus
quasi palpare possit, quam sophisticè sophista
ludat equivocatione vocis Angeli. Nam An-
geli vox, etiamsi originem quando spectas, ab
officio sic dicta sit, & nuncium sive legatum si-
gnificet; in duplici nihilominus à rerum sacrä-
rum scriptoribus sumitur potestate: modo ge-
neraliter: atq; tam nudum illis officij nomen
est: modo specialiter, & sit essentiae verbum. Il-
lo modo idem est, quod D E I legatus, uti dixi-
mus, & tribuitur non tantum Christo, tanquã
à Deo in hunc mundum misso, ut revelaret no-
bis voluntatem æterni Patris, nec non in as-
sumptâ carne pro totius mundi delictis satisfa-
ceret, nos cum Deo conciliaret, & ita æternum
servaret. Sed etiam hominibus, qui legati Dei
munere in his terris vel functi sunt, vel adhuc
funguntur. Sic Johannes Baptista Angelus
vocatur Malachiæ tertio, ut citatur Matth.
11. vers. 10. Marci 1. v. 2. Et in genere omnes
Doctores Ecclesiæ Angeli vocantur. Esaia 33.
versu 7. Malachiæ 2. versu 7. cap. 3. versu 1.

Angeli vox
ambigua

160

Galatas 4. vers. 14. Apocal. 2. v. 1. *Posteriori modo & specialiter tribuitur substantiæ intelligenti, incorporeæ sive spirituali, ut Psalm. 140. v. 4. Qui facis Angelos tuos spiritus. Matth. 24. v. 36. De die autem illâ & horâ, inquit Christus, nemo scit, neque Angeli cœlorum, nisi solus Pater. Rom. 8. v. 38. Certus sum, quod neque mors, neque vita, neq; Angelus, neq; principatus &c. Atq; in hac speciali significatione Angeli dividuntur in bonos & malos. Quamvis enim initio omnes boni creati sunt; non omnes tamen in sua bonitate permanserunt. Sic de malis Angelis loquitur Petrus 2. episto. 2. v. 4. Deus Angelis peccantibus non pepercit, sed catenis noctis detractos in tartarum tradidit in iudicium reservari. Unde 1. Cor. 6. 3. scribitur: Nescitis, quoniam Angelos iudicabitis. Et epist. Jud. v. 6. Angelos verò, qui non servarunt suum principatum, sed deliquerunt suum domicilium, in iudicium magni diei, vinculis æternis sub caligine reservavit. Quæcum ita sint, manifestum est, Minorem & verba Apostoli non intelligenda esse de Angelo, quovis modo, dicto; sed de Angelo specialiter ita denominato, oppositoque & homini & DEO, sive Filio DEI, hoc est, de spiritu creato. Si igitur in locum termini, Angeli, quem æqu-*

161 *recum facit adversarius, substituas æquivalentem,*

*mentem, nempe substantiam incorpoream
completam, à Deo omnium creatore in ve-
ritate, excellēti intelligentiā, & virtute con-
ditam, nihil concludet argumentum contra
nos. Forentur ergo juxta mentem & sententi-
am Apostoli hunc in modum:*

*Ille est Christus, cui Deus Pater dixit: Filius
meus es tu: & Ero illi Pater:*

*Sed nulli unquam substantiarum creatarum
incorporearum completarum, quas
Scriptura specialiter Angelos vocat,
teste Apostolo, dixit hæc Pater:*

*Ergo nulla unquam substantiarum creatarum
incorporearum completarum,
quas Scriptura specialiter Angelos vo-
cat, fuit Christus.*

Quod ambabus manibus amplectimur:

Verum si quis inde porro vellet colligere: Ergo

Christus neque dici Angelus, neq; apparere

ut Angelus in Veteri Test. potuit: is plus con-

cluderet, quam præmissa in se continent & de

se largiuntur; committeretq; vitium syllogisti-

cum, quod Philosophus vocat $\mu\eta\ \alpha\delta\alpha\ \tau\delta\tau$. i.

Anal. cap. 17. cum, ut diximus, præmissæ non

loquantur de Angelo quovis modo sumto; sed

de spiritu creato cōpleto, qui specialiter in Scri-

pturis sacris Angelus dicitur. Quam egregiè

igitur id demonstraverit Adversarij, quod se de-

monstraf-

monstrasse jactitat, quilibet, modò cerebrum in capite habeat, facile animadvertit. Demonstrato igitur hoc, nimirum assertionem & negationem Enjedini (Angelum non posse denotare Filium Dei) esse falsissimam ; ea quæ sequuntur (nempe si Angeli aliquem præter se significant ; non posse alium , quam Deum Patrem repræsentare) per se corruunt.

III. Enjedini objectio. 3. Argumentum Enjedini his verbis proponitur ; Præterea cùm isti dicāt, omnes tres personas in terris sub forma Angelorum fuisse, & ab Abrahamo visas esse : quomodo Filius à Patre de coelo seu coelitus pluit ? Et in præcedentibus plures ex hac opinione colligit, absurditates, nempe pag. 29. supra v. 2. cap. 18. Gen. Primò, inquit, si hæc imaginatio est vera, sequeretur verum Deum totum esse incarnatum, & quidem ante tempus. Nam procul dubio ipsi non erant phasmata & spectra quædam inania, sed revera corpora habebant palpabilia, ambulabant, loquebantur, & revera comedebant, ut etiam Calvinus fatetur : Ergo Pater etiam & Spiritus sanctus carnem induissent, & Filius ante Matrem fuisset homo. A Deo certè semper & est & fuit Spiritus & invisibilis, nullam figuram aut formam ullius creature habens, ut tum ipse, tum omnes sacri scriptores testantur.

Deinde sequeretur hinc etiam illud : Immen-
sum & incomprehensibile Numen certò aliquo
termi-

termino fuisse conclusū. Si n. tres persone & u-
na essentia. b. e. quicquid uspiam Dei est, Abra-
ha in tribus istis apparuerunt. Ergo totus Deus
conclusus fuit illis corporibus, Itaque cum An-
geli sederunt sub arbore, & cælum, & tota re-
liqua mundi moles Deum presentem non habu-
it. Quo quid magis stultum & ineptum cogi-
tari potest?

Deniq; sequeretur, Deum esse divisibilem &
proinde mortalem. Nam isti tres non modo e-
rant distincti numero & corporibus, verum et-
iam a se invicem separati & distincti loco fue-
runt. Unus enim illorum mansit cum Abra-
hamo, reliqui duo ierunt Sodomam ad everten-
dum illam.

Fateor hæc, si ex veterum explicatione hu-
ius loci sequerentur, nihil unquam audivissem. Responsio.
vel legissem absurdius, nihil etiam magis impi-
um. Quandoquidem verus Deus infinitus, mu-
taretur in creaturam finitam, planeq; Deus ne-
garetur. Sed, ut in progressu videbimus, non
est hæc ratio $\sigma\upsilon\mu\phi\alpha\iota\upsilon\epsilon\tau\omicron\ \psi\epsilon\upsilon\delta\omicron\varsigma$. Quam
autem hic reprehendit adversarius, fuit Atha-
nasij opinio & interpretatio, ut supra capite
undecimo monuimus. Non autem (quod contra
Antagonistam notandum) per illam apparitio-
nem eo loci probat Athanasius Articulum Tri-
nitatis: Verum potius hunc, tanquam certum
& satis demonstratum, suppositum porro ex-

plicat, nempe quod in tribus istis viris appa-
ruerit Abrahamo tota Trinitas adeoque fu-
erit cum Patriarcha, eumque visitaverit, u-
nus Deus in Tribus ὁ ὁσῶς εἰς repræsentat-
tus. Videndum igitur est, an sanctus ille vir
Athanasius tam impius, imò blasphemus hac
suâ opinione fuerit in Deum creatorem cœli &
terræ, ut fingit adversarius. Dicit primùm
si hæc sententia esset vera; tum non potu-
isset Filius à Patre de cœlo sive cœlitus plu-
ere? Sed quâ, per D. E. V. M. immortalem, con-
sequentia, hæc ita inferuntur? Profec̃to eadem,
quæ hæc: Pater erat in cœlo, & clamabat de
cœlo; hic est Filius meus dilectus, &c. in Bap-
tismo Christi Matthæi tertio. Sic Esaias c.
464 sexta vidit Jehovam sedentem super solium
excelsum & elevatum, & quod fimbriæ ejus re-
plebat templum: Sic Daniel Propheta cap. 7.
vers. 9. Vidit quoque Antiquum dierum, nem-
pe Deum Patrem, sedentem, & quod vestimen-
tum ejus fuerit, ut nix, candidum, & pilus ca-
pitis ejus, ut lana munda; thronus ejus flammæ
ignis: rotæ illius, ignis ardens, &c. Ergo Deus
Pater sive Jehova non fuit simul in terrâ:
& falsum erit, quod de se ipso testatur Jehova
Jeremiæ 23. inquiens: Putas ne, Deus è vi-
cino ego sum, & non Deus de longè? Num
occultabitur vir in absconditis, & ego non
videbo eum, dicit Dominus? Verum quis
non

non intelligit, verissimam ut hanc, sic & illam
esse consequentiam. Distinguendum n. est inter
apparitionem Dei, in qua se accommodat ad in-
tellectum & captum nostrum, & inter existen-
tiam realem ac propriam. Deus potest sese uno
in loco hominibus in certâ formâ ac specie re-
velare, cum illis loqui; qua non apparet vel lo-
quitur in cæteris: inde tamen non sequitur,
quod in cæteris non existat. Applicatio enim
Dei ad unum locum, existentiam infinitam non
tollit. Sic Christus ante incarnationem secun-
dum divinam in terra per apparitionem speci-
ali modo cum Abrahamo esse potuit, & nihil-
ominus una cum Patre secundum internam su-
am existentiam in cælis, & è cælis operari &
punire Sodomitas. Quandoquidem jam in
carne revelatus idem de se ipse testatur Ioh: 3.
v. 13. quando inquit: Nemo ascendit in cœ-
lum, nisi qui descendit è cœlo, nempe Filius
hominis, qui est in cœlo: Nempe affirmat
Christus hisce in terris cum Nicodemo loquens,
se in cœlo esse. Existentia enim infinita facit, ut
cælum & terram semper sine intermissione re-
pleat Deus, omnipotentia vero & sapientia, ut
nemo in loco se in certâ specie revelare, & in
alio, singulari, ubique vero, generali modo, o-
perari queat.

Absurditates porro, quæ seorsim ex opinione hac A-
thanasij & Tertulliani colligit, videam⁹. Primæ va-

nitās, ut eo melius intelligatur, eam repetemus
 & resolvemus: Argumentum, igitur hypo-
 theticum tale est: Si omnes tres personæ in
 terris fuerunt, & ab Abrahamo sunt visæ;
 tum verus Deus, est totus incarnatus: At
 prius conceditur. Ergo etiam posterius est
 concedendum. *Connexionem Majoris probat:*
 Quia absque dubio ista non fuerunt Phan-
 tasmata & inania spectra; sed habuerunt ve-
 ra corpora &c. *Inde q̄, postea absurdum colli-*
git: Patrem & Filium carnem induisse, & an-
 te matrem & nativitatem Christi, hominem
 factum fuisse,

Connexionis ratio est nulla. Nam distinguē-
dum est inter unionem naturæ cum corporibus
ad tempus ὁ ἔργον καὶ αἰωνοποιαν: & in-
ter unionem perpetuam ὑποστατικῶν. Cum
igitur tres illos Abraham non modo viderit,
sed pedes quoq̄, illorum laverit, necesse quidem
fuit, ut vera corpora induerint, neq̄, inania
Phantasmata & spectra fuerint, Luc. 24. v. 39.
Verum inde nulla porro necessitate inferitur:
quod vera corpora esse non potuerint, nisi ὑπο-
στατικῶς ista sibi personæ univerint; cum detur
alius modus, ut demonstratum. Idem contra
apparitionem Angelorum eadem ratione ob-
 166 *ijci posset. Si enim, personæ divinæ non*
potuerunt vera, corpora sine uni-
one hypostaticā assumere, ad tempus gerere,
& postea rursus deponere: Ergo multo
 minus

minus prestare id potuerunt finita & Angelicæ naturæ. Verum hoc est absurdum, & contra manifesta Scripturæ loca: quæ Angelos vera ad tempus, adeoq; sine unione hypostatica, assumpsisse, & postea deposuisse iterum corpora, testantur. Ergo idem etiam prestare potuerunt tres divinitatis personæ; Et per consequens, falsissimum est, ex hac Patrum opinione pessimum hoc sequi absurdum: Patrem & Spiritum Sanctum carnem, (nempe personaliter) induisse & filium ante matrem hominem fuisse; cum tantum unico hic fuerit ad tempus ὁ ἑνὸς καὶ οὐκ ὁμοιοῦς: minimè ὁμοιοῦς. Per talem igitur apparitionem, ut sibi imaginatur adversarius; nullam figuram aut formam ullius creaturæ sibi quasi impressit Deus; sed, ut ante eam semper fuit spiritus & invisibilis, sic etiam per & post eandem corporeus & visibilis factus non est, vel fieri potuit.

Alterum quoque absurdum nulla omnino 2 Absurdū
consequentia inferitur Quæ enim illationis ne- Eniedini.
cessitas, Deus se revelavit Abrahamo in specie & formâ trium virorum: Ergo immensum & incomprehensibile Numen certo aliquo termino fuit inclusum? Planè nulla. Scope dissolutæ sunt; ut ex modo disputatis liquet, Non enim species & forma finita assumpta statim Deum facit finitum: cum illa potius sit in Deo, quàm Deus in illa. Sic Deus Spiritus sanctus apparuit in specie columbae Matth. 3. 167

Ergone tempore illius revelationis tantum ibi fuit, ubi erit columba? Stultus ita colliget & Prophanus; non prudens & Christianus. Vt igitur in specie columbae non ubiq³, sed in Baptismo Christi apud Iordanem, adeoq³ in certo loco se Spiritus sanctus revelabat, & nihilominus ubiq³ praesens aderat omnibus rebus; ita quoque tota Trinitas potuit se Abrahamo in uno loco, specie virorum assumpta, revelare; & tamen ratione generalis praesentiae, caelum simul & terram implere. Cetera repetitione indigna sunt. Quia per se corruunt.

3 Absurdū
Enicdini.

Ultimi quoq³ absurdi collectionem, quis non videt jejunam & puerilem? Quae enim (rursus quero) est consequentia: Deus se revelavit in formā & specie trium virorū: Ergo Deus est divisibilis ac proinde mortalis? Nulla, Nulla. Nam addita ratio nihil probat. Distinguendū enim est inter revelationem per corpora assumpta, & internam existentiam; ut modo docuimus. Non sequitur: Corpora, per quae se Deus revelavit, fuerunt reipsa separata, & loco distincta: Ergo necesse est, ut personae, ita separatae & loco distinctae existant. Quandoquidem tres illas species sive personas, ut testatur Lutherus, non dixerunt patres fuisse ipsam Trinitatem; sed duntaxat per illas ipsam revelatam & representatam fuisse. Mens igitur Christiana in sacris recte informata, ejusmodi revelationes, quae species, per quas apparet
Deus

Deus trinunus, loco quasi distinctas repræsen-
tare videntur, ut in Baptismo Christi Matthæi
tertio, intuens, semper respicere simul debet ad
alia, de unitate simplicissimæ essentia divine,
nec non de ipsarum personarum, in eadem triu-
tati, testimonia longè clarissima: quod quan-
do facit, utiq; intelligit: tres quidem illis appa-
ritionibus ostendi & revelari personas distin-
ctas; sed non separatas; cum unitas essentia, &
in eadem istorum suppositorum sive persona-
rum trinitas semper debeat subintelligi: ne
contradictio in diversis Scripturæ locis cogite-
tur, & multitudo Deorum ex falsa hypotbesi
fingatur; & tamen trina ista revelatio verissi-
ma, certissimaq; esse statuatur.

Quæ ita disputare placuit. non quòd conce-
dar: us vel statuamus, tres hosce Abrahamæ hospi-
tes, vel in illis tribus, fuisse tres divinitatis per-
sonas; sed potius, quod nostri officij esse duxim9,
Patres, apparitionē hanc de trib9 Deitatis per-
sonis interpretantes, ab ejusmodi insulsis, cras-
sissimisq; erroribus, quorū ab adversā parte in-
simulantur, vindicare. Nam, (ut rectè monet
Lutherus, supra hunc locū) defendendi sunt no-
stri Doctores contra violentas linguas, qui oc-
culto sensu vidisse Abrahamū Trinitatē dicunt:
Siquidem Deus ei apparuit, non in paucioribus,
nec pluribus personis, quàm tribus. Si n. (addit
Lutherus) ut in Novo T. clarum Christi testi-
monium est, vidit diem Christi; sine dubio
etiam

„ etiam vidit Divinitatem ejus : Si Divinitatem,
 „ non potuit id fieri sine Trinitatis cognitione.
 „ Rectè igitur Patres hoc loco sunt usi. Aliud
 „ enim est probare, aliud ornare. Rhetorica ar-
 „ gumenta non semper probant, sed vehementer
 „ ornant & persuadent ea, quæ Dialectica pro-
 „ bavit. Ad eum modum rectè dixerunt Patres,
 169 Abrahamum, quia Deus in tribus his personis
 „ apparuit, cognovisse ex hac apparitione Trini-
 „ tatem. Rhetoricum enim est hoc argumentum
 „ ad persuadendum aptum, imò etiam utile, post-
 „ quam fundamenta Trinitatis ex alijs Scriptu-
 „ ræ locis jacta sunt. Vide ipsum Lutherum in
 Genes. super cap. 19. pag. 215. & 216.

CAPUT XV.

Qui fuerint tres illi viri, qui Ge-
 nes. decimo octavo apud Abraha-
 mum conversabantur.

Qui igitur, inquis, fuerunt hospites isti?
 Fateor, diversas hic in sententias abire
 interpretes, neque Ecclesiasticos cum Hebræis,
 neque illos inter se consentire. Hebræi, ut Lyra
 annotat, duas hic *Φανερώσας* cōminiscuntur:
Θεοφανίαν, *ἀγγελολοψίαν*, ita ut illa exprima-
 tur statim in initio capitis; Et apparuit illi Je-
 hova: hæc verò in subsequentibus describatur
 verbis. Id verò nullam aliam ob causam, quàm
 (ut rectè monet D. Gesnerus in Genesin)

ut Christianorum argumenta, quæ illi pro ad-
 struenda sancta Trinitate, Christiꝫ Divinita-
 te, hinc deproxiserunt, aliquo fūco eluderent.
 Non verò duas, sed unam hīc describi Ieoϕa-
 viav, porro probat duabus rationibus; 1. Quia
 is, qui Abrahamo filium ex Sara promittit, &
 excidium Sodome annunciat, eo ipso sacratissi-
 mo nomine Iehovæ infra, quo etiam ab initio
 capitis, nuncupatur. 2. Quia alioquin inanis
 esset propositio ista, quā Moses dicit, Deus Ab-
 rahæ apparuisse, nisi quo pacto & quam ob
 causam, id factum esset, declararet. Constat igitur
 unicam hanc fuisse apparitionem, & qui-
 dem Ieoϕaviav. Verum an illa tantum facta
 fuerit per Angelos; an verò etiam immediate
 Filius Dei adfuerit, controvertitur. Augusti-
 nus lib. 16. de civitate Dei cap. 29. Sermon. 20. de tempore & 2. Trinit. capit. 11. priorem
 sententiam approbat, idꝫ testimonio Geneseos
 & Epistolæ ad Hebræos cap. 13. nempe fuisse
 tres Angelos; sed per eos tres sacrosanctæ Tri-
 nitatis personas fuisse significatas. Eadem quo-
 que est sententia Cyrilli libr. 1. contra Julia-
 num, Gregorii Nysseni de Trinitate & alio-
 rum: Unde etiam Ecclesia latina Lcanit: Abra-
 ham tres vidit & unum adoravit. Quam quo-
 que probare videtur Lutherus in Genes. loco
 jam allegato, pag. 215. Apud Patres, inquit,
 nunquam inveni ea, habuisse Abrahamum hos
 tres viros pro tribus personis Divinitatis. Viru-
 lētia-

170

Augustini
sententia.Cyrilli,
Gregorii
Nysseni.

Lutheri.

)) lentarum igitur linguarum mendacia hæc
sunt; quæ sunt sicut novacula acuta, & nihil ni-
)) si verba præcipationis loquuntur, quæ pias
)) mentes alienant, offendunt & præcipitant. Au-
diunt quidem Judei (& Photiniani novi) natu-
)) rali sensu, sed malitiâ Satanicâ obsessi, nō audi-
)) unt, quod dicimus, sicut Esaias de eis vaticina-
tus est. Non enim Patres sic crasse de Trinitate
)) sunt locuti, ut definirent hos tres viros corpora-
)) libus oculis ab Abraha visos, pro tribus personis
Divinitatis esse habitos. Christus homo, vox
)) Patris de cælo, Columba in Baptismo Christi,
)) sunt tres distinctæ species: Sed quis ideò dicet,
)) humanitatem esse Divinitatem, aut vocem hanc
)) esse Patrem, aut columbam hanc esse Spiritum
sanctum? Hoc rectè dicitur: in homine Christo
)) esse Deum, in Columba esse Spiritum sanctum,
171 in voce esse Patrem. Sed non sumus tam crassi,
)) ut externas species, seu corporalem rem, quæ o-
)) culis cernitur, & comprehendendi potest, dicamus
)) Deum esse. Scimus enim Trinitatem esse invisi-
)) bilem. Igitur Patres aliis verbis & non tam
)) crasse dixerunt, quare Deus voluerit revelari
)) Abrahæ in tribus personis, & non in quatuor
aut duabus: Seu cur apparendo Deus singula-
)) riter elegerit tres personas, quibus apparuit.
)) Ostendi igitur occulto sensu, non historice,
quod Deus sit unus & trinus. Siquidem Abra-
)) ham tres vidit & unum adoravit. Ad hunc
)) modum locuti sunt sancti Patres, & non sicut
vira-

virulenta Judeorum (& novorum heretico-
rum) lingua blasphemant. Voluit enim Deus
apparere in TRINITATE ANGELORUM.
Quia igitur tres apparent, & unus loquitur:
quia Abraham tres videt, & unum adorat:
ideo dicunt Patres significari, quod in Deo sit
aliqua Trinitas, & non quod illæ species seu
personæ tres sint Trinitas. Quod si alia Tri-
nitatis probatio non esset, quam hæ tres species
ego sanè eam non crederem; sed habemus alia
fundamenta firma & certa; de quibus alio lo-
co. Adhuc Lutherus.

Ceterum, quod unus ex hisce hospitibus ho-
noratior & speciosior Abrahamo videtur, inde Rabin.
Burgensis eum fuisse Archangelum: Rabin,
Michaelem colligunt: alij porro fingunt reliquo-
rum duorum alterum fuisse σωτήριον missum,
ut die tertio à circumcissione, quo, utpote χειρ-
ω, dolores sunt acutissimi, Gen. 24. Abraha-
mum sanaret, & Lothum liberaret: alterum
vero λιμωγων, ut Sodomam deleteret: & quidem
illum Raphaellem, istum vero Gabrielem. Ve-
rùm hasce fabulas omni carere Scripturâ, quis
non intelligit? Rectius veriusq; Tertullian. lib. Tertullian.
de Trinitate, item 3. contra Marcion. Na- Nazianz.
zianzenus oratione 2. de Theologia, Epi- Epiphanius.
phanus in Ancorato. Hilarius lib. quarto Hilarius.
de Trinitate. Theodoretus quæstion. 68. Eu- Theodor.
seb. lib. 5. & Constantinus apud Eusebium Eusebius.
lib. 3. vitæ suæ cap: 50. 51. & alij statunt,
Deum

Deum & Filium Dei fuisse illum Jehovam, dū
osq; comites & pedissequos habuisse Angelos.

Ubi probandum primum, quod fuerit ipse
Deus. I. Quia expresse dicitur, quod Abraba-
mo Jehova apparuerit v. 1. II. Quia v. 13. v. 17.
dicit Moses, quod Iehova, nempe qui adoratur
ab Abrahamo, ad ipsum dixerit. III. Quia di-
citur, quod Abrahamus adbuc coram Jehova
steterit, v. 22. IV. Quia asserit Iehova, à se
Jehova nihil abscondi v. 14. V. Quia finito
sermone v. ultimo dicitur, quod Iehova abie-
rit, & Abrahamus ad locum suum reversus fue-
rit. VI. Quia solus & seorsim nunquam voca-
tur Angelus, quemadmodum ceteri duo seor-
sim dicuntur Angeli, ut cap. 19. v. 1. Venērunt
itaq; duo illi Angeli in Sodom, item v. 15. vim
faciebant Angeli in Lot. VII. Quia de duobus
hisce Angelis dicitur, quod sint missi à Deo; hoc
non affirmatur de illo uno. VIII. Quia verbum
173 **וַיֵּרָא** visus, conspectus fuit, apparuit, viden-
dum se ostendit, cōiunctum cum Iehova sem-
pes Deum presentem, seq; non per creaturam,
tanquam tertiam personam, sed per se ipsum
revelare significat, ut Genes. 17. versu 1.
וַיֵּרָא יְהוָה Et visus est Dominus ad Abram.
capit. 26. v. 2. **וַיֵּרָא אֱלֹהֵי יְהוָה** visus est ad
eum Iehova, cap. 35. v. 9. &c. Ergo & hoc
idem verbum & phrasis (**וַיֵּרָא אֱלֹהֵי יְהוָה**)
Visus est ei Iehova in quercubus Mamre,
de verâ & immediatâ Jehova præsentia &
conver-

conversazione loquitur. IX. Quia apud Ethnicos usq; ad tempora Constantini constans mansit rumor, Abrahamo hic Deum ipsum, non tantum Angelos, apparuisse: & Eusebius lib. 5. Dem. Evang. 9. testatur, & hoc ipso Argumento contra Philosophos pugnas, ostendit, famam de Filio Dei ac Messia, illis non prorsus ignotam fuisse. Et Philo in libro de Abrahamo inquit: Tertius, quantum equidem intelligo, erat ille, qui verè est. Deinde, quod neq; Pater, neq; Spiritus sanctus; sed media persona & λόγος & sive Orator sacrosanctæ Trinitatis fuerit ille tertius, inde verè colligitur. 1. Quia vocatur Angelus: At soli Filio, non Patri, non Spiritui sancto, hoc nomen tribuitur in Scriptura. 2. Quia solus Filius est nuncius & interpres divinæ promissionis. Quas etiam rationes ferè eodem modo urget Burgensis: 3. Quia ipse Calvinus, qui alias plerumq; in hisce & similibus locis a partibus stat Novorum hereticorum, id affirmare videtur; quando in hæc verba desinit: Quod autem unum peculiariter salutatur (Abraham) probabile est, ideò factum esse, quia præ alijs duobus excelluerit. Scimus enim Angelos ut plurimum apparuisse
 cum capite suo Christo: itaq; hic in tribus
 Angelis unum designat Moses legationis principem.

CAPUT XVI.

Enjedinii argumenta contraria proponuntur,

“ **E**Njedinus demonstrare conatur, hos viros
 “ tres nudos fuisse Angelos *his rationibus*.
 “ I. Quia ex capite decimo nono id manifestum
 “ esse videtur: Ubi partim Angeli expresse vo-
 “ cantur: partim se à Deo missos esse fatentur.
 “ Quia Epistola ad Hebræos capite 10. hos fu-
 “ isse Angelos affirmat. III. Quia Abraham
 “ tantum abest, ut hos viros pro Deo habue-
 “ rit & agnoverit, ut ne Angelos quidem esse
 “ sciverit, sed viatores & homines esse mortales,
 “ sibi certissime persuasum habuerit: idq; proba-
 “ tur cum testimonio Apostoli, tum ex actione
 “ ipsius Abrahæ. Nam Apostolus loco citato ex-
 “ presse dicit, Abrahamum, ignarum & nesci-
 “ entem Angelos recepisse, & convivio exce-
 “ pisse, cum putaret, esse homines. Deinde,
 “ Abraham scivisset, hos esse, non dico Deum, sed
 “ Angelos: An illos ad quiescendum, ad lavan-
 “ dos pedes, ad comedendum invitasset? Num ita
 “ erat factus, ut crederet, Angelos & ipsum De-
 “ um cibo, quiete & ablutione, tanquam sordid-
 “ os, egere? IV. Quia, licet nomen Jehova ijs
 “ dem tribuatur, non tamen inde videtur proba-
 “ ri posse, illos reverà Deum, vel inter illos Fili-
 “ um Dei fuisse: Cum 1. legati nomen & perso-
 “ nam legantium sustineant: ideoq; in hac historia
 permixtim

ermixtim nunc Deo nunc Angelis sermo & a-
 io tribuatur, ut in aliis multis locis Scripturæ.
 uc. 1. ea, quæ dixerat Mariæ Angelus, Eliza-
 etha v. 45. Deo tribuit. Et ibidem cap. 2. Cum
 Angelus Pastores allocutus esset, & eis nativi-
 tatem Christi indicasset v. 9. ijdem Pastores v.
 ms. se hoc à Deo didicisse fatentur. Sic Actor. 12.
 expm Angelus eduxisset Petrum ex carcere, ut
 se tribuitur v. 7, 8. tamē Petrus v. 17. se à Deo edu-
 eum asserit. Et Paulus Act. 27. ea, quæ ab An-
 glo audivit v. 23. Deo attribuit v. 25. Et ne plu-
 Deo congeram: Qui Apostolos recepit, Christum
 recepit: Qui Christum recepit, Deum Patrem
 recipit. Qui Prophetas & Apostolos spernit, De-
 um Patrem spernit. Ex quibus & similibus
 exconcludit Enjedinus) apparet, sepe legat. sm
 legantem, non tanquam duos diversos,
 sed ut unum individuum considerari & ha-
 videri. Deinde nomen, Jehova, non soli Deo cre-
 dari verum etiam multis rebus creatis attribu-
 tur, sicut plurima testimonia ostendunt. Arca
 cederis vocatur Jehova Numer. 10. vers. 35. &
 2. v. 20. Deut. 12, vers. 7. Iosua 24. vers. 1.
 Reg. 6, v. 2. Psal. 24, v. 8. &c. Sic etiam Ieru-
 alem, Jerem. 33, v. 16. Ezech. 48. v. 35. Sic
 altaria quædam Exod. 17. v. 15. Iud. 6. v. 24.
 Sic mons ille, ubi sacrificandus erat Isaac.
 Gen. 22, v. 14. Sic Iudices & Sacerdotes Deu-
 ter. 19. v. 17. &c. At constat, & arcam, & Je-
 rosolyma, & altaria, & montem, & Iudices,
 N 2 & sa-

Nomen Je-
 hova nō soli
 Deo tribui
 asserit Hæ-
 reticus.

„ & sacerdotes, esse creaturas: Ergo non sequi-
 „ tur, si Angelus dicatur Iehova, illum esse crea-
 torem. V. Quia illa consequentia firma aut re-
 cta non est. Angelus iste non creatus, alius fuit
 176 à mittente: Ergo fuit Filius. Nam ut omnia i-
 stis demus, & in Deitate tres esse personas con-
 cedamus: certè ubi plura sunt, quàm duo, non
 necessario neq; rectè, unum saltem definitè ex
 unius remotione ponitur & infertur. Verbi
 gratiâ, si tres sint in uno loco Moses, Elias, &
 Iesus; & dicam, Iste non est Moses; non sequi-
 tur: Ergo est Iesus: potest enim esse Elias: Ita
 cum dicunt in Deo sunt tres personæ, Pater, Fi-
 lius & Spiritus: Non rectè infertur: Angelus
 iste non est Pater: Ergo est Filius, Potest enim
 esse Spiritus. Et quo jure quis Filium infert, eo-
 dem alius Spiritum inferre potest. Non enim
 solum Filium; sed & Spiritum, dicitur Pater
 mittere, Johan. 14. v. 26. Atque hæc sunt præ-
 cipua, quæ contra nostram assertionem ex Enie-
 dino moveri possunt. Videamus nunc, quid in
 illis sit roboris, vel certitudinis.

CAPUT XVII.

Responsiones ad primum, sec-
 cundum, tertium & quintum Ar-
 gumentum Enjedini.

Primum contra nos nihil concludit. Nam
 subsequens cap. 19. agit tantum de duobus
 Angelis, qui, ab Abrahamo digressi, Sodomam
 vene-

*enerunt: Eos Angelos, & non personas fuisse
Divinitatis largimur.*

*Secundum quoque nihil concludit. Non enim
Epistola ad Hebræos affirmat eos, quos hospitio
exceperat Abraham, fuisse Angelos: Sed u- 177
ramque historiam & Abrahami & Loti re-
biciens ait. v. 2. Hospitalitatis non sic im-
memores. Per hanc enim quidam nescii ex-
eperunt Angelos hospitio. At aliud est esse
Angelum, & aliud nominari Angelum, ut ipsemet
adversarius ubique hoc urget. Johannes voca-
tur Angelus, non tamen est Angelus specialiter
dictus, hoc est, spiritus incorporeus. Sic quia,
ut monstravimus, ipse quoque Christus Angelus
dicatur in Scripturis, optime, ob eundem appariti-
onis modum & habitum, ipsum Angelis anu-
nunciare & eadem hac voce denominare Aposto-
lus potuit.*

*Tertium etiam nullius est momenti. Com-
mittit enim fallaciam à dicto secundum quid.
Iam primum quidem adventantes hospites pu-
tauit Abraham esse viatores & homines mor-
tales, atque in illa opinione permansit, usque dum
in fine prandij se Angelos patefacerent: nec po-
tuit amplius ignorare Abrahamus, quando se-
orsim cum tertio loquitur, se cum vero Deo ver-
ba commutare. Dicit enim Jehova v. 17. Nun-
quid celabo ego Abraham, quod ego factu-
rus sum. Item, v. 19. Novi cum (Abrahamum)
Item v. 21. Descendam nunc & videbo, an*

juxta clamorem ejus, qui pervenit (*non ad tertium, tãquam Iehovam à se distinctum, sed*) ad me. Quæ profecto non possunt esse Angeli verba. Deinde Abrahamum optimè novisse Iehovam secum colloquentem, eo ostendit, quod non dubitat, apud ipsum pro Sodomitis humiliter intercedere, præfariq; v. 27. obtinendæ veniæ causa: Quid enim est homo mortalis, ubi cum Deo confertur? *nec non fateri se nimis audacem esse, qui tam familiariter Deum interroget; id tamen eius indulgentia sibi concedi petit. Ex quibus luce meridiana clarius est, quòd, licet Abrahamus Iehovam advenientem, hominem mortalem & viatorem esse putaverit; abeuntem tamen verum Deum reverà agnoverit.*

Quintum argumentum nullius est roboris. Optima enim est consequentia: Si Angelus iste increatus alius fuit à mittentè: Ergo fuit Filius. Quod enim Spiritus sanctus hîc concludi nequeat, id ex hypothesis, quam subaudimus, est certum & notum, quæ est: quòd, ut non Pater, neg; ita Spiritus Sanctus; sed solus

Filius in Scripturis Angelus vocatur Malachiæ 3. v. 1. Esaiæ

33. v. 9. vide su-

pra. 13.

CAPUT XVIII.

Quartum Eniedini argumen-
tum rejicitur: & contra eundem
demonstratur, allatis locis sacris non
probari, vocem Jehovah in Scripturis
pro rebus creatis, & in specie
pro arca, usurpari, vel il-
li attribui.

Quartum argumentum plurimis constat
membris, quæ seorsim videnda & exami-
nanda sunt. I. Primum dicitur, Legatos no-
men Legantium sustinere. Id secundum,
quid, nempe in casu obliquo, non in casu recto,
verum est. Sic dicimus adesse respondisse, 179
tractasse, Electorem Saxonie per suos Le-
gatos. Legatos Electoris Saxonie rescri-
pisse &c. Et licet interdum nomen Principis
absolute ponatur: verbi gratia, Saxo sive prin-
ceps Saxonie, hoc vel illud constituit &c. si ta-
men id immediate non intelligendum; casus ob-
liquus subaudiendus est. Ubi autem is subau-
diri debet: ibi necessum est, ut prius certum sit,
constitutionem factam esse & Principem Saxo-
nie egisse per Legatos. Si igitur & hoc loco ver-
ba Mosis ita intelligi debent: Apparuit illi Je-
hova scilicet per suos Legatos vel Angelos: tum
oportet prius certum sit vel certo demonstretur,
apparitionem per Angelos factam esse.

Quia autem id hoc loco fieri non potest : quod apparere, sive, ut in Hebræo est, vilum esse ad aliquem, quando de Deo sive Jehova dicitur in Scriptura, semper ipsius Dei presentis revelationem & conversationem immediatam significat, uti id in precedenti capite demonstravimus.

2. *Dicitur, in hac historia permixtim nunc Deo, nunc Angelis sermonem & actionem tribui. Quod falsissimum est. Quandoquidem in toto hoc capite & historia, ubi Jehova dicitur apparuisse, versatus & locutus esse cum Abrahamo, ne semel quidem vox Angeli invenitur. Perlege caput & experieris, me veritatem scripsisse. Sequenti capite viri duo, qui Sodomam abierant, Angeli dicuntur : Verum id nihil contra nos.*

180 3. *Loca illa ab adversario allegata, nostrum argumentum, ex cap. 18. Gen. derivatum, non feriunt. Adducitur enim ut similia, cum interrim sint longè dissimilia. Nam verissimum est & indubitatum, quod, nomine Jehovæ verbū aliquod à bonis Angelis, hominib, annuntiātū, vel etiam aliquid peractum, sit ipsius Dei verbum & factum: Quocirca quando in principali sede & historia, aliquid nomine Iehovæ ab Angelis, tanquam ministris, ad illud missis, dictum vel factum esse, enarratur & scribitur: tum in eodem vel etiā in alio loco à Propheta, vel aliis Sanctis hominibus, Deo, tanquam primæ causæ &*

Et auctori, ut rectè & verè tribui potest, ita etiam tribuatur: sed non è contrario: quod in propria sede & historia Jebovæ & Creatori celi & terræ adscribitur: id statim Angelis, tanquam mediis causis, adscribendum est: Quandoquidem Deus noster, liberrimum & omnipotentissimum agens, non necessitate coactus, sed liberè in actionibus suis expediendis ministerio Angelorum utitur: adeoq; modo mediatè per Angelos loquitur & operatur: modo immediate sine illis quod vult, agit & exequitur. Duo igitur in allegatione hac dictorum Novi Testamenti desiderantur: Primum quod committatur fallacia consequentis; Cum nulla hac sit reciprocatio: Quodcunque Angeli boni ad homines loquuntur & agunt, id loquitur & agit ipse DEVS: Ergo quodcunque DEUS loquitur & agit, id loquuntur & agunt Angeli. Nulla, inquam, hæc est reciprocatio & consequentia. Deinde: quod Angeli loquuntur & agunt ex mandato Dei ad homines, id locis allegatis ab aliis expressè ipse DEO tribuitur: Quod de apparitione Jebovæ, facta Abrahamo, nunquam demonstrabitur. Nullibi enim legitur: quod Angelus nudus apparuerit Abrahamæ; quod Angelus, specialiter ita dictus, cum eo locutus sit, &c. 181 Nihil igitur allegata dicta probant: Ut enim de similibus simile; sic de dissimilibus dissimile debet esse iudicium.

4. *Dicitur* : Qui Apostolos recipit, Christum recipit : Qui Christum recipit, Deum Patrem recipit. *Verum quid inde ? Ergone Apostolus dicitur, vel est Christus ? Christus dicitur vel est ipse Pater, nempe personaliter ?* Id verò nulla consequentia inde detorqueri posse, rusticus Corydon intelligit.

Vox Iehovæ soli Deo tribuitur in scriptura,

Arca fœderis non dicitur Iehova,

5. *Sequitur nunc considerandum, an vox Iehovæ revera in sacris literis, etiam aliis rebus, nempe creaturis, præter Deum, tribuatur. Affirmat id adversarius, probatq; inductione multorum exemplorum & locorum sacre Scripturæ, quæ ordine videnda & examinanda sunt. Primum dicit : Arcam fœderis vocari Iehovam : & adducit ad illud probandum sex distincta scripturæ loca.*

I. Locus.

Primus est Numer. 10.v.35. ubi ita juxta veritatem Hebræam legimus : Et erat in proficiscendo arca, & dicebat Moses : Surge Iehova, & dispergantur inimici tui.

At quâ fronte, quo pudore locum hunc allegare potuit Adversarius ? Alloquiturnè ibi arcam Moses ? Minimè gentium. Sed quando incipiebat proficisci arca, sibi dux hic in mentem revocabat fœdus D & I cum populo (erat enim arca fœderis) proindeq; peculiari oratione Iehovam Deum suum invocabat & dicebat : Surge Iehova & dispergantur inimici tui & fugiant, odio habentes te à facie tua. Quem-
admodum

admodum etiam teste versu subsequente, quando arca acquiescebat, alia oratione Deum suum compellebat, nempe, hac ipsa: Revertere Iehova ad decem millia millium Israelis: Ergo in loco illo vox, Iehova, vero D E O tribuitur, & ab Adversario crimen falsi committitur.

Secundus locus est ibidem cap. 32. v. 20. ubi **II. Locus.**
hæc leguntur verba: Et dixit illis Moses: Si feceritis hoc, si accinxeritis vos armis coram Iehova ad bellum. Quid hæc de arca fœderis? Nihil. Imò in toto capite ne verbulo quidem ejus injicitur mentio. Si autem in hoc dicto per Iehovam debet intelligi arca; cur non etiam in immediatè subsequentibus, ubi dicitur: Et transierint ex vobis omnes accincti armis ipsum Iorden ante Iehovam, (id est, ante arcam) donec expulerit inimicos suos à facie tuâ: Et subjiciatur terra illa coram Iehova, (i.e. arca) postea revertimini & eritis absoluti à Iehova (hoc est, ab arca) eritq; terra ista vobis in possessionem coram Iehova (id est, coram arca.) Ergo non coram D E O, sed arca erunt absoluti, terram possidebunt coram arca. Verùm quid hoc absurdius & ineptius? Ergo neq; hoc dictum aliquid pro adversario concludit.

Tertius locus extat Deut. 12. v. 7. his verbis: Co- **III. Locus.**
medetis

detis illic coram Iehova Deo nostro. *O stultissimam stultissimi hæretici audaciam, audacissimamq; audacissimi sophistæ stultitiam! Dic sodes, quâ vel levi conjecturâ, nobis persuadebit, allegato loco, Iehovæ vocem pro arcæ verbo positam esse. Cum nihil & in precedentibus, & in subsequenter de arca hîc agatur. Cur*
183 *non potius eam pro loco sancto & electo positam asserit adversarius? Id enim aliquam forsitan haberet probabilitatem. Nam sic legimus vers. 5. & 6. Locum, quem elegerit Iehova DEVS vester de cunctis tribubus vestris, ut ponat nomen suum ibi, ut habitet ipse, requiretis & venietis illuc. Et adducetis eò holocausta vestra, & sacrificia vestra, & decimas vestras, & oblationem manus vestræ & primogenita bouum vestrorum & ovium vestrarum: Nunc porro sequuntur allegata verba: Comedetisq; illic coram Iehova DEO vestro. Verum ut non pro arca, ita neq; pro loco isto vox JEHOVÆ hîc accipitur: scâ id dicitur; quod comedere debeant in loco illo sancto, quem elegerit Dominus; atq; ita coram Iehova: cum ad locum illum singulari se alligare velit præsentia, nempe positurus nomen ibi suum, illumq; inhabitaturus ipse. Ergo & hîc nihil probatur.*

IV. Locus.

Quartus locus adfertur exc. 24. Iosue v. 1. Verum committit crimen falsi adversarius; in illo versu nomen Iehovæ non reperitur: Ita enim

enim in bi legimus: Et collegit Josuah omnes tribus Israel in Sechem; vocavitque ad seniores Israel, & ad capita ejus & ad judices ejus, & ad præfectos ejus, steterunrque ad facies דְּהַאֲלֹהִים DE I. *Sic ergo quilibet facile colliget*:

Vbi vox Jehovah non habetur, ibi pro arca legi nequit:

At in loco allegato Iosua, vox Iehova non habetur:

Ergo in allegato loco Iosua pro arca legi nequit.

Quintus locus ex 2. Sam. 6. v. 2. Qui repeti- *V. Lærus.*
tur 1. Paralip. cap. 13. v. 5. & 6. Apud Samu-
elem hæc leguntur verba: Et surrexit & abiit David, & omnis populus, qui secum erat de Dominis Iehudah ad ascendere faciendum מִשָּׁם נִפְתָּחוּ הָאֲלֹהִים אֲשֶׁר נִקְרָא שָׁם 184
יְהוָה גְּבוּרָתוֹ inde arcam DE I, ad quam invocatum est nomen, nomen Jehova exercituum. *Si igitur vera est sententia, vel po-*
rius opinio adversarij, tùm ultima hæc verba יְהוָה גְּבוּרָתוֹ *posita erunt pro אָרֹן arca: idq;*
colligetur ex voce אֲשֶׁר. Verùm opinionem
hanc falsissimam esse: nostram vero (ut ubiq;
ita etiam hoc loco vocem יְהוָה verum Deum,
creatorem cæli & terræ significare) verissimam
certissimam & indubitatam, probatur.

2. Quia si vel maximè alibi Iehovæ vox abso-

lute

autè tribueretur rei creata, arca, aut simili: id tamen de hoc loco dici non posset. Quandoquidem additur hic limitatio & determinatio certissima per vocem יְהוָה. At Iehova Zebaoth nemo est, aut dicitur alius, quam unus, solus, verus Deus, creator cæli & terræ.

II. Deinde circumstantiæ hujus loci sunt pensitandæ, & demonstratio non pro adversario, sed pro nobis, nostraq; sententia erit certa. David, ut pium & fidelem Regem decet, non tantum politica rectè procurat & promovet; verumetiam & quidem præcipuè, rerum Ecclesiasticarum & ad verum veri Dei cultum pertinentium curam gerit sedulam ac seriam.

Quocirca arcam (apud quam singularem sui præsentiam Deus promiserat, seq; alligaverat, adeo, ut ex eâ loqueretur ipse Jehovah, & ad eam adoraretur) à Saule in loco privato, nempe ædibus Abinadab urbis Jekarimorum neglectam & relictam, in civitatem suam, locumque proprium & publicum reduxit. Qui actus hîc describitur; nempe quòd collegerit David quosque delectos ex Israele, triginta millia. Sed ad quid? nimirum ut secum abirent ad deducendum in locum suum ar-

cam. Atque hæc historia est: cui superadditur descriptio arcæ: nempe 1. quòd sit arca, Elohim sive ipsius Dei; non ipse Eloah sive DEUS. 2. Quod ibi invocatum sit nomen,

men. Sed cuius nomen? Num arcæ, quæ dicta sit Iehova? Non sanè; sed nomen ipsius Iehovæ exercituum sedentis super Cherubim. Quæ sanè nominis descriptio, uti modo docuimus, nulli creaturæ quit competere. Neque enim Arca est Iehova exercituum, neque sedet super Cherubin: sed hoc soli vero Deo ut proprium in scripturis tribuitur.

III. Notandum, quod tota ambiguitas consistat in Hebræa particula יְוָה Ascher, quæ diversas habet significandi potestates: ideoq; pro cursu orationis sumenda est, vel pro relativo, qui, quæ, quod, estq; omnis generis & numeri: vel pro particulis indeclinabilibus, ubi, quia & similibus. Utroq; forsân modo vox יְוָה hic sumi poterit. Posteriore: ut sit sensus: Ad deducendum arcam DEI, ubi invocabatur, sive vocatum est nomen Iehovæ; Priore vero si accipi debet, observandum est, quod Hebræi particulas motus יְוָה יְוָה omittant & subintelligant: si igitur idem hoc fiat loco, sensus erit: ad deducendum arcam Dei, ad quam invocatum est nomen Iehovæ. Verum altera interpretatio, quâ vox יְוָה pro particula indeclinabili sumitur, meo iudicio, melior & certior est. Nam, ut in aliis, ita quoque in Hebræa, linguâ pronomina relativa plerumque, ad proximum respiciunt: cum igitur proximum, hic

hic non sit arca, sed Elohim sive, Deus: colligeretur inde vel eiusmodi sensus: ad quem (sc. Deum) est invocatum nomen Iehovæ: ἀδολεσχία: vel, si non subaudienda esset particula motus: qui (Deus) invocatum est nomen. Qui sensus etiam inconveniens est: Ergo necessario concludendum particulam ὅτι hoc loco idem esse quod UB I: adeoque falsissimum, quod hic arcæ nomen Jehovæ tribuatur.

Sextus & ultimus Locus allegatur ex Psal. IV. Locus 24.v.8. ubi hæc legimus verba: Quis iste Rex gloriæ? Jehova fortis & potens, Jehova potens belli. Elevate portæ capita vestra, & elevate vos fores seculi, & introibit Rex gloriæ. Ubi notandum, quod in toto hoc Psalmo nihil de arca fœderis agatur. Quandoquidem inibi ostenditur, non qualis sit arcæ fœderis vel natura, vel descriptio, denominatio: sed quamvis universa terra omnesq; populi sint Jehovæ; quod nihilominus singulariter sibi elegerit montem Sion & populum Israel: qui mons repræsentat quasi, umbra quædam, montem cœlestem, quo ascendent, quales in hoc Psalmo describuntur, nempe, qui sunt mundi munibus & corde, qui non accipiunt in vanum animam suam, nec jurant dolose &c. Deinde verba versus octavi adeo manifestæ sunt: ut planè nihil intelligere videatur, qui illa de arca fœderis loqui existimet,

Constat

Constat igitur, falsissimam esse primam probationis ab adversario instituta partem, nempe arcam foederis in scripturis, & cum primis in locis allegatis Jehovah vocari.

CAPUT XIX.

Demonstratur, allegata ab Eniedino loca, quibus suadere conatur, Jehovah vocem tribui urbi Hierosolymæ, nihil minus probare.

Sequitur nunc altera pars, quâ idē de Hie- 187

rosolyma probare conatur novus hæretic⁹.

Ad quod allegat primum 16. versum capituli

33. Jeremiæ: cuius verba sunt hæc ipsa:

בִּימֵי הָהֵם תֹּשֶׁעַ יְהוּדָה וִירוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח

לְבָשָׁה זֹה אֲשֶׁר-יִקְרָא-לָהּ יְהוָה צִדְקָנִי

b.e: In diebus ipsis servabitur Iehuda & Ie-

rusalem habitabit in fiducia: & iste, qui voca-

bic eam, Iehova iustitia nostra.

Verum ex hoc ipso loco nihil probat adver-

sarius. Primum enim dicere possumus cum Pa-

gnino & Ariamontano, subaudiri verbū sub-

stantivum E S T, uti illud est frequentissimum

apud Hebræos; sensumq; esse: In diebus ipsis

servabitur (in fæminno genere) Iehuda & Ie-

rusalem habitabit (in fæminno genere) in fidu-

cia: & iste, qui vocabit eam, E S T Iehova

iustus noster.

Quam etiam interpretationem alij magni
 faciant, eamq; satis claram & manifestam esse
 demonstrare conantur. Velæh enim significa
 ET ISTE. Nam Zæh est pronomen tertie per
 sonæ masculinum. Deinde Ascher id est QVI
 nempe pronomen Relativum. Iikra vocabitur
 quod est futurum Kal à verbo Kara, quod signi
 ficat vocavit, item convocavit, quod cum Da
 tivo & Accusativo promiscue constructur, hic
 verò, cum Lah, nempe Dativo fæminini pronomen
 minis : qui propter verbum voco sive convoco
 per Accusativum est reddendus: Jehova est no
 men divinæ essentia. Zidkenu, justitia nostra
 à Zædæc cum affixo primæ personæ, quod justiti
 am significat, à radice Zadak, justus fuit. Si
 igitur ex perpetua regula Hebrææ lingue apud
 Latinos inter Lah & Jehova inferatur verbum
 substantivum EST, quoniam Hebræi verbo sub
 stantivo in præsentitempore non utuntur, nul
 lus alius sensus erit, quam modo positus.

Fateor, eruditam hanc esse analysin & inter
 pretationem suam ratione & fundamēto non carē
 tem : ideog; eam veram ac certam esse statuerem, mo
 do nō obstaret v. 5 & 6. c. 23. ejusdem Prophetæ:
 Ecce dies venient, dixit Jehova, & suscitabo
 Davidi germen justum, & regnabit Rex &
 prosperè aget, & faciet judicium & justitiam
 in terra. In diebus ejus (germinis Davidis) sal
 vus erit Iehuda, & Israel habitabit confidēter,
 & h. e. est nomē ejus, (germinis Davidis) quod
 voca-

vocabūt eū Iehova iustitia nostra. Qui locus
planè idem dicere videtur, ideoq; nō divellēdi hi
duo, sed cōjūgendi, ut alter alterū explicet. Fiat
collatio utriusq;. I. Quod Ier. c. 23, 6. dicitur:
 In diebus ejus salvus erit Iehuda, & Israel ha-
 bitabit in fiducia: *id repetitur* c. 33, v. 16. In di-
 ebus ipsis servabitur Iehuda & Ierusalē ha-
 bitabit in fiducia. *Vbi eadē in utroq; loco sunt*
verba & idē sensus: tantum pro Israel, ponitur
hic Ierusalē. Quod nihil in sensu mutat. 2. Per-
 git Jeremias c. 23. יהוה-שמו אשר יקראו &
 hoc nomē ejus, quod vocabunt eum Iehova
 Zidkenu, Deus iustitia nostra. *Idem repetit*
Propbeta cap. 33. יהוה-אשר-יקרא-לה. & hoc
(nomen ejus) quod vocabūt eum Dominus
sive Iehova Zidkenu iustitia nostra: Et non:
Et iste qui vocabit eum. Nam in utroq; loco
eadem sunt verba de eādē re loquentia: Ergo
etiam in alienum sensum detorqueri neque de-
bent neq; possunt.

Inquiunt: in posteriore hoc loco non habe- 189
 ri vocem nominis: ut sit sensus: Et istud est no-
 men, quod vel quo vocabunt. Puto ego, id ni-
 hil probare: Habetur enim *Idem demonstrati-*
vum יהוה. 2. *idem relativum* אשר. 3. *idem ver-*
bum ejusdem conjugationis, modi & temporis
 יקרא. Quod autem omittatur Substantivum
 cum affixo וו ellipsis illa non infrequens est
 apud Hebræos, ut docet & demonstrat Buxdorsius

Thefauro Gram: Linguae Sanctae lib. 2. cap. 8. Et commodè hîc omitti potuit, quia supradictum v. 23. eandem sententiam continente, expressè positum erat.

Excipis; manifestam hîc esse diversitatem. Nā c. 23. est pronomē foemininū יהוה. יהוה-לך vocabit eam: cap. vero 33. est affixum masculinum יהוה-ך vocabit eum. Ad quod ut rectè respondeatur, notandum 1. cap. 33. esse diversam lectionem: quidam enim faciunt affixum & legunt יהוה-ך vocabit eum. quidam faciunt notam pluralis numeri, & legunt יהוה-כם vocabunt. 2. duobus modis explicare posse pronomem יהוה: vel ut respiciat Ierusalem sive Iehuda; vel ut respiciat germen Davidis: & nihilominus nostra maneat sententia, illudq; Iehova justitia nostra de Germine Davidis & Messia, sit necessario intelligenda. Priore quidem verba יהוה-ך-אשר-לך ita sunt reddeuda & hoc (scilicet nomen est) יהוה quo יהוה-ך vocabitur יהוה illi (hoc est, ab ea scilicet Ierusalem sive Iehuda) Iehova justitia nostra. Hoc est, in diebus illis Iehuda & Ierusalem nihil aliud in corde & ore habebit, quam quod clamabit & vocabit germen David sive Messiam: O Iehova justitia nostra. Hanc autem interpretationem suo niti fundamento vero, facile intelligitur: tūm quia negari

negari non potest, quod propriè si sumatur יהל
 sit Dativi casus, ideòq; vertendum non E A M,
 sed E I sive I L L I: tum quia certum est, quod
 verba prateriti & futuri temporis tertie per-
 sonæ impersonaliter & passivè redci possunt,
 absolute nimirum posita sine nomine casus re-
 sti: tum quia & hoc extra controversiam
 est, quod vox יהל sit omnis generis, casus, &
 numeri: ideòq; hic commodè in ablativo sumi
 possit. Cum quæ explicatione propriè consenti-
 re videtur caput tricesimum tertium, si se-
 quamur lectionem eorum, qui יפאציunt notam
 pluralis numeri, & legunt יפאצי vocabunt.
 Posteriore: b. e. si illud יהל respiciat germen Da-
 vidis & Messiam (quam explicationem ceteris
 omnibus præfero) dico I. pronomen יהל verten-
 dum esse per accusativum E V M, nempe positum
 pro יהל. Constat enim, verbū נפא promiscuè
 construi, modo cum Dativo, modo cum Accusa-
 tivo. Ille ita, licet hic dativum, regat, opti-
 mè tamen per accusativum possit verti. 2. Af-
 firmo, esse hic Enallagen Generis, poniq; femi-
 ninum יהל pro masculino יל, ut sit sensus ulti-
 morum verborum: Et istud (nomen) quo vo-
 cabit eum (erit) Ichova iustitia nostra. Fun-
 damentum bujus interpretationis est caput 33.
 quando cum Pagnino, Ariomontano, & ferè
 omnibus aliis eruditis Hebræis lectionem prio-
 rem & veriore, qua יל legitur ut affixū

391 **יְנִקְרָא** sequimur. Ut igitur affixum **י** annexū
 verbo **יְנִקְרָא** hoc loco masculinum est, & ad nul-
 lum aliū refertur, quā ad Messiam: ita in
 altero, de quo jam disputamus, pronomen **י** cō-
 nexum cum eodem verbo **יְנִקְרָא** in eodem nume-
 ro & persona, significatione Masculinum est, &
 ad nullum aliū, quā ad Messiam, refertur:
 cum utraq; sententia sit ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ eadē quā ver-
 ba & quā res, sive significationem, ut quilibet
 utrumq; locum recte arbitrans & considerans,
 facile intelligit. Quia in lingua sacra frequē-
 tissimē pronomen affixum per dativum separatū
 explicatur, ut **יְנִקְרָא לָהֶם** pro **יְנִקְרָא לָהֶם** coxit eis
 1. Reg. 19. v. 21. **יְנִקְרָא לִי** pro **יְנִקְרָא לִי** dedisti mi-
 hi, Ios. 15. v. 19. Vide Buxtorffii l. 2. thesaur.
 Gram. linguæ sanctæ c. 17. in fine, mihi pag.
 487. Contracta igitur & elliptica locutio c. 23.
 tanquā prioris **יְנִקְרָא** explicatur c. 33. nempe
 pronomen affixum **י** per Dativum separatum
יְנִקְרָא לָהֶם hoc modo **יְנִקְרָא לָהֶם** 4. Quia ut hic expli-
 candi modus non est infrequens apud Hebræos,
 neq; insolens est enallage generis apud eosdem,
 quæ nimirum femininū pro masculino, & con-
 tra hoc pro illo sumitur; adeo ut non semper ex
 vocis genere, sed sæpius ex orationis cursu, simi-
 libusq; & cognatis scripturæ locis iudicium, nec
 non intellectus alicujus sententiæ verus sit su-
 mendus. Ut Exod. 29. v. 41. hæc eadem vox fe-
 minina **יְנִקְרָא** undecimo loco respōdet voci mascu-
 line **יְנִקְרָא** secundo loco posite. Et **יְנִקְרָא**
 agnum

agnum alterum facies inter duas vespas,
 sicut munus matuni, & juxta libamen ejus
 הַשֶּׁמֶן—הַשֶּׁמֶן facies ei in odorē quietis. Esa. 5.
 v. 14. voces 10. 11. 12. & 14. *femininae referū-*
tur ad vocē tertiā masculinā versus præcedētis
hoc modo: Propterea migravit יָמָיו *populus*
meus eò, quod nō habuerūt scientiā, & glo-
ria ejus viri fames & multitudo ejus arida siti.
Propterea dilatavit infernus animam suam
& aperuit os suum præter mortem & descē-
det הַדֶּגֶל וְהַמִּוֶּנֶה וְהַמִּוֶּנֶה וְהַלֵּל decor
 ejus & turba ejus & strepitus ejus & lætus in
 eo. *Ezech. 17. v. 7. vox decima nona, feminina*
refertur ad vocē secundā masculinā ejusdē vers.
 Et fuit נֶשֶׁךְ aquila una grandis, magna alis. 192
 & multa pluma. Et ecce vitis hæc inflectebat
 radices suas ad eam & ramos suos emittebat
 ad eam לְהַשְׁקוֹתָהּ ad irrigandū eam.
Zach. 8. v. 2. vox 11. feminina refertur ad sextā
generis masculini. Sic dicit Iehova exercituum
Zelatus sum לְיִשְׁרָאֵל Sion zelo magno & ira.
magna zelatus sum לְיִשְׁרָאֵל eam. Eodem modo hoc
loco Jeremie 53. dici potest. femininum לְיִשְׁרָאֵל per
Enallagen generis positum esse pro masculino.
Id quod porro arguere videtur ipse contex-
tus: ex quo etiā argumentamur hunc in modū.
 De quo in eodem contextu nō dicitur, quod
 sit germen justitiæ, quod faciat justitiam in
 terra, quod per eū seruetur Iehuda & in
 eo Ierusalem habitet confidenter; de illo

ipso quoq; non affirmatur, quod vocetur justitia nostra.

Atqui de Ierusalem hæc non dicuntur:
E. neq; de Ierusalem affirmatur, quod vocetur: Iehova justitia nostra.

Deinde ex simili loco ejusdem Prophetæ, modo allegato idem est manifestissimum, ut demonstravimus. Quandoquidem nullus dabitur melior Jeremia interpretis, quam ipsemet Ieremias. Unde ita concludimus:

Quicumque eodem modo & iisdem verbis Jerem. 23. dicitur Iehova justitia nostra; is quoque ita vocatur apud eundem Prophetam cap. 33.

Atqui germen Davidis eodem planè modo, iisdemque verbis, & non Ierusalem, Jeremiæ vigesimo tertio dicitur Iehova justitia nostra:

193 Ergo germen Davidis, & non Ierusalem apud eundem Prophetam capite tricesimo tertio vocatur Iehova, justitia nostra.

Ceterum nullius momenti est, si quis forsitan objiciat Grammaticorum regulam: Pronomen genere à suo antecedente discrepans, ad intellectum refertur, aut per aliquod còveniens synonymum discrepantia generis concilianda. Regulam n. hanc universalem nò esse demonstratur ex Exod. cap. 1. versu 17.

ubi

ubi **לְהוָה** masculinum ad nullum aliud, quam ad precedens femininum **הַמִּי לְדָרָתָא** obstetrices potest referri. Quia igitur apud Hebraeos, ut demonstravimus, usitatissimum est, ut genus femininum pro masculino & contra ponatur; vi argumentorum nostrorum, ex ipsis Scripturae textibus adductorum, quilibet fateri & largiri cogitur, idem capite 33. factum esse; adeoque eo loci non Jerusalem, sed germen Davidis, Messiam nostrum, vocari Jehovam Justitiam nostram: Quod contra adversarium erat demonstrandum.

Alter locus, quo adversarius probare conatur, Jerusalem in Scriptura vocari Jehovam, est Ezechielis 48. v. 36. ubi Prophetam suam Prophetiam concludit his ipsis verbis: per circuitum, octo & decem millia (calamorum) **וְשֵׁם הָעִיר מִיּוֹם הַהוּא שֵׁם הַיְהוָה** & nomen civitatis ex (eo) die Jehova ibidem.

Verum enim vero vanitatem hujus argumenti quis non intelligit? Estne idem Jehova, & Jehova ibidem? Credat qui velit; Logicus Vitebergensis negat: Jehova enim in substantia est: hoc in Ubi: Id essentiam notat, hoc praesentiam: illud inhabitatorem; hoc inhabitatoris domicilium significat. Estne igitur rur- 194
sus Jehova & domicilium sive civitas Jehova idem nomen? Hoc Enjedinus sibi & suis, non mihi & meis persuadebit. Hoc vult phrasis Hebraea: Ex eo die civitas hac vocabitur inhabi-

tatio, presentia, civitas Jehovæ Gottes wohnung/Gottes Stadt. Luce igitur meridianâ clarius est ex dictis, etiam alteram probationis partem, nempe quâ ostendere voluit adversarius, Jerusalē in Scripturis sacris vocari Jehovam, esse falsam & prorsus nullam.

CAPUT XX.

Negatur, probari ex Scripturis; Jehovæ vocem altaribus, monti, in quo sacrificandus erat Isaac, iudicibus, sacerdotibusvè tribui.

Pergamus nunc ad tertiam, quâ demonstrare satagit Antagonista, altaribus quibusdam nomen Jehovæ attribui. Allegat igitur primum Exod. 17. v. 15. Et ædificavit Moseh altare: vocavitque nomen ejus, יהוה נסי יהוה vexillum meum. Qui locus etiam nihil pro adversario prehat. Ejusmodi enim textus adferri debebant, quibus vox Jehovæ absolute creaturis, vel in specie altaribus tribuatur. Longè sanè aliud est, aliquid denominare Jehovam, & aliquid memorie ergò vocare. Jehova est vexillum meum. Hoc quidem creaturis, nempe, uti diximus, memorie ergò potest commodè tribui: illud verò non. Hoc enim non ipsam Dei essentiam, sed ejus auxilium, auxiliij recordationem; id verò solum & σία significat. Quia igitur ædificabatur à Mose altare in memoriam promissionis divine, nempe quod vellet

vellet Jehova funditus delere Amalekitas: inde rectè nomen quoq; (quia nimirum signum & memoriale debebat esse) sortiebatur, Jehova vexillum meum: non verò Jehova αὐτῶν. Quemadmodum enim solent ejusmodi denominationes, uno quidem vel duobus, adeoq; paucis exprimi verbis; & interim integras significare sententias, nobisq; eas in mentem revocare: ita quoq; hæc ipsa nominis impositio, oratio quidē, quoad verba est imperfecta; quoad significationē tamen perfecta & integra est, nempe debere altare illud Mosi & Israelitis esse signum & memoriale, quòd Jehova sit unicū illud vexillum, sub quo feliciter pugnetur, hostesq; vincantur & deleantur: hoc est, Jehova est vexillum meum: Der Herr ist mein Panier: Ilt vertit eruditè in margine Dominus Lutherus unā voce composita Gottes Panier Gottes Sieg.

Alterum dictum, quod pro se allegat adversarius, extat Judicum 6. v. 24. ubi ita legimus: Et ædificavit ibi Ghidhon altare Jehovæ, & vocavit illud יהוה שלום Dominus pacis. Neq; hoc quicquam pro adversario facit. Idem enim, quod ad præcedens respondimus, hic rectè & verè repetere possumus. Quandoquidem neque hoc loco absolutè altare vocatur Jehova; sed Jehova pacis, vel potius: Jehova pax: Quæ nominis impositio non simplex dictionis est

196 est denominatio, sed integræ orationis enuncia-
tio, manifestationisq; Dei recordatio, nempe
quod iste locus sit locus apparitionis Jehovæ,
non ut Domini terroris & mortis sed ut Jeho-
væ pacis & tranquillitatis. Sensus igitur no-
minis illius est: Jehova est pax, sive tranquil-
litas mea, respondetq; nostro Germanico pro-
prio *Gottfried*: Quo non denominamus no-
stros Jehovam, sed Jehova est pax mea. Quis
ergo non intelligit ejusmodi nomina non esse
simplicia, sed composita, inte grasq; orationes
& sententias in se continere?

*Mons in
quo sacrifi-
candus erat
Isaac non
vocatur Je-
hova.*

Eadem est ratio loci Gen. 22. v. 14. qui eti-
am allegatur ab adversario, ac si ibi mons, ubi
sacrificandus erat Isaac, vocetur Jehova. Sic
jacent verba juxta veritatem Hebræi sermonis:
Et vocavit Abraham nomen loci ipsius: Je-
hovah videbit יהוה יראה hoc est, mons
provisionis, curæ divinæ sive Iehovæ: Id
quod ex sequentibus verbis est clarum: Id-
circo dicetur hodie, in monte Iehova vide-
bitur: *Berg der erscheinung Gottes:
Berg der verschung / der hülff Got-
tes.* Estne jam idem nomen: Iehovah, &
mons provisionis Iehovæ? Judicet ipse ad-
versarius, modò cerebro non careat.

*Sacerdotes
non vocan-
tur Iehova.*

Tandem imaginatur sibi Enjedinus Deu-
ter. 19. v. 17. sacerdotes vocari Iehova. Sic
autem ibi legimus: tum stabunt duo illi ho-
mines, quibus est lis, ad facies Iehovæ, ad fa-
ces

cies sacerdotum & iudicum, qui fuerint in diebus illis.

Verum fallitur & fallit Sophista. Quia enim iudicium, quod hisce in terris sacerdotes & iudices exercent, non est iudicium humanum, sed divinum, adeoque Iehova realissima verissimaque praesentia sua adest ipse; recte dicitur, qui stat ante faciem iudicis; quod is quoque stet ante faciem ipsius Iehovae: inde tamen non concludendum; quod is, qui ita loquitur, statim dicat, iudicem esse vel dici Iehovam. Quandoquidem non eodem, sed diverso respectu affirmat, stare aliquem ante faciem iudicum simul & ipsius Dei. Ut enim dicere possumus, eum, qui stat a facie iudicum, juxta leges & statuta Electoris vel Imperatoris iudicantium in territorio Electoris vel Imperatoris; stare simul in facie ipsius Electoris vel Imperatoris: ita quoque recte affirmat Scriptura; eum, qui stat in facie iudicum, simul stare in facie Iehovae: Atque hoc multo magis quam illud, cum illi corpore saepenumero absentes sint: Deus vero in iudicio isto semper sit presentissimus, omniaque ipse videat, audiatque. Quemadmodum vero ex illo non potest inferri: Ergo iudices eo modo sunt vel dicuntur ipse Elector, ipse Imperator: sic neque hic inferendum: Ergo sacra Scriptura dicit, iudices esse vel vocari ipsum Iehovam, ipsum Dominum Deum nostrum.

CAPUT XXI.

Examinantur Osterodi nugæ,
quibus suadere conatur, nomen
Jehovæ in sacris tribui An-
gelis creatis.

- 198 **O**sterodus lib. 2. contra Georgium Tra-
delium cap. 2. *probare conatur*, Angelis
quoque Jehovæ nomen in Scripturis tribui :
ad quod allegat subsequencia loca. Exod. 3. v. 3.
4. Actor. 7. vers. 30. 35. Exod. 23. vers. 20,
Exod. 19. Actor. 7. v. 30. Gal. 3. v. 19. Exod. 3.
v. 1. *ait Moses* : Et conspectus est Angelus Je-
hovæ ad eum in flamma ignis de medio ru-
bi, &c. *Et mox v. 4. 5. hæc subiiciuntur verba* :
Et vidit Iehova, quòd diverteret ad viden-
dum : & clamavit ad eum Elohim Deus è
medio rubi & dixit : Moseh, Moseh. Et di-
xit : Ecce Ego adsum. Et dixit : ne appro-
pinques huc : solve calceamenta tua è pedi-
bus tuis : quia locus in quo tu stas, terra fan-
cta est, v. 6. Et dixit : Ego Deus patris tui,
Deus Abraham, Deus Isaac & Deus Iacob,
&c. *Hic locus allegatur Act. 7. v. 31. Ubi Ste-*
phanus inquit : expletis annis quadraginta,
visus est ei (*Mosi*) in deserto montis Sina-
Angelus Domini flammeo igne, rubi, &c.
Et paulo post v. 36. Hunc Mosen, quem ab-
negaverant, dicentes : quis te constituit prin-
cipem

ripem & judicem? hunc, inquam, Deus principem & redemptorem misit, ductu Angelis, qui visus fuerat & in rubo.

Vis igitur argumenti Osterodiani hæc est: Resolutio
 Is, qui apparuit Mosi in flamma ignis, dicitur ^{argumenti} Iehova: At is, qui apparuit Mosi in flam- ^{Osterodi.} ma ignis, est Angelus: E. Angelus dicitur Iehova, Major probatur. Nam Exod. 2. v. 4. de Angelo, qui apparuit Mosi, dicitur: videns Iehova. v. 7. & dixit Iehova, &c. Minor habetur Exod. 7. v. 2. & confirmatur à Stephano locis allegatis. Ergo conclusio erit vera.

Uti heretici omnes in divinis nō Deum ipsum, 199
 non salutem vel suam vel aliorum; sed semel ^{Responsio.} conceptæ opinionis tantum glaucoma aliquod querunt, ideō, quidvis faciunt ex quolibet: ita quoque, novus hic noster Christomastix, Osterodus, sacras Scripturas torquet ad suorum affectum, errorumque patrociniū, nec se Deo, sed Deum sibi præter fas omne submittit; proindeque allegata & similia loca, tanquam auxilia, errori suo blasphemio defendendo petit: Sed frustra, nec & irrito conatu. Primum n. de Majoris veritate dubitari posset. Quādoquidē neque in Exodo, neque in actis Apostolicis expressè dicitur, Angelum primò à Mose visum, & Iehovam deinde ad eundem locutū, eandem fuisse personam: inspicatur textus & probè examinetur. Verū relinquamus hoc: quandoquidē omnino cōcedendum esse statumus: Angelum, cuius in Ex. 3. v. 2.

Et in Actis 3. v. 31. 39. fit mentio, esse illū ipsum, qui postea cum Mose loquitur, Et Jehovæ nomine aliquoties vocatur. Respondemus igitur ad Minorem: Homonymiam esse in voce Angeli: quippe quæ partim essentia, partim meri officii vox est, uti suprâ quoq; monuimus. Illo modo creaturæ tantum spirituali; hoc ministris quoq; Ecclesiæ, ipsi Filio Dei, adeoq; ipsi Deo, ipsi Jehovæ, tanquam Angelo Magni consilii & increato, frequenter in Scripturis tribuitur.

Concedimus ergo Minorem secundum Quid: nempe eum, qui apparuit, fuisse Angelum; sed Angelum Magni consilii Dei, Angelum increatum, adeoq; ipsum Filium Dei. Quomodo etiam conclusionem concedere possumus: nempe illum Angelum, à nobis jam descriptum, non tantum dici, sed revera esse Ichovam exercituum.

200

Excipit Osterodus: Das aber etliche Doctores fürgeben / als solte Christus dieser Engel gewesen sein: Das ist so Kindisch / das es kaum einer Antwort würdig ist. Denn wo sie zuvor nicht beweisen / das Christus zu jener zeit schon gewesen sey / so können sie solche meinung auff keinerley wege erhalten / hoc est, Quod autem quidam Doctores prætendunt, Angelum hunc Christum fuisse, id adeò puerile est, ut vix responsione dignum

dignum videatur. Nam si non prius probatum dederint, Christum priscis illis temporibus fuisse, non poterunt hanc suam opinionem ullo modo obtinere.

I. Puerilem nostram esse interpretationem, inquit Osterodus. Quod neminem offendant. Est enim novus hic hereticus puer, immò infans in universa Scriptura, quippe qui rationis suæ depravata quisquiliis involutus, & opinionis suæ tenebris adeo excæcatus est, ut nihil omnino de Christo intelligere queat.

II. addit, non esse eam dignam responsione. Quo omnium hereticorum & Sophistarum ingenium repræsentat: quippe qui ad inciras redacti, omnig, responsione destituti, aut calumniantur personam obloquentem, aut vociferantur, puerilia esse, non responsione digna esse, quæ contra adferantur, ut ita auditori vel lectori fucum faciendo imponant, seq, suam opinionem egregiè defendisse, partim suis affectis, partim etiam aliis, fraudem non intelligentibus, persuadeant.

III. Subjicit rationem: prius nimirum 201
probandum esse, Christum tempore Veteris Testamenti fuisse, tum demonstrandum, illum ipsum fuisse Christum. Quasi verò id non satis claris & perspicuis Scripturæ testimoniis, rationibusq, ex illis derivatis dudum à nostris sic probatum! Imò quando demonstratum dedimus, Angelum, qui hîc Jehova vocatur,
P Chri-

Christum fuisse; utiq; probavimus, Christum tempore Veteris Testamenti fuisse. Nisi forsantotus qui mentem corruptus, statuere velit noster Hæreticus, aliquem apparere, loqui & similia agere posse tum, quando non est; proinde q; dari posse alicujus præsentiam, conversationem & colloquium prius ipso, qui præsens esse, conversari & colloqui dicatur. Ut autem ubiq; & adversario & lectori satisfaciamus, antequam ad cætera progrediamur loca, duo probabimus: 1. Angelum hunc fuisse reverà Jehovam exercituum, & Creatorem cæli & terre. 2. Eundem fuisse λόγον, æternum æterni Patris Filium, qui in tempore postea ex Maria virgine assumpsit humanam naturam & reverà homo factus est.

Ut igitur ordine procedamus, & primam thesin ὁφθαλμοφανῶς demonstremus, primum ejusmodi utimur argumento, ex ipso contextu desumpto.

I: Quicumq; suâ præsentia ita sanctificat locum & terram, in qua singulariter præsens est, ut simul jubeat solvere calceamenta è pedibus: is est Sanctus ille Iehova exercituum, qui creavit cælum & terram.

Atqui ille Iehova, qui loquitur cum Mose, suâ præsentia ita sanctificat locum & terram, in quâ singulariter præsens est Mosi, ut simul ipsum jubeat solvere calceamenta è pedibus:

Ergò

Ergo ille Iehova, qui loquitur cum Mose, est sanctus ille Iehova exercituum, qui creavit cœlum & terram.

Major est certa. Solus enim Deus ita locum sue præsentiæ sanctificat, & ejusmodi cultum ac reverentiam propter sanctitatem suam ab hominibus postulat. Vide Exodi caput decimum nonum & versiculum duodecimum.

Minor est ipsius Mosis penè secundum tot Syllabas: Sic enim scribit loco allegato Exodi tertio, versu quinto. Et dixit (Jehova:) Ne appropinques huc, solve calceamenta tua è pedibus tuis: quia locus, in quo tu stas, terra sancta est.

II. Quicumq; Iehova de se dicit: Ego Deus patris tui: Deus Adraham, Deus Isaac & Deus Iahob: is est verus Iehova, creator cœli & terræ, & non Angelus creatus.

Atqui Iehova, qui hîc cum Mose loquitur, de se dicit: Ego Deus patris tui: Deus Abraham, &c.

Ergo Iehova qui hîc cum Mose loquitur, est verus Iehova, creator cœli & terræ, & non Angelus creatus.

Major est certa & satis clara per se. Nam nullus Angelus, nulla creatura, sive sit legatus Dei, sive nō, de se dicere potest in prima persona Ego sum DEUS patris tui; DEVS Abraham, &c. Nam licet Legatus representet personam legantis: non tamen propter 203

ea omnia, quæ de Legante & principali Domino dicuntur, de persona ablegata dici possunt. Sanè stulta esset vox alicujus à principe quodam ablegati, si diceret : Ego sum princeps vester : Ego vidi afflictiones populi mei, &c. Quandoquidem ejusmodi Legatus superbè falsòq; adscriberet sibi, quod nulli legato, sed soli principi, tribuendum est : uti quilibet intelligit.

III. Qui Iehova loquitur cum Mose capite quarto Exodi ; ille ipse Iehova cum eodem loquitur in præcedente tertio :

At à nullo negari potest, quod ille Iehova, qui capite quarto loquitur cum Mose, sit verus Iehova, creator cœli & terræ :

Ergò etiam à nullo negari poterit, quod ille Iehova, qui cum Mose loquitur capite tertio, sit verus ille Iehova creator cœli & terræ.

Major est certa : Nam caput quartum est continuatio colloquij cum Deo, inchoati capite præcedente tertio : quod ex primo statim versiculo capitis quarti claret.

Minor quoq; indubitata est. Immediate enim Mosén cum Deo egisse & locutum esse, extra controversiam est. Si igitur ullibi in sacrâ Scripturâ conversatio & colloquium cum Iehova describitur, utiq; hic describitur : cum
verba

verba tam sint manifesta, quàm quod manifestissimum: manifestiorq; & clarior descriptio ejusmodi conversationis & colloquii in sacris vix reperiatur.

IV. Qui Iehova de se dicit, quòd videndo 204
viderit afflictionem populi sui; is est verus Iehova, Creator cœli & terræ:

Atqui ille Iehova, qui loquitur cum Mose capite tertio Exodi, de se dicit, quòd videndo viderit afflictionem populi sui:

Ergo ille Iehova, qui loquitur cum Mose capite tertio Exodi, est verus Iehova, creator cœli & terræ.

Major est certa: Quia nulla creatura, adeoq; nullus Angelus creatus, quantumvis legatus, de se dicere potest: videndo vidi afflictionem populi M E I: qui est in Misraim & clamorem eorum audivi. Unde ita argumentamur;

Qui sibi adscribit populum Israel, ut suum populum, simulque de se affirmat, quòd exaudiverit illius populi sui clamorem; is nequaquam Angelus creatus est: sed solus verus D E V S, creator cœli & terræ:

At verò, qui hîc cum Mose loquitur, sibi adscribit populum Israel, ut suum populum, &c.

Ergo is, qui hîc loquitur cum Mose, nequaquam

quam est Angelus creatus; sed solus verus Deus creator cœli & terræ.

Minor est certa ex versiculo septimo. Nam populus Israeliticus non est Angeli alicujus creati, sed solius Dei populus, ut illud infinitis sacre Scripturæ locis potest probari: Adeoq; nullus Angelus creatus de se dicere audet, quod clamorem populi Israelitici, tanquam sui populi exaudiverit.

105

Sic argumentor:

Quemcunq; invocabant Israelitæ in suis angustiis, ille hîc dicit, se populum suum exaudivisse:

At Iehovam, creatorem cœli & terræ, non Angelum creatum, aut ullam aliam creaturam, invocabant Israelitæ:

Ergo Iehova, creator cœli & terræ, non Angelus, aut ulla alia creatura, hîc dicit, se populum suum exaudivisse.

V. Ad quem in sacra Scriptura dicitur: *Vade & congrega seniores Israel, & dic eis, Jehova Deus patrum vestrorum apparuit mihi; Deus nempe Abraham, Isaac, & Jacob: illi verus Deus creator cœli & terræ apparuit:*

Atqui ad Moysen illud dicitur capite tertio Exodi, versiculo decimo sexto:

Ergo Moysi ibi reverà apparuit verus Deus creator cœli & terræ.

VI. De

VI. De quo credere debent Israelitæ, quod ipsi apparuerit Jehova Deus patrum ipsorum, Deus Abraham, Deus Isaac & Deus Jacob: illi revera ipse Deus creator cœli & terræ immediatè, & non angelus creatus, apparuit, cumq; eo locutus est.

Atqui de Mose credere debent Israelitæ, quod ipsi apparuerit Jehova, Deus patrum ipsorum, &c.

Ergo & Mose revera ipse Deus creator cœli & terræ immediatè, & non Angelus creatus apparuit, cumq; eo locutus est.

Si Major non est certa; nulla erit certitudo 205
in universa Scriptura. Minor est ipsa Scriptura
sacra. Sic enim legimus, Exodi quarto, ver-
siculo quinto. ut credant, quod apparuerit
tibi Iehova, D E V S patrum eorum, D E V S
Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob. Vide
etiam versiculum octavum & nonum.

VII. Qui in Scriptura, de se dicit: quod recordatus sit Israelitarum, & illius, quod i. psis factum est in Misraim; ille est verus Deus creator cœli & terræ.

Atqui Angelus ille, qui apparuit Mose, de se dicit, quod recordatus sit Israelitarum & illius quod, &c.

Ergo Angelus ille, qui apparuit Mose, est verus Deus, creator cœli & terræ.

II X. Idem ex Novo probatur Testamento. Allegatur hic locus Matthæi vicesimo secundo, versiculo tricesimo primo: Marci duodecimo, versu vicesimo sexto, & Lucæ vicesimo, versiculo tricesimo septimo. Unde ita argumentamur:

Quodcunque Scriptura Novi Testamenti immediatè soli D E O vero dicenti & loquenti, mediatè verò tanquam referenti, Mosi, adscribit, id de nullo alio Angelo creato intelligi debet; sed de D E O immediatè dicente & loquente.

Atqui, quæ dicuntur Exodi tertio, versu sexto, Scriptura Novi Testamenti immediatè soli D E O vero dicenti & loquenti, mediatè verò Mosi, tanquam referenti, adscribit:

209 Ergo quæ dicuntur Exodi tertio versu sexto, de nullo Angelo creato intelligi debent, sed de solo vero Deo loquente & dicente.

Major suâ luce lucet. Minor constat ex locis allegatis. Nā Matth. 22.v. 31. verba sunt satis clara & manifesta: Sic enim ibi Christus: De resurrectione mortuorum non legistis τὸ ρῆθὲν ὑμῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, λέγοντος, quod dictum est vobis à D E O DICENTE. Notetur emphasis: dicitur primùm, QVOD DICTUM EST: A quo? A D E O. 2. per quem? num per Prophetam, vel Angelum aliquem creatum? minimè: Additur enim à D E O DICENTE.

CENTE. Ipse Deus dixit, non alius loco Dei. Idem eodem modo repetitur Marci duodecimo versu vicesimo sexto. De mortuis verò, quòd suscitandi sint, non legistis in libro Moïsis, quomodo in rubo Locutus sit ei Deus DICENS. En Deus locutus est inquit Christus, Deusq; dixit, non Angelus loco Dei. Sanè si Angelus loco Dei Moïsi apparuisset, & locutus fuisset, ita sine Angelorū mentione historiam illam Christus allegare non potuisset; & id vel maxime, cum precedente versu vigesimo quinto de angelis creatis locutus esset, his verbis: Quum enim à mortuis resurrexerint, neque uxores ducunt, neque nuptum dantur; sed sunt ut Angeli, qui in cœlis sunt.

Si igitur Angeli apparuissent Moïsi, absq; dubio immediatè addidisset Christus, & ita se & historiam, Exodi tertio descriptam, explicasset, qui etiam (scilicet Angeli) Moïsi in rubo à DEO missi apparuerunt, eiq; locuti sunt, 132 dicentes. Verum quia id non facit Christus; sed, angelis relictis, hanc actionem & historiam soli Deo adscribit, argumento est satis manifesto & immoto, Christum hîc docere, non Angelum creatum, sed increatum, hoc est, verum Deum Jehovam exercituum Moïsi apparuisse, & coram locutum fuisse. Probat id porro ex Lucâ, qui mediam personam, hæc referentem introducit: sed quem? Angelumne creatum? minime: Moïsem adfert, sic enim le-

gimus capite vicesimo, versu tricesimo septimo : Quod verò resurgant mortui, etiam Moses indicavit apud rubum: non dicit, etiam Angelus indicavit, sed Moses. Ergò hic nulla est alia persona media, quam Moses, ad quem apparitio facta est: quiq; hanc apparitionem historicè descripsit.

Atq; ita satis probatum esse confido primum membrum, nimirum: Angelum Exodi tertio loquentem ex rubo cum Mose, fuisse I E H O V A M, creatorem cœli & terræ, & non Angelum aliquem creatum.

Restaret nunc, ut alterum quoq; videremus: nempe Angelum hunc nullum fuisse aliū, quàm FILIUM DEI, MESSIAM nostrum, qui in plenitudine temporis ex Maria virgine assumpsit carnem & sanguinem nostrum, adeoq; humanam naturam, & homo factus est Ioh. I. Verum quia infra de isto argumento, C H R I S T U M fuisse tempore V. Testamenti, adeoq; ab æterno, ex professo acturi sumus, isto labore hic supersedere volumus, reservantes illum ad suum locum & sedem.

209 *Ceterum versu vigesimum Exod. cap. vigesimi tertii quod attinet, nihil probat pro Ostendo. Fit quidem ibi mentio Angeli: sed non vocatur J E H O V A. Sic enim habent verba: Ecce ego mitto Angelum coram te, ut custodiat te in via, & introducat te in locum, quem preparavi. Quæ hic consequentia: Deus dicit*

dicat se missurum Angelum: Ergo Deus dicit, Angelum esse I E H O V A M? Nulla sanè. Stultus & mente captus, non prudens, & intellectu valens, ita colliget. Sic caput decimum novum Exodi nihil probat pro adversario. Quàdoquidem ibi non describitur apparitio Angelus, qui vocatur J E H O V A; sed ipsius J E H O V A, creatoris cæli & terræ. Probo:

1. Qui hic apparet, & cum Mose, nec non toto populo Israelitico agit, is est, qui in Ægypto edidit miracula, qui Israelitas tulit super alas aquilarum, qui illos adduxit ad SE:

At is nemo alius, quàm solus verus Deus esse potest:

Ergo, &c.

Hoc per se manifestum: illud habetur versu quarto: ubi I E H O V A inquit: Vos vidistis, quæ fecerim Ægyptiis, & quomodo tulerim vos super alas Aquilarum, & adduxerim vos ad ME.

2. Nullus Angelus creatus, sed solus verus Deus de se dicere potest: Si obediendo obedieritis VOCI MEAE, & custodieritis PACEM MEAM; eritis MIHI THESAURUS DILECTUS PRAE OMNIBUS POPULIS:

Atqui qui hic apparet Mose, & cum eo loquitur, hæc de se dicit:

Ergo qui hic apparet Mose, & cum eo loquitur, non est Angelus creatus; sed solus verus D E U S.

Major

Major est manifesta satis. Non enim 1. Obediendo obedire tenemur voci Angeli, ut sue. 2. Non Angeli, sed ipse JEHOVA pactum cum Israelitis inijt: Quocirca neq; Angeli pactum illud, suum dicere potuerunt. 3. Non Angelorum thesaurus dilectus præ omnibus populis sunt pii sed solius Dei. Minor est versus quintus.

3. Solius Dei veri est universa terra: Atqui illius, qui hic Moysi apparet & cum eo loquitur, est universa Terra.

Ergo ille, qui hic Moysi apparet & cum eo loquitur, est solus verus Deus.

Maior est per se clara: Minor etiam versus quinto habetur: Vbi de se loquens IEHOVA, inquit: Quia mea est universa terra.

4. Cui filii Israel sunt regnum Sacerdotale & gens sancta; ille non est Angelus creatus; sed verus Deus, omnium Angelorum creator:

At illi, qui hic apparet & loquitur cum Moysi, filii Israel sunt regnum sacerdotale, & gens sancta:

Ergo is, non est Angelus creatus; sed potius verus Deus, omnium Angelorum creator.

211 5. Cui Israelitæ hic promittunt obedientiam, is non est Angelus creatus; sed verus JEHOVA, verus Deus:

At illi, qui cum Moysi locutus est, promittunt hic Israelitæ obedientiam.

Ergo

Ergò is, qui cum Mose hic locutus est, non est Angelus creatus; sed verus est JEHOVA, verus Deus.

Major continetur versu octavo: Respon-
lit autem omnis populus pariter, & dixe-
unt: Quicquid dixit Iehova, faciemus &
retulit Moses verba populi ad I E H O V A M.
Minor habetur partim versu septimo: Venit
itaq; Moses & vocavit seniores populi, pro-
posuitq; eis omnia verba ista, quæ præcep-
erat ei I E H O V A: *partim versu sequente octavo,*
ut patet.

5 Ob cujus præsentiam debet mundari &
sanctificari populus Israeliticus, is non
est Angelus creatus; sed verus Deus.

Atqui ob præsentiam illius, qui hîc apparet,
& loquitur cum Mose, debet sanctificari
& mundari populus Israeliticus:

Ergò qui hîc apparet & loquitur cum Mose,
non est Angelus creatus; sed verus Deus.

Major per se est manifesta & demonstra-
tione non indiget. Minor continetur versibus
decimo & decimo quarto.

7. Ob nullius Angeli creati præsentiam,
morte moritur homo, si tangat locum il-
lius præsentia:

Atqui ob præsentiam ejus, qui in montem 122
Sinai descendit, loquiturq; cum Mose,
morte moritur homo, si tangat locum il-
lius præsentia.

Ergò

Ergò is, qui hîc in montem Sinai descendit & loquitur cum Mose, non est Angelus creatus. *Major per se vera est. Minor probatur versu 12.21. & 22.*

8. Qui venit cum tonitruis, fulguribusq; & in nube densissimâ, & cum clangore buccinæ intensissimo; is est verus DEUS JEHOVA exercituum.

Sed qui hîc apparet Mose, & cum eo loquitur; venit cum tonitruis, fulguribus & in nube densissimâ, cumq; clangore buccinæ intensissimo:

Ergò qui hîc apparet Mose & cum eo loquitur, Est verus DEUS JEHOVA exercituum. *Major est immota veritatis: Minor continetur versibus 16.18.19.*

9. Tandem ita generaliter concludimus:

In quo capite tota apparitio, omnisq; secundum eam actio & apparatus, solitariè & immediatè JEHOVÆ adscribitur: ibi Scriptura agit de immediata aliqua JEHOVÆ Dei veri apparitione:

Atqui in toto hoc capite decimo nono Exodi, tota apparitio, omnisque secundum eam actio & apparatus, solitariè & immediatè Iehovæ adscribitur:

213 Ergò dictū caput agit de immediata aliqua apparitione Jehovæ, creatoris cœli & terre. *Inquis, illa quidem omnia reverâ ita concludit ex allegato capite decimo nono Exodi; ideoq; à quovis*

à quovis firmiter credi debere; si modo non ob-
 staret concio Stephani Actorum septimo ver-
 su trigesimo nono, qui expressè apparitionem
 illam interpretatur de Angelo. Sic enim inquit:
 Hic ille est, qui fuit in congregatione, in de-
 sertum cum Angelo, qui loquebatur ei in mō-
 te Sinai. Et ibidem versu quinquagesimo
 quarto in plurali numero ait: Qui accepistis
 legem per dispositionem Angelorum, nec
 servastis. Cui etiam succenturiatur Apostolus
 Paulus ad Galatas capite tertio v. 19. Ubi ait:
 Quid igitur lex? transgressionum gratiā ad-
 dita est, usquequo venisset semen illud, cui
 facta est promissio; ordinata per Angelos,
 per manum internuncii. Cū igitur Novi T.
 uutores sint interpretes Veteris; utiq; rectè fa-
 cere videtur Osterodus, quod nō verba Exodi
 ut sonant, accipiat; sed ea juxta interpretatio-
 nem & explicationem Spiritus sancti, loquen-
 tis in Novo Fœdere, intelligat.

Verum enim vero Textus hi Novi Testamenti
 non contradicunt, vel subvertunt ea, quæ habē-
 tur in historia ipsa Exodi decimo nono. Primum
 igitur, quod attinet versum trigesimum no-
 num cap. septimi Actorum concedimus, An-
 getum Mosi apparuisse in monte Sinai, & cum
 eo locutum fuisse: Id enim non tantum hūc Ste-
 phanus; verum etiam ipse Moses testari vide-
 tur Exodi tertio v. 2. Omnino enim censendum
 esse puto, eum, qui ibi loquitur cum Mose,
 cum

cum ipso quoque locutum esse Exodi decimo nono v. 16. & 20. Verum demonstravimus, Angelum istum & fuisse Jehovæ Angelum, & ipsum simul Jehovah, & Angelum increatum nempe (ut infra pluribus demonstrabitur) ipsam **FILIUM DEI**. Sic cetera loca ibid. v. 54. & ad Galat. tertio v. 19. contra nos non pugnant. Adhibuit quidem Jehovah ministerium Angelorum creatorum in promulgatione Legis: verum inde non statim sequitur, quod cum Mose coram populo loco Jehovæ locuti sint: vel quod ipsi fuerint ille, qui eo in loco Exodi Jehovah appellatur, & qui in montem Sinai descendisse dicitur. Vnà igitur cum JEHOVA fuisse (ut Epistola ad Hebræos loquitur, capite duodecimo, versu vigesimo secundo) innumerablem Angelorum conventum, Deoq; suis officiis & ministeriis inservisse, extra controversiam est, & a nobis non negatur: ea autem officia fuisse, ut essent interpretes Dei, ut ex mandato divino cum Mose agerent; nullo modo ex textu demonstrabitur: quippe qui clavis & perspicuis verbis ista immediate Jehovah adscribit: Angelis contra, quod tonitrua & fulgura excitaverint, quod montem densissimâ nube obduxerint, quodq; eum comitati instar magnorum exercituum, clangorem buccinæ intensissimum emisserint, & simul alia, ad summam Dei præsentis maiestatem testificandam, conducentia, peregerint. Quomodo etiam ille ipse Angelus, Jehovah, nempe Filium

*pe filius D E I, iudex vivorum & mortuorum
rediturus est, nempe in nubibus, utens opera &
ministerio Angelorum, ut testatur Epistola Ju- 215
de vers. decimo quinto: Ecce veniet Dominus
cum sanctis millibus suis, ut faciat judiciū.
Et adhuc clarius ipse Filius Dei Matth. vigesi-
mo quarto, vers. 30. 31. Et tunc apparebit signū
Filij hominis in cœlo: & tunc plangent o-
mnes tribus terræ, & videbunt Filium homi-
nis, venientem in nubibus cœli cum pote-
state & gloriâ multâ: Et mittet Angelos su-
os cum tubæ voce magna. Item cap. vigesimo
quinto v. 31. Quum autem venerit Filius ho-
minis in gloriâ suâ, & omnes sancti Angeli
cum eo, tunc sedebit super thronum gloriæ
suæ. Et prior. Thess. 4. v. 16. Nam ipse Dominus
cum hortationis clamore, & voce Archan-
geli, & tuba D E I descendet de cœlo, & qui
mortui fuerint in Christo resurgent pri-
mū. Quemadmodum igitur Angelus hic ma-
gni consilij, nempe Filius Dei, in novissimo die,
maximâ, sanctissimâq; omnium & innumera-
bilium angelorum stipatus catervâ, nec non il-
lorum ministerio utens, venturus est ad Legis
divinæ executionem; ita etiâ & eodem ferè mo-
do venit olim ad ejusdem legis promulgationē:
Et ut ibi inter JEHOVAM Filium Dei, ejusq;
comites, Angelos creatos, omnino erit distin-
guendum: ita quoq; hic Angeli creati, ut non
fuerunt ipse Jehova; sed tantum cum JEHO-*

216 *VA; ita neq; JEHOVÆ locum tenuerunt, neq; Jehova dicti sunt. Atq; ita sufficienter demonstratum esse reor, inanem, irritum, ideoq; impium, ne dicam blasphemum, novorum Hæreticorum esse conatum, quo vocem Jehovæ non tantum vero Deo, creatori cæli & terræ; sed etiam rebus varijs creatis tribui, probare moliantur. cum nomen hoc quia DEO essentiale est, ipsam essentiam divinam exprimens, nulli, nisi qui essentia DEUS est, tribui possit ac debeat, ut patet ex Esaia cap. quinquagesimo quarto v. 5. Quia mariti tui & factores tui, JEHOVA exercituum est nomen ejus. Et repetitur idem, Ames quarto v. ult. Ecce qui format montes & creat ventum, &c. Jehova Deus exercituum, nomen ejus. Hinc etiam R. Eleazar, allegante Galatino lib. 2. cap. 6. in Bereschhith Rabba, id est, in expositione libri Genes. super hoc caput 19. Et Deus pluit super Sodom & super Amora sulphur & ignem, dixit: In omni loco, ubi in Scriptura ponitur Deus (tetragrammaton) semper intelligitur, ipse & domus judicii ejus. Per domum autem judicii intelligi Patrem, Filium & Spiritum sanctum, ibidem monet Galatinus: quod domus judicii apud Judæos dicebatur, cum tres ad minimum sententiam aliquam ferebant: quæ etsi plurimum esse poterat, non tamen paucorum, dummodo impares semper numero essent. Unde simul intelligere est, vetustissimos Rabinos, pluralitatem*

Rabbini vetustissimi pluralitatem in Deo agnoverunt.

tem five Trinitatem personarum in unitate Es-
 sentiae divinae credidisse, quippe convictos per-
 petuo hac de re Scripturae consensu, quae ubiq;
 hoc nomen vero Deo tribuit. Sic Gen. 15, 1. in-
 quit Jehova ad Abram: Ne timeas Abram:
 Ego (non Angelus creatus, sed ego JEHOVA)
 scutum (hoc est, Deus) ero tibi, merces tua
 multa valde. Et ibidem ipse Deus immediatè,
 non Angelus, vel mediante Angelo, pepigit fæ-
 dus cum Abram vers. 18. capite porro 17. v. 8.
 dicit ipse JEHOVA ad Abram: Dabo tibi & 217
 semini tuo post te terram peregrinationum
 tuarum, totam terram Chanaan in posses-
 sionem perpetuam, EROq; EIS IN DEUM.
 Pactum illud postea repetit Isaaco Gen. vige-
 simo sexto v. 2. Item Jacobo, & se vocat Deum
 Abraham & Isaac cap. vigesimo octavo v. 13.
 Ecce Jehova stabat super illam (Scalam) di-
 xitq; : Ego Jehova, Deus Abraham Patris
 tui, & Deus Isaac. Et adhuc accepit IEHOVA
 nomen, quod esset Deus Abraham, & Deus I-
 saac. Sic enim capite trigesimo secundo
 Genes. vers. 9. dicit Jacob : O Deus patris
 mei Abraham, & Deus patris mei Isaac,
 ô JEHOVA. Postea vero trium Patri-
 archarum Deus, & quidem solus nuncupa-
 tur, ut hoc loco Exodi tertio vers. 15. ibidem
 capite quarto vers. 5. cap. nono vers. 1. Jeho-
 va Deus Hebræorum : Item cap. decimo v. 3.

Jehova patrum vestrorum: Deut. primo v. 11. & quarto vers. 1. & sexto v. 3. Sic JEHOVA DEUS Israel infinitis in locis sacre Scripturae dicitur. Ad summam: adversarius ex nullo Scripturae loco demonstrabit, in sacris hæc nomina & attributa Angelis creatis adscribi; cum ubique immediate ipsi tribuantur Deo, qui est creator

Nobi Hæretici ipsi non possunt negare Iehovam esse nomen veri Dei proprium.

cæli & terræ. Imò nomen Jehovæ esse nomen solius Dei proprium ipsimet Hæretici, in conscientia convicti, fateri coguntur. Sic enim autor refutationis libelli, quem Iac. Wiekus Iesuita anno 1590. Polonicè edidit de divinitate Filij Dei & Spiritus sancti (quem Socinum esse certum est) inquit capite sexto classis quartæ Argum. secundo mibi pag. 595. Respondeo, nec LXX. inter-

218 *pretes, nec Hieronymum, eos imitatum, reddidisse nomen Jehovam κύριον seu Dominum: quia putarent, se hoc pacto nomen illud exprimere: sed quia nec LXX. illis melius quicquam occurrit, quod Græcis auribus inauditum non foret, nec Hieronymus hac in parte quicquam innovare voluit. Alioquin NOMEN JEHOVÆ EST NOMEN PROPRIUM, κύριος & verò seu Domiuus appellativum: & idcirco vel ob hoc solum valdè ineptum ad nomen Jehovæ exprimendum. Unde sic argumentor.*

Nomen proprium Dei aliis rebus non potest esse commune:

Atqui JEHOVA est nomen proprium Dei:

Ergò

Ergò non potest esse aliis rebus commune,
& illis tribui.

Major est certa. Nam quod unius est proprium, alteri, & quidem toto genere diverso & separato, non potest tribui. Id quod cum in genere verum sit, etiam de rebus creatis: multò magis verum erit de Deo, ita, ut quod Dei est proprium, alteri nō tribuatur. Quandoquidem in eo, quod Dei proprium est, divina gloria consistit. At gloriam meam alteri non dabo, inquit Jehova: Ergò neq; suum gloriosum nomen. Minor est ipsius adversarii: Ergo verissima est conclusio: nomen IEHOVÆ non posse esse aliis rebus commune. Si igitur alijs à Spiritu sancto tribueretur, sibi ipsi esset contrarius, maximaq; oriretur in Scriptura ambiguitas, unam vocem unumq; nomen, imò ipsius Dei nomen, modò ut proprium, Deo, modò ut appellativum, rebus aliis creatis, tribuente. Quid autem hoc statuere esset aliud, quàm Spiritum sanctum contradictione implicare, & mendacium accusare, ex Scriptura verò Cotburnum facere, nasumq; cereum in omnes partes, sententias & opiniones flexibilem? Verum quid est blasphemia, si hæc non est? Quibus ita demonstratis, quartam simul Enjedini rationem supra capite decimo quinto motam, quâ negare volebat, tres Angelos, qui ab Ahrahamo hospitio excipiuntur, Genes. decimo octavo, vel Trinitatem, sive Deum verum, repræsentasse, vel

219

*Quartum
Enjedini
argum. su-
pra. motum
reijcitur.*

se, vel potius ipsum Deum in Angelorum
 ista Trinitate reverâ adfuisse; *vanam, errone-*
am & nullam esse, evictum & demon-
stratum est.

CAPUT XXII.

Euumeratio falsarum expositio-
 num Enjedinarum ver. 24. cap.
 19. Geneseos.

Nunc tandem ad sententiam Novorum
 Hereticorum, & cum primis nostri Enje-
 dini progrediendum foret, videndumq̃, quomo-
 do ipsi locum, ex Genes. 19. cap. supra allegatū,
 interpretentur: Verum oleum & opera perdi-
 tur. Quemadmodum enim cæci in luce meridi-
 anâ circumerrant; ita obcæcati isti Heretici in
 clarissimis sacræ Scripturæ textibus sine visu,
 sine auditu & intellectu vagantur. Et enim ne-
 minem docere possunt, sic etiam nullum docent,
 220 quis Scripturæ sit verus sensus sive intellectus;
 sed in illa modo hunc, modo alium fingunt, re-
 fingunt, affingunt. ut ita, quantum quidem in
 ipsis est, literam sacræ Scripturæ nobis ubiq̃ in-
 certam faciant, & undiq̃ conquisitis locis per-
 egrinis ac alienis, planos, perspicuos & certos
 textus reddant ambiguos: proindeq̃ sacram
 Scripturam more & modo planè Diabolico fa-
 ciant ostendentq̃ Proteum, in omnes sese for-
 mas transmutantem, cercumq̃ nasum in omnes
 partes

partes flexibilem nec non meram ambiguitatem, nihil certi vel dicentem vel docentem.

Triplicem igitur loci illius adfert Enjedinus sensum: quorum alter alterum semper pervertit & negat, ideoque iudicio omnium, quicquid distent a lupinis, intelligunt, vanissimos falsissimosque seipsos arguunt. Non uno autem, Verba Enjedin. inquit Hareticus, quamvis nullo inconvenienti modo exponi hæc verba possunt & solent.

Primo, ut phrasis quædam Hebræe lingue 1. Expositione usitata hic animadvertatur & observetur, quæ cc solet sapissime Antecedens loco Relativi ponere. cc Quod usque adeo frequens est, ut qui illud cc neget, non modo indoctus, sed impudens merito cc haberi & dici possit. Adducamus nihilominus cc aliquot hujus rei exempla 3. Reg. 8. v. 1. ita legimus: Tunc convocavit Salomon seniores cc Israelis, ad Regem Salomonem in Ierusalem, sic enim ad verbum in Hebræo legitur, pro: cc Salomon convocavit ad se. Item ejusdem libri cap. 12. v. 21. Roboam congregavit universam domum Iuda, ut pugnarent contra cc domum Israel, & reducerent regnum ad cc Roboamum. Et hæc in fonte sic habentur, cc pro: reducerent ad se.

Idem evenit etiam cum de Deo habetur sermo 221 ut Genes. 1. ver. 27. Creavit Deus hominem cc ad imaginem Dei. pro: suam. Et cap. 5. v. 1. cc Creavit Deus hominem ad similitudinem cc Dei. Atque ne quis forte de nomine IEHOVA cc

- 7) dubitet, extant de eo quoque quam plurima exempla, ut 1. Reg. 3, v. 35. Quoniam revelatus
 2) fuerat IEHOVA Samuel in Silo iuxta verbum
 3) IEHOVÆ, pro; verbum suum. Et ibidem cap. 15.
 v. 22. Numquid vult IEHOVA holocausta &
 2) victimas, & non potius, ut obediatur voci
 3) IEHOVÆ? pro: voci suæ. 2. Paral. cap. 7. v. 2.
 Nec poterant Sacerdotes ingredi templum
 2) IEHOVÆ, eò quòd impleffet majestas JEHO-
 3) VÆ templum IEHOVÆ, &c.

- Et hoc usque adeo familiare est Hebræis, ut li-
 2) cet Novum Testamentum græcè sit Scriptum,
 3) tamen quia ejus auctores Hebræi fuerunt, Idio-
 2) tismum hunc linguae suæ in peregrina etiam
 2) retinuerint. Atque hujus exemplum unum jam
 3) citavit Musculus, in supra adscriptis verbis.
 Cui simile legitur 1. Cor. 1. v. 8. Expectantibus
 2) revelationem Domini nostri Jesu Christi,
 3) qui & confirmabit vos usque in finem sine
 2) crimine; in die adventus Domini nostri Jesu
 3) Christi, pro: in die adventus sui. Talis est locus
 & 2. Thess. 3. v. 5. & Luc. 3. v. 19. Herodes cor-
 2) ripiebatur à Iohanne de malis, quæ fecit He-
 3) rodes, pro: quæ fecit ipse.

- Sed si quis plura hujusmodi videre vult, le-
 2) gat, annotationes Bezae, qui infinitis ferè locis,
 3) in N. Test. ista observavit.

- Quo posito, etiam hoc loco Moses eadem usus est
 222 phrasi & idiotismo, pluit IEHOVA à IEHOVA,
 pro à seipso.

Quæ interpretatio, ut simplicissima, & ex linguae proprietate deprompta: Ita etiam à Trinitariis Doctoribus approbata est. Hoc enim voluit significare his verbis Moses, istas urbes non fortuito, neq; ex naturalibus causis orto incendio, sicut prophani & Ethnici solent, quoties fulminibus & terræ motibus oppida evertuntur, opinari, conflagrassè; sed Deo ipso peculiariter, & extraordinariè operante, & per seipsum hanc tempestatem excitante, ac in locum certum dirigente, & demittente.

Secundò possumus etiam hoc pacto ver. 2. *Expositio. Mosi intelligere & explicare; ut illud, quod antea quoq; diximus, & apud omnes in confesso est, in memoriam revocemus, nimirum vocem DEUS sæpè esse ἰσχυρὸς, hoc est, intensiorem tantum, & vehementiam, seu magnitudinem significare. Id quod etiam de voce JEHOVA, quæ DEI quoq; appellatio est, intelligi debet. Unde pavor JEHOVÆ, sopor IEHOVÆ, 2. Paral. 20. 29. Genes. 35. vers. 5. 1. Reg. 16. vers. 12. & alia his similia, pro magno, & vehementi, accipiuntur. Sic Numer. 11. v. 1. Ignis JEHOVÆ ponitur pro magno & vehementi. Et eodem capite vers. 31 Vēntus à Iehova, quasi dicas, ventus Jovanus. Sicut in Evangelio legimus Marc. 15. vers. 43. Iosoph ab Arimathæa, pro: Arimatheus. Et Joh. 11. v. 1. Lazarus à Bethania, pro: Bethaniensis Sic ergo Vēntus à JEHOVA pro Jovanus, id est,*

25 vehemens

“ *vehemens dicitur. Sicut explicat David Psal.*
 “ *78.v.27.ubi ait: Deum coturnices adduxisse*
 “ *per Austrum & Africum, hoc est, vehementer*
 “ *spirantes ventos.*

“ *Itaq, etiam hoc loco dicitur sulphur & ignis*
 “ *à JEHOVA, hoc est, Jovanus, id est, vehe-*
 “ *mens, multus, copiosus. Et secundum hanc in-*
 “ *terpretationem, ordo verborum erit hic: JEHO-*
 “ *VA pluit de cælo super Sodomam & Go-*
 “ *morram, sulphur & ignem à JEHOVA, i.e.*
 “ *Jovanum, ita ut à JEHOVA sit Epitheton*
 “ *sulphuris & ignis.*

3. *Expositio.* Tertiò, possumus etiam admittere, hic duas
 “ *personas significari; & hic positam JEHOVÆ*
 “ *vocem, de duobus intelligendam esse.*

“ *Nam priore loco JEHOVA, vocatur An-*
 “ *gelus ille, quem DEVS miserat ad perdendum*
 “ *Sodomam. Posse autem Angelum dici JEHO-*
 “ *VAM, jam antea ostendimus. Imò ipse Moses, in*
 “ *proxime præcedentibus verbis, aliquoties illum*
 “ *JEHOVAM appellavit. Ille ergo Angelus, qui*
 “ *JEHOVÆ nomen & personam sustinebat,*
 “ *pluit ignem & sulphur, id est, descendere fecit,*
 “ *deduxit ignem & sulphur de cælo, cælitus, non*
 “ *magicis artibus, sed ab ipso JEHOVA; id est,*
 “ *à DEO vero, cujus ipse erat legatus, seu ex do-*
 “ *micilio, penu, atq, armentario cælesti, ubi*
 “ *hec sua DEUScula habet recondita Job. 38.v.*
 “ *22. Ad Roman. 1. vers. 18. Revelatur enim ira*
 “ *Dei de cælo.*

*Atque hac interpretatio est Musculi, alias
initatis Patroni & assertoris.*

CAPUT XXIII.

224

*ejectio expositionis secun-
dæ Enjedinianæ v. 24. cap.*

19. Genes

A*Tq, hæc sunt mysteria illa Enjediniana.
Elige igitur quodcumq, velis, & in te i-
um descende, cogita examina, quam certus sis
conscientia: Vel si ita placet, omnes tres cum
ithore suo, retine opiniones, & fatebere, anne
ig, tibi contradicas? Si enim primam, quæ Ra-
norum est, veram putas, quod nempe sit ora-
o reciproca: tum utraq, vox Iehova de vero
deo conditore cæli & terræ est intelligenda:
empe quod Deus verus à seipso vero Deo
luerit. Si verò veram pronuncies, mediam &
ltimam, tum illam priorem, manifestè nega-
is: Media enim se opponit posteriori parti, ne-
atq, illud, à Iehova, significare ipsum Jeho-
am & verum Deum, sed ejus effectum vehe-
mentiore: Qui sanè ipse Iehova esse nequit.
Quod dicebat opinio prima. Postrema
ontrà opponit se priori, aitque: non D E-
V M verum à seipso vero D E O, sed Ange-
lum*

lum aliquem & creaturam à Deo pluisse. *Manifesta contradictio ubiq;: pugnant n. due explicationes posteriores, ut vidimus, cōtra priorē simulq; inter se. Quod enim media Deum verum dicit, id ultima Angelum esse statuit: quod illa effectum vehementiorem, id hæc Deum verum. O impudentissimam audaciam, & audacissimam impudentiam, Diabolo, 225 patre mendacij, & ejus asseclis dignam! Quid enim est sibi contradicere, si hoc non est? quid est impudentissimo ore mentiri, si hoc non est? Modo tantum secundam & tertiam expositionem videbimus, primam infra cap. tricesimo quarto examinaturi.*

Quod igitur attinet priora duo loca. 2. paralip. cap. 20. ver. 29. Genes. 35. v. 5. Committitur inibi à Sophista crimen falsi, idq; duplex; Nam 1. in neutro loco legitur Iehova, sed Elohim. 2. in Genes. 35. v. 5. habetur tantum terror: in 2. vero Paral. cap. 20. v. 29. pavor. Deinde dicimus, quod argumentari à voce Elohim, ad vocem Iehova ratione impositionis & significationis sit, sophisticari. Nam vocis, Elohim usus longè latior est, quàm Iehovæ: quippe quæ etiam creaturis, quæ DEUS non sunt, attribuitur; Iehova vero ita est proprium DEI nomen, ut nulli, nisi creatori cæli & terræ, imponatur, neq; etiam pro ulla alia re sumatur, uti id suprâ demonstravimus.

Si igitur, uel maxime vox Elohim interdum esset vox *ἡγεμονία*, & intensiorem tantum ac vehementiam rerum, quæ non DEVS, sed à DEO sunt, significaret: id non statim concludendum foret, de voce Iehova: Quemadmodum non sequitur: Magistratus dicuntur Elohim: Ergo & dicendi sunt Iehovim. Est igitur maxima & consequentia hæc extripode hereticâ, sine fundamento & ratione prolata: Vox Elohim sæpè est *ἡγεμονία*: Ergo idem 226 etiam de voce Iehova, quæ DE I quod, appellatio est intelligi debet, Cum (ut diximus) nominum horum usus sit diversissimus. Non igitur probare debuisset Sophista, vocem, Elohim, esse sæpius *ἡγεμονία*; sed Iehovam talem sæpius esse: vel reddere rationem, cur ab eiusmodi usu vocis, Elohim, rectè possimus argumentando progredi ad similem vel eundem usum vocis, Iehova. Neutrum quia præstare quit Sophista, Sophisticè usum vocis, Elohim, cum usu vocis, Iehova, confundit.

Tertiò ponamus, argumentationem ab usu vocis Elohim, ad usum vocis, Iehova, procedere (quod tamen verum non est:) nondum tamen probata erit explicatio nostri Heretici. Quod enim interdum fit, non semper fit; ideoque universale non est. Unde oritur Syllogismus vitiosus, nempe purè particularis in prima figura, hoc modo:

In quibusdam locis Scripturæ voces, Jeho-
va & Elohim, sunt יהוהאלהים:

Atqui in Genesi cap. 36. v. 5. est vox, Elohim,
& cap. 19. v. 24. vox Iehova.

Ergo cap. 36. & 19. sunt יהוהאלהים.

Risum teneatis amici. Subsumerem ego cap.
1. v. 1. Genes. Exod, 20. ver. 1. 2. & infinita alia
Scripturæ loca. Verum nugas istas potius
conspuendas, quam pluribus examinandas
censemus.

Terror
quid?

Quarto negamus vocem, Elohim, hîc tan-
tùm יהוהאלהים esse. Nam vox, Terror, suffi-
cientem in se suaq; significatione habet vehe-
mentiam. Est enim Terror juxta Ciceronem l.
4. Tuscul. qq. metus concutiens, quem & pal-
lor & tremor & dentium crepitus sequitur.
Formatur juxta alios à verbo terreo, quod est,
timorem alicui incutio, & quasi in terram po-
sterno: Quare à terra dictum terreo quidam
227 volunt. Id quod non tantum de latinâ voce, a-
deoq; translatione, verum est; sed etiam de fon-
tibus ipsis. Gen. enim 35. v. 5. habetur vox תַּרְסָן
quam reddidit interpres rectè & verè terroris
voce. Est enim illa à radice תַּרַס quod est fra-
ctus, contritus, attritus fuit: Et si ad animum
transferatur, perterrefactus, consternatus,
animo quasi fractus fuit. Unde תַּרְסָן erit cō-
sternatio, terror, pavoris, timorisque & me-
tus incussio, timor magnus & vehemens. Ut
ita hîc augmento & intensione significationis
opus

opus non fuerit. In allegato autem 2. Paral. loco non est vox וַיִּפְחַח sed וַיִּפְחַח quod reddidit interpres voce pavoris. Vnde sumitur ratio, quod paulo ante dicebamus in 1. Paral. non haberi vocem terroris, sed pavoris, qui est juxta Ciceronem in Tusculan. qq. metus loco movens mentem. Hebraum est à radice פחח pavit, trepidavit vel metu mali vel ob reverentiam & admirationem. Quod idem ut in radice, sic quoque in nomine וַיִּפְחַח est. Est igitur & in hoc verbo sufficiens Emphasis & magnitudo sive vehementia, ad locum & historiam optime quadrans: Ut qui hanc historiam cum illa Geneseos 35. recte confert & ponderat, facile intelligit. Vox igitur, Elohim, in utroque loco וַיִּפְחַח & וַיִּפְחַח & primario non auget significationem vocum וַיִּפְחַח & וַיִּפְחַח sed causam efficientem significat: quinam terrorem & pavorem illum immiserit, nempe non homo, non Angelus; sed ipse Elohim, ipse DEVS. Pavor enim, tremor & terror impiis & peccatoribus à DEO immitti frequenter in Scriptura dicitur. Sic enim inquit Iehova Deut. 2. v. 25. Hodie incipiam dare pavorem tuum & formidinem tuam super faciem populorum, qui sunt sub toto caelo, qui audierunt famam tuam & pavebunt, timebuntque à facie tua. Ibidem capite undecimo ver. 25. Non consistet quisquam coram vobis, pavorem vestri & timorem

Pavor
quid?

228

rem vestri dabit Iehova DEUS super faciem totius terræ, quam calcabitis. *Hunc autem timorem, hunc pavorem & terrorem (quia ejus est efficiens) suum vocat Iehova DEVS noster* Exod. 23. v. 27. *inquiens: TERROREM MEUM mittam ante te & interficiam omnem populum. Sic idem Iehova Genes. 35. ante Jacobum Patriarcham terrorem suum misit, quando dicitur vers. 5. Et profecti sunt, fuitq; terror DEI super urbes. Hoc est, Deus dedit terrorem super faciem urbiū. Nam, ut ex textu apparet, vicinæ gentes, cæde Sichimitarum offensæ, conspiraverant in perniciem Jacobi: verum subitâ Patriarchæ migratione Dominus illis timorem incussit, ut à proposito abstinerent, & ita Jacobus salvus & incolumis evadens, cum omnibus suis Luzam veniret. Ut igitur Exod. 33. pronomen, MEVM & Deut. phrasēs incipiam dare, c. 2. & dabit Iehova DEUS c. II. non principaliter (licet minus principaliter & secundariò id concedere possimus, cum omne, quod à DEO proficiscitur, sit perfectum) intensiōem vel vehementiam vel magnitudinem, sed causam efficientem ἀπὸ λῶς dicunt, & arguunt, Deum verum: ita quoq; in locis allegatis: nempe quemadmodum, ob datam rationem de terrore, quem impiis DEVS immittit, Iehova ipse dicit, quod sit suus sive meus terror, ita quoq; ob eandem Moses in*

229 *tertia persona de DEO immittente suum terrorem*

orem loquens, dicere rectè potest, quod sit Dei error. Idem iudicium esto de loco altero 2. aralip.

Allegat porrò Adversarius 1. Reg. sive samuel. cap. 16. v. 12. Verùm rursus crimen falsi committit. Ibi enim nihil omnino de opere Iehovæ sive parvo sive magno legitur. Versu sequente 13. fit mentio Spiritus Iehovæ. Sic enim ibi Spiritus sanctus : Accepit igitur samuel cornu olei, & unxit eum in medio fratrum suorum : & mansit Spiritus Iehovæ יהוה-רוח super Davidem à die illa, & deinceps. Verùm quis non intelligit, vocem, Iehovæ ibi in propria sumi significatione, & nullo modo interpretationem adversarij admittere, quod nimirum spiritus Iehovæ sumatur pro spiritu magno & vehementi? Quandoquidem non hoc, sed illud dicere voluit Scriptura, nempe quod Spiritus Iehovæ, non quod Spiritus vehemens, manserit super Davidem. Attente : nihil hic est, nisi merum hominis carnalis ludibrium, sarcasmus Satanae virulentus; impudentiaq; principis diabolorum extrema.

Sed progrediamur, & videamus, quomodo pater ille mendacii porrò imponat, & malè feriatum suum dogma propugnet. Adducit versum primum Numeri undecimo : Vbi inquit, ignem Iehovæ poni pro magno & vehementi. Sed audiamus ipsum Moysen, qui loco allegato ita ait : Et fuit populus sicut in-

R

justè

justè de aliquo conquerentes : & displicuit
 in auribus Jehovæ ; audivit namque Ieho-
 va & iratus est nasus (*id est, furor*) ejus, in-
 230 cenditq; se in eos IGNIS DOMINI יהוה אש &
 consumpsit extrema castrorum. *Juxta inter-
 pretationem igitur Enjedini, vel potius ipsius
 Beelzebul, Iehova hic non DEVM, sed ma-
 gnum sive vehementem, & Esch Iehovæ, ignem
 magnum, significabit. Sed per Deum immorta-
 lem, quānam saltē levi cōjecturā hoc asseritur ?
 qua ουνεχεία ? qua ουναφεία ? Ignem quidem
 hunc magnum & vehementem fuisse ex textu
 intelligitur: verū nō ex eo, quod vocetur Ignis
 Iehovæ, sed ex antecedentibus, & consequenti-
 bus. Ex illis : quia dicitur 1. quod iratus fuerit
 nasus sive furor Jehovæ. 2. quod ipsius ignis se
 in eos incenderit. Ex his : quia subjicitur, quod
 consumpsit extremum castrorum. Vox i-
 gitur Iehova hic iterum causam efficientem
 καὶ ἐξουχλὴν significat: Ille sit sensus : ipsum
 Iehovam in Israelitas adversus DEUM in-
 justè queritantes & murmurantes misisse
 ignem incendientem & consumentem : si-
 ve Jehovam ingratos Israelitas igne ince-
 dente & consumente punivisse. Hæc qui
 non videt vel videre vult, cum sua infernali
 cecitate ad orcum, ut in perpetuis tenebris,
 quibus delectari videtur, cum sui similibus
 verse-*

Deseretur, & sese porro recreet. Adduxit et-
 iam Enjedinus ejusdem libri & capitis ver-
 bum 31. Ventus à Jehova, quod idem sit, ac
 ventus Jehovanus: sicut in Evangelio legi-
 mus Marc. 15. vers. 43. Ioseph ab Arima-
 thea, pro Arimatheus: Et Jobna. 11. vers.
 1. Lazarus à Bethania pro Bethaniensis. Sic
 ergo ventus à Jehova pro Jovanus, id est,
 vehemens dicitur, reime dich Bundschuch /
 quar cum meis Germanis. Ventus sic & 23
 pluvia dicitur esse à Jehova: ut Ioseph ab Ari-
 mathæa, & Lazarus à Bethania. Ergo ut Be-
 thania est hujus, & Arimathea illius, ita
 quoque Iehova erit patria pluvie & venti: Et
 quemadmodum alter à patria Arimatheus,
 alter Bethaniensis dicitur: ita dicetur pluvia
 & ventus à patria, Jovanus. Hæc est illatio
 & consequentia Adversarij, elegantissima
 & firmissima, scilicet! Si autem hoc ponatur
 : a esse, quæritur porro: Quare in posteri-
 oribus exemplis, ventus à Iehova, pluvia à Ie-
 hova sive Jovanus, vox Iehova sive Jovanus
 non retineat suam nativam significationem,
 sed illam immutet in peregrinam & à naturâ
 illâ prorsus alienam, nimirum ut Jovanus idem
 sit quod vehemens. Libenter scire à quo Iudæo
 vel Lexicographo significationē hanc, meo iudicio
 novâ & antebac inauditam, didicerit Hereticus.

*Alias certum est: Qualis significatio abstracti-
 talis quoque significatio formalis concreti: cum
 hoc suam ab abstracto significationem forma-
 lem accipiat. Si ergo Iovanus est $\pi α ρ ὠ ν υ μ ε ο υ$
 Iehovæ: Jovanus autem significat vehemens: tum
 necesse erit, Iehovam significare vehementi-
 am. Vel si perinde dicatur Jovanus, significati-
 onemque suam mutet, ut Arimathæus & Betha-
 niensis: tum etiam hæc vocabula vehementi-
 am significabunt. Ergo ut ventus Jovanus
 & ignis Jovanus significant vehementem ven-
 tum & ignem, sic Lazarus Bethaniensis idem
 erit, ac Lazarus vehemens, vel valde nocens:
 & Joseph Arimathæus erit vehemens Ioseph.
 Cur autem vehemens & non mitis? cur nocens
 & non prodesse studens? Apage Satan cum tui
 nugis! Inquis, significationem illius Bethani-
 2 3 2 ensis & Arimathæi, nempe quod vehemen-
 tem notent, non habere fundamentum in Scri-
 pturis, illius autem, nempe Iovani, habere.
 Ita enim ait Enjedinus: Sic ergo ventus à
 Iehova pro Jovanus, id est, vehemens di-
 citur: sicut explicat David Psalm. 78. vers.
 26. ubi ait: D E V M coturnices adduxisse,
 per Austrum & Africum, hoc est, vehe-
 menter spirantes ventos. Respondemus:
 I. Si tantum Iovanus significat vehementem:
 Cur ergo in precedentibus docet, quod Iova-
 nus perinde dicatur ac Arimathæus, ac Betha-
 niensis.*

*thaniensis. Id certè non facit propter derivationem,
 quæ per se plana est, sed propter significationem.
 Non enim hic illam, nempe derivationem mon-
 strare voluit; sed significationem, nempe quòd
 Iovanus ita denominet ignem & ventum, ut
 Lazarum & Iosephum denominant Bethanien-
 sis & Arimathæus. Iam verò negari non potest,
 quòd non denominationē, à Deitate derivatam,
 hoc est, divinam, nempe quòd sit ignis, ventus,
 divinus, probare voluit hereticus, sed denomi-
 nationem à vehementia ductam, hoc est, vehe-
 mens: nempe quòd dicatur ignis & ventus ma-
 gnus, vehemens, &c. Ergo argumentum Enje-
 lini aliter formari non potest quàm hoc mo-
 do:*

*Vt Bethaniensis & Arimathæus denomi-
 nant Lazarum & Iosephum, ita Iovanus
 denominat ignem & ventum.*

*Atqui Bethaniensis & Arimathæus denomi-
 nant Lazarum & Iosephum vehementes
 & nocentes.*

*Ergo Iovanus quoq; denominat ignem &
 ventum vehementem & nocentem.*

*Si enim ita ex collatione harum vocum 233
 diversarum non liceat argumentari, nullam il-
 la habet vim, usum & efficaciam: frustra q; ab
 Hæretico instituitur. Quæ autem vis hujus
 sit argumenti, vel pueri in trivio intelligunt.
 Nugæ sunt, pueriles ineptiæ sunt. Locum alle-*

gatum Psalmi quod attinet, nullam cum hoc respectu eo, quò allegatur, habet cognationem: Sic loquitur ibi David: Excitavit Eum in cœlo, & induxit in fortitudine sua Austrum, & pluit super eos sicut pulverem, carnem, & sicut arenam marium volatile alatum. Iam dicat mihi aliquis, qui cerebrum in capite & non in calcaneo gerit, qualis sit consequentia:

David Psal. 78. miraculum, in deserto editum, (ubi præter manna, innumeram penè illam Israeliticæ gentis multitudinem in vasta illa arenosa & petrosa Arabiæ solitudine, delicatissimi coturnicem carne pavit Exod. 16. vers. 13. & Num. 11. v. 31.) inter alias amplificat hac etiam ratione, quod ad Coturnices adducendas duorum ventorum Euri & Austri, quorum ille ab ortu, hic à meridie flat, adminiculo & ministerio sit usus, illosq; ad hoc opus adduxerit in virtute sua.

Ergo quando dicitur Numer. 11. v. 31. Et ventus egressus est à Iehova, adduxitq; coturnices è mari: ibi id à Iehova, non significat à DEO, tanquam causa efficiente, sed ventum vehementiorem.

Quæ, inquam, consequentiæ ratio? Nulla, nulla, Scopæ dissolutæ sunt. Contrarium inde infertur: nempe quia in Psalmo 78 expresse dicitur, quod concitaverit (Iehova) ventum orientalem in cœlo, & adduxerit in virtute sua, Austrum,

*Austrum, quod verbum, Iehova, Numer. 11. vers. 31. in propria significatione accipiendum est, nempe significans causam efficientem istius venti. Quod enim in allegato Psalmo dicitur, Iehovam concitasse ventum; id ipsum simili phrasi ante dixerat Moses Numer. 11. ventos à Iehova egressos esse. In quam sententiam Amos capit. 4. vers. 13. dicitur: Qui for-
nat montes & CREAT VENTUM & annunciat homini, quænam sit meditatio ejus, qui facit auroram tenebras, quiq; graditur super excelsa terræ, Iehova DEUS exercituum est nomen ejus. Ubi expressis verbis redditur ratio, cur ventus dicatur Iehovæ vel à Iehova; nempe quia Iehova exercituum eum cre-
at, non aliter atq; montes & omnes cæteras res sive creaturas; non vero, ut somniat hic nugator, quia magnus vel vehemens est. Sic Psal. 135. v. 7. Inter cætera opera Dei stupenda, ventus quoque enumeratur: Omnia, quæ voluit Iehova fecit in cælo & in terra, in mari & omnibus voraginibus. Qui ascendere facit nubes & ab extremo terræ, fulgura cum pluvia ipse fecit: qui EDUCIT VENTUM DE THESAU-
RIS SUI. En, Sophista, propter ea ventus dicitur Iehovæ ventus vel à Iehova, quia cum è thesauris suis educit: non quia vehemens est: sic pluvia Iehovæ pluvia & à Iehova est, quia ipse fulgura facit cum pluvia.*

Simili modo Exodi 10. v. 13. dicitur, quod Jeho-
 va adduxit ventum orientalem in terram
 Ægypti, qui universam regionem locustis
 implevit. Et Ionæ 1. vers. 4. legitur, Iehovam
 235 excitasse ventum magnum, quo Ionam
 fugientem insecutus sit. Forsan & hinc vox,
 Jehova, significat vehementiam venti? Si
 autem hoc: Cur ergo expresse additur epithe-
 ton Magnum, nempe quod Jehova ventum
 magnum excitaverit? Nugæ sunt. Sic ibidem
 cap. 4. v. 8. dicitur, quod oriente sole DEVS
 PRÆPARAVERIT VENTUM ori-
 entalem VEHEMENTEM. En hic quoque
 utramque vocem, nempe Iehovam & vehemen-
 tem. Iehovam ut causam efficientem, & vehe-
 mentem ventum, tanquam effectum, ejusque
 gradum. Ut igitur hinc vehementia venti, tan-
 quam gradus ejus distinguitur à Jehova, tan-
 quam causa: ita distinctio illa perpetua est &
 esse debet. Quemadmodum porro hinc præ-
 paravit ventum vehementem, qui Ionam
 exerceret, ita olim post diluvium DEUS mi-
 serat ventum super terram, qui exsiccavit
 aquas. Qui absque dubio non parvus, sed
 magnus, vehemens, & urens fuit. Quod
 vero non intelligitur ex eo, quia à DEO
 fuit excitatus sive missus: sed ex effecto. Effectus
 enim difficilis & magnus, forte requirit causam.
 Exodi 14. v. 21. Jehova, vento orientali vehe-
 menti,

menti, per totam noctem excitato, fecisse dicitur recedere mare, idque in siccum posuisse. Et hic Jehova & Epitbeton vehemens est: hoc rursus, ut indicet qualitatem venti: illud, ut causam efficientem significet, nempe ipsum Jehovam, qui solus forti & omnipotenti sua manu Israel populum suum eduxit ex Aegypto.

Ex quibus igitur & similibus locis luce meridiana clarius est, falsissimam esse glossam & expositionem Novorum Hereticorum: E contra vero quando Numer. 11. v. 31. dicitur: Et ventus egressus est à Jehova: vocem hanc (Jehova) in propria sua significatione sumi ac intelligendam esse, eaq; causam efficientem, nempe creatorem cœli & terræ significari, & ideo à Jehovâ ventum egressum dici, quod illum Jehova e thesauris suis educit Psalm. 135. quod Jehova illum creet Amos 4. v. 13. quod Jehova illum adducit Exod. 10. v. 13 quod Jehova illum excitat Jonæ. 1. v. ver. 4. Exod. 13. v. 21. quod Jehova illū præparat Jon. c. 4. v. 8. &c. non propter magnitudinem vel vehementiam. Confutato igitur & rejecto antecedente, per se corruiit consequens: quo ita colligebat Enjedinus: Itaq; etiam hoc loco dicitur Sulphur & ignis à Jehova, hoc est, Jovanus, hoc est, vehemens, multus copiosus, Corruit quoq; per se ordo, quem fingit, verborum: Illa enim, ut sensum suum exprimant, ita ordinanda esse putat Hæ-

tat Hæreticus: Jehova pluit è cœlo super So-
domam & Gomorrhæam sulphur & ignem à
Jehova, id est, Jovanum, ita ut à Iehova sit e-
pitheton sulphuris & ignis. Per se, inquam
hic verborum ordo corrumpitur. Deinde si adjectivè
hic aliquid est exponendum, potius id fieri de-
bet in termino, è cœlo quam in termino, à Ie-
hova. Verisimilius enim est, quando locus &
efficiens causa conjunguntur, quod locus, unde
aliquid sit, epitheton constituat, & non causa
efficiens, ut quando dico: Cancellarius Imperij
ab Imperatore ex Hungaria misit equum Ele-
ctori Saxonie, terminus ab Imperatore, non
potest mutari in adjectivum & Epitheton E-
qui: quia significat efficientem principalem: sed
 237 *si aliquid hic in Adjectivum & Epitheton est*
mutandum, tum id præstandum in termino ex
Hungaria, nempe locum, unde equus ille sit, an-
notante, hunc quidem in modum: Cancellarius
imperij ab Imperatore misit Electori
Saxonie equum Hungaricum: Eodem modo
boc loco, quia Jehova significat causam princi-
palem, non potest mutari in epitheton ignis &
sulphuris; sed terminus è cœlo, quippe signifi-
cans, unde ignem & sulphur à Jehova Jehova
pluerit, hoc modo: Iehova pluit à Iehova sul-
phur & ignem cœlestem. Inquis: Casum re-
ctum quidem Iehova causam significare prin-
cipalem; sed idem non satis esse clarum de casu
obliquo A Iehova. 1. Respondemus id sufficien-
ter

ter hactenus probatum & demonstratum esse ;
locisq; ab Adversario allegatis , nihil probari
pro ipsius opinione & expositione ; sed in omni-
bus illis casum rectum, Iehova, & casum obli-
quum, A Iehova, in propria summi significati-
one: Quid? quod diximus & sufficienter osten-
dimus supra Iehovæ vocem non nisi soli vero
DEO tribui. Nam Iehova Deus exercituum,
hoc est, nomen ejus Amos 4. v. ult. 2. Negari
non potest, terminum, è cœlo in adjectivum &
Epitheton ignis & sulphuris resolvi & mutari
posse: Si igitur & illud à Iehova eodem modo
resolvi deberet: annon esset nugatoria duorum
Epithetorum conjunctio? Nam sic esset locus
intelligendus: Et Iehova pluit super Sodom
& super Amorah sulphur & ignem Iova-
num cœlestem. Judicet, qui judicare potest,
& nugatio hic est, & oratio vitiosè decrescit.
Nam majus quid est, Jovanium esse, quam cœ-
leste esse. 3. Quis etiam concedet, unam,
eandemq; vocem in unâ periodo, imò in unò
commate, in propria simul & figuratâ, inu-
sitatissimâq; significatione usurpari? Pro-
fecto inauditum hoc est, & vix ex ullo au-
thore probabitur. Si ita vocum significatio-
nibus luderet Spiritus Sanctus, nihil obscurius,
incertiusq; esset sacrâ Scripturâ. Quod ve-
rò manifestè cum ejus fine pugnat; quippe quæ
est præceptum Domini lucidum, illuminans o-
culos Psalm. 19. v. 9. Lucerna pedibus nostris
Psalm.

*Psalm. 119. v. 105. Proverb. 6. v. 23. Lux ipsa,
Proverb. ibidem: quæ homines de πῶλη eg-
μῶν debet reddere certos Luc. 1. vers. 1. 4.
ideoq; consolationem efficere firmissimam. Ro-
man. 15. v. 4.*

*Sed ut tandem disputationem hanc finiamus,
ad Calendas Græcas, hoc est, in palude inferna-
li, furiosi hi heretici demonstrabunt, Sacrosan-
ctum Jehovæ nomen in Scripturis sacris non
tantum Dei nomen esse, sed etiam vehementi-
am & magnitudinem nonnullis in locis signifi-
care. Tàm crassum enim hoc est mendacium, ut
id puer Judeus bimus palpare possit manibus.*

CAPUT XXIV.

*Refutatio expositionis Enjedi-
nianæ tertiæ dicti Genes.*

19. v. 24.

H*Actenus igitur & quidem secundo loco
unam in dicto Genes. 19. defendit perso-
nam Adversarius. Verùm & hac non feliciter
successit, aliâ adhuc aggrediendum est viâ. Pot-
est ergo admitti hic duas personas significa-
ri, & bis positam Jehovæ vocem, de duobus
intelligendam esse. Tàm subito motu infer-
nalis hic Proteus in aliam & quidem planè cō-
trariam contradictoriamq; se scit mutare for-
mam, id palam negans & refutans; quod modo
magno*

magno zelo defendit. Interim intelligimus inde, adversarios nostros claritate & perspicuitate textus in conscientia adeo convinci, ut non possint tandem, (licet maxime velint,) non affirmare versum 24. allegati capitis Geneseos de duabus distinctis loqui personis. Atque hoc est, quod volumus, hoc est, quod hactenus ursumus, quod ex textu probavimus, per similia loca demonstravimus. Genus ergo habemus concessum: locum nostrum de pluribus sive duabus personis intelligendum esse. Progrediamur nunc ad speciem, & videamus quales vel quanam sint illæ personæ.

Quam misere se hic torquet, ringitur & angitur Diabolus! Duplicem iterum in uno commate contra perpetuum Scripturæ sacre, ut & aliorum scriptorum loquendi modum, fingens vocis Jehovæ sensum, alterum proprium, alterum metaphoricum. Ait enim, priore loco Jehovaham vocari Angelum illum, quem Deus miserat ad perdendum Sodomam, ut ita Angelus ille Jehovæ nomen & personam sustentans, dicatur pluisse ignem & sulphur, id est, descendere fecisse, deduxisse ignem & sulphur de cœlo, cœlitus, non magicis artibus, sed ab ipso Jehova, id est, à Deo vero: Hoc est, DEUM metaphoricum pluisse à Deo vero. Ponamus priore loco intelligi DEUM metaphoricum: Cur autem non etiam posteriore? Sic enim retineretur vocis eadem significatio

ficatio metaphorica essetq³ sensus, Deum meta-
 phoricum pluisse à Deo metaphorico, nem-
 pe Angelum minorem ab Archangelo. Forsan
 & hæc explicatio admitti posset? Vel, cum Dia-
 bolo interdum DEUS in affligendis hominibus
 utatur, sicut ex historia Jobi & aliis Scripturæ
 locis manifestum est. 2. cum etiam expresse
 Diabolus in Scriptura DEVS dicatur, nempe
 Deus hujus seculi: Quid, si forsàn locus Gene-
 seos ita esset intelligendus, Diabolum Jehovæ
 nomen & personam sustinentem, vel tanquam
 Jehovam sive Deum hujus seculi, pluisse ignem
 & sulphur ab angelo quodam bono? Sic enim
 metaphorica vocis significatio optimè sibi con-
 staret, nempe metaphoricum Deum Diabo-
 lum, pluisse à metaphorico Deo Angelo bo-
 no: Vel si hæc quoq³ expositio non placeat, po-
 sterior vox, Ichova, etiam de Diabolo poterit
 intelligi, ut sit sensus: Jehova sive Deus meta-
 phoricus, Diabolus minorum gentium pluit à
 Jehova, sive Deo metaphorico, Beelzebul prin-
 cipe Diabolorum. Tres hæc explanationes longè
 meliores esse videntur, quàm Novorum Here-
 ticorum. Primum enim rationes quas ad suam
 probandam adducit Adversarius, etiam in no-
 stris locū habent. Si enim Angelus potest Jeho-
 va dici, tum æquè posterior vox, Ichova, atque
 prior de Angelo potest intelligi. Deinde non
 tantum probamus Diabolum posse dici Deum,
 241 sed omnino ita in Scripturā vocari. Tertiò si
 utraq³

utraque, & prior & posterior vox pro Angelo vel bono vel malo accipiat, tunc manet perpetua metaphora, quæ est virtus orationis; vitium autem, quando in uno commate eadem vox modo propriè, modo impropriè & metaphoricè sumitur. Reddit n. orationem ambiguam, & incertam. At ejusmodi orationem vitiosam esse omnes faterentur. Atque sic novo hoc interpretandi Scripturas artificio, omnia καὶ τὸ & αὐτὸ versantur, & pro libidine abusive & tropicæ locutiones clavis extibus allinuntur, ideò ut Iehova ipse (horren- lum dictu) pro Diabolo, imò Diabolorum prin- ipe, id est, pessimo Diabolo, reputetur. Sed pro- rediamur. 1. Concedit Adversarius, in omnib. ribus suis explicationibus, loqui versum 24. Geneseos 19. de vero Iehova, de creatore cœli & erræ. 2. Concedit in prima & secunda exposi- tione, vocem Iehovæ priore loco positam, Deum verum significare. 3. In tertia idem concedit de voce Iehova, posteriore loco posita: simulque af- firmat locum istum de duabus loqui personis. Hinc satis manifestè demonstrat, se nullam ha- bere causam à nostra explicatione divortium faciendi, eamque negandi, quam suam Hæreti- cam opinionem & conclusionem: in unitate ni- mirum essentiæ divinæ non posse esse perso- narum pluralitatem. Non igitur sensus sacrae Scripturæ est mensura & causa istarum hæreti- carum conclusionum: sed conclusiones istæ sunt mensura sensus scripturæ: ut ita non sensum ex
Scriptu-

Scriptura sumat Hæreticus, sed alienum forinsecus invehit. Quod sufficienter probat, ejus explicationes ambiguas, sophisticas, falsas & impias esse. Nō enim ratio vel intellectus noster
 242 *debet esse mensura verbi, sed hoc illius. Essentie enim divine ratio est, ἀγωγος: ideoq; principis naturā cognitis, vel ex natura desumptis, indemonstrabilis. Ad verbum igitur & ad testimonium, qui non dixerit juxta verbum hoc, non erit ei matutina lux. Porro sic argumentamur.*

Vox Jehovah, in uno hoc commate bis posita, aut in utroq; loco significat idem, aut in priore aliud, & in posteriore aliud. Si hoc: utiq; Spiritus sanctus sophismatis arguitur. Quandoquidem vox una (uti id modo monuimus) bis in uno commate posita in diversa potestate & significatione, facit orationem equivocam, dubiam adeoq; sophisticam: Ergo quando duplicem hic, propriam & metaphoricam simul significationem defendit adversarius, ex Scriptura facit cerenum nasum, & ex Spiritu sancto Sophistam. Blasphemum! Concludendum igitur esse certo statuimus, vocem, Jehovah, in uno hoc commate bis positam habere eandem significationem. Ergo porro aut propriam aut metaphoricam. Hæc non: Quia ipsemet Adversarius concedit & arguet in omnibus tribus expositionibus, Moſen hic loqui de Jehovah & de vero Deo. Ergo si in uno loco Adversarius concedit, Jehovaham significare

ficare Deum verum: utiq; cogitur vi argumen-
ti nostri id quoq; in altero affirmare, ut sit sen-
sus: Verus Deus pluit de vero Deo. Concedit
autem porro, hic duas significari personas: Ergo
desinat in posterum blasphemio ore negare, in u-
na essentia divina esse plures personas.

Quibus ita demonstratis, resolvenda nunc
est expositio adversarii, ut adhuc melius intel-
ligat, quam falsa ea, quamq; absurda sit, sineq; 243
illâ ratione, ficta & picta. Primum inquit:
Jam priore loco Jehova vocatur Angelus
ille, quem Deus miserat ad perdendam So-
domam. Est hypothesis sine ratione. Probetur
quod priore loco Angelus vocetur Jehova.
Deinde non miserat Jehova Angelum, sed An-
gelos duos, ut ex præcedentibus liquet: De qui-
bus duobus Angelis Moses nunquam in singu-
lari, sed semper in plurali numero loquitur, ut
statim vers. 1. Venerunt itaq; duo illi Angeli
in Sodom vesperi. ver. 2. Et dixit (Lot) Do-
mini Mei, declinate nunc ad domum servi
Vestri, & lavate pedes Vestros & mane-
surgetis & Ibitis. Et dixerunt, in platea
pernoctabimus. Et sic in sequentibus semper
in plurali numero de illis loquitur Moses & Lot.
Ergo si hic Jehovahæ verbum positum fuisset pro
Angelis, à Deo missis ad perdendum Sodomam
non in singulari, sed, quemadmodum ipsi de se
loquuntur, in plurali numero (v. 13. Quia per-
dituri sumus locum hunc, eò quòd creverit
clamor

clamor eorum coram Jehova: Misit enim nos Jehova, ut perdamus eum): *ita etiam de illis in plurali dixisset Moses: & Angeli illi à Deo missi à Jehova pluerunt ignem & sulphur. Cum enim in precedentibus semper retinuit Moses vocem Angelorum, quæ causa esset, illam hic voce Jehovæ permutandi, & ita perspicuam & certam orationem voce, in impropijssima significatione summa, obscuram & incertam efficiendi? Nulla dari potest. Imò si hoc fecisset Moses, non candidè, sed sophisticè nobiscum egisset, eos, quos non Jehovam, sed à Jehova missos dixerat, paulò post & quidem in una historia, in uno capite, in non adeò longè distātibz & distinctis versibus, imò in uno comate, Iehovam ipsum nominando. Quid magis ambiguum & Sophisticum excogitari posset? Intelligis ergo rursus, lector, quàm blasphemici sint Hæretici.*

Pergit Enjedinus: Posse autem Angelum dici Iehovam, jam antea ostendimus. Sed quid hoc ad nostram Andromachen? Non hic questio est, quid fieri possit? sed quid factum sit. Pueri in scholis sciunt, A posse ad esse non valere consequentiam. Posito, Angelum posse vocari Iehovam: quia autem id rarum & infrequens esset; non sequeretur statim inde, id factum esse hoc loco: nisi ex contextu & alijs argumentis probaretur. Quia igitur nos contrarium sufficienter demonstravimus, viciosa hac ratione, quæ per se invalida est, ni-

il probavit Hereticus. Addamus adhuc ex abundantanti aliam probationem satis manifestam. Iehova hic non significat verum Deum; tum non potest significare Angelum, sed Angelos. Fu-
unt enim duo Angeli. Jam probent adversa-
ex universa Scriptura, vocem Iehova singu-
rem, vel semel positam esse pro Angelis & plu-
ali. Plurale quidem Elohim in metaphoricā
nificatione, quando creaturis & hominibus
tribuitur, singulārē potest significare personā:
sermō modo contrario Iehovam singulare Me-
phorica potestate significare plures personas,
probabunt, quando rana Scripbiæ coaxabunt,
Galli Tbessalonica cantabunt.

Possset adversarius excipere: non poni hic sin-
ulare, Iehova, pro plurali, Angelis: sed pro
singulari, Angelo. In præcedentibus n. v. 18. vi-
bitur Lotb finire sermonem suum, quem hæte-
s instituerat & continuaverat cum duobus
Angelis; & sequenti 19. sese ad unum convertē-
illumq; solum alloqui. Sic enim finit versum
cimum octavū: Ne quæso Domini mei: v.
pro 19. incipit in singulari loqui: Et nunc in-
venit servus tuus gratiam in oculis tuis. Po-
bit igitur Moyses suā historiam continuare in
singulari numero, & Angelū pro Angelis: Jeho-
am verò pro Angelo ponere. Posito, sed nō cō-
so, versu 19. Lotbum sermonem suum, di-
xisse ad unum ex illis duobus Angelis; atq;
a Moyse per mutationem numeri pluralis

245

in singularem indicatum esse: An autem propterea sine crimine falsi & contradictione, vel ad minimum sine pessimâ sophistication & ambiguitate, perditionem Sodomiticam, quam in precedentibus v. 13. ambobus tribuerat Angelis in eodem capite, & quidem post non adeo multos versus interjectos, nempe versu 24. uni adscribere, & quidem adhibita obscurissimâ vocum μετὰ θεοῦ, potuerit; id Lectori sine præconceptâ opinione & affectu perverso rem hanc arbitranti, iudicandum relinquo. Ego puto, quod non: 1. Quia relatio hæc historica est; quæ debet esse clara & perspicua, non ambigua & incerta. 2. Quia relatio hæc ipsum Spiritum sanctum autorem agnoscit: qui ejusmodi ambiguitatibus & sophismatis non delectatur. Quomodo enim in Deum cadet vitium, vel vitiosa locutio? 3. Non potuit Moses respicere ad singulare colloquium præcedens, quippe quod totum finitur versu 22. Versu igitur 23. inchoat novam historiam nempe ipsius perditionis Sodomiticæ: 146 annotatq; primam circumstantiam temporis, nimirum in ipso solis ortu, quum Loth collocatus esset in loco tuto, quumq; Sodomitæ, somno vinoq; sepulti, magnâ ex parte adhuc quiescerent, nihilq; minus, quàm quod factum est, cogitarent, illam accidisse. Deinde versu 24. addit personarum circumstantiam, à quibus πρὸς θεοῦ hæc profecta est, utiturq; hoc orationis genere: Jehova pluit à Jehova.

Quæ propterea ita resolvo, ut quilibet manibus palpare possit, distinctas hasce esse historias, ideoque Moſen, si nimirum referre voluisset, Angelos à Jehova pluiffe, propter præcedentem rationem singularem loqui hic in singulari numero neque potuisse, neque debuisse. Verū enim erò dicam⁹ uti res est: Interpretatio illa falsa est. Nam postquam responderat Lothus & discesserat ad Angelos: Ne quæſo Domini mei: mēd ab illis quasi avertit, & preces suas ad Deū immediatè dirigit, illumq; invocat, primum ei pro liberationis beneficio gratias agens: deinde non querens, sibi difficile fore in monte salvari; metuat, ne ex monte in subjectam planitiem respiciens, periculum sibi attrahat, vel casu quodam adverso ipse simul involvatur communi excidio: Tandem intercedens pro oppido Zoar, nempe in quo servari cupit, quia id vicinum & parvum sit: Dominus etsi decreverat illud una cum reliquis evertere; precibus tamen Loti adductus, promittit ipse mediatè non per Angelos presentes loquēs, se illi parcere velle, simulq; cunctantem & tarde incedentem Lotum, perinde ut Angeli fecerant, hortatur, ut pergat & alacriter progrediatur. Unde luce meridiana clarius est, Lotum hic, nempe à versu 19. usque ad 23. non amplius cum Angelis, sed immediatè cum Deo egisse. 247

Nam 1. preces hic ad Deum institui ex jam explicatis patescit: At Deus non mediantibus

Angelis vel ullis aliis creaturis invocatur. 2. Petitur id quod non erat in potestate Angelorum, sed solius DEI, nempe ut parceretur oppido Zoar, & ipse non in mōte sed in isto servaretur. 3. Is, quem invocat Lothus, ejus preces exaudit: At is, quem invocat, verum Deum esse demonstravimus. Deinde Angeli illum exaudire non potuerunt; quia, uti diximus, in illorum arbitrio non erat, parcere oppido, à Deo ad incendiū & everſionem destinato. Deus autē solus id præſtare poterat, ſicut & præſtitit, ut nimirum ipſum hoc oppidulum & reliquæ gentes vicinæ diſcerent, Deum non modo juſtum ſcelorum vindicem eſſe, ſed etiam ſuorum proteſtorem, & quidem talem, ut etiam alijs impijs vicinis propter ſanctorum preces velit parcere. Quocirca rectè ſtatuunt illi, qui orationem & reſponſionem hanc Filio Dei tribuunt, qui ſubito Lotho precanti apparuerit.

Pergit cum ratione inſanire Geta: Imò ipſe Moſes in proximè præcedentibus verbis aliquoties illum Iehovam appellavit. Tam verum hoc eſt, atq; illud, quod modo jactitabat: poſſe Angelum dici Iehovam, ſe jam ante oſtēdiſſe. Quomodo enim Iſthmū perfoderit, intellexiſti Lector ſupra ex c. 18. 19. 20. 21. Contrarium autē hīc hiſtoria, & in toto hoc capite decimo vel Angeli vel Viri, nunquam Jehova: ut v. 1. venerunt itaq; duo Angeli, v. 15. Vīm faciebant

faciebant Angeli in Loth. Imò se negant esse
 Iehovam vel Iehovam vocari, quādo dicunt, se
 esse missos à Iehova: Nisi forsan adversa pars
 præcedentem vocem Iehova de hisce Angelis
 interpretari velit, ubi dicitur: Perdituri su-
 mus locum hunc eò, quod creverit clamor
 eorum coram Iehova: ut sit sensus: crevit cla-
 mor eorum coram nobis Angelis: quare missi
 sumus à Iehova Deo vero. Sed ὅτι καὶ ὁπίσσω
 μὲν πατὴρ, σκάνδαλον μὲν εἶ: ὅτι δὲ φρονεῖς
 τὰ θεῶν, ἀλλὰ τὰ τῶν ἀνθρώπων. Matth. 16.
 v. 23. Quā verò necessitate ἔ veritate hīc vox
 Iehovæ accipitur pro missis illis Angelis; ea-
 dem planè versu 24. (Iehova pluit à Iehova)
 pro iisdem usurpatur.

Inquis, vocari autem Iehovam in præce-
 dente capite 18. Id quoq; falsum esse, ἔ e contra-
 rio illum, qui ibi Iehova dicitur, verum Deum,
 creatorem cæli ἔ terre fuisse, demonstravimus
 supra cap. 15. ἔ 16. Taceo, quod Iehovæ nomen
 sit solius Dei proprium, ἔ nulli creature in u-
 niversa Scriptura tribuatur. Vox enim hæc
 יהוה ut docet ἔ dicit Petrus Galatinus lib. 2.
 cap. 1.) Deum non per effectum, sed per essen-
 tiam designat. Sed quoniam divina essentia se-
 cundū proprium ejus esse, mente nullatenus co-
 gitari potest, idcirco apud Iudeos nefas esse cē-
 setur, nomen ipsum ore pronunciari, atque literæ
 ipsæ sonant, ex quib; cōponitur. Quare ubicunq;
 hoc nomen comperiunt, illud haudquāquā pro-

ferre audent ; sed loco ejus hoc nomen אֲדֹנַי A-
donai proferunt, quòd idem est, quòd Domi-
nus: literæ verò ipsius nominis non Dominum,
sed Deum per essentiam significant. Rabbi Mo-
ses Aegyptius in libro More, in sexagesimo pri-
249 mæ partis capite, allegante & interpretante eo-
dem Galatino lib. 2. c. 10. inquit: Omnia nomi-
na creatoris in libris omnibus inventa, ab
effectibus derivata sunt, præter unum no-
men, quod est יְהוָה, & est nomen appropri-
atum creatori altissimo. & propter hoc vo-
catur שֵׁם הַמְּפֹרָשׁ Schem hamphoras, id
est, nomen expositum. Addit Galatinus: vult
autem dicere, quòd ipsum est significans &
ostendēs creatoris substantiā ac ejus quan-
tatem, ostensione & significatione perfe-
cta ac manifesta, in qua non est æquivoca-
tio neque mixtura; id est: nihil est, quod
commune sit Deo & creaturæ in hoc nomi-
ne: reliqua autem ipsius gloriosa nomina
significant æquivocè & cum mixtura; eò
quòd sunt ab operibus, similibus iis, quæ
sunt in nobis, derivata. Vnde sic argumenta-
mur:

Quodcunq; nomen Deum per essentiam si-
gnificat; id Angelis non potest tribui.

At nomen Jehova Deum per Essentiam si-
gnificat.

Ergo nomen Jehova Angelis non potest tri-
bui

Major

Major est certa. Nam nomen, significans Deum per Essentiam, alicui tributum, dicit id vel eum esse Deum per essentiam. Minor quoque est certa, quam alias Hebræi demonstrare solent per radicem יהוה. Ergo omnis is, qui dicitur Jehova in sacra Scriptura, dicitur Deus per Essentiam, & nullo modo nominetennus.

Atqui tertius Angelus, qui loquitur cum 250 Abrahamo, & non cum cæteris duobus abit Sodomam, a Mose expressè dicitur Jehova v. 13. v. 17. Ergo non fuit Angelus creatus, sed DEUS verus. Alias rationes & demonstrationes vide suprâ capp. allegatis. Conclufum igitur esto, falsissimum esse, per nomen Jehovæ, priore loco positum, significari Angelum: sed docere Mosen, si versum 13. jungas cum versu 24. Jehovam, hoc est, personam unam essentia divinae administrantibus Angelis pluisse à Jehova, hoc est, à persona altera ejusdem divinae essentia, Ignem & sulphur. Auctoritatem Musculi non curamus. Opponimus ei universam Orthodoxam antiquitatem. Quando enim ex veteri Scriptura mysterium sanctissimæ Trinitatis contra Judæos vel hæreticos probabat, hoc imprimis loco usa est. Sic eo utitur Justinus Martyr in dialogo cum Triphone: Tertullianus & Cyprianus in ijs, quæ scripserunt contra Judæos: Irenæus & Epiphanius adversus hæreses:

refes: Eusebius lib. 5, de demonstrat. Evangel. Hilarius lib. 5. de Trinitate. Cyrillus libro primo contra Julianum Apostatam: Imò ipsum Syrmienſe Concilium anno à nativitate Domini noſtri, trecentefimo quinquageſimo ſexto, à Constantino Imperatore congregatum, de quo lege hiſtoriam Socratis lib. 2. cap. 25. & Sozomeni lib. 4. cap. 5. Quandoquidem, ut ſupra quoq; monuimus, in eo concilio decernitur, verba illa, pluit Dominus à Domino, non niſi de de Deo Patre & Deo Filio intelligenda eſſe. Dominus enim Filius pluit à Domino Patre; nempe à quo ut ſubſtantiam habet; ita poteſtatem faciendi quodlibet. Nam ſicut ipſe Filius dixit Joh. 5. non poteſt Filius à ſe facere quicquam, niſi quod viderit patrem facientem: quacumq; enim ille fecerit, hæc & Filius ſimiliter facit. Nec de Autoritate huius concilij dubitandū eſt: partim quia damnatio hæreſeos Photini in eo concilio facta, deinceps conſequentibus in concilijs probata fuit: partim quia illud B. Hilarius, in eo libro, quem ſcripſit de Synodis, ut catholicum & ſincerum commemorat. Et hæc quoq; de ultima Enjedini opinione.

CAPUT XXV.

Confirmatur pluralitas personarum, ex Psalmo 110 v, 1.

Supra capite duodecimo ad proſitionem hanc: in multis Scripturæ locis Jehovah à le-

à Jehova, tanquam revera alium ab alio, distinguere: *probandum*, adeoque ad personarum pluralitatem, in una essentia divina demonstrandam adduximus versum primum Psalmi centesimi decimi: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, &c. Sic ergo ex loco allegato, seorsim considerato, argumentamur: Vbi introducitur aliquis, qui loquitur, & aliquis ad quem fit sermo; ibi alius atque alius, & proinde pluralitas personarum asseritur.

Atqui in allegato dicto Psalmi centesimi decimi introducitur aliquis, qui loquitur, & aliquis, ad quem fit sermo.

E. in allegato dicto Psalmi, alius atque alius & 252 proinde pluralitas personarum asseritur.

Item; Ubi alius dicit ad alium, ut sedeat à suis dextris; ibi alia atque alia persona, adeoque pluralitas personarum revera intelligitur.

Atqui in allegato dicto alius dicit ad alium, ut sedeat à suis dextris.

E. in allegato dicto alia atque alia persona, atque ideo pluralitas personarum revera intelligitur.

Major utriusque syllogismi est certissima. Minor ex allegato dicto est manifesta: *נאם יהוה לאדוני*
Dixit Jehova ad Adonai: ubi distincta adhibentur vocabula, Jehova & Adonai, diciturque quod

*quod Jehova dixerit ad Adonai, Dominum suum, hoc est, unus Dominus dixerit ad alterum Dominum, hoc est, persona ad personam, & quidem divina ad divinam. Nam Jehovah, qui dixit, verum Deum esse, extra controversiam est. Deinde יְיָ Adonai etiam, propriè Deo tribui nemo negat, cum Iudæi loco Jehovah adhuc hodiè Adonai pronuncient. Et Galatinus de eo ait lib. 2. capit. 10. Nomine יְיָ Adonai nomen creatoris pronomina-
tur: quia magis appropriatum est Deo altis-
simo, quàm alia omnia nomina creatorem
significantia. Et Johan. Buxtorfius in epi-
tome Radicum Hebraicarum & Chaldaica-
rum in voce יְיָ inquit: יְיָ Deo propriè
tribuitur, quandoque etiam Angelis. Verùm
hic Angelis non tribui planum est. Deinde, ut
paulo post probabimus, ad quem hic loquitur
Jehova, diciturq; à Davide Adonai, nullus
alius est, quam Messias noster sive Filius Dei:
Ergo Filius Dei tempore Davidis fuit.*

CAPUT XXVI.

*Demonstratur Psalmum cente-
simum decimum & cum primis ver-
sum primum de nullo alio, quam
de Filio Dei sive Messia
loqui.*

O Bjicis: Demonstrationem quidem fir-
mam esse: Si modo יְיָ יְהוֹשֻׁעַ & funda-
mentum

mentum ejus sit immotum, nempe Psalmum hunc, & cum primis allegatum versum primū, non de Davide, sed de solo Christo intelligendum esse. Negat enim id Calvinus, & hīc adversarius noster Enjedinus Arianus. Vt igitur & nobis & tibi hīc satisfaciamus, Lector, age paucis, sed firmissimis id rationibus & argumentis probabimus. Nullos puto Veteris Testamenti meliores dari interpretes, quam Christum ipsum & ejus Apostolos. Iam Christus ipse in colloquio Matthæi vigesimo secundo, cum Phariseis instituto & habito, testatur satis manifestè, Psalmum illum non de Davide aut ullo alio homine; sed de solo Messia loqui. Sic eodem modo illum de Christo interpretatur Paulus in priore ad Corinthios decimo quinto v. 25. Ubi ex Psalmo de Christo loquitur hunc in modum Nam oportet eum (Christum) regnare usque quo posuerit omnes inimicos sub pedes suos. Idem Hebræor. primo versu 13. Ad quem autem Angelorum dixit unquam, sede ad dextram meam, usque dum posuero inimicos tuos scabellum pedum tuorum. Sic in eadem Epistola cap. 5. vers. 5. & 6. Ita Christus non sibi hunc honorem tribuit, sed is, qui dixerat ei: Filius meus es tu, ego hodiè genui te. Sicut alibi dicit: Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. Et rursum cap. 7. vers. 17. Testificatur enim ad hunc modum: Tu es sacerdos in æter-

in æternum secundum ordinem Melchisedec. *Et iterum versu 21.* Hic verò (*Christus*) cum jurejurando (*Sacerdos factus est*) per eum, qui dixit ei: Juravit Dominus & non poenitebit eum; tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedec. *Sic idem Apostolus ibidem loquitur cum Psalmo hoc de Christo c. 10. v. 12. & 13.* Hic verò unà pro peccatis oblata victima in perpetuum sedet ad dextram Dei: Id quod super est expectans, donec inimici ipsius, scabellum pedum ejus fiant. *Et Petrus Actuum cap. 2. v. 34. expresse negat, dictum Psalmum de Davide, sed de solo Christo intelligendum esse, quando in hæc verba desinit:* Non enim David ascendit in cœlos, sed dicit ipse: Dixit Dominus Domino meo, sede ad dextram meam. *Argumentamur ergo ex positis fundamentis hunc in modum:*

Quemcunque Psalmum unanimi consensu, Christus ipse, ejusq; Apostoli de solo interpretantur Messia, ille non sine Scripturæ corruptela, nec non Domini Messiae injuriâ de homine alio, nempe Davide, explicatur.

Atqui Psalmum centesimum decimum unanimi consensu, Christus ipse, ejusq; Apostoli de solo interpretantur Messia.

E. Psalmus centesimus decimus non sine corruptela, nec non Domini Messiae injuria

injuria de homine alio, nempe Davide, explicatur.

Deinde si totius Psalmi contextum, ejusq; dispositionem rectè intuearis; idem fateri cogaris. Sic concludimus:

Qui Psalmus de nulla alia re, quam 1. de persona & regio Christi officio. 2. de sacerdotali ejus munere. 3. de victorijs ejusdem, & 4. deniq; de ejus passione & exaltatione, agit; is de nullo alio, quam de Christo sive Messia loquitur.

Atqui Psalmus centesimus decimus de nulla alia re, quam primùm de persona & regio Christi officio, nempe à versu primo ad versum tertium inclusivè: deinde de Christi Sacerdotio, versu quarto: tertio de Christi victorijs, versibus quinto & sexto: ultimò de passione & resurrectione Christi, v. septimo agit.

Ergo Psalmus centesimus decimus de nullo alio, quam Christo sive Messia loquitur.

Major est certa. Minor conferatur cum ipso Psalmo & veritas per se patefcet.

Inquis, Calvinum non negare, totum Psalmum de Christo intelligi debere: tantummodo affirmare primum versiculum (Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellū pedū tuorū) Davidis persona cōgruere. Verū quid h. e. primum versiculum Davidis persone congruere?

gruere ? Aut illud intelligendum est hoc modo : primum versiculum posse quoad antenus applicari Davidi : aut alio modo : illum nimirum loqui simul de Davide propriè & Christo. Si priori, nihil dicit Calvinus : Quidvis enim ad quodvis allegorice potest applicari. Cujus rei egregium habemus exemplum in explicatione plerorumq; librorum Veteris Testamenti, ab Isidoro Hispalensi Episcopo concinnata. Si posteriori, falsissima est assertio Calvinii. Quod ita demonstro :

Quæ verba Veteris Testamenti sumit Christus tanquam ἀξίωμα & principium ad convincendam Judæorum cœcitatem de Messia ; illa ipsa vel ipsis Judæis fatentibus & concedentibus, sine omni exceptione de solo Christo loquuntur.

Atqui verba primi versus Psalmi centesimi decimi sumit Christus tanquam ἀξίωμα & principium ad convincendam Iudæorum cœcitatem de Messia.

Ergò Versus primus Psalmi centesimi decimi, Iudæis ipsis fatentibus & concedentibus, sine omni exceptione de solo Christo loquitur.

Majorem puto neminem nugare : modo Christianus sit. Minor sumitur ex Matthæi vigesimo secundo capite : ubi Christus allegati Psalmi versu primo, tanquam axiomatico certissimo & à Iudæis concesso, contra Iudæos utitur,

ur, quando inquit : Quomodo David in Spi-
ritu Messiam vocat Dominum suum? Quod
facere nō potuisset, nisi ἀναντιρρήτως & extra
mnē apud Judæos controversiam fuisset, Da-
videm oratione hac de Domino Messia, & mi-
nimè de seipso locutum fuisse.

Deinde: Quicunq; Davidi in Psalmis loquen-
ti, insolentem, ineptam & nugatoriam
adscribit orationem, is blasphemus est in
Deum, & Spiritum sanctum ejus.

Atqui qui dicit, primum versum Psalmi cen-
tesimi decimi loqui de Davide, ille Davidi
in Psalmis loquenti, insolentem, ineptam
& nugatoriam adscribit orationem.

E. Blasphemus est in Deum & Spiritum san-
ctum ejus.

Major est certa: Quia Spiritus sanctus
per Davidem, & non David per seipsum vel à
seipso in Psalmis loquitur. Verba igitur quæ
inibi habentur, non Davidis, sed ipsius Dei ver-
ba sunt. Minor probatur. Rectè enim Ges-
nerus supra hunc locum: Quam insolens, inquit
esset oratio, si David, cui Psalmus in titulo tri-
buitur, de seipso diceret: Dominum Deum ad
suum Dominum, id est, ad se Davidem verba fe-
cisse. Nam relativum pronomen MEVM, per-
spicue arguit, Davidem non seipsum, sed Do-
minum suum intueri.

Tertio: Quicunq; in Veteri Testamento lo-
qui-

quitur Spiritu prophetico, is non historiam sui temporis, sed futura prædicit. Atqui David in allegato loco loquitur Spiritu prophetico.

258 Ergo David in allegato Psalmo & versu non historiam enarrat sui temporis; sed futura prædicit.

Minor constat ex Matthæi cap. vigesimo secundo v. 44. Ubi dicitur quod David Christum in Spiritu vocaverit Dominum suum. Prædicit autem David futura de regno non mundano & caduco; sed cælesti & æterno: Quod regnum non nisi Christi est.

Quarto: Quodcunque dictum Scripturæ, honorem Deo æqualem importat; id non de homine, sed de solo Deo vel Filio ejus loquitur.

Atqui versus primus Psalmi centesimi decimi honorem Deo æqualem importat.

E. Non de homine, sed de solo Deo vel Filio ejus loquitur.

Major est certa: Minor quoq; à nullo, qui quid sedere ad dextram Dei sit, intelligit, negabitur. Et si hic honor & hæc dignitas, juxta Epistolam ad Hebræos capite primo, nulli Angelorum adaptari possit: Ergo neq; Davidi vel ulli hominum. Sic argumentor:

Quod præstantissimæ creaturæ non potest tribui, id de nulla creatura, adeoq; nec de Davide loquitur.

Atqui

Atqui versus primus Psalmi centesimi decimi, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis: præstantissimis & potentissimis creaturis, nempe Angelis & Archangelis, non potest tribui.

E. Versus primus Psalmi centesimi decimi de nulla creatura, adeoque nec de Davide, loquitur.

Vim argumenti hujus inter alia quia intellexit Beza, non potuit non Calvinò se opponere, Psalmumq; centesimum decimum de Davide loqui, negare, in commentario super Epistolam ad Hebræos cap. 1. ita concludendo: Pertinere autem hunc Psalmum propriè non ad Davidem, sed ad Messiam, apparet ex tanta sublimitate solij, quæ ne Angelis quidem tribuitur: Deinde quod idem Rex & Sacerdos appelletur: postremò quod æternus Sacerdos, & quidem alia ratione quam Aaron dicitur. Pertinet igitur etiam juxta Bezam hic Psalmus propriè tantum ad Messiam: Ergo impropiè ad Davidem refertur à Calvino & Enjedino, qui illum sequitur.

Quinto & ultimo ex verbis Petri Act. secundo cap. modo allegatis, ita inferimus.

De quo dicit David Psalm centesimo decimo v. 1. Dixit Dominus Domino meo, &c. is ascendit in cœlos:

Atqui David ipse non ascendit in cœlos; sed Christus:

Ergo David in allegato Psalmo non de seipso ; sed de Christo dicit: Dixit Dominus Domino meo ; sede à dextris meis.

Quibus sufficienter demonstratum esse reor, Psalmum centesimum decimum, & quidem versum primum, de solo Christo loqui. Plura vide cap. vigesimo octavo & seqq. Consequens nunc est, ut Φλιαγίας Enjedini adversarij nostri, videamus.

CAPUT XXVII.

Enjedini somnia circa allegatum Psalmum centesimum decimum.

Diximus Enjedinum negare, Psalmum centesimum decimum de solo Christo intelligendum esse: operæ precium erit, ejus rationes videre & examinare. Quia autem hæreticum ejus scriptum, in quo ferè omnia loca, quæ nos pro Trinitate unius Essentie divinæ, & Deitate Christi adserenda, allegare solemus, depravat & corrumpit, in paucorum est manibus, integrum locum, ut in nostro exemplari pagina octuagesima prima & seqq. legitur, huc transcribere placuit. Sic a. ait Hæreticus: Psalmum hunc, jam inde ab initio, etiam ante Christum, & ipsius quoq; ætate, duplicem habuisse interpretationem, unam literalem, alteram mysticam: & mysticè quidem

quidem ad Messiam; literaliter verò ad Davi-
dem pertinere: non tamen ex vetustissimorum
Rabbinorum commentariis, verum etiam ex
historia Evangelica, constat. Nam fuisse, qui
etiam seculo Jesu Christi hunc Psalmum de
Davide intelligerent, apparet ex disputatione
Petri Act. secundo ver. 29. & seqq. Ubi colligit
sollicitè Apostolus argumenta, quibus persua-
deat, Psalmi istius Prophetiam, non in Davide,
sed in Iesu esse completam. At si nemo tunc inter
I. Iudeos fuisset, qui Psalmum hunc de Davide
intellexisset; supervacanea & absurda fuisset
Petri contentio; Nam contra id, quod nusquã
est, stulti & inepti est, pugnare. Ergo nisi opinio
illa, Psalmum nimirum hunc de Davide loqui,
tunc vulgaris, & multis persuasa fuisset, certè
Apostolus, ita sollicitè contra illam non disputa-
set. Sed eadem etate fuisse etiam, qui istum
Psalmum de Messia interpretarentur, patet ex
ipsius IESU CHRISTI cum Phariseis colloquio,
quod describitur Matth. 22. Vbi cum dixisset Je-
sus in hoc Psalmo, Christum à Davide vocari
Dominum suum: Pharisei non contradixe-
runt, scientes nimirum & credentes, hunc Psal-
mum de Christo loqui.

Hic igitur nobis ante omnia considerandum
est, utrum hæc interpretationes possint ambæ si-
mul consistere: an verò alterutra earum repu-
dianda sit. Et quamvis primâ fronte videri pos-
sit, eam solam, quæ Psalmum hunc attribuit de Davide
Messie loqui.

1. » Messia, propter JESU & Petri testimoni-
 2. » um esse recipiendam : tamen si res diligentius
 » consideretur, & omnia perpendentur, neque
 » prior illa repudianda est. Nam primo ea
 » non veri, sed ante Jesum Christum nata est. De-
 » inde scimus literalem interpretationem cum
 » mystica non pugnare, sed tanquam subalterna-
 » tas, inter se consentire. Neq; hunc solum, sed a-
 » lios Scripturae locos, utrumq; admittere imo re-
 » quirere sensum. Præterea Christus, non obscure
 » significat, hunc Psalmum non literaliter &
 » historice, sed solū mysticè & spiritualiter, Mes-
 » siam, appellasse Dominum suum. Quod autem
 » Pharisei, huic interpretationi acquieverunt,
 » secuti suam professionem, & sectæ suæ sunt pla-
 » cita. Nam Pharisei, etiam mysticam Scripturae
 » interpretationem, non ut Sadducei, qui solam li-
 » teralem amplectebantur, admittebant. Adhæc,
 » nihil in isto Psalmo dicitur, quod Davidi com-
 » modè applicari non possit, sicut ex sequentibus
 » apparebit. Postremo, multa hic sunt, quæ li-
 » teraliter ad JESUM pertinere non possunt,
 » ut, quod pugnaverit cum Regibus, eos vulnera-
 » verit, repleverit vias cadaveribus, domina-
 » tus sit gentibus, præcipuam urbem Ammo-
 » nitarum expugnaverit; & similia. Quæ
 » ut spiritualiter JESU applicari posse, non nega-
 » mus; ita re ipsa & historice ab illo gesta esse, ne-
 » mo prudens affirmavit.
 » His igitur præmissis, nunc ad singularum sen-
 » tenti-

tentiarum, ex quibus divinitatem CHRISTI,
 & equalitatem cum DEO, venantur quidam,
 accedamus. Quod igitur ad versum primum
 attinet, eum primo Davidi non competere co-
 nantur ostendere: Deinde tria ex eo argumen-
 ta depromunt, ad Christi cum DEO patre e-
 qualitatem confirmandam.

De primo sic loquuntur: Hic agitur de Mes-
 sia, teste JESU. Ergo non de Davide.

I.

Ad quod respondemus, hæc non pugnare.
 Nam potest agi mysticè de Messia; historicè de
 Davide. Deinde quod possint hæc historicè de
 Davide dici, inde patet, quod posterior pars
 versiculi bujus, nempe: donec ponam inimi-
 cos tuos scabellum pedum tuorum: expressè
 Davidi attribuitur 3. Reg. 5. v. 3 ubi Salomon
 de patre suo Davide ait: donec daret Domi-
 nus eos (hostes) sub vestigio pedum ejus:
 Ergo probabile est, priorem partem quoq; ver-
 sus de Davide intelligendam esse. Quod enim
 quis ex Petri verbis objicere posset, Davidem
 non ascendisse in cælum, ac proinde non sedisse
 ad dexteram Dei: Respondemus, Petrum urge-
 re Grammaticum verborum sensum, non phra-
 seos vim, & usitatam loquendi consuetudinem;
 Nam rectè dici, etiam homines ad dexteram
 DEI sedere, paulo post ostendemus.

263

Quod verò ad argumenta, divinitatē Christi
 probantia, attinet: Primo sic ratiocinamur: Hic

" bis ponitur nomen Domini, Dixit, inquit, Do-
 " minus h. e. Deus pater, Domino meo. i. e. Messia.
 " Quæ interpretatio testimonio Jesu confirma-
 " tur. Cum igitur idem titulus tribuatur D E O
 " Patri & Messia. ut r̄q̄, enim vocatur Dominus;
 " patet, illos esse æquales.

" Ad quod respondemus; hîc consulendum esse
 " fontem, h. e. Hebraicam veritatem, ubi non eā-
 " dem repeti, sed diversas poni voces clarissimum
 " est. Nam primo loco habetur Jehova, quæ Pa-
 " tri Deo tribuitur, posteriori loco Adon, quæ vox
 " quibusvis passim, & hominibus attribui solet.
 " Falsum est igitur, eundem titulum & nomen
 " tam Deo, quam Messia hîc tribui. Causa au-
 " tem, cur in Græco & Latino textu eadem vox
 " legatur, est, quod JEHOVÆ nomen, sicut nec
 " nunc, ita nec olim legebant Hebræi: sed pro eo
 " Adonai, quod significat Dominum: Ergo ubi-
 " cunq̄, in Hebræo legitur JEHOVA, Græci &
 " Latini interpretes ibi habent, Dominus. In quo
 " non textus Hebraici proprietatem, sed vulgi
 " consuetam & receptam lectionem sunt secuti.

2. " Secundo, sic ex hoc loco ratiocinantur: Da-
 " vid, Messiam vocat Dominum suum: Ergo Da-
 " vid agnovit, Messiam majorem esse homine, ac
 " proinde credidit esse D E V M. Nam pater fili-
 " um non solet vacare Dominum.

" Hoc argumentum diligentius excutiemus, &
 " dissolvem⁹ infra ad cap. 22. Matth: Vnde hæc
 " objectio & originem trahit, & omne robur ac-
 " cipit.

Tertiò

Tertiò ajunt, Sedere ad dextram Dei, idem 3.
 esse, quod æquali cum Deo potentiâ regnare.
 Quod quia Davidi non competit, Christo tri- 264
 buendum est. Unde simul appareat, Christum
 esse eundem cum Deo patre, Deum. 66

Ad hoc primò respondemus: Sedere ad dex-
 tram Dei, & Deum habere à dextris, in Scri- 66
 ptura pro eodem poni. Nam de quo hic v. 1. di- 66
 citur, quod sedeat ad dextram Dei, paulo post
 vers. 5. de eodem dicitur, quod habeat Deum à 66
 dextris: Atqui David dicit, se Deum habere
 à dextris Psalm. 16. 15. v. 8. Ergò rectè etiam, de
 eo dici potest, quod sederit ad dextram Dei. 66

Deinde, quod ad phraseos illius sententiam 66
 attinet, multis sacræ Scripturæ testimoniis o-
 stendi potest, illam non significare equalitatem 66
 cum aliquo potentiæ & dignitatis, multo minus 66
 essentiæ, habere. Nam primò legimus Psalmo
 44. v. 11. de filia Pharaonis, quod astiterit dex- 66
 træ Salomonis: Adstitit Regina à dextris tuis. 66
 Neque tamen quisquam credit, eâ phrasei equa-
 litatem honoris reginæ & regis significari. Pau- 66
 lo post enim v. 12. jubetur herum suum adorare. 66
 Sic de eodem Salomone legimus 3. Reg. 2. quod
 matrem assidere jusserit ad dextram suam: Et 66
 tamen ibi mater supplicat filio. Præterea Mat- 66
 thei 20. Mater Zebædeorum petit à Christo, ut
 alter filiorum sedeat ad dextram, alter ad sini- 66
 stram illius. At quis ita impudentem fuisse mu-
 lierem istam credat, ut servis ab heri postula- 66

22 rit equalem & eundem cum Domino honorem?
 22 aut ita impudentem, ut crediderit, hoc ab hero
 22 impetrari posse. 3. Reg. 22. v. 19. Vidi Domi-
 22 num sedentē super solium suum, & omnem
 22 exercitum cœli assistentem ei à dextris & si-
 22 nistris, &c. Non propterea exercitus cœli a-
 22 qualiter cum Deo regnat. Si quis objiciat, ex-
 265 ercitus stare, Christum verò sedere ad dex-
 22 tram Dei. Respondeo: Etiam Christus dicitur
 22 stare Act. 7. v. 56. Ecce video cœlos apertos,
 22 & filium hominis stantem à dextris Dei.

Denique Christus ipse Lucæ vigesimo secun-
 22 do versu 29. sic alloquitur suos discipulos: Et
 22 ego dispono vobis, sicut disposuit mihi pa-
 22 ter meus, regnum, ut edatis & bibatis super
 22 mensam meam, in regno meo, & sedeatis su-
 22 per thronos, judicantes duodecim tribus Is-
 22 rael. Item Apocat. 3. v. 21. Qui vicerit, dabo
 22 ei sedere mecum in throno meo, sicut & e-
 22 go vici, & sedi cum patre meo, in throno
 22 ejus.

22 Ex quibus dictis apparet eam dignitatem &
 22 felicitatem, quæ per sessionem ad Dei patris
 22 dextram significatur, promittere Christum o-
 22 mnibus piis, quâ ipse fruatur. Si ergo sedit
 22 Christus ad dextram Dei, sedebunt & pii. Si se-
 22 dere ad dextram Dei, significat equali cum il-
 22 lo honore regnare; omnes quoque pii, equaliter
 cum Deo regnabunt; & ejusdem cum ipso erunt
 22 essentie. Quod blasphemum est. Non modo
 igitur

igitur falsa, sed & impia est, illa phraseos interpretatio. Hæc de primo versu. cc

Iam quod v. 3. legitur: Ex utero ante Luciferum genui te; Hinc quoque æternitas Christi elicitur. Si enim ante Luciferum hoc est, priusquam stelle crearentur, natus est Messias, ex utero Dei, sequitur illum esse æternum. cc

Sed primo hoc argumentum contra Arianos nihil valet. Non enim sequitur, qui ante Luciferum sit, cum esse æternum. Nam & spiritus illi, quos Angelos vocamus, ante Luciferum fuerunt, neque tamen æterni sunt. cc

Deinde dicimus, hic quoque ad fontem esse recurrendum, & textum Hebraicum inspiciendum. Non solum autem Hebræi; verum etiam omnes Christiani, Hebræicæ linguæ periti, uno ore testantur, nullam in Hebræo Luciferi aut generationis mentionem fieri, & Latinum ac Græcum textum, apertissime ab Hebræo dissentire. Itaque hunc locum varii variè vertunt & interpretantur. cc

Bucerus sic vertit: Ab utero, ab Aurora tibi ros nativitatis tuæ. Explicat autem his verbis: Ita adest juvenus tua ab utero, ut decidit ros ab Aurora, nimirum feliciter & multus. Atque præter hanc suam interpretationem, sex alias Rabinorum commemorat, omnes à se invicem discrepantes. Quas ibi vide. cc

Musculus autem sic vertit: Ex utero, velut ex aurora, tibi ros nativitatis tuæ. Et sic cc

sic explicat. Arbitror hanc particulam posse
 „ de fidelibus Christi exponi, qui ex illo per-
 „ inde ubertim & magnâ copia nascuntur, at-
 „ que ex Aurora ros matutinus provenit, eam-
 „ que ob causam juventus Christi nuncupari
 „ possunt. *Hec ille, & præter hanc suam inter-*
 „ *pretationem, alias versiones tredecim comme-*
 „ *morat quæ apud ipsum legi possunt.*

Calvinus etiam, cum verba hæc vertisset: Ex
 „ utero, ab Aurora tibi ros adolescentiæ tuæ:
 „ *ea sic explicat:* Ego certè non dubito, quin
 „ hic Dei benedictionem, in augendo Christi
 „ populo, celebret David, ideoq; pueritiam,
 267 vel sobolem, quæ nascetur, rori comparat,
 „ quia crescet præter ordinarium modum. Si-
 „ cut enim mirantur omnes terram, irriguam
 „ esse, quum tamen defluxus roris non appa-
 „ reat, sed fallat spectantium oculos: ita Da-
 „ vid, sobolem incredibili numero nascitu-
 „ ram Christo dicit, quæ totam terram operi-
 „ at. *Et mox:* Si quis distinctius velit habere
 „ sensum verborum, ita resolvat. Ex utero
 „ prodituram esse innumeram sobolem, sicut
 „ ros ab aurora distillat. *Hec ille.*

„ *Ex quibus apparet, nulla ex parte hæc verba*
 „ *divinitatem Christi vel æternam ejus genera-*
 „ *tionem redolere. Nam vulgata lectio, quæ ali-*
 „ *quid favere videtur illi opinioni, ab omnibus*
 „ *doctis exploditur, ab Hebræo fonte recedit, di-*
 „ *versissimæ eruditorum interpretum, de hoc loco*
 „ *sententiæ*

sententiae, cum obscurissimum esse, testantur. Id quod expressis quoque verbis testatur Bucerus. Atqui ex obscuris, nihil clarum, ex controversis, nihil stabile effici potest.

Tertius locus ex hoc Psalmo est vers. 4. Tu es Sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedec.

Ex quo sic argumentamur: David nec fuit Sacerdos, nec in æternum duravit ejus officium: Ergo hæc verba de ipso scripta non sunt; sed de Messia, qui cum æternum habeat Sacerdotium, ipse quoque æternus est habendus.

Ad hoc dupliciter responderi potest. Primo Hebræi ajunt, vocem, quæ in hoc loco legitur Cohen, non significare Sacerdotem, sed principem, idque testimoniis sacræ Scripturæ confirmant. Constat autem Davidem fuisse Principem seu Regem Melchisedec quoque fuit Rex: Ergo rectè potuit illi assimilari. Præterea Melchisedec potest non pro proprio sed appellativo nomine accipi, ita ut dicatur David, Rex justitiæ, seu Rex justus. Ut sit verborum sensus hic: Tu David, eris rex in perpetuum, non sicut Saul, eo quod es rex justus.

268

2. Regum
8. v. 15.

Sed hanc interpretationem nobis sequi non est tutum, neque fas. Auctor enim Epistolæ ad Hebræos voce Cohen sacerdotem denotari affirmat: Et negari non potest, sæpè eam ita in sacris usurpari. Præterea, Iesu Christi pontificatum Et sacerdotium æternum, præsertim ex hoc loco,

loco, auctor ille extruit & confirmat: Ergo certum esto, hic agi de sacerdote.

Iam videamus, an Davidi hac competant. Illum igitur fuisse sacerdotem sic ostendi potest.

Primo, uti veste sacerdotali, non nisi sacerdotibus, ex lege Moſis, permiſſum erat, ut apparet ex Cap. 28. Exodi: At David ſapius, imò quoties Deum conſuluit, veste sacerdotali Ephodusus eſſe legitur 1. Reg. 30 v. 7. Et 2. Reg. 6. v. 14. Porro David erat accinctus ephod lineo.

Secundò, probatur illum fuisse sacerdotem, quia ſacrificare, offerre viſtimas Deo, benedicere populo, ſacerdotum erat officium: David & obtulit viſtimas Deo, & benedixit populo 2. Reg. 6. v. 17. Et obtulit David holocauſta & pacifica coram Domino. Cumq; compleſſet offerens holocauſta & pacifica, benedixit populo in nomine Domini exercituum. At alijs regibus id nuſquã conceſſum eſt in lege Moſis: unde etiam graviter puniebantur, ſicut Oza 2. Reg. 6. manum admoventis arca, à Domino interficitur. Sic Ozias Rex, dum ſancta ſanctorum ingreſſus eſt, lepra percuffus eſt, ut eſt 2. Paral. 26. Sic filij Aaron dum illegitimè adolerent tbura Deo, igne corripuntur Levit. 10. At Davidi hac licita fuiſſe, & Deo grata patet.

Quin, non tantum David, ſed etiam filij eius ſacerdotes fuerant 2. Reg. 8. v. 18. Filii autem David ſacerdotes erant. Ex quibus concludi

concludi potest, malè supra negatum esse, Davidem fuisse sacerdotem.

Quod autem additur: secundum ordinem Melchisedec. Hâc particulâ declaratur differentia inter Sacerdotium Leviticû & Davidis. Nam lege per Moysen latâ, tantum filiis Aaron Sacerdotio fungi licebat: nunc ut discernatur Sacerdotium Davidis, additur: Non secundum ordinem Leviticum, sed Melchisedec. De Melchisedeco hoc legimus, fuisse Regem Salem civitatis, & sacerdotem Dei. Genes. 14. Et Abrahæ redeunti à cæde quinq; Regum, vinum & panem obtulisse. Hæc de eo tantum: Et tamen Deo sacerdotium illius placuisse legimus, licet nullum haberet expressum mandatum.

Sic David dicitur esse sacerdos secundum ordinem Melchisedec. Quia licet non habuerit expressum mandatum sui sacerdotij: tamen impune potuit offerre Deo sacra, saltem ad tempus. Ex quibus apparet, hæc verba Davidi rectè applicari posse.

Deniq; illud quoq; animadversione & observatione dignum est: hic agi de sacerdote & sacerdotio: At Christus dicitur sacerdos & habere sacerdotium, non secundum divinam, ut Trinitarij loquuntur; sed humanam naturam, etiam ipsis adversariis testibus, & reipsa. Ergo ex hoc loco frustra divinitas, & Christi æternitas exculpatur.

Deinde

Deinde, sacerdotium omne habet initium, & ab alio instituitur, teste Apostolo Hebr. cap. 5. vers. 1. Omnis namque Pontifex, ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur &c. Et mox de ipsius Christi sacerdotio seu Pontificatu v. 5. Sic & Christus non semetipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus est ad eum: Filius meus es tu, &c.

Quod autem ab alio accipitur, quod initium habuit, undiquaq; eternum & eternitatis indicium esse non potest.

Quomodo autem Davidis, Melchisedeci & Jesu Christi sacerdotium, cum initium & auctorem habuerit, tamē dicatur & sit eternum: nō est præsens loci & instituti explicare. De eo copiosè satis disputat autor Epistolæ ad Hebræos. Nobis satis sit demonstrasse, hunc Psalmum nec ut totum, nec per partes consideratum, Christi eternam Deitatem confirmare. Explicit discursus Enjedini, in quo pleraq; falsa, multa absurda, non pauca blasphema.

Singula videbimus ordine.

CAPUT XXIIIX.

271 *Responsio ad priorem partem interpretationis Enjedinianæ Psalmi centesimi decimi.*

I*nnterpretatio Psalmi centesimi decimi Enjediana duabus constat partibus. Priore &c.*

*ἀνακρευναῖς disputatur, & ambiguus sensus
Psalmi affingitur: in posteriore ἀνακρευναῖ-
ς agitur, refutanturq; nostrorum argumen-
ta ex Psalmo illo desumpta, quibus divinam in
Christo naturam asserunt & probant.*

*Primum igitur nobis vult persuadere Psal-
mum 110. semper, nempe ante Christum, &
postius quoq; etate duplicem habuisse interpre-
tationem. Probationem adfert non ex vetustis-
simis, ut ait, Rabinorum commentariis; sed ex
historia Evangelica Novi Testamenti, egregi-
am, scilicet: Audivimus illam: sed repetamus.
His autem illationis ejus hæc est:*

*Nemo nisi stultus & ineptus contra id, quod
nusquam est, disputat:*

*At contra opinionem illam, quæ Psalmum
110. de Davide interpretatur, sollicitè Apo-
stolus Petrus disputat.*

*Ergò opinio illa, quæ Psalmum 110. de Davi-
de interpretatur, tempore Apostolorum
non erat nusquam; sed vulgaris & multis
persuasæ erat: nisi forsan concionem Pe-
tri Act. 2. supervacaneam & absurdam
statuere, Apostolumq; ipsum stultitiæ ac-
cusare velimus.*

*Deinde ex Matth. vigesimo secundo pro-
bat alteram interpretationem, quæ Psalmum Scatim Con-
allegatum de Christo loqui affirmat. Egregium troversia
sanè sopsissima: quo status controversiæ totus verus.
mutatur. Quandoquidem duplicem opinionem
fuisse*

fuisse, nemo forsan facile negaverit : verum id non est in questione : sed hoc : An prior illa, quæ Psalmum de Davide interpretabatur, fuerit, ut vera, unquam approbata à Christo vel ejus Apostolis, vel ullo modo in sacris literis : & an ex sacris vero aliquo & certo argumento probari queat, quod sit vera. Hoc vero est, quod nos querimus, imò quod negamus, negationemq; apodicticè probamus hunc in modum :

Quem Psalmum Novum Testamentum nō tantum de solo Christo interpretatur, sed etiam oppositam opinionem, quā Davidi ejus intellectus & sensus tribuitur, refutat; illa nullo modo de Davide: sed unicè de Christo exponendus est.

At Psalmum centesimum decimum Novum Testamentum non tantum de solo Christo interpretatur: verum etiam oppositam opinionem, qua Davidi ejus intellectus & sensus tribuitur, refutat:

Ergo Psalmus centesimus decimus nullo modo de Davide, sed unicè de Christo est exponendus.

273 Majorem nemo nisi qui susq; deq; fert autoritatem Novi Testamenti, negabit. Minorem quoq; concedit adversarius, quando affirmat, utramq; opinionem fuisse tempore Messie: Alteram autem, quæ Psalmum allegatū de Christo interpretatur, à Christo Matthæi 22. ut approbatam

probatam: alteram autem, tanquam huic oppositam, à Petro magno zelo rejectam & improbatam. Nam,

Quicumq; contra aliquam opinionem sollicitè colligit argumenta, disputat, pugnat, refutat; is eandem magno zelo rejicit & improbat.

At adversarius noster fatetur & dicit, Petrum contra opinionem, quæ Psalmum 110. de Davide interpretatur, sollicitè colligere argumenta, disputare, & pugnare:

Ergò adversarius noster fatetur & dicit Petrum, opinionem, quæ Psalmum 110. de Davide interpretatur, magno zelo rejecisse & improbasse: Et per consequens, in subsequentibus frustra laborat ostendere & probare, interpretationes has ambas simul consistere posse. Nam:

Contrariæ opiniones & propositiones non possunt esse simul veræ & sibi subalternari:

At Psalmum allegatum loqui de Davide; & non loqui de Davide, sunt contrariæ:

Ergò non possunt simul esse veræ, & sibi subalternari.

Qui Majorē negat, universam Logicā destruit. Minor probatur ex concione Petri Act. 2. Vbi Apostolus Davidem & Christū opponit: Psalmumq; centesimum decimū αὐτῷ λῶς & sine ulla limitatione negat loqui de Davide; affirmat contra loqui de Christo. Non n. inquit v. 34.

David ascendit in cœlos; sed dicit ipse, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris, &c. *Et mox v. 35.* Certò sciat ergo tota domus Israel, quod & Dominum & Christum fecerit Deus, hunc Jesum, quem vos crucifixistis. *Quis jam sensus horum verborum? profectò nullus alius, quàm hic ipse: David quidem ipse dicit in Psalmo, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, donec, &c. Verùm quia non ascendit in cœlum; certò ergo sciat tota domus Israel, quod David in Psalmo non de se locutus sit; sed quod illum Dominum & Christum, de quo locutus est David, fecerit Deus hunc Jesum, quem vos crucifixistis. Quid ergo sciat tota Domus Israel? Hoc nimirum, quod Psalmus 110. nullo modo de Davide, sed de solo & unico Christo intelligi debeat: propterea, quod, quæ inibi dicuntur, nullo modo quadrent in Davidem; in Christo autem sint repleta omnia. Simile quid ex sacris literis demonstratur de altera opinione. Quod verò fiet nunquam. Nihil enim adferre possunt adversarii, nisi nugas suas & vanas inanesq; conjecturas; quas, ne tergiversari videamur, porro examinibus.*

Prima fuit: Quia non heri, sed ante Jesum Christum nata est. Estne ratio hæc probans vel urgens? Nihil minus quàm ratio; imò nec levissima quidem conjectura est. Sic enim examinabimus.

Quæ

Quæ opinio non heri, sed ante Iesum Christum est nata, illa est vera :

At hæc posterior de Psalmo centesimo decimo opinio non heri, sed ante Iesum Christum est nata : 275

E, posterior hæc opinio & interpretatio est vera.

Apodictica hæc, si hæreticis placet, est argumentatio. Major enim tam certa, atq; tota ipsorum blasphemata opinio est. Subsumam ego.

At opinio Saducæorum, qua Angelos & Diabolos, ipsamq; resurrectionem mortuorum negabant, non heri, sed ante natiuitatem Christi est nata :

Ergo Saducæorum illa opinio est vera.

Vera, inquam, est, ut veritatem sibi imaginatur hæretici; non verò, ut in se est. Non digna est ratio hæc refutatione. Pessima n. nugatio est.

Alteram, priori non absimilem, dedit hanc : Literalem interpretationem cum mystica non pugnare; sed tanquam subalternas inter se consentire. Id verissimum esse nemo negat: verum quomodo probat conclusionem Hæretici? Nostram probat; non illius. Sic argumentor ex data ratione :

Literalis interpretatio cum mystica non pugnat, sed sunt subalternæ:

At duplex interpretatio Psalmi 110, de Davide & Christo pugnant, & nō sunt subalternæ, ut probavimus:

Ergò duplex illa interpretatio non habet se
ut literalis & mystica.

Deinde sciendum, quod non sit necessarium,
ut literalis & mysticus sensus semper distinguā-
276 tur: Sed fieri potest, ut sententia, etiam quoad
literam, tota mysticam habeat significationem:
à qua si literam distinguas, oritur falsa opinio
in sensu literali. Ut quando Christus Ioh. 2. v. 19.
ait: Solvite templum hoc, & in tribus diebus
erigam illud: Judæi literam sequentes, id de
templo Hierosolymitano falso interpretabatur
v. 20. ideoq; postea ansam dabat falsi testimonii
Matth. vigesimo sexto ver. 61. Marci deci-
mo quarto v. 22. quando interim Christus de
Spirituali Templo, nempe de suo corpore, in quo
habitat tota plenitudo deitatis $\sigma\omega\mu\alpha\tau\iota\kappa\omega\varsigma$
Col. primo v. 19. & secundo v. 9. loquebatur
Ioh. secundo v. 21. & nullo modo de ejusmodi
literalis sensu, quem sibi imaginabantur Judæi.
Quocirca licet literalis sensus, quem ego mihi
imaginor, nō contradicat mystico; nondum sta-
tim inde sequitur, literalem meum sensum esse
verum: cū non tantū contrariæ propositio-
nes, sed etiam diversæ esse possint ratione ve-
ritatis & falsitatis distinctæ & divisæ: & non
omnia, quæ subordinata sunt secundum opini-
onem, talia secundum veritatem. Scope itaq;
dissolutæ sunt, ne γεὺ quidem probantes in
ratione adversarii. Nam probetur prius, hic
dari

dari literalem sensum, à mystico distinctum;
 atque tum ultro concedemus rationem allega-
 tam: Aliàs petitur principium. Nam non hoc,
 quod literalis sensus cū mystico nō pugnat, pro-
 bat, alicubi dari distinctum & duplicem sen-
 sum, literalem & mysticum: Sed hoc: alicubi da-
 ri distinctum & duplicem sensum, literalem &
 mysticum, probat, eos non pugnare, sed subal-
 ternatos esse. Sic in historia Samsonis datur li- 277
 teralis & mysticus sensus: Literalis explicat
 res gestas Samsonis: mysticus exponit typum,
 quem gerebat, Christi. Quia igitur ibi dupli-
 cem sensum, literalem & mysticum habeo; intel-
 ligo, quod inter illos nulla sit vel esse possit con-
 trarietas; sed optimus consensus & subalterna-
 tio, ita ut neuter alterum tollat vel subvertat.
 Vsq; dum igitur non probatum dederit Adver-
 sarius, esse hīc duas distinctas expositiones ve-
 ras; hīc adductā ratione nihil omnino efficiet.
 Quod enim addit idē, non tantū hunc,
 sed alios Scripturæ locos, utrumque ad-
 mittere, imō requirere sensum; id nihil ad
 nos. Nam de aliis nonnullis id verum esse,
 nulli dubitamus: Inde verò statim sequi, quod
 idē sit concludendum de hoc ipso loco, ne-
 gamus. Est enim argumentum particulare,
 nihil concludens. Questio igitur de Psalmo
 110. adhuc manet nuda sine probatione & de-
 monstratione: Illud nimirum vel admittere,

vel etiam requirere ejusmodi duplicem sensum. *Contrarium haecenus sufficienter probavimus, pluribus in progressu probaturi. Quod porro in tertia ratione subiicit adversarius, ipsum Jesum Christum non obscure significare, Psalmum hunc non literaliter & historicè, sed solum mysticè & spiritualiter de Messia loqui; conjecturae sunt sine ullâ urgente ratione.*

Prima conjectura est, quod David spiritualiter Messiam appellaverit Dominum suum. Quam interpretationem, rectè intellectam, admittere possumus: sed nihil facit ad rem & pro
 278 *adversario. Quandoquidem, ut Christus fuit Dominus Davidis; ita etiam ab eo Dominus suus appellatus est: Atqui fuit Dominus Davidis spiritualis & cœlestis; non mundanus & terrestris: Ergo etiam illum spiritualiter sive modo spirituali appellavit suum Dominum. Major est certa. Nam ut res est, ita quoq; appellanda est; ne oratio oriatur falsa. Minor est ipsius Christi; qui coram Pilato palam, fatetur, suum regnum non esse ex hoc mundo, Johan. decimo octavo v. 36. Ergo spirituale & cœleste. At verò quale Regnum, talis etiam Rex. Atq; ita cōcedere possumus, ut illud in spiritu reddatur adverbialiter, nempe per spiritualiter. Verū neq; hæc, neq; adversarij nostri interpretatio scopum & mentem Christi assequitur. Ut enim non ad spiritualem illum regnandi*
modum

modum respexit Christus, quando dixit IN SPIRITU: sic neq; mysticum regem adeoq; non mysticam significationem Psalm. 110. distinctam à literali, eiq; subordinatam, eo significare vel innuere voluit; sed docere, quod David in Spiritu sancto, per ipsum de persona & regno Christi prophetante, Messiam suum Dominum appellaverit. Nam quod dicitur Matth. vigesimo secundo vers. 43. πῶς σὺν Δαβὶδ ἐν πνεύματι κύριον ἀπὲν καλεῖ; Quomodo ergo David in Spiritu vocat eum Dominum? id Marcus cap. duodecimo vers. 36. de Spiritu sancto expressè interpretatur, inquiens: Αὐτὸς Δαβὶδ εἶπεν ἐν τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ: εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου. Nam ipse David dixit per Spiritum sanctum: Dixit Dominus Domino meo. Hinc Beza reddidit illud ἐν πνεύματι per spiritum. Et alterum 279 apud Marcum ἐν πνεύματι ἁγίῳ per Spiritum sanctum, additq; rationem: Est enim, inquiens, quædam in hoc dicendi genere energia, quo significatur, non tam Davidem locutum fuisse, quam spiritum DEI, qui quodam modo Davidem ipsum possederit. Dicitur, inquam, nescio quomodo ἐμφατικώτερον David in Spiritu locutus, quàm Spiritus in Davide. Ne quis tamen hoc arbitretur subtilius consideratum, solemus interpretari per Spiritum. E. juxta hanc interpretationem, non tam David, quam Spiritus sanctus in

*Psalmus hoc fuit locutus : adeoq; verba hæc :
 Dixit Dominus Domino meo : sunt verba
 non proprie Davidis , sed ipsius S. S. ipsius Dei,
 qui ea per os Davidis est locutus. Quid ve-
 rò inde sequitur aliud , quam, stante Hereti-
 corum interpretatione , quâ illud , ad Domi-
 num meum , de Davide accipiendum esse
 jubent , S. S. & ita ipsum Deum vocasse Da-
 videm suum Adonai , suum DEVM, suum
 Dominum. Non puto excogitari aliquid pos-
 se, quod magis contra Majestatem Jehova pu-
 gnet quam hoc ipsum. Et David alias servus
 Jehovæ nunquam Dominus, dicitur. Annoran-
 da quoq; sunt , quæ hæc de re supra Psalm. 110.
 commentatur D. Gesner. Dominus Jehova di-
 xit : Utitur autem verbo **DNI** quod apud Pro-
 phetas frequens est , quoties divina oracula si-
 gnificare volunt : Tunc enim ajunt : Dominus
 dixit. Ita quoq; David ait, sibi divinitus hoc ef-
 se revelatum per S. S. quod æternus pater de u-
 nigenito suo filio hæc ab omni æternitate decre-
 verit, & per Patriarchas atq; Prophetas idem
 revelaverit; ipsum nimirum fore regem & ge-
 neris humani instauratorem. Quid multis? Ip-
 semet Spiritus sanctus ita sese explicat Marci
 12. ver. 36. ubi hæc leguntur verba : Αὐτὸς γὰρ
 280 Δαβὶδ εἶπεν ὅτι τὸ πνεῦμα λέγει τὸ ἀγαθόν. Nam
 ipse David dixit, afflatus à Spiritu sancto : Di-
 xit Dominus Domino meo. Hæc igitur, quia cer-
 tissima sunt, quippe ex ipsa Scriptura derivata,
 sequi-*

*sequitur, conjecturam Heretici falsam & nul-
lam esse, perinde ut alteram, qua sibi imagi-
natur, Christum ex hypothese Phariseorum
tantum disputasse, quippe quos sciebat, my-
sticam hanc interpretationem, tanquam suæ
sectæ placita, non ut Saducæos, solum lite-
ralem sensum amplexantes, negaturos. Si
enim disputare in sequentibus videtur Hereti-
cus, Christum ex hypothese, à Phariseis conces-
sâ, disputasse, non inficiamur. Nam quando de
aliquo themate duo disputant: in quibusdam hy-
pothesibus, tanquam utringque notis & concessis,
conveniant, necesse est: Cum omne ignotum &
obscurum per notum & manifestum probetur:
Verum Christum disputasse tantum ut ex illo-
rum hypothese, id falsissimum esse, tam diu sta-
tuemus, donec probent isti, Christum hic non ad
simplicem veritatem respexisse, nec Phariseos
veritate, sed tantum opinione hypotheticâ, ut il-
lorum secti probata, ur sisse & redarguisse. Proba-
bunt a, hoc tum, quando probaverint Judæi &
isti cum his, Christum sive Messiam nostrum nu-
dum hominem esse; b. e. nunquam. Christus n.
quippe λόγος & sapientia æterni Patris, non
opus habet, ut ejusmodi Dialecticis, lubricisq;
argumentationibus, incerto fundamento ni-
tentibus utatur; indeq; neutiquam demonstrabi-
tur, illum unquam ex nuda hypothese, ut hy-
pothesi, disputasse; sed semper, & ubique, sup-
positis fundamentis immotis, veritatem so-
lidam*

182

lidam probasse, confirmasse, demonstrasse. Deinde Phariseos huic interpretationi acquievisse, utpote secutas suæ sectæ placita, manifestè pugnat cum textu. Quandoquidem expressè testatur Matthæus, quod adeo à Christo fuerint convicti, ut nemo ei quicquam respondere potuerit, neq; ausus fuerit quisquam ab illo die eum amplius interrogare. Quod sanè non est nudè in suæ sectæ placitis quiescere: Sed & principijs & conclusioni nihil quicquam obvertere posse, adeoq; coactè disputationem deferere, adversarioq; palmam & victoriam contra voluntatem concedere. Non enim ut nudus homo disputavit Christus, sed ut Filius DEI, Spiritu altissimi præditus, non forinsecus tantum, sed etiam intrinsecus ipsum cor adversariorum tetigit, idq; mutavit, atq; ita constrinxit, ut neq; mente quicquam contra cogitare, neq; ore quicquam obloqui potuerint.

Quarta porro ratio, nuda quoq; conjectura est, sine vi & efficacia: Nempe nihil in isto Psalmo dici, quod Davidi commodè applicari non possit: Ergone sequitur inde, Psalmum istum literaliter loqui de Davide? Sane quæ ad aliud accommodari possunt, non protinùs de eo propriè loquuntur. Potest toti sacræ Scripturæ per allegoriam aliis commodè attribui sensus: Ergone de eo loquitur propriè Scriptura? Isidorus Hispalensis caput Geneleos 1. ita explicat In principio fecit DEVS cælum & ter-

Isidori Hispalensis

us & terram, &c. Principium Christus est: Sic ipse ^{sacrarum}
 Evangelio ait: Ego sum principium, qui & ^{literarum}
 loquar vobis. In hoc igitur principio fecit ^{interpreta-}
 Deus cælum, h.e. Spirituales, qui caelestia medi- ^{tio.}
 tantur, & quæ sunt in ipso. Fecit & carnales,
 qui terrenum hominem nec dum deposuerunt.
 Terra autem erat inanis & vacua, terra scili- 282
 et carnis nostræ erat inanis & vacua, priusquã
 doctrinæ acciperet formam. Et tenebræ erant
 super faciem abyssi: quia delictorum cæcitas &
 ignorantie profunda obscuritas corda nostra
 agebat. Et Spiritus Domini ferebatur super
 aquas. Spiritus autem Domini super cor nostrũ
 nebrosum & fluidum quasi super aquas jam
 superferebatur, in quo subsistentes requiescere-
 mus, cujusque vivificaremur flatu & cujus un-
 a ablueremur. Dixit quoque Deus, fiat lux:
 est, illuminatio credulitatis appareat. Prima
 die lucem fidei dedit: quia prima est in
 conversione fides: unde & ipsum primum in
 receptis mandatum est: Dominus, inquit,
 Deus tuus, Deus unus est. Propter quam fidem
 Dominus & visibiliter in mundo apparere
 voluit. Jam tunc Deus juxta præscientiæ suæ
 rationem divisit justos, id est, filios Dei & lucis
 peccatoribus, tanquam à tenebris: justos vo-
 cans diem, illos noctem. Nam quod lucis nomi-
 ne justis appellantur, audi Apostolum: Eratis,
 inquit, aliquando tenebræ, nunc autem lux in
 Domino, &c. En & hic habes allegoricam ex-
 plica-

plicationem; quam absq; dubio ejus autor, Hispalensis, tanti fecit, quanti faciunt suam interpretationem Psal. 110. Novi Heretici, quâ illud de Davide interpretantur. Verum hic non quæstio est, quid fieri possit; sed quid fieri per sacram Scripturam debeat. Potest dicto alicui sensus affingi, de quo tamen nullo modo loquatur. Scriptura Psalmum centesimum decimum de Christo interpretatur: de Davide autem non tantum tacet; sed etiam negat, istum de illo loqui. Quocirca temeritas est cum
 283 *summa impietate juncta, ejusmodi sensum Scripturæ, & in specie dicto Psalmo, affingere.*

Quinta & ultima ratio etiam nulla est. Dixit, multa hîc esse, quæ literaliter ad Jesum pertinere non possunt: Quenam sunt ista? Quod pugnaverit cum regibus, eos vulneraverit, repleverit vias cadaveribus, dominatus sit gentibus. Respicit autem adversarius ad versum quintum & sextum, ubi David ait: Dominus ad dextram tuam confregit in die iræ suæ reges, judicium exercebit inter gentes, implebit loca cadaveribus, contundet caput terræ multæ. Verum nos ita argumentamur:

De quo solum sunt antecedentia & consequentia intelligenda, de eo etiam sunt duo hi versus accipiendi:

Atqui antecedentia & consequentia de solo Christo sunt intelligenda.

Ergo

Ergò de eodem etiam duo hi versus sunt accipiendi.

Major est certa. Quia Psalmus hic est una continua de eodem subiecto loquens oratio, nempe est Prophecia de Christo, sive Messia. Major quoque certa est. Illi enim antecedentia, nempe verl. 1. 2. 3. & 4. agunt de persona, reliqua & sacerdotali munere sive officio; ita posteriora, ultimo verl. contenta, de ipsius passione & exaltatione: Ergo verissima erit conclusio: agentque verl. 5. & 6. de victoriis Christi. Nam regnum & sacerdotium ejus, suis hostibus, nempe tyrannorum, hæreticorum, adeoque ipsius Diaboli incursionibus est expositum. Illis se Christus ipse potentissime opponit, summaque regnum trahitur, omnium hostium viribus fractis, & penitus contusis. Quod autem Rex hic & sacerdos ad dextram Dei Patris sedens, suam neatur Ecclesiam, id Saulo Act. 9. ostensum est, quando Christus de cælo clamat: Saule, saule, quid me persequeris? Itemque Judæi sunt verba Gesneri in hunc locum) cum exremo suo exitio, cumque regionis & urbis devastatione id ipsum sunt experti. Contrivit hic Monarcha & Pontifex noster hæreticos, utpote Manichæos, Eutychianos, Nestorianos, Maronitas, Arianos, ipsos Photinianos & similes: idemque Antichristo quoque Romano accidit, quem quidem Dominus

Jesus

„ Jēſus confecit Spiritu oris ſui, excitato illuſtri
 „ lumine Evangelij poſtremis hiſce mundi tempo-
 „ ribus 2. Theſſal. 2. Sed ſupereſt, ut beſtia illa,
 „ quæ ſeptem capita & decem cornua habet, cui
 „ Babylonica meretrix inſidet Apocalip. 17. in
 „ ſtagnum ignis & ſulphuris una cum Pſeudo-
 „ prophetis ſuis univerſis præcipitetur: Quod i-
 „ pſum etiam Turcicæ Tyrannidi & omnibus a-
 „ lijs Eccleſiæ hoſtibus eventurum eſt, Ezechiel
 „ 39. In primis autem David reſpicit ad pro-
 „ miſſionem primis parentibus in Paradifo fa-
 „ ctam: Semen mulieris conteret caput ſer-
 „ pentis: Ideo & in ſingulari numero nominat
 unum caput multæ ſeu magnæ terræ, à quo
 cætera inſtantur, quod eſt antiqui Draco-
 nis, qui dominatur in filiis incredulitatis, &
 princeps eſt hujus mundi. Inunc Hereticorū peſ-
 ſimè, & dic, verſum quintum & ſextum de
 Chriſto non poſſe intelligi. Profectò, ſi quid in
 285 toto hoc Pſalmo eſt, quod minus in perſonam
 Davidis quadrat, ſunt hi ipſi duo verſiculi. Nā
 quod adverſarius fabulatur de urbe Ammo-
 nitarum à Davide expugnata, adeo falſum
 eſt, ut nullā refutatione indigere videatur. Ut
 enim ne minimo quidem Jota ejus urbis hic ſit
 mentio: ita quæ dicuntur, ad illam ſine omni
 veritate accommodantur. Ficta quadam alle-
 goria ad eam ſuo modo applicari poſſent: Ve-
 rùm Fictio non eſt Scripturæ dictio. Probetur
 vel ex aliis Scripturæ locis: vel aliquo urgente
 argu-

argumento, ex hisce verbis, vel ex toto contextu hujus Psalmi desumpto. Non possunt. Oleum & operam perdunt.

Atq; hæc fuerunt, quibus primum sententiam hujus Psalmi ambiguam facere voluit Adversarius: Ut autem id præstiterit, æquo Judi- dici ac lectori arbitrandum & judicandum, relinquimus.

CAPUT XXIX.

Responsio ad posterioris partis Interpretationis Enjedinianæ Psalmi 110. membrum primum:

Progreditur nunc Adversarius ad argumenta nostratum, quibus, ex Psalmo hoc desumptis, divinitatem Christi, æqualitatemq; DEO asserere & probare solent.

Primum ita proponit: Hic agitur de Messia, teste Jesu: Ergò non de Davide.

Verùm ita nudè argumentum illud à nostris non proponitur. Vide in præcedentibus caput 26. ubi longè aliter illud formatum invenies, & quomodo hîc ab adversario data responsio quadret, facile intelliges. Sic formandum est antecedens: Hic igitur de solo Messia, testibus Christo & Apostolis: Ergo non de Davide.. Vbi major exclusiva, exclusi prædicati,

cati, (equipollet enim huic: Hic Psalmus agit de solo Messia) omnes illos, qui Messias non sunt, à Psalmo hoc excludit: Quia igitur David Messias non est, quilibet intelligit, responsionem adversarij nullam esse, nempe quod hic possit agi mysticè de Messia: & historicè de Davide. Deinde hic non quæstio est, de quo hic possit agi, & quomodo verba Psalmi allegoricè vel ad Davidem vel ad alium possint applicari: Sed hæc voluitur, de quonam hic actu agatur, & de quo, actu & verè, sine ambiguitate, verba Psalmi loquantur. Tria est in scolis Regula: A posse ad esse non valet consequentia: contra quam hic pueriliter ballucinatur & peccat adversarius. Unde etiam responsionis probatio nulla arguitur: quippe probans, non quod hic actu de Davide agatur; Sed quod verba Psalmi possint historicè de eo intelligi. Sic enim dicebat adversarius: Quod possint hæc historicè de Davide dici, inde patet, quod posterior pars versiculi hujus, nempe: Donec ponam inimicos scabellum pedum tuorum, expressè Davidi tribuitur. 3. Reg. 5. vers. 3. ubi Salomon de patre suo Davide ait: donec daret Dominus eos (hostes) sub vestigio pedum ejus: Ergo probabile est, priorem quoque partem versus de Davide intelligendam esse.

287 Probabile est, inquit, Hereticus, fieri posse: Ergo nulla est necessitas, ut ita Psalmi verba explicentur.

centur. Id quod videtur esse, & probabilius nonnullis argumentis potest asserti, a perspicuis textus verbis neminem debet abducere. Quia igitur negare non potest adversarius, Psalmum hunc revera & necessario de Christo intelligendum esse: duntaxat a probabile esse, illum quoque de Davide explicari posse. Cur non nostram necessitatem sue probabilitati praeferat? Cur non id, quod certum immotumque est, & a nemine quit negari, potius eligit; quam id, quod dubium incertumque est, & vel ipse certo asseverare non audeat? Cur non potius Christo ejusque Apostolis, qui ubique Psalmum hunc de Christo, nunquam de Davide, interpretantur, credit, quam suis suis probabilitatibus, de quibus adhuc sub iudice lis est, an sint probabilitates; & si sint, an sint verae: cum non omne, quod probabiliter dicitur, statim verè dicitur; Hæresis obstat, præconcepta opinio impedit: quam mensuram Scripturae blasphemæ constituit, ideoque secundam illam omnia verba & dicta interpretatur, sive verè id fiat, sive sophisticè & falsè, ipsi perinde est, modo facta tecta reservetur hæresis. Verum enimvero Responsionis Adversarij probationem non tantum non probabilem, sed nugatoriam planè & falsam etiam demonstratu haud difficile est. Quæ enim est consequentia & veritas? quod semel dicitur de Davide: semper de Davide dicitur: De Davide dicitur quod sit rex; ergo ubique quando vox regis in Scriptura invenitur, de Davide debet intelligi.

De Davide legimus quod duxerit uxorem, ergo ubicunq; aliquis in Scriptura uxorem duxisse dicitur, id de Davide erit intelligendum, scilicet! Deinde ut vanitas argumentationis Hæretici adhuc magis fiat conspicua, invertatur illud, & in ipsum adversarium retorqueatur, hoc modo: Nullo modo versus primi pars prior: Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis; de Davide intelligi potest: posteriorem partem: donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum; de Davide intelligendū esse. Consequentia ratio est manifesta. Est enim una oratio, unum completum sensum significans: nempe quod Adonai tam diu à dextris Jehovæ dicentis, sedere debeat, donec ad pedes suos prostratos viderit hostes. Non igitur possunt non Antecedentia & consequentia hæc de uno eodemq; loqui; aliàs oratio esset inepta, sine significatione completa, certa & vera. Ergo si antecedentia de solo Christo sunt intelligenda; necessario infertur, de eodem, & quidem solo consequentia debere intelligi.

Antecedens probavimus supra cap. 26. ex Gesnero, nempe insolentem, ineptam & nugatoriam esse orationem, si Davidi, cui Psalmus in titulo attribuitur מִזְמֹר דָּוִד de seipso diceret: Dominum Deum ad suum Dominum, id est, ad se Davidem verba fecisse. Deinde pronomen relativum ME U M, perspicue

picuè arguere, Davidem non seipsum, sed Dominum suum intueri. Tertio addimus hoc loco, quod, sedere ad dextram DEI, ullo modo Davidi triari possit : id quod non nostro, sed Apostoli Petri argumento, evincitur, & quidem hoc ipso :

Quicumq; non ascendit in cœlum, ad illum 289
non dixit Jehova: Sede à dextris meis :

At David non ascendit in cœlum :

Ergò ad Davidem non dixit Jehova: sede à dextris meis.

Respondet adversarius satis ridiculè, Perum urgere grammaticum verborum sensum, nec Phrasæos vim, & usitatam loquendi consuetudinem. Cur non Rhetoricum censura? Constat enim Deum neq; dextram neq; sinistram habere: Sed ista dici per ἀνθερωπονικήαν & Metaphoram. Ergò non Grammaticè sed Rhetoricè, Deinde nego, dari Grammaticū sensū. Non n. Grammatica imponit rebus nomina, sed partim naturalis loquēdi facultas & naturale arbitriū hominis, partim etiā quælibet ars sive artifex, suas res, circa quas versatur, & in quibus artificiosè operatur, denominat, Sic nauta suis, arcularius suis, Logicus suis, Physicus suis, Medicus, Theologus & sic quilibet alius, suis rebus peculiaria imponit nomina, quæ Grammaticus ut Grammaticus neq; scit neq; intelligit: sed ab istis accipit, & ratione Etymologias,

mologias, inflexionis, compositionis, sive Synta-
 xeos, similiumq; accidentium considerat. Non
 igitur, si propriè loqui velimus, datur sensus
 verborum Grammaticus, sed sensus vel planè
 vulgaris, vel Physico, Ethico, Theologo & cete-
 ris peculiaris. Tertio, posito, Grammaticum sen-
 sum dari, cum vero is non contra usitatum lo-
 quendi consuetudinem potest distinguì, ut hic
 facit indocte adversarius. Nam Grammaticus
 verborum sensus, ita nimirum dictus, ex nullo
 alio desumitur, vel etiam desumi potest, quam
 290 ex usitatissima propriissimaq; loquendi consue-
 tudine: h. e. ex propriissimo & usitatissimo ver-
 borum usu, qui nullibi est vel invenitur, quam in
 loquendi (& scribendi, quod hic illi includimus.
 Nam scribendo sive per scripturam etià loqui-
 mur) usitata consuetudine. Non a. posse Gram-
 maticum hic & literalem sensum diversum esse
 vi phraseos, & communi loquendi consuetudine,
 facile porro intelligitur ex explicatione verbo-
 rum, de quibus loquimur. Quid n. vi phraseos
 & in communi loquendi usu sedere à dextris si-
 gnificat? Profectò nihil aliud, quam illius, cui
 assidemus, latus dextrum sedendo claudere no-
 stro latere sinistro. Hunc v. ex communi & vul-
 gari proprioq; loquendi usu desumptum sensum à-
 πλως eundem esse, cum grammatico & literali,
 ideoq; perperam & sine ullo fundamēto ab adver-
 sario distinguì, dividi, duplicemq; singi, cum simpli-
 citer unum idemq; sit, qui non intelligit, nihil intelligit.

Quarto

Quarto iterum posito, distinctionē inter sen-
 sum Grammaticū & vim phraseos, sive usitatū
 loquendi usum verum esse: Tūc verō gram-
 maticus sensus nullus alius poterit dari, quā qui
 modo à nobis est per ἐξήγησης datus: nempe se-
 dere ad dextram, sive à dextris, idem esse, ac il-
 lius: cui assidemus latus dextrū claudere nostro
 latere sinistro. Quis jam sibi Christianus ima-
 ginari potest, sanctissimū, & à Spiritu Sancto
 immediatē & miraculosē in rebus divinis in-
 formatū & edoctum Apostolum Petrum, tam
 bardum & stupidū, inq; Dei notitia tam jejunū
 & insipidum fuisse, 1. ut Deo dextrā, ejusmodi
 grammatico & literali sensu dictā, h.e. corpore-
 am, absurdissimē tribueret. 2. ut illā corpoream
 Dei dextrā tantum in cælo collocaret. 3. ideoq;
 statueret, eum, qui ad illā sedere vellet, opus ha-
 bere in cælum ascendere. Profectē qui ejusmodi
 somnia de Petro fingit, nō potest nō sanctissimū
 Christi Apostolū in pessimū trāsformare Antro-
 pomorphitam. Nā dextrā & sinistrā, grāmaticē
 dictā, præditū esse, non est Dei, sed hominis, non
 incorporei, sed corporei: non infiniti, sed finiti.
 Quæ cum in se ut sunt absurdissima summeq;
 impia & blasphemā, ita quoq; nō sine maxima
 absurditate, impietate & blasphemia Apost. Pe-
 tro affinguntur: ideo necesse est, ipsū non in lite-
 rali ejusmodi & grāmatico, sed longē alio sensu,
 phrasi hac, sedere ad dextram Dei, usum fuisse:
 sensu nimirum Scripturæ S. peculiari, & proprio.

Quinto, si ita Scriptura esset tractanda & interpretanda, quanam opinionum monstra ex illa non defenderentur? Placet novo hoc Photiniano adhibito interpretandi Scripturas artificio, persuadere, hominem esse, bipedem, rationalem simul & quadrupedem, irrationalem. Consulatur ergo Scriptura, petatur aliquid aliunde, quod si verò etiam sequi nolit, obtorto collo torqueatur. In promptu est illud Christi Matth. 13. vers. 32. Profecti dicite vulpi Herodi. Dictum illud de sensu Grammatico interpretari possumus, quemadmodum Enjedinus, & ejus asseclæ verba Petri. Sensum itaq; grammaticum si assequamur, vulpes significat animal quadrupes, & irrationale, quod per se est planum: Homo autem significat animal bipes rationale, quod etiam nemo negat. Inde igitur nihil aliud sequi potest, quàm: Quendam hominem bipedem, rationale esse, quadrupedem irrationalem, hoc modo: Omnis vulpes est animal quadrupes irrationale:

292 *Quidam homo bipes rationalis est vulpes: Ergo quidam homo bipes rationalis, est quadrupes irrationalis.*

Major ut patet, est certa: Minor sequitur ex literali & Grammatica interpretatione verborum Christi: Nam

Herodes est vulpes.

Herodes est homo bipes rationalis:

Ergo

E. quidā homo bipes rationalis, est vulpes:

Posse autem me hūc sensum sequi Grammaticum, & literalem, æquè certum est, atque verum asseritur ab adversario: Petrum in sensu Grammatico & literali accipere verba Psalmi: sede à dextris meis. Nam ut adversarius id ex Scriptura non probare potest, ita etiam ego non teneor literalem hanc expositionem, sive sensum ex Scriptura ostendere. Meam autem hanc interpretationem literalem firmiorem esse inde patet, quia videtur fundamentum habere in Scriptura: adversa verò pars, literalis sensus Petri, ne jota quidem ex illa monstrabit. Faciamus periculum. De vulpibus etiam loquitur Spiritus Sanctus apud eundem Lucam cap. 9. v. 58. & Matth. cap. 8. v. 20. Vulpes foveas habent, & volucres cœli nidos: Filius autem hominis non habet, ubi caput retineat. Verba hæc si rectè ad nostrum institutum accommodentur, non possunt intelligi (scilicet) de vulpibus & volucribus, animalibus simpliciter irrationalibus, sive intellectu planè carentibus, sed de hominibus & Angelis vulpibus. Videtur enim Christus collationem inter se & creaturas intelligentes instituere, docereq; quòd sit inter 293 intelligentes creaturas, nempe inter homines & Angelos miserrimus: cum homines, quorū vel quidam, vel omnes sunt vulpes, ad minimū habeant casam quandā, licet abjectissimam & vilē. Vocat aut casam hic foveam: quia olim erant

foveæ & lustra. Primi enim agricolæ & homines pauperculi in cavis montium, hoc est, in antris habitare solebant: Unde etiam quidam existimant, casam quasi cavam esse dictam.

Deinde Angeli volucres dicuntur à velocitate, volucres a. cœli: quia in cœlo esse dicuntur, ubi habet suos nidos, suas mansiones, à Deo ipsis datas & ordinatas. Quandoquidem in domo Dei, h. e. in Cœlo mansiones sive habitationes multe sunt, ut testatur ipsemet Christus Matt. 14. v. 2. Hunc igitur locum rectè intelligunt pij Poetæ, in suis carminibus, Angelos volucres appellantes. Videntur enim hinc denominationem istam derivare. De hominibus autem plura extant loca, ut Jud. 15. v. 4. ubi dicitur, quod abiēs Simson cepit trecentos vulpes, hoc est homines, quos eo coegit, ut Philistæis nocerent. Acceptis enim facibus cōvertit caudam ad caudam, h. e. dorsum ad dorsum; dicit autem caudam ad caudam, quia circa sinum sive os sacrum colligati erant: & posuit facem unam inter duo dorfa, nempe circa os sacrū, in medio, quia ibi est medietas hominis vulpis: postea succendit ignem in facibus & emisit in segetes Palestinorum, quas absq; dubio illis prius monstraverat, ut postmodum eas ab aliorum segetibus distinguere potuerint. Quod certè vulpibus illis vulgaribus, & in sylvis habitantibus animalibus, tātūm irrationalibus, tribui non potest: nempe illis non potuerunt

potuerunt monstrari agri, ob rationis defectum, sic ob eundem, postea non potuissent inter agros & agros, agros & vineas, vineas & vineas distinguere quibus omnino ad effectum, hunc producendum opus fuit.

Manifestum igitur est loqui & hoc loco scripturam de hominibus quadrupedibus, rationalibus simul & irrationalibus. Sic legimus Ps. 63. v. 11. pars vulpium erant: Lutherus reddidit: vnd werden den Füchsen zu teil werden. Quod etiam de vulpibus communiter dictis, non potest intelligi, & cum primis, si nostrum observemus scopum: sed intelligitur de hominibus-vulpibus, qui hostes sunt, Sic werden den Füchsen/b.e. den Menschen Füchsen/b.e. den Füchsen feinden zu theil werden, b. e. capientur ab hostibus vulpibus. Sic quis intelliget locum Nehem. c. 4. v. 3. de vulpibus communiter ita dictis: ita n. ibi juxta fontes Hebræos legimus: Si ascenderit vulpes, diruet murum lapideum eorum. Profecto nulla vulpes, vulgo & communiter ita dicta, diruet murum lapideum, quod quilibet facile concedet: E. intelligitur ibi homo vulpes, homo quadrupes. Unde liquet, literalem nostrum sensum Orationis Christi, Herodes est vulpes, longè melius fundari: atq; literalem sensum orationis Petri, quæ fingit Enjedinus, En aliud: ponamus, mulierem Cananæam Matt. 15, 22. petiisse à Christo panem propter Deum, quo catellum suum saturaret: Ut a. in præcedente exemplo Petrum, scripturam in Gram-

Grammatico sensu urgentem, imitati sumus: sic jam relicto Petro, novum Apostolum (non vero Dei sed Diaboli) Eniedinum imitemur, & vim phraseos urgebimus. Mulier ita clamat: Misere mei Domine fili David, filia mea á dæmonio malè vexatur, hoc est, catellus meus, malè á fame vexatur. Primum igitur hîc habetur vox Filia, grammatico sensu hominem quemvis, sed ex nobis natum, adeoq; valde charum. Potest autem per vocem illam ut hominem significantem, intelligi hoc loco canis: quia in sacra Scriptura ut latratus, ita fames, tanquam proprium, tribuitur canibus: Ps. 59. v. 7. & 15. Revertentur ad vesperam, latrabunt & famem patientur ut canes, & circumibunt civitatem. Deinde potest per filiam intelligi, sensu virtuali canis valdè, hoc est, instar filiae amatus: Quandoquidem filia in Scriptura dicitur non tantum, quæ ex nobis nata est, sed etiam quam, ut filiam, amamus: & constat, quod mulierculæ suos sæpius, catellos impensius soleant amare, quam filios filiaevæ grammatico sensu dictas: quando illos in sinu gerunt & fovant, filios interim filiasvè ancillis & nutricibus, committentes. Potest deinde per Dæmonium hîc fames intelligi: quia constat, vocem illam in sacra Scriptura non semper eandem habere significationem. Famem vero dæmonium dici posse liquet: Quia omne id, quod maxime nobis creat molestiam & difficultatem Dæmonium

nium sive Diabolus dici solet, adeo ut in proverbium abierit, Hominem homini diabolum esse: aliquid vexare aliquem ut Diabolum. Iam vero nullus crudelior cruciatus dari posse videtur, quam qui fame infligitur, quippe qua animalia ad ea, à quibus natura alias tota abhorret, adigit, ut nimirum quævis otvia, imò etiam in defectu aliarum rerum propria membra devorent. Ob quam causam etiam inter maximas severissimasq; plagas à Spiritu Sancto numeratur 2. Paral. 20. v. 9. si venerit super nos malum: gladius iudicii, vel pestilentia vel fames. Eccles. 39. v. 35. ignis, grando, fames & mors: simul omnia ad vindictam creata sunt. Ibid. cap. 40. v. 9. Adhæc, mors, cædes, dissidia, gladii, oppugnationes, fames, flagellaque: simul omnia hæc in injustos creata sunt, atque etiam diluvium propter ipsos extitit. Confer. Proverb. 10. v. 3. Esaia 5. v. 13. cap. 51. v. 19. Jer. 5. v. 12. c. 11. v. 22. c. 14. v. 12. & infinita alia loca. Erit igitur vis phraseos & virtualis sensus quem diximus: Catellus meus, quem instar filia amo, & in sinu meo gero & foveo vehementer fame vexatur. Quid? quod ipse Christus virtualementem hunc sensum paulo post v. 26. transmutet in literalem ac Grammaticum inquiens: Non est bonum capere panem liberorum & obicere catellis: quasi dicat. Fatua mulier, non pro catello tuo tantis precibus apud me intercedere

intercedere debebas, sed pro liberis tuis: cum non sit bonum capere panem liberorum & obicere catellis. Absque dubio enim habuit liberos æque esurientes atq; canem, pro quo intercedebat. Panis ergo si quis a meo dari debeat, vult dicere Christus, tuorum liberorum est, non catellorum. Ad quod etiam mulier in sensu grammatico respondet: Etiam Domine: etenim catelli edunt de micis, quæ cadunt à mensa dominorum suorum: quasi dicat: Omnino Domine, etiam panis ille, quem tu dabis, mei catelli esse potest: Nam quemadmodum alii catelli edunt de micis, quæ cadunt à mensa dominorum; ita quoque meus catellus comedet de pane, quem tu mihi tanquam Dominus omnium, omnipotenti manu tua largieris. Et rursus hæc virtualis & literalis sensus distinctio magis fundata est in Scriptura, quam allegata Enjedini. Probavi enim illam ex fundamentis sacrarum literarum; quod nondum præstitit adversarius in suo exemplo, neq; præstare potest. Verum ignoscat mihi Deus & lector. Volui enim in exemplis adeo clavis & manifestis, ut quilibet manibus quasi rem palpare queat, demonstrare, quam jejuna, absurda, impie, & blasphemæ sint adverse partis sacrarum literarum illusiones & corruptelæ. Nunc rursus ad rem revertentes, statuendum omnino esse dicimus contra novos hosce Hereticos; Pe-
trum

*trum in sua disputatione loquide illa dextra
Dei, quæ est finis & terminus solius resurre-
ctionis Christi: adeoq; respexisse Apostolum ad
locum Marci Evangelistæ capit. 16. vel potius
argumentatione sua cum eo consensisse, nempe
ubi dicitur, Dominum receptum esse in cœ-
lum & consedisse à dextris Dei. Apostoli er-
gò argumentum, antea formatum, ita confir-
mare vel in simile hoc transmutare possumus:*

*Quæ dextra est finis & terminus ascensio-
nis Christi in cœlum, ad illam David se-
dere non potest:*

*Atqui dextra Dei, de qua loquitur Psalmus
110. v. 1. est finis & terminus ascensionis
Christi in cœlum:*

*Ergò ad dextram Dei, de qua loquitur Psal-
mus allegatus, David sedere non potest.
Et per consequens versus illius primus, nul-
lo modo Davidi est applicandus vel de eo in-
telligendus.*

*Majoris loco ponit Petrus ipsam proba- 298
tionem: quod frequentissimum est apud au-
tores: nempe Davidem non ascendisse
in cœlum, sed Christum. Minor
est Evangelistæ Marci lo-
co allegato.*

CAPUT XXX.

Responsio ad posterioris partis
Interpretationis Psalmi 110. mem-
brum secundum.

Falsissimum igitur imò blasphemum est,
quod porro nugatur adversarius. Rectè et-
iam dici hac phrasi, homines quoque ad de-
xtram Dei sedere: adeoq; non significari il-
la, æquali cum Deo potentia regnare. *Probat*
verò Hereticus 1. prius: quia sedere ad dextrā
Dei, & Deum habere à dextris, in Scriptura
sunt Synonyma: cū, quòd in allegati Psal-
mi v. 1. dicitur, quod sedeat ad dextram Dei,
id paulo post. v. 5. de eodem dicitur, quod
habeat Deum à dextris: David enim dicit,
se habere Deum à dextris Psal. 16. v. 8 1. 2.
Posterius: quia Psal. 44. v. 11. de filia Pha-
raonis dicitur, quod adstiterit dextræ Salo-
monis. Sic pro sua opinione allegavit (ut vi-
dimus) 3. Reg. 2. Matth. 20. 3. Reg. 22. v. 19.
Actor. 7. vers. 56. Luc. 22. vers. 29. Apo-
cal. 3. v. 21.

299 *Ad primum quod attinet, petit adversarius*
principium: imò falsissimum esse dicimus, Sy-
nonyma esse. sedere ad dextram Dei, & De-
um habere ad dextram. Ad literam enim op-
positæ phrasēs non possunt habere eandem si-
gnificationem: atqui hæ phrasēs ad literam
sunt

sunt oppositae: Ergò non possunt habere eandem significationem. Major sine dubio certa est: Minorem quilibet intelligit, nempe sedere Domino ad dextram; & habere Dominum ad dextram, esse phrasas quoad literam oppositas: cum hæc ad literam equipollere possit illi: sedere Domino ad sinistram. Quid ergò significat phrasis: Deum habere ad dextram? Profectò nihil aliud, quàm Deum habere propitium, defensorem, qui potentissimè nos tueatur, omniumq; hostium vires frangat, & penitus contundat. Quomodo videtur phrasis hæc explicari Psal. 63. v. 8. & seqq. Quia fuisti auxilium mihi & in umbra alarum tuarum exulto. Adhæsit anima mea tibi, me sustentat dextra tua. In hoc igitur sensu metaphorico, quo in utroque loco allegato usurpatur, si phrasis hæc (Deum habere ad dextram) sumatur, non opponitur alteri, sed possunt subalternari, ita, ut hæc sit latior, pluribusq;, illa vero strictior, & uni soli Christo competat: Quandoquidem omnis, qui sedet ad dextram Dei, hoc est, in equalem cum Deo gloriam & potestatem est evectus, is habet Deum ad dextram, hoc est, habet Deum propitium & defensorem, illum Deus potentissimè tuetur, omniumq; ejus hostium vires frangit & contundit: Non verò contra, qui Deum habet propitium & defensorem, &c. is statim sedet ad dextram Dei, hoc est, equali cum Deo potentia regnat. Illud

enim (ut ex modo dictis intelligitur) de omni-
 bus promiscue filiis Dei : Hoc vero de solo Dei
 300 filio naturali, ejusq; assumpta carne dici potest.
 Deinde possumus distinguere inter diversum
 usum phraseos : habere Deum ad dextram, si-
 ve à dextris : nempe quod aliter tribuatur Fi-
 lio Dei, aliter hominibus. Sit igitur ita, quod,
 ut in Psalmo 110. v. 5. ponitur, habeat eandem si-
 gnificationem, quam habet phraseis in v. 1. posi-
 ta, sede à dextris meis : verum tunc debet jux-
 ta hanc explicari, & quidem eo modo, ut hæc in
 Scriptura sive Testamento Novo à Christo, e-
 jusq; fidelibus Apostolis, exponitur, eiq; soli in
 illa significatione tribui, cui ab illis tribuitur,
 hoc est, soli Christo: ut sit sensus: Messiam ha-
 bere Deum à dextra, sive ad dextram, hoc est,
 habere à Deo equalem cum Deo regnandi po-
 tentiã. Quo etiã modo hanc phrasein, ut in Psal-
 mo 110. usurpata legitur, recte intelligi & expo-
 ni, certum est: quog; alter nõ excluditur, sed in-
 cluditur, perinde ut in phrasei: sedere ad dextrã
 Dei. Si igitur vel maxime Psalmo 16. Davidi,
 & ita homini tribuatur: nihil derogat huic ex-
 plicationi. Quandoquidem tum duntaxat in
 generali illa priori significatione potest exponi,
 quippe quæ tantum quadrat in hominem. Ve-
 rumenimvero, ut tandem dicamus uti res est,
 phraseis hæc, ut usurpata legitur in utroq; loco,
 planè idem de eodem significat. Nam ut hic
 Psalmus ceterisimus decimus totus; ita etiam ille
 decimus

decimus sextus totus, nō de Davide, ut quidem
Enjedinus cum Calvino nugatur; sed primo &
propriè de Christo, intelligendus est; Idq; non
conjecturis humanis, sed testimonio, omni exce-
ptione majore, Spiritus Sancti probamus: quip-
pe qui ut per os Davidis locutus est, ita eorum,
quæ locutus est; optimus certissimusq; nobis de-
bet esse interpres. Docet autem ille Spiritus Dei 301
per Apostolum Petrum 1. Actor. 2. v. 25. Psal-
mum hunc 16. & in specie allegatum versum, de
nullo alio, quam Christo intelligendum esse. Sic
enim inquit: David enim dicit de eo (Christo,
non de se) Prospiciebam Dominum coram
me semper: quoniam à dextris est mihi, ne
concutiar 2. Ibidem v. 31. expressè dicit, quod in
Psalmio illo tanquam propheta præsciens locutus
sit, non de se suisve actionibus: Sed de resurre-
ctione Christi: non derelictam esse apud inferos
animam ejus, neq; carnem ejus sensisse corru-
ptionem. Quæ verba leguntur v. 10. Psal. 16.
Eaq; nullo modo de Davide vel ullo alio homi-
ne intelligi posse demonstrat etiam Paulus Act.
13. v. 35. 36. 37. David & omnes alij homines
sepulti cōputruerunt & corruptionē senserunt.
Atqui hic, de quo Psalmus loquitur, sepultus
non computruit & corruptionem sensit:
Ergo hic, de quo Psalmus loquitur, non fuit
David, vel ullus alius homo, nempe extra Chri-
stum. Et rursus
Qui non sensit corruptionem, ille ipse est, de quo
I 2 Psalmus

Psalmus dicit : Non times sanctum illum tuum sentire corruptionem :

Atqui is, quem Deus excitavit (hoc est Messias) non sensit corruptionem :

Ergo is, quem Deus excitavit, est ille ipse de quo Psalmus dicit : Non times sanctum illum tuum sentire corruptionem.

Atque ita tribus Novi Testamenti locis satis claris & perspicuis Psalmus 16. soli adscribitur Christo : ergo illis, tanquam testimonijs longè certissimis, quiescimus, ceteras glossas & allegorias, applicationes & explicationes suis autoribus linquentes, donec nobis ostendant unice duntaxat Jota ex Scriptura, Psalmum illum de Davide rectè intelligi, & non propriè ac πρῶτος de Christo loqui.

Revertamur nunc ad Psalmum centesimum decimum. Postquam enim demonstratum est, phrasin : habere Deum ad dextram : quando de Christo loquitur, explicandam esse per alteram : sedere ad Dei dextram : restat nunc, ut ejus verum & genuinum sensum accuratius inquiramus, quò postea eò faciliùs falsa ejus interpretatio, ab Enjedino excogitata & ficta, rejiciatur, imò per se ipsam, tanquam omni Scripturæ carens fundamento, corruat. Id verò facile præstabimus, si S. S. se ipsum in certis, & consimilibus locis explicantem, audiamus, & non hinc inde, diversissima, ad rem hanc nihil facientia, dicta, artificio Photiniano, hoc est, Diabolico

bolico conquiramus & obtorto collo torqueamus. Allegatur dictum & phrasis hæc Ad. 2. simulq; explicatur, quod non de quavis sessione locutus sit S.S. per Davidem: sed de sessione per quam Christus est exaltatus, Spiritumq; S. plenissime accepit à patre, plenissime inquam: ratione nimirum efficacis & ενεργειας singularis: quandoquidem S.S. etiã antea habuisse Christũ, ejus vita, doctrina, miracula, facile demonstrabunt Hereticis: ut ita hæc donatio S. S. de nullo alio, quàm, ut diximus, de singulari ενεργεια, efficacia sive, ut aliàs loqui solemus, de actu secundo, & plenaria potestatis datæ usurpatione, intelligi queat: quo nimirum illum effunderet, supra Apostolos ejusq; varia dona in Ecclesia distribueret. Sic enim inquit Petrus: Postquam igitur dextra Dei fuit exaltatus (Christus) & promissum S.S. accepit à patre, effudit hoc, quod nunc spectatis & auditis vos. Esse autẽ 303 per exaltationem hanc nihil aliud intelligendum, quàm sessionem ad dextram Dei, id subsequens v. 34. abundè demonstrat. Non enim David ascendit in cœlos, sed dicit ipse, dixit Dominus Domino meo, sede ad dextram meam: quasi dicat Apostolus: Nam David hæc ad dextram Dei sessionem, quam modo exaltationem vocavi, prædixit, & de Christo vaticinatus est. Quandoquidem in Psalmo illo non David, ut quidẽ sibi vestri Scribæ, Pharisei & Rabbini imaginantur, de se ipso, sed de Christo, sive

T 2

Messia,

Messia, loquitur: nempe cum non ipse, sed Messias ad cælos ascenderit; E. ut dixi, non de quovis modo sessionis ad dextram, phrasis Psal. 110. est intelligenda; sed juxta interpretationem Petri de summa exaltatione, potestateq; tam magna & excellenti, ut etiam S. S. miraculose in ipsos Apostolos effundere potuerit. Unde argumentamur hunc in modum.

Quicumq; per sessionem ad dextram Dei ita exaltatur, ut vera omnipotentia divina effecta edere possit: ille equalem cum Deo Patre, per illam & in illa potentiam, hoc est, ipsam Dei dextram accepit:

Atqui Christus per sessionem ad dextram Dei ita exaltatur, ut vera omnipotentia divina effecta edere possit:

E. Christus equalem cum Deo Patre per illam, & in illa sessione potentiam, h. e. ipsam dextram Dei accepit.

Major est certa. Nã omnis effectus immediatus & equalis suæ causæ, illam suam causã arguit: Verbi g. datur effectus potentie finitæ inequalis ac impossibilis: illũ à potentia infinita esse necesse est: cū à se ipso esse non possit, & etiam à se ipso esse in Scripturis nõ dicatur. At potētia infinita est omnipotētia: Omnipotētia est solius Dei potētia. E. qui edit effecta potētie finitæ inequalia: in infinita autē æqualia, ille accepit equalem cū Deo potestatem, h. e. ipsius Dei potestatem, & est omnipotens. Minor continetur illis verbis Petri

Petri: Effudit hoc, quod nunc spectatis & auditis vos. Quid autem erat illud? In precedentibus dixerat Evangelista Lucas v. 2. 3. 4. & ipsemet Petrus v. 17. nempe Spiritus sanctus, de quo Joel Propheta dixerat: Et erit illis temporibus (dicit Deus) & effundam de Spiritu meo super quamlibet carnem, &c. At effundere Spiritum sanctum, esse effectum omnipotentiae divinae, ut per se est manifestum, ita hac Ioelis Prophetia, à Petro allegata, probatur:

Quicumque effectus, Dei effectus est: ille ab omnipotentia divina editur;

Atqui effundere Spiritum sanctum est Dei effectus:

Ergo effundere Spiritum sanctum ab omnipotentia divina editur.

Major est certa. Nam qui effectus Dei est, is à potentia Dei est: At potentia Dei est omnipotentia.

Minor est ipsius Ioelis testantis, Deum dixisse, ultimis temporibus, ego Deus, effundam de Spiritu meo.

Ad summam:

Qui effundit Spiritum sanctum, ille praeditus est potentia, Deo equali:

At Christus per sessionem ad dextram Dei effundit Spiritum sanctum:

Ergo Christus per sessionem ad dextram Dei praeditus est potentia, Deo equali. Et per consequens: sedere ad dextram Dei, & praeditum esse aequali, vel eadē cum Deo potentia,

sunt Synonyma. Quod erat ex interpretatione Apostoli Petri demonstrandum. Porro ex eodem cap. 7. Act. v. 1. ita argumentamur. Dextra throni majestatis in cœlis est ipsa potentia Dei :

Atqui dextra Dei, in qua sedet Christus, est dextra throni majestatis in cœlis :

Ergo dextra Dei, in qua sedet Christus, est omnipotentia Dei.

Minor est immota veritatis. Nam sedere ad dextram Dei: & sedere in dextra throni majestatis in cœlis, sunt synonyma. Quod enim Autor Epist. ad Heb. c. 1. v. 13. de Christo dicit: ad quem Angelorum dixit unquam, sede à dextris meis: quodq; ad eundem applicat pontificem: c. 10. v. 12. Hic, nempe Christus, una pro peccatis oblata victima, perpetuò sedet ad dextram Dei: illud ipsum, de eodem loquens pontifice, paulo aliis, & verò magis Emphaticis verbis, repetit c. 8. v. 1. ut nimirum intelligeremus, quare Christus esse possit sanctorum administrator, ac veri Tabernaculi, quod fixit Dominus, & non homo, ut loquitur statim vers. 2. nempe propterea, quia ejusmodi pontifex est, qui consedit ad dextram throni majestatis in cœlis. Major quoque vera est. Nā dextra throni majestatis in cœlis, est summa majestatis, & potestatis divine descriptio, ut illud ex infinitis sacrae Scripturae locis est manifestum. Non autem opus est, illud longā probare

probare inductione, & longâ locorum sacro-
rum serie : cum expressis verbis id dicat Scri-
ptura, nempe quod dextera Dei omnia muta-
re possit *Psal. 77. ver. 10. quod dextera Jeho-* 360
væ excelsa, quod dextera Jehovæ faciat for-
titudinem Psalm. 118. vers. 16. quod dextra
throni in cælo, in inferno, in mari & extre-
mis orbis terrarum partibus præstò sit. Psal.
139. vers. 7. 8. 9. 10. quod dextera sive brachium
Jehovæ omnes aquas pugillo suo, compre-
hendat, cælos palmo ponderet, molemque
terræ appendat, & montes in statera, colles-
que in bilance libret Esaia 40. vers. 12. Ex
quibus luce meridianâ clari9 est, quod per dex-
tram Dei nihil aliud intelligi possit, quam
summa Dei majestas & potentia, Ergò ita ar-
gumentamur :

Quicumq; sedet ad dextram sive in dextra
Dei ; ille sedet in summa Dei majestate
& potentia :

Atqui Christus sedet ad dextram sive in dex-
tra Dei :

E. sedet in summa Dei majestate & potentia :
Et per consequens, Christus summa Dei
majestate & potentiâ est præditus.

Quam consequentiam ita probo. Quia sede-
re ad dextram Dei, per βασιλεύειν regnare,
sive dominari definit Apostolus Paulus, quando
1. Cor. 15. ver. 25. vers. 1. Psalm. 110. Sede à dex-
tris meis, donec ponam inimicos, scabellum

pedum tuorum, per hanc exegefin ἔσθ' οὐνάνου
 μὲν orationem ad Christum applicat: oportet
 eum (Christum) regnare usque quo posuerit
 omnes inimicos sub pedes suos. Sedere igitur
 ad dextram, est regnare: regnare autem est
 potentiā dominari: Ergo sedere ad dextram
 Dei, est potentiā Dei dominari, unde ita:
 Quicumq; sedet ad dextram Dei, is potentiā
 Dei dominatur:

307 Atqui Christus sedet ad dextram Dei:
 Ergo Christus potentiā Dei dominatur.

Major est certa per jactum fundamen-
 tum: quod sedere ad dextram Dei, & poten-
 tiā Dei dominari, sint Synonyma. Vnde porro
 ita inferimus.

Qui potentiā Dei dominatur, is præditus est
 æquali, sive eadem potentiā cum Deo:

Christus potentiā Dei dominatur:

Ergo Christus præditus est æquali, sive eadem
 cum Deo potestate sive potentiā.

Major est immota veritatis: Nam potentiā
 Dei dominari, est ἐνέργεια ἔσθ' actus secundus
 potentie Dei:

At actus secundus ἔσθ' ἐνέργεια præsupponit
 necessario δυνάμιν ἔσθ' actum primum: adeo ut
 in quo est ἐνέργεια ἔσθ' actus secundus, in eodem
 etiam sit δυνάμις, ἔσθ' actus primus. Minor est
 probata. Idem quoq; argumento planè insolu-
 bili potest demonstrari ex collatione loci jam
 allegati, ex 1. Cor. 15. v. 25. cum dicto Psal. 110.
 hoc modo: Qui

Quibus, tanquam caussis principalibus, una eademq; ἐνέργεια, nec non unum idemq; δυνάμεισιν divinum in Scripturis tribuitur; illis quoq; eadē Dei tribuitur potētia: Atqui Deo Patri & Christo, tanquam caussis principalibus, una eademq; ἐνέργεια, nec non unum idemq; δυνάμεισιν divinum in Scripturis tribuitur:

E. Deo Patri & Christo, tanquā caussis principalibus, eadem Dei tribuitur potentia.

Major suā luce lucet. Minor probatur: divi-

na ἐνέργεια ἔστι δυνάμεισιν est, ponere ini-
micos Christo scabellum pedum ipsius: quam

efficaciam, virtutem ἔστι effectum ipsum David

in Spiritu loquens, tribuit Deo Patri, nempe

quod is Diabolum, mortem, Hannam, Caipham, 308

Herodem, Pilatum, ἔστι omnes deniq; Christi, filij

sui, ἔστι Ecclesiae hostes, pedibus, instar scabellorum

conculcandos illi obijcere velit. Apostolus vero

Paulus hanc efficaciam, virtutē ἔστι effectū ipsi filio

adscribit: nempe quod ipse tanta potentia prae-

ditus sit, ideoq; ipse omnes inimicos sub pedes su-

os ponere possit ac velit. Ergone Apostolus Paulus

cōtradicit Davidi? Blasphemū est, id statuere,

cū eodē Spiritu acti, ambo hi Dei homines, lo-

cuti sint, Spiritu nēpe sancto. Qui ut veritatis

Spiritus est, ita mentiri ἔστι sibi cōtradicere non

potest. Nulla igitur hic alia causa subest,

quā quod Apostolus docere voluit, etiamsi

hunc effectum David solis videatur pa-

tri adscribere, quod tamen non excludat, sed simul includat filium, unâ eademq³ potentiâ cum Patre contra hostes suos & Ecclesiæ pugnantem, & victoriam obtinentem: quod unius inclusio non statim sit exclusio alterius, & potissimum illius, quod cum altero est ejusdem essentiae, & potentiae. Atque hoc est, quod majestas & potestas, ad quam per sessionem ad dextram Dei exaltatus est Christus, ab Apostolo ad Ephes. 1. vers. 21. verè equalibus verbis, equalē potestatem, & majestatem significantibus describitur, cum illis, quibus in modò allegatis locis Psalmi, & Esaias potentiam DEI verè definiunt. Sic enim ait Apostolus. Suscitavit eum (Christum) ex mortuis, & collocavit ad dextram suam in coelis, longè supra omne imperium, ac potestatem, & potentiam, & Dominium, & omne nomen, quod vocatur non solum in seculo hoc, verùm etiam in futuro. Et omnia subjecit sub pedibus ejus, eumque constituit caput ipsi Ecclesiæ: Quæ est corpus ipsius, & complementum ejus, qui omnia in omnibus implet. Hic, inquam, licet non eadem, equalia tamen habemus verba. Nam quod ibi dicit David, quod dextra Jehovæ omnia mutare possit, illud ipsum de potestate, & majestate Christi, per exaltationem ad dextram Dei acquisita, docet Apostolus, quando inquit, quod potentia Christi

sti sit super omnem potentiam, & quidem longè: *Sic argumentamur:*

Cujus potentia est longè supra omnem potentiam, ille omnia mutare potest.

At Christi potentia, per exaltationem ad dextram Dei acquisita, est longè super omnem potentiam:

Ergo Christi potentia omnia mutare potest.

Porro: Quæ potentia omnia mutare potest, est Dei potentia, vi Psalmi 77. v. 10.

Atqui Christi potentia omnia mutare potest; vi argumenti præcedentis.

Ergo Christi potentia est Dei potentia.

Deinde quod David de dextera Dei, quæ est divina potentia, dicit Psalm. 118. v. 16. quod fortitudinem faciat: ideoq; verè, & sine ulla limitatione fortis sit; id Apostolus etiam de

Christi majestate pronunciat, quando illi tribuit Imperium, potestatem, potentiam, & Dominium LONGE supra omne imperium, super omnem potestatem, super omnem potentiam & Dominium, nec non nomen super omne nomen, quod nominatur non solum in seculo hoc, verùm etiam in futuro: imò si ve-

rum fateri velimus, longè, ἐμὴ φαινωτέροις verbis majestas & potestas Dei describitur hîc, ut data filio, quàm ibi à Propheta. Judicet, qui judicio valet: Interim nos ita argumentamur:

Quicumq; habet imperium, potestatem, potenti-

rentiam & Dominium longè super omne imperium, omnem potestatem, omnem potentiam & Dominium, nec non nomē accepit super omne nomen, quod nominatur non solum in seculo hoc, verum etiam in futuro: is facit fortitudinem; vereque & sine ullâ limitatione fortis est.

At Christus habet ejusmodi imperium, potestatem, potentiam, Dominium & nomen:

Ergo Christus facit fortitudinem, vereque & sine ulla limitatione fortis est:

Porro: Quicumque facit fortitudinem, vereque & sine ulla limitatione fortis est, ille est potentiâ Dei præditus:

Atqui Christus facit fortitudinem, vereque & sine ulla limitatione fortis est:

Ergo Christus est potentiâ Dei præditus.

Major est Esaie loco allegato: nempe juxta quem, facere fortitudinem est proprium potentie & dextræ Dei.

Minor est prosyllogismo probata.

Tertio, quod David de dextrâ Dei affirmat, quod in cælo, in inferno, in mari, in extremis orbis terrarum partibus, præsto sit; id Apostolus propter sessionem ad dextram Dei, Christo rotundo ore tribuit, nempe quod omnia in omnibus implet. Sic ergo concludimus:

311 Quicumque omnia in omnibus implet; ille
in

in cœlo, in inferno, in mari & extremis
orbis terrarum partibus præstò est:

Atqui Christus omnia in omnibus implet:

Ergò Christus in cœlo, in inferno, in mari &
extremis orbis terrarum partibus præstò
est:

*Porro: Qui in cœlo, in inferno, in mari, & ex-
tremis orbis terrarum partibus præstò
est, is habet eandem majestatem & poten-
tiam cum Deo.*

Atqui Christus in cœlo, in inferno, in mari,
& extremis orbis terrarum partibus præ-
stò est:

Ergò Christus habet eandem majestatem &
potentiam cum Deo.

*Major est Propheta: qui majestatem & poten-
tiam divinam ita definit: Ergo cui tribuitur
definitio, illi etiam tribuitur definitum. Minor
est conclusio pro syllogismi.*

*Tandem, quod de dextra sive brachio h.e.
majestate & potestate divina dicit Es. 40. v.*

*12. Quod brachiū Jehovah omnes aquas pu-
gillo suo comprehendat, cœlos palmo pon-
deret, molemq; terræ appendat & montes*

in statera, collesq; in bilance libret: Id Apo-

stolus rursus brevibus complectitur, & Christo

tribuit, nempe: quod ipsi omnia sint sub pedibus

subiecta, & insuper singulari modo sit constitu-

tus caput Ecclesie, sitq; super omnia, quæ ad eam

possunt referri. Nā omnia subiecta habere sub

pedi-

pedibus, est omnibus dominari, uti illud est manifestum ex Psalm. 8 v. 7. Dominari fecisti eum operibus manuum tuarum: omnia posuisti sub pedibus ejus: Pecudes & boves, universa, & etiam bestias agrestes, volucres coeli & pisces maris, & quicquid transit semitas maris. ³¹² Ad quem etiam locum respicit hic Apostolus, & docet, quod Christus super omnia sit constitutus imperator, & Rex; singulariter verò caput datus ipsi Ecclesie, quæ ipsius sit corpus, & complementum, quo omnia in omnibus implet. Sic ergo argumentamur:

Quicumque omnia habet sub pedibus, omnibusque dominatur, ita ut super id quoque, quod optimum est coram Deo, sit constitutus, idque regat, gubernet, defendat, nempe super Ecclesiam; is potestatem habet, quæ omnes aquas comprehendit, cœlos palmo ponderat, molem terræ appendit, montesque in statera, & colles in bilance librat:

Atqui Christus per sessionem ad dextram Dei omnia habet sub pedibus, omnibusque dominatur, & quidem ita, ut & illud, quod optimum est coram Deo, nempe Ecclesia, non sit exceptum; sed Ecclesiam ut caput regat, gubernet, defendat.

Ergo Christus per sessionem ad dextram Dei potestatem habet, quæ omnes aquas comprehendit, cœlos palmo ponderat, molem

lem terræ appendit, montesq; in statera,
& colles in bilance librat:

Porro. Qui habet potestatem, quæ omnes
aquas pugillo comprehendit, cælos pal-
mo ponderat, molem terræ appendit,
montesque in staterâ, & colles in bilance
librat: is habet veram potentiam veri
Dei.

Atqui Christus sedens ad dextram Dei, ha-
bet potentiam, quæ omnes aquas pugillo
suo comprehendit &c. 3 1 3

Ergo Christus sedens ad dextram Dei habet
veram potentiam veri Dei.

*Major est ipsius Prophetæ, qui potentiam &
brachium Domini ita describit, Minor est con-
clusio prosyllogismi.*

*Satis igitur hætenus demonstratum est
contra cecos nostros hæreticos novos, sedere ad
dexteram Dei, ut tribuitur in Scriptura Chri-
sto, significare æqualem, sive eandem cum vero
Deo habere potentiam sive potestatem. Que
talis est, ut in nullam creaturam cadere possit,
cum sit solius veri Dei potentia. Quod in-
ter alia etiam docere vult Autor Epistolæ ad
Hebræos. cap. i. vers. 13. quando inquit: Ad
quem angelorum dixit unquam: Sede ad
dextram meam, usque dum posuero inimi-
cos tuos scabellum pedum tuorum. Quasi
dicat*

dicat: *Σύνθεον* esse Deo, & æquale Domini-
um habere cum illo, nulli creaturæ competit:
Cum etiam Angeli & Archangeli non in thro-
no dextræ divinæ; sed perinde ac principum bu-
jus mundi apparitores, ante istum astant, Deoq;
hymnos concinunt, *Esaia* 6, *Apocal* 4. Ergo
ita argumentamur:

Quicumq; est *σύνθεον* Deo vero, & æqua-
le cum eo dominium habet, is ut verus
Deus est, ita quoq; cum vero Deo eandem
habet potestatem divinam.

Atqui Christus est *σύνθεον* Deo vero, &
æquale cum eo Dominium habet:

314 Ergo Christus, ut verus Deus est, ita etiam
cum vero Deo eandem habet potestatem
divinam.

Deinde: Quæcunq; Majestas & potestas
nulli creaturæ potest tribui, illa est Dei
majestas & potestas:

Atqui majestas & potestas, quam per sessio-
nem ad dextram Dei sibi acquisivit Chri-
stus, nulli creaturæ potest tribui.

Ergo Majestas & potestas Christi, est veri
Dei majestas & potestas.

Major est certissima. Nam potestas, quæ
nulli creaturæ potest tribui, est increata pote-
stas: Increata autem potestas, est Dei potestas.
Minor est Apostoli. Quando eam à potentissimâ
creaturâ, nempe Angelo remouet: Ita argu-
mentor;

Quod

Quod potentissimæ creaturæ non potest tribui, id in nullam cadit creaturam:

Atqui sedere ad dextram Dei, potentissimæ creaturæ non potest tribui:

Ergò sedere ad dextram Dei in nullam creaturam cadit.

Ergò sedere ad dextram Dei, denotat habere majestatem & potestatem, soli Deo propriam.

Quod hætenus sufficientissimè demonstratum esse certò scio, nec non ostensum, quomodo phrasæ hæ: sedere ad Dei dextram, & Deum habere à dextris: conveniant, vel etiam distinguantur. Vnde ita argumentamur porro:

Quod est solius Dei proprium, id nulli homini, vel ut proprium, vel ut accidens tribui potest:

Atqui sedere ad dextram Dei, est solius Dei proprium: Ergo nulli homini, nedum Davidi, vel ut proprium vel ut accidens, h.e. ullo modo tribui potest. Quod erat primo loco contra adversarium demonstrandum.

315

CAPUT XXXI.

Responsio ad posterioris partis Interpretationis Enjedinianæ Psalmi 110. membrum tertium.

Sequitur, ut videamus cetera loca, quibus Sphrafin hanc, sedere ad dextram Dei, obscurare,

*scurare, atq; ita pluribus probare conatur Sophista, illam non significare, equalitatem cum aliquo, potentiae & dignitatis, multò minus essentiae habere. Antequam verò singula assumamus, & seorsim consideremus: demonstrandum est, quam artificiosè Hereticus pervertat statum controversiae. Quaestio est: an sedere ad dextram D E I, significet æqualem cum Deo potentiam habere. Quod negat adversarius: Quia, sedere ad dextram alicujus, in scripturis hoc non significat. Committit ergo Fallaciam Divisionis, in status formatione. Nam, non quaeritur, quid significet phrasis illa generalis, sedere ad dextram alicujus: sed quid hac specialis: sedere ad dextram Dei. De illa forsàn nemo dubitat, quod non semper significet equalitatem potentiae & in scriptura & extra illam. De hac autem speciali, contrarium manifestè in illa asseritur, ut
 360 demonstravimus. Eodem ergò modo nobiscum hic agit Enjedinus, ac si aliquis Sophista contra me, asserentem: sedere in sella regia: significare, habere potestatem regiam, vel Regem esse: regereret, assertionem meam falsam esse, quòd sedere in sella, etiam rusticis & plebeis hominibus, qui nulla omninò regia potestate præditi esse possint, competat; Cùm interim quaestio non fuerit, quid significet sedere in sella, quod nemo negat rusticis tribui posse:
 sed*

sed quid significet, sedere in sella Regia. Vbi illud (Regia) ita limitat generalem significationem phraseos, sedere in sella, ut de nullo, quàm de Rege revera dicatur. Eodem modo hîc res se habet: Hoc, sedere ad dextram, omnino hominibus tribui potest: Verùm non propter illud, sedere ad dextram Dei. Vox enim Dei ita phrasin generalem, sedere ad dextram alicujus, determinat, ut non tantùm illam specialissimam efficiat, verum etiam ejus significationem totam mutet, nempe à sensu proprio ad sensum Metaphoricum. Cum Deus neq; dextram neq; sinistram habeat. Non igitur probare debebat hæreticus, sedere ad alicujus dextram, hominibus tribui posse; cum de illo neq; quærat neq; dubitetur: Sed sedere ad dextram Dei, hominibus & consequenter Davidi competere: quod in æternum non probabit. Nam loca allegata Psal. 44. v. 11. 1. Reg. 2. Matth. 20. & subsequentsia nihil ad rem faciunt: quippe quæ ne minimam quidem cum præsentî negotio & phrasi cognationem, vel affinitatem habent: Alia habentur, & quidem in maximo numero, quæ satis expressè de dextra Dei, & sessione ad illam, loquuntur: ut sunt Psal. 66. v. ult: Dextra, in qua sunt jucunditates in seculum. Ibid. v. 8. Dextra, quæ non sinit nos declinare. Exod. 6. v. 6. Brachium Jehovæ extensum sive excelsum Ibid. c. 4. v. 6. Dextra tua, Jehova, magnificata est fortitudine:

titudine: Dextra tua, Jehova, confregit inimicū. *Et rurs9 v.16. dicitur:* Magnitudo brachij Jehovæ, ad quā omnes impij & infideles instar lapidis tacere coguntur. *c.33. v.22.* Protegam te manu mea. *Deut 5. v.15. Psal.136. v.12.* Manus fortis & brachiū extensū Jehovæ. *4. Esdræ. Ibidem c.15. v.11.* Manus Jehovæ potens, & brachium excelsum. *Ibidem v.22.* Non pereat dextera mea super peccatores. *Psal.77. v.11.* Dextra Excelsi *Psal.89. v.11.* Brachium fortitudinis Jehovæ *Ib. v.14.* Tibi (Jehova) est brachium cum fortitudine: robusta est manus tua, exaltata est dextera tua. *Ib. vers.22.* Cum quo manus mea firma erit, etiam brachium meum roborabit eum, *Psal.98.* Dextra Jehovæ & brachium sanctitatis ejus. *Psal.118. vers.16.* Dextra Jehovæ excelsa, dextra Jehovæ fecit fortitudinem. *Psal.118. v.7.* Contra iram inimicorum meorum mittes manum tuam, & servabit me dextera tua. *Psal.139. v.10.* Etiam illuc manus tua deducet me, & apprehendet me dextera tua. *Sap.5. v.17.* Jehova justos manu protegit, & brachio illos defendit. *Ib. c.11. v.18.* Omnipotens manus, quæ mundum ex informi materia effecit: cui nulla deest facultas. *Et paulo post. v.22.* Vis Jehovæ, quā plurimum valet, & quæ apud eum semper fuit, & robori brachij ejus nemo resistet. *Ibid.*

Ibid. c. 16. v. 16. Impij vi brachij Jehovæ flagellati fuerunt, inusuratis plagis, &c. *Esa. 30. v. 30.* Aud: req; faciet Jehova potentiam vocis sue, & descensionem brachij sui ostendet in ira furoris, &c. *Ib. c. 40. v. 10.* Ecce Dominus Jehova cum forti veniet, & brachium ejus dominatur. *Et mox v. 11.* Brachio suo congregabit agnos. *c. 41 v. 10.* Suscipiet te dextra justitiæ meæ. *c. 52. v. 10.* Denudavit Jehova brachium sanctum suum, in oculis omniū gentium, *c. 53. v. 1.* Item *Job. 12. v. 38.* Brachium Jehovæ cui revelatum est. *Esa c. 2 v. 8.* Juravit Jehova per dextram suam & per brachium fortitudinis suæ. *Jerem. 27. v. 5.* Potentiā magnā & brachio extento Deus fecit terram, hominem & animalia, &c. *Ibid. c. 32. v. 17.* Deus Jehova ipse fecit cælum & terram, potentia sua magna & brachio suo extento. *Sic v. 21. & Baruch. 2. v. 11. & Actor. 13. v. 17.* manu robustā, & brachio extento & excelso eduxit populum suum Israel è terra Ægypti. *Ezech. 20. v. 33.* Vivo ego, dixit Dominus Jehova, nisi in manu forti & brachio extento &c. *Adde versum 34. Luc. 1. v. 51.* Forte facinus fecit brachio suo. *Ex hisce igitur & similibus locis docere debuisset hereticus, quid per dextram DEI intelligatur. Psal. 110.* Non ex illis, ubi agitur de dextra Salom-

nis, aut quam imaginatur sibi Mater Zebedae-
 orum, & similibus. Sic integram Phrasin, sede-
 re ad dextram Dei, per ista Scripturae loca, in
 quibus illa expresse allegatur & explicatur, in-
 319 terpretari debuisset, ut Matth. 22. v. 44. Marci
 22. v. 36. Lucae 20. v. 42. Actor. 2. v. 34. 1. Cor.
 15. v. 25. Vbi, sedere ad dextram Dei, expli-
 catur per regnare. Quale autem illud regnum
 sit, porro explicat in Epistola ad Ephes. 1. v. 20.
 & seqq. nempe quod sedeat Christus ad dex-
 tram Dei in caelestibus, super omnem princi-
 patum, ac potestatem, & virtutem, & Domi-
 nium, & omne nomen, quod nominatur, nō
 solum in seculo hoc, verum etiam in futuro,
 &c. Cum his conjungantur: Hebr. 1. v. 13. Ad
 quem Angelorum dixit unquam, sede à de-
 xtris Dei. Hebr. 8. v. 1. Talem habemus Pon-
 tificem, qui consedit ad dextram throni Ma-
 jestatis in coelis, Hebr. 10. v. 12. Hic verò unā
 pro peccatis oblata victimā perpetuò sedet
 ad dextram Dei. Hi ergo & similes loci consen-
 tiunt cum loco Psalmi 110. explicantq̃, quid per
 dextram Dei, integramq̃ phrasin, sedere ad
 dextram Dei, significet Scriptura, ut non opus
 sit peregrina loca, ad rem banc nihil facien-
 tia, adducere: Quippe quod nō est interpretari,
 sive explicare Scripturam, sed obscurare, involvere,
 omniaq̃ in ea incerta efficere. Si igitur hosce
 consen-

consentientes textus rectè considerasset adversarius, & cum hoc Psalmo 110. contulisset, tam crassum errorem errare non potuisset. Quibus in genere præmissis, singula dicta, ab Hæretico allata, assumemus, & seorsim explicabimus. Primum citatur ex Psalmo 45. v. 10. ubi le-

gitur de filia Pharaonis quod adstiterit dex-
træ Salomonis: Adstitit Regina à dextris
tuis. Neq; tamen, addit Hæreticus, quisquam
credit, ea phrasi æqualitatem honoris Regi-
næ & Regis significari: Cum paulo post. v.
12. jubeatur herum suum adorare. Solutio
hujus sophismatis facilis est ex illis, quæ modo
in genere de hisce locis allegavimus. Quando-
quidem hæc phrasis nullo modo phrasin illam
Psalmi potest explicare: Quippe tota diversa
est, & nullam cognationem habet cum illa Psal-
mi, nisi quod vox Dextra in utraq; habeatur.
Æquipollentes Propositiones debent hinc habe-
re eadem subjuncta & prædicata, iisdem limita-
tionibus determinata: Atqui talia subjuncta &
prædicata hinc non sunt, sed diversissima, deter-
minatio prædicati, longè hinc est alia, quàm ibi.
Faciamus periculum, propositio Psalmi 110. hæc
est; Messias sedet ad dextram Jehovæ: Pro-
positio Psalmi 44. illa; Regina adstitit à dextris
Salomonis. In ista igitur subjunctum est Mes-
sias: In hac Regina: quæ erat filia Pharaonis:
Sanè diversissima, & nullam ad se invicem co-

320

gnationem habentia. Deinde prædicatum in
 illa est, Sedet ad dextram. In hac adstat à
 dextris. Diverfissima rursus. Nam estne idem
 stare à dextris, & sedere à dextris? Non puto
 nisi idem dicere velis, simul eodem tempore esse
 curvum & idem rectum. Sunt igitur diverfif-
 simæ phrasæ: Stare ad dextram, & sedere ad
 dextram. Nam cui conceditur, ut sedenti stet
 ad dextram: illi non statim conceditur, ut se-
 denti sedeat ad dextram. Sic Famulo à dextris
 Domini, assidentis mensæ, stare conceditur, ut
 321 nimirum illam administret: non verò sedere.
 Tertio determinatio prædicati diverfissima est:
 Ibi enim agitur de dextra Jehovæ, hic de dex-
 tra Salomonis. Longè ergò alio modo illa de-
 bet intelligi atq; hæc. Hæc enim est dextra pro-
 priè ita dicta: Quandoquidem homo dextram
 & sinistram, propriè ita dictam, habet. Illa au-
 tem non est propriè dicta dextra. Id enim de-
 terminatio (Jehovæ) non admittit. Deus enim
 neq; dextram neque sinistram habet, ut sæpius
 monuimus. Intelligitur igitur dextra, Meta-
 phoricè sumpta, ut aliàs brachium, manus, Do-
 mini; Sicut ex locis similibus, id est cuius ob-
 vium. Unde ὁ Θεὸς ἁλμὸ φανῶς est conspicuum,
 dictum Psalmi 45. in nullo termino habere vel
 levissimam saltem cognationem cum dicto Psal-
 mi 110. Cum subiecta sint diverfissima: prædi-
 cata in nullo consentiant, & determinationes
 maximam diversitatem efficiant, omnemq; con-
 sensionem

sessionem & affinitatem tollant. Primum enim
 hic nihil agitur vel de Messia, vel in genere de
 sessione (de statione enim dicitur) vel in specie
 de sessione ad dextram, (cum ut monstravi-
 mus,) sedere ad dextram, & stare ad dex-
 tram; maxime distinguantur; vel specialissime
 de sessione ad dextram Dei. Nam si vel maxi-
 me in Psalmo 45. de sessione ad dextram agere-
 tur, non statim inde esset inferendum: ergo ju-
 xta illam debet explicari sessio ad dextram
 Dei. Cum longè aliud sit sedere ad dextram,
 & quidem hominis, & sedere ad dextram Dei.
 De hac questio volvitur, non de illa. Quo si-
 mul responsum est ad secundum locum 1. Reg.
 2. v. 19. ubi Mater Salomonis sedet ad dex- 322
 tram ejus, & nihilominus supplicat filio. Di-
 stinguendum enim iterum est inter sessionem
 ad dextram Salomonis, & sessionem ad
 dextram Dei, illa est propria, hac metaphori-
 ca, & singularem habet significationem in Scri-
 ptura, ut sufficienter demonstratum. Tertius
 quoque locus ex Matth. 20. allegatus, de Matre
 filiorum Zebedæi nihil probat. Quandoqui-
 dem illa ex crassa ignorantia regni Christi per-
 versosque ambitionis affectu petit à Christo, ut si-
 nat filiorum suorum unum sedere à dextris,
 alterum à sinistris, hoc est, duas amplissi-
 mas functiones, cum dignitate amplissi-
 ma junctas, ipsis assignare velit: nempe
 qui band ultimo cognationis gradu ipsum
 attin-

attingant, ideoq; æquum esse judicet, ut præ omnibus aliis ad ejusmodi seculares dignitates in ipsius regno promoveantur. Ex quibus luce meridiana clarius est, magisq; adhuc patescit, ex responsione Christi, quod nimirum nesciat, quid petat, sessionem illam, de qua loquitur mulier, in regno Christi, sive cælis, nullam esse. Qua igitur ratione per hanc, quæ nullo modo datur, poterit explicari excellentissima perfectissimaq; illa sessio ad dextram Dei, quæ revera est, & quidem dextra Majestatis in cælis, Hebr. 8. v. 1. Ephes. 1. v. 20

Quodcunque nullo modo est, id non potest limitare & explicare id, quod revera est.

Atqui illud sedere ad dextram, de quo loquitur Mater Zebedæorum, nullo modo est.

Ergo non potest limitare & explicare τὸ sedere ad dextram Dei, quod revera est, & de quo loquitur Psalmus 110.

323 Minor ex præcedentibus est manifesta, nec non ex responsione Christi confirmatur. Quia enim nolebat regnum inchoare in hisce terris mundanum, in quo politica distribuerentur officia inter Apostolos, unum altero majus & sublimius; Quocirca à cupiditate dominandi revocat Matrem & filios ad meditationem passionum, quæ in hoc mundo ad exemplum Magistri sui sint obeundæ. Vide Hunnium supra hunc

hunc locum. Satis igitur conspicuum est, locum hunc Matthæi, nihil vel pro vel contra nos facere, sed prorsus alienum esse, sine iudicio & ratione huc allatum.

Quartus locus, ab Enjedino allegatus, extat 1. vel 3. Regum 22. v. 19. Vidi Dominum sedentem super solium suum, & omnem exercitum cœli, assistentem ei à dextris & sinistris. Verum enim verò quàm sophisticè & ineptè hic quoque locus sit allegatus, mox intelliges: Primum confundit iterum phrases diversissimas, nempe, sedere ad dextram, & stare ad dextram: Quas distinguendas esse ex modo explicatis liquet. Excipit Hereticus, Filium Dei dici stare à dextris Dei Act. 7. v. 56. Hoc quidem verum est. At sciat adversarius, cui sedere ad dextram Regis conceditur, sive datum sit, quòd illi etiam datum sit stare ad ejus dextram, sed non contra. Quocirca longè alio modo stat CHRISTUS ad dextram, atq; Angeli: Ille cum datâ sessione; hi sine concessâ sessione. Ergò Ille ut Rex; hi ut ministri. Quod etiam inde colligitur: De Angelis dicitur, quod stent à dextris & sinistris Iehovæ: Christus tantum & semper à dextris, nūquam à sinistris, & quidem non tantum stet, sed etiam 324
am sedeat: Angeli verò & exercitus cœli, tanquam creaturæ tantum stare dicantur. Nam ut docet Theophylactus in cap. 22. Lucæ: non creaturæ est sedere, sed sanctæ Trinitatis, in-
creati

creati & Regis omnium Dei: Creaturæ autem tanquam ancillæ, est stare. *Deinde per hoc stare à dextris Jehovæ, Angelis attributū, non intelligi idem, quod sedere ad dextram Dei, de Messia Psalmo 110. dictum, testis omni exceptione Major, ipse nimirum Spiritus sanctus satis perspicuis verbis docet, & in epistola ad Hebræos c.1. v. 13. Ad quem autem Angelorum dixit unquam, sede ad dextram meam. Sic argumentamur:*

Quodcunque ἀπλῶς negatur de omnibus Angelis, & consequenter de toto exercitu cœli; id nulla phrasi alia vel simili, Angelis sive exercitui cœli potest tribui. At sedere ad dextram Dei ἀπλῶς negatur de omnibus Angelis: & consequenter de toto exercitu cœli Hebr. 1.

Ergo sedere ad dextram Dei nulla alia vel simili phrasi Angelis sive exercitui cœli potest tribui. Et per consequens, neq; hac ipsâ, quâ Angeli sive exercitus cœli dicuntur stare à dextris, & sinistris Jehovæ.

Non igitur idem est, quando 1. Reg 22. dicitur: Exercitus cœli stare ad dextram & sinistram Dei; cum eo, quod Psalmo 110. dicitur: Messiam sedere ad dextram Dei: Ergo ab illo malè argumentatur ad hoc. Sunt scope dissolutæ.

Ultimò allegat 1. verba Christi Luc. 22. v. 29. Et ego dispono vobis, sicut disposuit mihi Pater

Pater meus regnum, ut edatis & bibatis super mensam meam, in regno meo, & sedeat is super thronos, judicantes duodecim tribus Israel. 2. *Verba Apocal. 3. v. 11.* Qui vicerit, dabo ei sedere mecum in throno meo, sicut & ego vici, & sedi cum Patre meo in throno ejus. Unde concludit: eandem dignitatem & felicitatem, quæ per sessionem ad dextram Dei Patris significatur, promittere Christum omnibus piis. At vero Consequentiam hanc falsissimam esse patet. Nam 1. quæ est vis consequentiæ: Christus dicit ad discipulos: Sicut disposuit mihi Pater meus, ita ego vobis dispono regnum: Ergo disponit Christus discipulis æquale regnum, & æqualem secum regnandi potestatem. Nulla, nulla est. Confunditur enim res cum modo, essentia regni cum ejus quantitate & modo regnandi. Hic igitur est sensus: quàm verè mihi Pater meus pactus est regnum, tam verè ego vobis paciscor regnum: Non autem æquale regnum, & æqualem regnandi modum: quod ex subsequentiis est manifestum. Nam quomodo paciscitur suis discipulis regnum? ita, ut nihilominus suum, nempe Christi, maneat regnum, ut non edant & bibant super mensam απλῶς, sed tantum πῶς propriam in proprio regno, adeoque super mensam adhuc Christi in regno Christi.

Regna-

Regnabunt igitur in regno Christi tanquam in
 proprio, ipsis à Christo acquisito, ita tamen ut
 regnū & mensa maneant Christi, adeoq; Chri-
 stus maneat caput in isto regno; & propterea
 in eo longè adhuc sit excellentiori modo, quàm
 326 ceteri p̃ij. Unde etiam Marcus cap. 10. v. 30.
 item Lucas cap. 18. v. 30. regnum illud per vi-
 tam æternam explicant, nempe fore illud vi-
 tam æternam, quæ est status gloriosus, in quo
 singuli electi, ab omni peccato & infirmitate li-
 berati, & Christo capiti suo, plenissimè cōiuncti,
 perpetuoq; gaudio, à quo omnis aberit mole-
 stia, dolor, tristitia & gemitus, affecti, unà cum
 sanctis Angelis & universo beatorum cœtu, De-
 um coram intuebuntur, eundem perfectè ama-
 bunt, atq; infinitis seculorum seculis celebra-
 bunt. Quæ licet vera vitæ æternæ sit descriptio,
 negari tamen haud poterit, certos inibi fore
 gloriæ gradus, secundum opera eorum, qui per
 fidem vitæ illius cœlestis donum in Christo asse-
 quuti sunt, ut id ex sequentibus Scripturæ locis
 est manifestum: Daniel. 12. vers. 3. Qui docti
 fuerunt, fulgebunt sicut splendor firmamē-
 ti: & qui ad Justitiam erudiunt multos, tan-
 quam stellæ in seculum & in æternum. Ro-
 man. 2. v. 6. Deus reddet unicuiq; secundum
 opera sua. 1. Cor. 15. v. 41. Alia claritas Solis,
 alia claritas Lunæ, & alia claritas Stellarum.
 Stella enim à stella differt in claritate: Sic
 & resurrectio mortuorum. Si igitur hæc vera
 sunt,

sunt, ut sunt, eritq; Major & Minor gloria beatorum in vita aeterna: Quis utiq; negabit, gloriam Christi fore omnium maximam, ad quam nemo beatorum accedere poterit? Ultima verba: & sedentes super thronos, judicantes duodecim tribus Israel: sunt propriè intelligenda de extremo Judicio, ut illud patet ex simili loco, Matth. 19. v. 28. ubi Christus inquit: Amen amen dico vobis, quòd vos, qui secuti estis me, in regeneratione (sive instauratione rerum in novissimo die) cum sederit filius hominis in throno gloriæ suæ, sedebitis & vos super thronos duodecim, judicantes duodecim tribus Israel. 327 Vbi expressè docetur, quod Apostoli duodecim, sedebūt super thronos, & quilibet super peculiarem thronum. Vt enim sunt duodecim Apostoli, sic cuilibet suum attribuit Christus thronum. Quando a. sedebit quilibet super suum thronum? Tum nimir. quando Christus sessurus est in throno gloriæ suæ. E. distinguitur hīc inter thronum Christi, qui solus summæ gloriæ Christi & unus est, & inter thronos Apostolorum, quorum non unus, sed duodecim sunt, nec gloriæ Christi throni appellantur. Rectè igitur ad caput Matt. 19. monet Hummils, indicari in hac phrasi Dominum figuratè, fore illos in hoc venerando iudicio assessores, qui & ipsi suo nomine judicaturi sint orbem terrarū, nimirum verbo & doctrinā, quam annuntiaverunt hominib. tam voce vivā, tum scriptis quoq;

A A

suis;

suis, tūc v. etiam approbatione sentētiæ, quam
 pronuntiabit supremus Iudex super justos &
 injustos, qui futurus est Filius Dei, benedictus
 in secula. Quandoquidem is venturus est, ju-
 dicare vivos & mortuos. Distinguendum igitur
 hic est inter thronum judicis summi, qui est
 & dicitur thronus gloriæ Christi, ideoq; sum-
 mus est, & inter thronos, qui attribuuntur A-
 postolis: qui non æquē summi sunt, sed tantum
 ut assessorum: E. inferiores: E. non in æquali
 dignitatis & gloriæ gradu. Notatu etiam digna
 est Theophil. interpretatio hujus loci apud Lu-
 cam: Ne quis erret, inquit, audiens hoc, eda-
 tis & bibatis super mēsam: sed cogitet, quod
 hoc dictum sit ex metaphora eorum, qui à
 328 Regibus honorantur. Nam qui cum regibus
 cœnant, videntur primos honores sentire.
 Hoc igitur & de Apostolis dicit, quod apud
 se omnibus aliis præferantur. At ubi thro-
 nos & sedes audieris, non thronos intellige,
 sed gloriam & honorem. Non enim crea-
 turæ est sedere, sed sanctæ Trinitatis, increa-
 ti, & Regis omnium Dei, creaturæ autem,
 tanquam ancillæ, est stare. Eodem modo sta-
 tuendum de loco ex Apoc. 3. allegato. Quoni-
 am neq; ex illo æqualitas dignitatis, & gloriæ
 Christi, & fidelium ullo modo probatur. Nam
 & hic distinguitur inter thronum Christi, &
 inter thronum Patris: ille tribuitur fidelibus,
 hunc solus Christus sibi reservat: Per thro-
 num

num igitur Christi nihil aliud intelligitur, quam eterna felicitas dignitasq; quam ipse omnibus acquisivit fidelibus, quod nimirum in illo cum Christo sedere debeant, quia vicerunt cum ipso: quemadmodum ipse sedit cum Patre in throno Patris: quia & ipse vicerit. Si enim mortem, Diabolum, omnesq; hostes Ecclesiae non vicisset, à morte non resurrexisset, & ad dextram Dei, nempe ad plenariam ejus usurpationem elevatus non fuisset. Maneant igitur adhuc distincti throni, nempe ille, in quo tanquam ad dextram Dei sedet solus Christus, & deinde illi, qui electis tribuuntur. Quod præter demonstratione, ex ipsis textibus derivatas, etiam ex 1. ad Ephesios, facile & apodicticè concluditur. Vbi Angelis & Archangelis sessio ad dextram Dei negatur: ergo etiam electis & fidelibus: siquidem illi erunt ἰσᾱγγέλοι, pares Angelis. Luc. 20. v. 36. Syllogismus sit.

Quodcunque denegatur Angelis, id quoq; 329
denegatur ἰσᾱγγέλοις:

Atqui sedere ad dextram Dei denegatur Angelis. Ergo idem denegatur ἰσᾱγγέλοις.

Blasphema igitur est hæc hypothesis adversarij: Si sedit Christus ad dextram Dei, sedebunt & pii. Falsissima consequentia: Si sedere ad dextram Dei significat æquali cum illo honore regnare: omnes quoq; pii æqualiter cum Deo regnabunt, & ejusdem cum ipso erunt essentia. Fatemur, ut est hypothesis

ita etiam est consequentia, in illa fundata: At hypothesis est blasphemum. Est vero non nostra, sed adversarii: Ergo etiam consequentia alia esse nequit, quam blasphemum: Illam vero non nobis, sed sibi adscribat; quippe quæ, ut demonstratum, non ex nostris præmissis, sed ex suis hypothesis, nobis afficitis, fluit.

Hæc de primo versu.

CAPUT XXXII.

*Responsio ad posterioris partis
Interpretationis Enjedinianæ
Psalmi 110. membrum
quartum.*

A*Ggreditur porro adversarius versum
Psalmi 110. tertium, ubi in vulgata legi-
tur: ex utero ante Luciferum genui te: ne-
gatq; ex eo æternitatem Messie sive Christi elici
posse. Primum enim ait, id non valere contra
330 Arianos. Quid tum postea? Valeat ergo con-
tra Photinianos, quod nobis hîc sufficit: quippe
contra quos quando demonstratum est, Chri-
stum fuisse ante nativitatem ex utero Mariæ
virginis; simul est evictum: Messiam nostrum
constare duabus naturis: Divinâ, quam per
nativitatem ab æterno à Deo Patre accepit: &
humana, quam in utero Mariæ virginis as-
sumsit. Verum etiam hoc fundamento contra
Arianos optimè uti nos posse, olimq; usos fuisse
pios Patres mox patefcet. Pergit Adversarius*

Et secundo loco urget, versionem vulgatam vitiosam esse, Cum in Hebræo neque Luciferi neque generationis mentio fiat. Satis audacter hæc dicuntur, Et adhuc audacius omnib. Christianis, Hebrææ linguae peritis, quasi uno ore ita statuunt, attribuntur. Non diffitemur, quod non tantum nostro tempore, sed etiam olim inter vetustissimos Patres dissensio quedam fuerit, de verò huius loci intellectu: adeo, ut Hieronymus propalam fateatur, versiculum hunc obscurum esse: Et Epiphanius lib. 2. Tom. 2. hæresi 95. quæ Samosatениanorum est, sex versiones Græcas, suo tempore usitatas, adscribit, nec non suam peculiarem addit: quæ licet in præcipuo conveniant, circa verborum tamen expositionem nonnihil discrepant. Possunt autem omnes omnium interpretum expositiones ad duas revocari: Alij enim locum hunc de Ecclesiæ Novi Testamenti felici collectione, miraq. Evangelij de Jesu Christo per totum terrarum orbem propagatione, Et omnino de Filiorum Dei spiritali generatione, intelligunt, Et exponunt: nempe quod fideles, 331 non ex sanguinibus & voluntate viri, sed per verbi Evangelii vocem cœlestem & pluviam salutarem Esa. 55. ex Deo mirabiliter, subito & numero incredibili nascentur, & totam terram operient. Alij contra locum hunc de Messia sive Christi nativitate exponunt. Qui rursus in duas dividuntur partes:

Quidam enim de nativitate Christi aeterna, prout Messias noster secundum divinam naturam ex substantia Patris ante omnia secula genitus est; quidam de nativitate humana, quatenus secundum carnem ex Maria virgine in tempore natus est, interpretantur. Priorem interpretationem non tantum sequuntur, quos allegat hereticus, Bucerus, Musculus & Calvinus: Sed etiam ipse Lutherus noster, cujus versio germanica haec est: Deine Kinder werden dir geboren / wie der Thau aus der Morgenröte / id est, filii tui nascuntur tibi sicut ros ex aurora. Quam pluribus explicat & probat Tomo primo germanico Jenensi, mihi pag. 95. b. Imò ipse Chaldaeus interpres illam retinet, & de prosapia familiâq; populi Dei exponit. Posterioris interpretationis partem posteriorem probat Tertullianus l. 5. contra Marcionem. Is enim ad vocem uteri respiciens, orationem refert ad Christi ex utero Mariae virginis nativitatem, & eam quidem ante Luciferum, id est, ante stellam, Magis exortam, & praeterea noctu, factam esse interpretatur. Sic Lutherus loco modo allegato, eadem interpretationem sequitur: Explicans locum hunc Psalmi de nativitate humanâ, sed aliter accommodat. Intelligit enim per Auroram ipsam Mariam virginem, quæ, inquit, multis in locis aurora dicitur, quod verum diem, lucemq; eternam, & solem Iustitiae,

*tie, Christum protulit: Per rorem autem intel-
 ligit Spiritus sancti obumbrationem. Vide
 ipsum Lutherum. Partem vero priorem huius
 posterioris interpretationis retinent fere cate-
 ri partes omnes, sicq; versum hunc explicant,
 quod æternus Pater Filium suum ex utero, id
 est, ex substantia sua ante Luciferum, id est,
 ante omnia secula genuit. In hoc sensu uti-
 tur illo Athanasius in oratione contra Aria-
 nos pro adstruenda Filii Dei divinitate. Item:
 Augustinus lib. 1. de Trinitate cap. 12. lib. 3.
 contra Maximum Arianum cap. 18. lib. 3.
 de mirabilibus sacræ Scripturæ cap. 5. & in
 capite 38. Jobi. sic interpretationem hanc se-
 quuntur & contra hæreticos urgent Arnobi-
 us, Beda, Lyra: Imo ipse Hieronymus in
 Psalmum 110. Qui sanè linguæ Hebrææ peri-
 tissimus fuit. Unde mendacium esse arguitur,
 quod Hæreticus noster sine fronte & pudore ad-
 severare audent, Omnes Christianos, Hebrææ
 linguæ peritissimos uno ore testari, nullam
 in Hebræo Luciferi, aut generationis men-
 tionem fieri. Quod ut eo magis innotescat,
 verba Hieronymi supra hunc locum adscribere
 visum fuit. Sic ergo ait Hieronymus: Dicit Pa-
 ter ad Filiū: Ex utero ante Luciferum genui te.
 Miraris, si Dominus noster atq; Salvator, qui ve-
 re hominem assumpsit, loquitur secundum homi-
 nem: cum ipse Deus Pater, qui non assumpsit ho-
 minem, loquitur quasi homo. Ex utero ante Lu-
 ciferū genui te?*

Non habeo uterum, sed non possum me aliter
indicare patrē, nisi hominis verbis locutus fuero.
333 Ex utero ante Luciferū genui te. Ex utero de
)) mea substantia. Ex utero; Audi, Audi, Eunomi:
Audi Ari. Si creatura est Dominus, si factura:
)) nunquam artifex generat opus suum. Nunquid
)) artifex filium vocat opus suum? Artifex car-
pentarius facit scamnū. Nunquid de utero illiq
)) generavit? Nunquid dicit ei, de utero meo ge-
)) nui te, o scamnum? Non utiq, hoc dicit. Sed
quid dicit? Ego te feci manu mea. Quando au-
)) tem uterus dicitur, filius significatur, & filius
)) non adoptatus. Vocantur enim & filij adoptati.
Quotquot enim receperunt eum, dedit eis pote-
)) statem filios Dei fieri. Ibi dedit eis potestatem;
)) Hic verò de utero generavit, de sua natura, de
suis visceribus, de sua substantia. Ex utero, b.e.
)) de medullis Divinitatis sue. Totum quicquid
)) Pater est in Deitate, dedit Filio, quē generavit.
Ex utero ante Luciferum genui te. Ante Luci-
)) ferum: Hoc schema Græcè dicitur σὺν ἐξ ὅχῃ,
)) quod dicūt Grammatici à parte totum. Quan-
do ergo dicitur, ante Luciferum, unam creatu-
)) ram nominat, & omnes indicat creaturas.
Quando dicit ante Luciferum: Nos sic in-
)) telligamus, quasi dixerit, ante Lunam, ante So-
)) lem, ante omnem creaturam. Ex utero ante
Luciferum genui te. Ante Luciferum,
)) Ante istum Luciferum, qui videtur in mundo,
vera lux genita est. Unde dicit in alio loco
Psal-

Psalmus 36. in lumine tuo videbimus lumen. "
Sermo est ad Patrem: o pater in lumine Filij "
videbimus lumen, Spiritum Sanctum: Ex u-
tero ante Luciferum genui te. Haftenus Hie-
ronymus.

Constat igitur, Hieronymum testari, & Luci-
feri & generatoris hic fieri mentionem. Sed, ut 334
jubet adversarius, ad fontem recurramus, &
Hebraicum textum inspiciamus. Sic ergo le-
gimus: מרחם משה לך של ילדתך: Ubi
prima vox est מרחם, quæ nihil videtur babe-
re obscuritatis. Nam לרחם vulvam, uterum
significat, in quo infans mirando Dei artificio
formatur: ut Hoseæ 9, 14. Da eis משכיל
vulvam aborientem: Ergo, מרחם signifi-
cat ex utero, non secus ac Psalm. 22. vers. 10.
Quoniam tu es eductor meus מבטן. Nam,
& בטן significat ventrem, uterum. Vide
Num. 5. vers. 22. & Job, 19. v. 17, Alterum
vocabulum est משה, quod etiam clarum &
perspicuum est. Nam quis Hebrææ linguae
gnarus nescit, שחר auroram significare, sic ni-
mirum dictam à nigrore, qui eam comita-
tur, à quo est verbum שחך denigrari, nigre-
scere in Kal. In Pibei, diluculò, manè, tem-
pestivè quærere, quasi aurorare, dicas. Sic
Gen. 19. vers. 15. וכמו השחר עלה. Et cum
aurora ascenderit. Sic Esaia 47. versu 11.
לח תדעי שחרה. Non scies auroram
sive lucem ejus. Significat igitur שחר pro-
prie

prie auro-ram Esa. 8. v. 20, sive lucem in gene-
 re, ut vocem hanc reddidit Pagninus loco alle-
 gato, Esaia 47. v. 11. vel etiam idem est signifi-
 catione, quod לילך Lucifer, stella matutina.
 Esa. 14. v. 12. Sic enim vocem hanc שחר in
 Psalmo 110. reddit Hieronymus. Nam
לילך Lucifer dicitur בן-שחר Filius auro-
 ra, Esa. 14. v. 11. Propriissime vero שחר signifi-
 cat auroram sive lucem primam & initia-
 lem, ut id manifestum est ex allegato loco Esa.
 47. v. 11. Non scies שחר lucem ejus, hoc est,
 exortum ejus. Quae cum plana & perspicua
 335 sint, queritur porro quid sibi velit & significet
 praefixum ו. Respondemus cum Domino Gesne-
 ro supra hunc locum, quod sit litera heeman-
 tica, & hic שחר plane idem significet, quod
 Esaia 8. vers. 20. & 14. versu 12. שחר hoc
 est, aurora. Decepti enim hic sunt septuaginta
 interpretes, & alij, imo ipse Pagninus, quan-
 do pro שחר legerunt שחר cum puncto da-
 ges literae ו inferto: Ideoq; literam ו non pro
 heemantica, & caractere nominis, sed pro prae-
 positione ו habuerunt, verteruntq; ex auro-
 ra vel ante auroram, sive ante Luciferum ut
 Hieronymus. Verum quia textus hic Hebraeus
 nullum admittit dagefch, nullamq; aliam le-
 ctionem, sententia, & interpretatio nostra
 arguitur verissima. Sensus igitur harum
 duarum vocum erit. מרחם משחר ex ute-

ro auroræ sive lucis. *Quomodo etiam illas vertit Aben Esra, totum versum 3. Psalm. no. sic paraphrasticè, sed more Rabbiorum, reddens: Si tibi bellum sit gerendum, populi tui ad te confluent interdiu, ut pluvia liberalissima, videbisque eos in decoris locis sanctitatis ab utero auroræ, nempe à tempore ascensus auroræ advenient, ut ros, quem consuevisti videre in pueritia tua, cum esses pastor ovium. Vide Buxdorff. in voce רחם.*

Vocabula subsequētia nihil habent difficultatis. Nam רורע & רר tibi, significat, quæ verò a septuaginta & latino interpretibus observata non sunt: Pagninus & Lutherus illa retinuerunt & reddiderunt: sed non modo eodem. Ultimum vocabulum est יררתך vel ut alij legunt יררתך pro quo legerunt, ab q̃q̃ dubio Græci interpretes יררתך genui te. Verum errarunt. Forma enim nominis est יררת Eccles. ii. vers. 10. Juventa, pueritia, infantia, nativitas. Hinc cum affixo יררתך nativitatis tuæ hoc loco Psal. 110. v. 3. Quibus ita expeditis, sententia horum verborum erit ejusmodi: Ex utero auroræ, sive lucis est tibi ros nativitatis tuæ.

Inquis: Vera quidem hæc videri, si non accentus distinctivus Athnach, positus sub voce משה sententiam distraheret. Is enim distinctionem

tionem notat, quam nos κῶλον appellamus, quæq; periodum in duo membra dirimit. Sequeretur enim inde hic sensus: Populus tuus spontaneus in die exercitus tui in splendoribus sanctitatis ex utero auroræ: Tibi ros nativitatis tuæ. Verum ad objectionem hanc dudum respondit Gesnerus super hunc locum, & quidem his ipsis verbis: Regulam hanc de distinctione Atnach, non esse perpetuam, plurima exempla in Psalmis obvia ostendunt, in quibus Atnach sæpe sub tali dictione ponitur, quæ necessario cum subsequenti coheret, & iterum ante ejusmodi vocabulum, quod ad præcedentia referendum est: Verbi gratia Psalmo 113. v. 2. Sic nomen Domini benedictum: Hic ponitur Atnach, & sequuntur hæc verba, quæ absq; præcedentibus intelligi non possunt: Ab hoc tempore usque in seculum. Et mox versus 3. contrario modo: Ab ortu solis usque ad occasum, hic est Atnach, & sequitur porro: Laudari debet nomen Domini. Res proinde ipsa potius, quam accentus animadverti debet, ac cum in membro posteriore nativitatis fiat mentio, cum ea rectè conjungatur uterus. Manet igitur sensus dictus: Ab utero auroræ sive lucis est tibi ros nativitatis tuæ. Vero ita sensu invento, queritur porro, ad quam interpretationem ex antea allegatis accommodari possit, & necessario debeat. Primum cum Gesnero Tertuliani

liani interpretationem, tanquam contortam
 & violentam, meritò reijcimus. Lutherus su-
 am cum hac Tertulliani, quo ad thesin, consen-
 tientem ipsemet reijcit, tanquam allegoricam
 & coactam, nullumq; fundamentum in Hebraeis
 fontibus habentem. Deinde reclamat ipse
 Christus Matth. 22. docens, Davidi hic non
 propositum esse, de nativitate ea agere Messia,
 secundum quam Filius: sed de illa, juxta quam
 ἀπλῶς Dominus Davidis est, ut hac de re
 infra suo loco pluribus agetur. Manent ergo
 duæ principales: Nempe quod versus ille lo-
 quatur vel de generatione filij DEI ab aeterno:
 vel de spiritali generatione Ecclesiae in Novo
 Testamento. Lutherus quidem suas habuit
 rationes non contemnendas, ut interpretatio-
 nem sequeretur posteriorem: Interpres enim
 Chaldaeus consentit: nec non cum prius versi-
 culi membrum de collectione Ecclesiae loqua-
 tur, posterius quoq; ad illud non adeò incom-
 modè referri potest: ut & alias rationes lo-
 gere potes loco antea allegato, nempe Tomo 1.
 Jenensi germanico supra hunc locum mihi
 pag. 94. b. Cum autem Lutherus eam nobis
 necessitatem non imposuit, ut non liceat inter-
 pretationem textui vicinorum, adeoq; verio-
 rem querere: Statuimus igitur alteram expo-
 sitionem, quæ de aeterna Filij DEI ex substan-
 tia Dei Patris generatione versum hunc inter-
 pretatur

pretatur, verissimam & certissimam esse. Nam nomen
 338 ילדות significat propriā cuiq; pueritiā, iuventutē
 & nativitātē; non progeniē, sobolē & liberos. Id n. si-
 gnificat מולדת ut Gen. 48, 6. ומולדתך Et pro-
 genes tua, Ezech. 16. v. 3. ומולדתך Et genituræ
 tuæ. Gen. 11. v. 28. כתרץ מולדתהוּ in terra co-
 gnationis. Deinde pronomē secundæ eersonæ תיב Tibi
 & ילדותך nativitas tua, manifestē arguit sermonē
 hic esse de Filij Dei nativitate. Cum in toto Psalmo,
 ut hactenq; est demonstratū, Deus Pater alloquatur Fi-
 liū. Quare quod in 1. ver. expressē dicitur, Dixit Do-
 minq; Domino meo, h.e. Deus Pater ad Filium, id
 quoq; hoc loco subintelligendū est, ut sit sensus; Dixit
 Dominus Domino meo, ex utero auroræ, sive
 lucis, est Tibi ros nativitatis Tuæ. Hoc est, ex ute-
 ro lucis habes tu tuā nativitātē, non populus tuus,
 non progenies tua. Hoc igitur modo, quādo juxta man-
 datū Christi Ioh. 5. Scripturā scrutamur, nulla in ea est
 obscuritas: quippe quæ, ut omnium aliorū autorū scripta,
 habet suos proprios Idiotismos: quos quādo observamq;
 & rectē evolvimus, id quod antea videbatur obscurum,
 fit clarissimum. Falsa igitur est collectio adversarij:
 Quoniā locus hic est obscurissimus, ambiguus,
 & controversus, nihil propterea clarum, nihil
 stabile inde effici posse. Negamus n. antecedens. Nā
 locus hic, diligenter eū intuenti, verbaq; ejus pōderānti,
 obscurus non est, sed sententia à nobis data clarissimis
 verbis, in eo exprimitur. Illam a. de nativitate intelli-
 gendā esse, etiam clarū est: Agitur n. inibi de utero, ex
 339 quo quis natus sit, vel nativitātē suā habeat. Totā igi-
 tur hanc disputationē disjunctivo huic includimq; syl-
 logismo.

Poste-

Posterior pars, versus 3. Psal. 110. aut est intelligenda de æterna Filij Dei generatione ex substantia æterni Patris: Aut de spiritali generatione populi Dei in Novo Testamento; Nam tertium non datur.

Arqui de spiritali generatione populi Dei in Novo Testamento, quia id non admittunt fontes, ut probatum: Quippe quæ agunt de illius, ad quem loquitur Jehova, nativitate; non de ejus progenie:

Ergo de æterna Filij Dei generatione ex substantia æterni Patris. *Ad quam igitur locum hunc præsentem ita accommodamus.*

Dicit primū DEVS Pater, quod Filij sui nativitas sit ex utero auroræ sive lucis: quo demonstrare voluit Jehova, se nō loqui de nativitate, quovis modo dictā, sed de ea, per quam quis sit naturalis Filius ejus, à quo & ex quo nativitatē illā suam habet, quæ sine ejusdem essentia communicatione fieri & esse nequit. Sensus igitur primum horum verborum est: Tua tibi nativitas est, quasi ex utero primæ lucis, h. e. prima Lux ex utero suo te genuit, adeoque te essentialē & naturalē suū produxit Filiū: Nā qui ex alicujus utero nascitur, ille ejus naturalis filius sit, eandemq; cum ipso essentiam habeat, necesse est.

Per primā a. Lucē Deus verus intelligitur: quippe qui est primus & novissimus. Deinde est lux ipsa, nempe 240 Lux æterna Sap. 7. v. 26. Lux Domini Eccles. 50. v. 1. Sic Es. 60. v. 19. Nō erit tibi amplius sol in lucē per diē, & splendor Lunæ nō illuminabit te, sed erit tibi Jehova in lucē sempiternā. Adde versū sequentē 20. Sic Jehova dicitur Lux Mich. 7. v. 8. Et adhuc clarius, 1. Ioh. 1. v. 5. ó θεὸς φῶς ἐστίν. Deus lux est, & inhabitat lucē inaccessibilē. 1. Tim. 6. v. 16. Hinc etiā inter alias causas illi, qui Filij Dei dicuntur. 1. Ioh. 3. v. 1. 2. 10. & infinitis aliis locis Scripturæ, appellantur filij lucis Eph. 5. v. 8. 1. Thes. 5. v. 5. Omnes vos Filij lucis estis ac filij diei. Sic 2. Cor. 11. v. 14. dicitur Angelus lucis.

Deus

Deus igitur lux est, & quidem prima lux: Ideoq; aurora hic dictus. Illt enim aurora prima lux est diei; Sic Deus prima lux est ἀπλῶς: quippe qui in se lux fuit antequam mundus fieret. Sic Deus dicitur aurora אורא Esaiæ 8. vers. 20. Ad legem & ad contestationem, si non sunt dicturi juxta verbum hoc: quo eis non erit aurora, hoc est, Deus: hoc est, juxta versionem Lutheri. Die werden die Morgenröte nicht schauen / hoc est, Die werden Gott nicht schauen / non videbunt auroram, sive Deum, illuminantem & luce suâ vivificantem homines. Per rorem deinde intelligitur Persona Filij. Illt enim ros generatur ex substantia auroræ: Sic etiam Filius generatur ex substantia Patris. Deinde ut roris substantia non est alia substantia à substantia auroræ: sed tantum suppositis distinguuntur. Substantia enim communis est aqua; Auroræ verò in vaporem attenuata; Roris in guttulas rursus condensata. Ergo ibi est aqua in supposito vaporis: hic in supposito minutissimarum guttularum: Sic Filij substantia non est alia à substantia Patris: sed tantum suppositis, hoc est, personis distinguuntur: ita, ut in identitate essentiae sint duæ distinctæ personæ, Pater & Filius, gignens & genitus. Sicut igitur convenienti Metaphorâ Deum Patrem dixit auroram; ita in eadem figura Filium Rorem, ut ex continuatione metaphoræ fieret elegantissima allegoria. Vt autē hic

hic Filius Dei dicitur Ros, ita quoque residuum Jacob Ros à Jehova appellatur, Michæ 5. v. 7. Sic Esaias 45. vers. 8. de adventu Messia loquens, eadem utitur metaphora: Rorate cœli desuper, & cœli stillent Justitiam: aperiat sese terra, & proveniat salus & Justitia, quas germinare faciet terra simul: Ego Jehova creavi eum. Hæc quando ita ex Scripturis eruuntur, & ad locum Psalmi accommodantur, omnis obscuritas sublata est, nullusque alius sensus inde colligitur, quam primum ille allegoricus:

*Ex utero auroræ sive primæ lucis est tibi flos
nativitatis tuæ.*

Et deinde alter proprius: Dixit Jehova ad Dominum meum: Ex essentia personæ meæ genui te Filium.

Unde tandem ἀποδεικτικῶς ita argumentamur:

*Quicumque est genitus ex essentia Jehovæ, ille
est verus Deus ab æterno.* 342

Filius Dei est genitus ex essentia Jehovæ.

Ergo Filius Dei est verus Deus ab æterno.

CAPUT XXXIII.

*Responsio ad ea, quæ ab Enjedino contra versum 4. Psalmi
110. disputantur.*

Sequitur nunc versus quintus Psalmi 110.
*Quem etiam suis obscurare nugis, non dubi-
 tat hæreticus & adversarius noster. Versus
 ille latinè ita redditur: Tu es sacerdos in æ-
 ternum, secundum ordinem Melchisedec.
 Ex quo ita argumentantur nostri:*

*Quicumque non fuit sacerdos, cujusque of-
 ficium non duravit in æternum, de
 illo verba allegata Psalmi non possunt
 intelligi:*

*Atqui David neq; fuit sacerdos, neq; in æ-
 ternum ejus duravit officium:*

*Ergò de Davide verba allegata Psalmi non
 possunt intelligi.*

*Respondet adversarius, se duplici contra
 „ hoc argumentum modo posse excipere. Primum
 „ quod Hebræi dicant, vocem, quæ hic legitur
 „ כהן Cohen, non sacerdotem, sed Regem signi-
 „ ficare: ut intelligatur, Davidem ita Regem
 343 esse, perinde ac Melchisedechem. Deinde, si
 „ hæc interpretatio non placeat, possit sumi alia,
 „ nempe ut Melchisedec non sit nomen proprium,
 „ sed appellativum, idem significans, quod Rex
 „ Justitiæ: ut inde oriatur sensus ejusmodi: Tu
 „ David, eris Rex in perpetuum, non sicut
 „ Saul, eò, quod es Rex justus. Hocine est
 „ ex Scriptura cothornum facere? Profectò au-
 „ dax facinus, nullo modo in Ecclesia feren-
 „ dum: Diversas alicujus textus querere inter-
 „ preta-*

pretationes, ubi illum Scriptura sacra clarissimis verbis, ad satis manifestum, & perspicuum sensum determinavit. Eo ipso satis se prodit. 1. à quo spiritu regatur : Non sancto; sed illo, cui nihil magis in votis & optatis, quam omnia etiam manifestissima, quæ in Scripturis habentur, ambigua & incerta facere. Is autem nullus est alius, quam Pater ille mendacii & Princeps Diabolorum, Beelzebub. 2. Quod ipsi non sit difficile, diversos sensus clarissimis etiam Scripturæ dictis affingere, & ad suam opinionem absurdam & blasphemam, detorquere. Quod enim in tam manifesto facit exemplo, ubi ipsemet propter nimiam perspicuitatem corruptelas suas agnoscere cogitur : Quid putas illum tentare in obscurioribus, & alijs locis depravandis, qui tam clarè & perspicuè alibi à Spiritu sancto non explicantur ? 3. Quod hic hæreticus in sacris non tantum cæcutiat, sed omni visu & intellectu careat, adeoque ut juxta Psalmum decimum tertium, revera equus sit & mulus, planeq; carnalis homo, imò peior isto, nihil intelligens, quæ sunt Spiritus DEI. Pejor est, inquam, carnali homine. Nam is nullo modo
344
contradictoria concedet, ut hic ἀλογος & irrationalis Bestia. Nam posito, Davidem fuisse Pontificem & Sacerdotem : Non tamen fuit Pontifex sive sacerdos in æternum.

Jam verò concedit noster disputator : describi hîc æternum sacerdotium, concedit etiam describi hîc & quidem iisdem verbis Davidis Sacerdotium : quod æternum non fuisse nemo ignorat : Ergò sacerdotium æternum, quod hîc describitur, esse sacerdotium non æternum, vel in genere, aliquod æternum non esse æternum, ita evinco :

Sacerdotium, quod hîc describitur non est æternum : Quam majorem asserit hæreticus, quando docet, verba hæc Psalmi de Davidis sacerdotio intelligenda esse : Sacerdotium, quod hic describitur, est æternum.

Quam minorem affirmat idem, quando concedit, veram esse explicationem Apostoli ad Hebræos, qui præsertim ex hoc loco Christi pontificatum & sacerdotium æternum extruit & confirmat.

Ergò hæretico nostro aliquod æternum, non est æternum. Quod sanè nullus diceret homo carnalis : Quia est manifesta contradictio, Ergò verum est, quod dixi, hæreticum, nostrum pejorem esse homine carnali, non ex Scriptura ; sed ex recta ratione judicanti.

Sed videamus, quomodo persuadeat, allegata verba versus 4. Davidi competere. De-
345 *monstrare satagit, Davidem fuisse sacerdotem secundum ordinem Melchisedec. Primum,*

mum, posito, id verum esse (cum iterum sit mendacium crassum.) Nam secundum ordinem Leviticum & Aaronis sacerdos esse non potuit. Erat enim ex tribu Juda non Levi; Deinde erat Rex: Posito igitur, inquam, ut Melchisedec fuit sacerdos & Rex simul; ita quoque Davidem fuisse sacerdotem & Regem simul; inde tamen nondum sequi, versum hunc loqui de sacerdotio Davidis, patet. Primum enim agit de sacerdotio eterno juxta clarissimam interpretationem auctoris Epistolæ ad Hebræos c. 7. v. 17. 21. 24. At Davidis sacerdotium non potuit esse æternum. Ergo nisi adhuc contradictionem, modo extractam, defendere velit hæreticus, non potest locum hunc de sacerdotio Davidis, si forsitan aliquod fuisset, interpretari. Deinde causarum cæterarum, ab eodem Epistolæ ad Hebræos autore enumeratarum, propter quas Christus cum Melchisedeco conferatur, dicaturque sacerdos secundum ordinem Melchisedec, nulla competit verè Davidi: Primum enim nomen Melchisedec typum solius Christi habet: quippe quod Regem justitiæ notat. At Christus est verus & unus Rex Ecclesiæ suæ, Psalmo 2. & 110. est Rex gloriæ Psalmo 24. Imò est ipsa Iustitia nostra: qui eam moriendo, acquisivit, & credentibus applicat. Jeremiæ 23. 1. Cor. 1, 2. Corinth. 5. Nullum bonum de Davide

verum est. Deinde Melchisedec fuit Rex Sa-
 lem, quæ vox pacem significat. At verò non
 David, sed iterum solus Christus est revera
 Rex in Salem, hoc est, pacificus, inter Deum &
 hominem, cælum & terram solidam constituit
 pacem, veraq; pace conscientias hominum do-
 nat. Verus ille Princeps Pacis Esaiæ 7. qui
 346 solus nobis pacem dat & relinquit Johan. 14.
 Tertiò Melchisedec dicitur ἀπαύτως, ἀμύτως
 & ἀγενεαλόγητος, quod ejus parentes nus-
 quam in sacra Scriptura sub isto nomine descri-
 pti inveniantur, quippe cujus ortus & mors,
 consulto à Spirito Sancto reticeatur, ita ut licet
 communi hominum consuetudine ex parenti-
 bus fuerit natus, suoq; tempore mortuus, neque
 tamen patrem neq; matrem habuisse, neque
 diem oppetisse videatur. Quod etiam ad
 Davidem accommodari nullo modo potest:
 quippe cujus Pater ex Scriptura nobilissimus,
 fuit enim Isai Bethlehemitæ. 1. Samuel. 16.
 versu 1. Et genealogia ejus legitur Matth.
 1. & Lucæ 3. extensa usque ad Adamum
 primum hominem. Christi autem & hic re-
 vera typum gessit Melchisedec, nempe qui ve-
 re est ἀπαύτως juxta humanam, ἀμύτως jux-
 ta divinam naturam, Ex substantia Pa-
 tris ante secula genitus Johan. 1. Coloss. 1.
 Mich. 5. Quocirca genealogiâ caret, & ne ille
 non videtur habere principium & finem die-
 rum (non enim sunt descripta, sed ignorantur.)

Sic Christus juxta hanc divinam naturam, vera omni principio & fine caret, nempe verus & eternus Deus.

Quarto Melchisedec in officio neminem habuit antecessorem, nec successorem. Si autem vera esset haretici opinio, tum David habuisset successores, nempe filios suos: Hos enim sacerdotes fuisse, putat se probare posse ex 2. Samuelis 8. v. 18. At verò Christus, ut verus Melchisedec, solus summo fungitur sacerdotio, immediate à Deo constitutus, Heb. 5. infinitis spiritus sancti donis ornatus. Psal. 45. Joh. 3. Proferens Evangelium ex sinu æterni Patris Joh. 1. semper vivit & interpellat pro nobis. Rom. 8. Heb. 347. 7. Seipsum offert victimam pro peccatis totius mundi Joh. 1. & benedictionem confert, hoc est, remissionem peccatorum, justitiam & vitam, omnibus in se credendibus. Quorum nullum de Davide dici poterit. Ergo de Davide verba Psal. 110. intelligi non possunt.

Quinto, mutato sacerdotio, necesse est, ut legis quoque mutatio fiat, Hebr. 7. v. 12. item v. 18. per sacerdotiū, de quo loquitur hic versus Psal. 110. mandatū præcedens, nempe de sacerdotio Levitico, abrogatur. Atqui per Davidis sacerdotiū, si quod fuit, Leviticū nō est abrogatū. Ergo de Davidis Sacerdotio, verba Psal. non possunt intelligi.

Sexto, verba hæc loquuntur de ejusmodi sacerdote, qui servare perfectè potest eos, qui per

ipsum accedunt ad Deum, semper vivens ad hoc, ut interpellet pro eis, Heb. cap. 7. v. 25. At talis Sacerdos non fuit David: Ergo etiam de Davidis sacerdotio hæc verba non loquuntur.

Septimo: Sacerdos hic est noster, & ita Novi Testamenti Sacerdos, Ib. v. 26, David non. Ergo.

Octavo: Pontifex hic debet esse pius, innocens, impollutus, segregatus à peccatoribus, ibidem. David non. Erat enim adulter & homicida. Ergo.

Nono. Hic Pontifex est sublimior cælis factus: David non. Non enim David ascendit in cælos, Act. 2. v. 34 sed obdormivit cum Patribus suis & sepultus est in civitate Davidis 1. Reg. c. 2. v. 10. adjunctus est Patribus suis, sensitq; corruptionem Actor 13. ver. 35. Ergo, &c. Satis ergo manifestum est, si vel maxime concedendum foret, Davidem fuisse sacerdotem, & quidem secundum ordinem Melchisedec: non tamen possit inde inferri, verum allegatum Psalmi centesimi decimi loqui de illo: Cum de solo CHRISTI Sacerdotio illum explicet auctor Epistolæ ad Hebræos. Solus enim CHRISTUS est rex justitiæ; Solus CHRISTUS est rex pacis: Solus CHRISTUS verè est sine matre secundum divinam, & sine Patre secundum humanam naturam: Solus CHRISTUS est, cujus genus non recensetur: Solus

*Solus CHRISTUS est, in quo Legis, & Cere-
moniarum Mosaicarum facta est abrogatio.
Solus CHRISTUS ex vi indissolubilis vite
est factus Sacerdos: Solus CHRISTUS est,
cujus sacerdotij respectu precedens manda-
tum nullis viribus est perditum, & inutile,
adeoque per illud abrogatum: Solus CHRI-
STUS jurejurando sacerdos factus est:
Solus CHRISTUS in æternum manens, sacerdo-
tium habet perpetuum: Solus CHRISTUS ser-
vare perfecte potest eos, qui per ipsum accedunt
ad Deum: Solus CHRISTUS semper vivit ad
hoc, ut intercedat pro nobis: Solus CHRISTUS
est noster Pontifex: Solus CHRISTUS est pius,
innocens, impollutus, segregatus à peccatori-
bus: Solus CHRISTUS excelsior Cælis factus
est: Solus CHRISTUS est, cui non necesse est
prius pro peccatis propriis victimas offerre, tum
pro peccatis populi: Solus CHRISTUS semet-
ipsum semel obtulit victimam: Solus CHRISTUS
est in æternum sanctificatus. Ergo Solus
CHRISTUS est, juxta interpretationem non
hominis, sed ipsius S. Sancti, de quo loquitur
versus quartus Psalmi centesimi decimi.*

*Infirmitate consequentiæ in Argumento David non
Adversarij demonstratâ, consequens est, ut vi- fuit Sacer-
deamus, an verum sit, quod affirmat Hereticus: dos secun-
Davidem fuisse sacerdotem secundum or- dū ordinem
dinem Melchisedec. Nos negamus & quidem Melchisedec
non sine ratione.*

Mutato sacerdotio, necesse est, ut legis quoque mutatio, & abrogatio fiat, *Hebr. Septimo, versu duodecimo, & decimo octavo.*

At tempore Davidis legis mutatio, & abrogatio facta non est.

Ergò tempore Davidis Sacerdotium non fuit mutatum: *nempe sacerdotium, quod erat secundum ordinem Aaronis, non est mutatum in aliud, quod est secundum ordinem Melchisedec. Et per consequens David non fuit sacerdos.*

Deinde sacerdotium secundum ordinem Melchisedec debebat esse æternum.

Atqui Davidis sacerdotium non potuit esse æternum.

Ergò Davidis sacerdotium non potuit esse secundum ordinem Melchisedec.

Porro: Quicumque neque secundum ordinem Melchisedec, neque secundum ordinem Aaronis potuit gerere sacerdotium: ille neque fuit, neque potuit esse Sacerdos:

Atqui David neq; secundum ordinem Melchisedec, neque secundum ordinem Aaronis potuit gerere sacerdotium.

Ergò David neque fuit, neque potuit esse Sacerdos.

Major est certa: Minor habet duas partes: Prior quòd David non potuerit esse sacerdos secundum ordinem Melchisedec,
qua

quæ jam probata. Posterior est extra contro-
versiam. Nam omnes sacerdotes secundum or-
dinem Aaronis, secundum legem erant ex tri-
bu Levi: At David non erat ex illa, sed ex tri-
bu Juda. Ergo conclusio est certa. Audiamus
nunc contrarie, & adverse partis rationes. Pri-
ma est: Quicumque utitur veste sacerdota-
li Ephod; is est sacerdos.

At David usus fuit veste sacerdotali Ephod: Ergo David fuit Sacerdos.

Primaria-
tio Enjedin.
qua probat,
Davidem
fuisse Sacera-
dotem.

Major videtur esse certa ex lege Moysis
ut patet ex capite vicesimo octavo Exodi. Mi-
nor negari nequit. Nam usum fuisse David E-
phod legitur. I. Samuel. tricesimo, versu se-
ptimo. Et secundo Samuel. sexto, versu deci-
mo quarto.

Respondemus ad Majorem ejusque rationem, Responsio.
ex Exodi vicesimo octavo capite desumptam:
loqui illam de Ephod, κατ' ἐξοχὴν ita dicto,
quod erat superbumerale solius summi sacer-
dotis, quo nunquam, nisi quando ingrediebatur
sanctum sanctorum, coram Jehova utebatur,
uti illud etiam de loco allegato est manifestum
versu tricesimo quinto. Colligitur inde, uten-
tem hoc superbumerali non fuisse tantum sa-
cerdotem, sed summum sacerdotem, qualis erat
Aaron. Reliqui enim inferiores illud nunquam
gesserunt: Pertinebat autem vestis hæc ad ri-
tum, & ceremoniam Sacerdotij non Melchise-
deci, sed Aaronis. Quare quia Christus debebat
esse

Christus debebat esse secundum ordinem illius,
 non hujus Sacerdos, nunquam illâ usus fuit.
 Vnde efficitur, si minor est vera, & David ve-
 stem illam gessit, nec non ut ceteri Sacerdotes
 Levitici sacrificavit, ut in sequenti nugatur ar-
 gumento Hereticus, quod nequaquam esse po-
 tuerit Sacerdos secundum ordinem Melchise-
 dec, sed Aaronis. Quandoquidem nihil extra-
 ordinarii in eo datur, quàm quod non fuit ex
 351 profapia, & stemmate Levi. Verùm negamus
 nos Minorem, nempe Davidem gessisse illud
 Ephod, de quo Exodi vicesimo octavo preci-
 pitur. Est enim equivocatio in voce Ephod.
 uno sumi- Primum enim dicebatur Ephod superhumera-
 lismodo. le, quo utebantur soli summi Sacerdotes, quan-
 do sanctum sanctorum ingrediebantur: eratq;
 contextum ex auro, hyacinto, purpura, vermi-
 culo cocci, bysso, retorta, & quidem opere
 Phrygionico: atq; illud est, de quo legimus, Ex-
 odi vicesimo septimo, versu sexto. Deinde
 Ephod erat vestis linea omnibus sacerdotibus
 communis, quâ utebantur etiam extra sacrifi-
 candi actum, ad gloriam, & decorem, ibidem,
 versu quadragesimo. Sic primo Samuelis vi-
 cesimo secundo, versu decimo octavo, Doeg E-
 domæus, jubente Saulo, irruit in Sacerdotes, &
 interfecit octoginta, & quinq; viros, ferentes
 Ephod lineam. Quo certè non intelligitur E-
 phod sive superhumerales summi Sacerdotis:
 sed vestis, qua communiter accincti erant omnes
 Sacer-

*Sacerdotes. Nos Germani vocamus eine
Hartzkappen. Hoc igitur vestimenti genere
ob devotionem David utebatur 2. Samuel, 6.
v. 14. & 1. Paral. 15. v. 27. non illo sacerdotibus
ita proprio, ut imitari nemini liceret. Ergo fal-
so ex hoc habitu infert Hæreticus, Davidem
fuisse Sacerdotem. Deinde sic argumentamur
Adversarius :*

*2. Argu-
mentum*

*Quicumque sacrificat, offert victimas Deo,
benedicit populo, ille fungitur officio Sa-
cerdotis.*

Enjediunt.

*Atqui David sacrificavit, obtulit victimas
Deo, benedixit populo.*

*Ergo David functus fuit Sacerdotis officio.
Minorem probat ex secundo Samuelis sex-
to, versu decimo septimo, & decimo octa-
vo. Et obtulit David holocausta, & pacifi-
ca coram Jehova, quum autem finem fecis-
set David offerendi holocausta, & pacifica,
benedixit populo in nomine Jehovæ exer-
cituum.*

*Ad probationem hanc Respondemus: Fal-
sissimum esse, quod is, qui obtulit holocausta, &
pacifica coram Jehova, statim immediate sa-
crificaverit: nisi forsitan absurdè statueretur ve-
lis, peregrinos quoque fuisse Sacerdotes, quia
offerre debebāt holocausta, & sacrificia, Levi-
tici decimo septimo, versu octavo, ubi legi-
mus: Dices præterea illis: Quicumque è do-
mo Israel, aut de peregrinis, qui peregrinan-*

Responsio.

tur in medio vestri, obtulerunt holocaustum, & sacrificium, &c. Obtulit igitur David holocausta, & sacrificavit, verum non immediate, sed mediantibus sacerdotibus. Quomodo subsequenti versu decimo nono, distribuit universo populo, universaeque multitudini Israelis à viro usque ad mulierem, unicuique panem unum, & frustum carnis unum, & lagenam unam: ipse enim immediate? Sanè id planè ἀδωάτων fuisset. Revera itaque distribuit ista inter populum Israelis, sed mediantibus suis servis: ita quoque revera obtulit holocausta, & sacrificia: sed non immediate, sine adhibitis ordinariis ministris, sed mediatè per Sa-
 353 Sacerdotes suos. Sic secundo Samuelis sexto, versu duodecimo, & quidem in eadem historia dicitur, quòd David abiens adduxerit arcam Dei è domo OhedEdom, in civitatem David cum lætitia. Immediatè? Non certè. Portare enim arcam fœderis non esse Regis, sed sacerdotum officium, optimè sibi in memoriam revocans David, inquit: Non est fas ut quisquam portet arcam Dei, nisi Levitæ. Illos enim elegit Jehova, ut portent arcam Dei, & ut ministrent ei usque in seculum. 1. Paralip. decimo quinto, versu secundo. Ut ergo David dicitur adduxisse arcam Dei, qui tamen id præstitit per Sacerdotes: ita quoque dicitur quidem, sacrificia coram JEHOVA obtulisse: verum itidem per Sacerdotes. Ut enim

enim optimè sciebat David, portare arcam, non pertinere ad Regem: sic quoque non ignorabat idem, immediate sacrificare non esse Regis, sed sacerdotis officium. Ergo ut ibi in portanda Arcâ falcem in alienam messem mittere, & regium suum officium cum sacerdotali confundere noluit: ita credibile non est, illum id neglexisse in sacrificiorum oblatione, & quidem eodem tempore in unâ continuâ actione, & negotio: Cum hoc æquè sit pars officii sacerdotis, atque illud. De similibus igitur idem esto iudicium. Vel detur ratio, cur putaverit David, sibi quidem concessum esse, immediate sacrificare, & ibi sacerdotem agere; non autem permissum, arcam fœderis gestare, sed hoc tantum ordinariis sacerdotibus Levitis relinquere. Profecto nulla dari potest. Adde, si verba ita debent intelligi, ut Hereticis explicantur, quòd tùm nō tantum David, sed totus populus Israeliticus functus fuerit officio sacerdotali. Non n. solus David. sed una cum illo universus populus sacrificia obtulit, nempe omnes illi, qui cum Davide adduxerant arcam Dei. Nam quod secundo Samuelis sexto in singulari dicitur de Davide, tanquam capite, id priori Paralipomenon capite decimo sexto affirmatur in plurali de omnibus, qui cum Davide erant. Sic enim ibi versu primo legimus: Adduxerunt autem arcam, & collocaverunt eam, in medio tabernaculi, quod

quod tetenderat ei David : tum obtulerunt holocausta, & pacifica coram Iehova. *Qui verò erant illi, qui cum Davide adduxerunt arcam? Id explicatur in capite præcedente decimo quinto, versu tertio, his verbis: Congregavit itaque David universum Israël in Ierusalem, ut induceret arcam Iehovæ in locum suum, quem præparaverat ei, Et versu vicesimo quinto: Erant autem David, & seniores Israelis, & Tribuni, qui deducebant, & transferebant arcam fœderis Iehovæ de domo Obed Edom in lætitia. Et versu vicesimo octavo: Universus verò Israel deducebat arcam fœderis Iehovæ in iubilo & sonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis, & resonabant in Psalteriis, & cytharis. Eodem modo legimus secundo Samuelis sexto, versu decimo quinto. David igitur & universa domus Israel deducebant arcam Iehovæ cum iubilo, & sonitu buccinæ. De his igitur. i. Paralip. cap. decimo sexto, versu primo dicitur, quod obtulerint holocausta, & sacrificia coram Iehova. Ergo si David immediate sacrificavit: totus populus, inter quos erant Principes, Tribuni &c. & maximam partem, non sacerdotes, immediate sacrificarunt & Sacerdotes fuerunt secundum ordinem Melchisedec: At hoc absurdissimum est. Ergo & illud. Vt igitur universus populus, sive Israel dicitur, arcam fœderis Iehovæ deduxisse mediantibus Levitis,*

portan-

portantibus eam, ibidem cap. decimo quinto, versu vigesimo sexto. Ita etiam dicuntur sacrificasse non immediate, sed meditantibus iisdem sacerdotibus, ut etiam illud ipsum non obscure asseritur, versu jam allegato, ubi dicitur de Sacerdotibus, quod septem boves, & septem Arietes immolaverint.

Tandem Benedictionem quod attinet, distinguendum etiam est, inter illam singularem, solennem, & publicam, sacerdotum propriam, quæ describitur Numerorum sexto, versu vigesimo quarto, & inter vulgarem comprecationem, siue priorum communia vota quibus benedicebant, siue bene precabantur parentes liberis, amici, amicis, Reges, & Principes subditis, subditi regibus. Sic Isaac benedicit Iacobo filio, Genes. vicesimo septimo, versu vicesimo septimo. Laban osculatus est filios suos, & filias suas, benedicitq; eis. Genesis trigesimo primo, versu quinquagesimo quinto. Israel benedicit filius Ioseph. ibid. cap. quadrage. octavo, versu nono, & sequentibus. Sic Iosua benedicit populo Israelitico, Josuæ octavo, versu trigesimo tertio, item Chaleb ibidem, capite decimo quarto, versu decimo tertio. Item Rubenitis, Gadditis, & dimidia tribui Manasseb, ibidem cap. vicesimo secundo, versu sexto. Joab benedicit Regi: secundo Samuelis capite decimo quarto, versu vigesimo secundo. Sic universæ congregationi Israelis benedicit

356

Solomob 1. Regum octavo, versu quinquagesimo quinto. Et vicissim populus Israeliticus benedixit Salomoni Regi, ibidem versu sexagesimo sexto. Qui autem propterea sacerdotes non sunt censendi.

3. Argum.
Enjedin.

Tertium Heretici Argumentum potest in hunc formari modum.

Cujus filii fuerunt Sacerdotes, ille ipse fuit Sacerdos.

At Davidis filii fuerunt Sacerdotes:

Ergò David ipse fuit Sacerdos.

Minorem probat ex secundo Samuel octavo. versu decimo octavo, ubi Hebraeum textum ita vertit: Filii autem erant Sacerdotes:

Respondemus ad Majorem: illam veram esse de ordinario sacerdotio Aaronis: non vero, si quòd fuisset, de extraordinario, secundum ordinem Melchisedeci. Posito igitur: Minorem veram esse: Filios Davidis fuisse Sacerdotes: Inde tamen non possit inferri: Davidem Sacerdotem fuisse: cum eadem necessitate aliquis concluderet, Davidis patrem, & ejus avum, proavumq; Sacerdotes fuisse. Quod falsum & absurdum.

357

Deinde notanda est ambiguitas in voce *יהוה*, *quæ licet primario sacerdotem notet, interdum tamen & quasi secundario Principem, quoque Dynastam, Præfectum significat. Nam Genes. quadregesimo quinto Potiphar*
appella-

appellatur כהן Præses. Præfectus vel guber-
nator civitatis On, sive Oniorum. Etsi igitur
in loco allegato secundo Samuel. octavo, vox
כהן bis legatur, semel versu decimo se-
ntimo, & semel versu decimo octavo. In prio-
re tamen Sacerdotes; in posteriori vero prin-
cipes significare demonstratur, partim ex ipso
contextu, partim ex locis aliis cognatis, & simi-
bus. Ex contextu quidem: Si enim Spiritus
sanctus voluisset indicare, Filios Davidis fuisse
sacerdotes, perinde ac Sadoc & Abimelech,
illos ab illis non disjunxisset, sed tanquam ejusde-
ordinis personas, conjunxisset. Ut igitur versu
decimo sexto, Joabum distinguit, a Jehosa-
bato, quod ille fuerit super exercitum, hic ve-
ro a commentariis: & deinde Sadoc, & Abi-
melech a Serajab, quod illi fuerint Sacerdotes,
hic Scriba: Sic tandem ab omnibus illis distin-
git Benajabu, & Chereti, & Pelethi, & filios
Davidis, quod fuerint principes. Ex locis aliis
cognatis: Nam ut Sadocum, & Abimelechum
fuisse Sacerdotes manifestum est ex 1. Para-
lipom. capite decimo octavo, versu decimo
exto, & 1. Reg. primo; versu tricesimo
secundo, tricesimo quarto, Et capite secun-
do, versu trigesimo quinto. Vbi in locum
biathar Sacerdotis a rege substituitur Sa-
doc sacerdos: Ita filios Davidis fuisse princi-
pes, & in gubernatione politicâ proximos

à rege, expressis verbis dicitur. I. Paralipom. decimo octavo, versu decimo septimo. Imò hoc loco, eodem modo omnes enumeratæ personæ per commissæ officia distinguuntur: & Sadoc, & Abimelech rursus Sacerdotes denominantur: Benajahu, & Cherethi, & Peletbi politici gubernatores tacitè dicuntur, ita tamen ut Benajahu super hosce posteriores superiore inspectionem habuerit: Filij autè Davidis omnium supremi principes, nempe primi ad manum Regis fuerunt. His rationibus absq; dubio motus quoque Chaldeus interpres in versu decimo octavo, secundo Samuel. octavo non vertit: Filii David erant Sacerdotes: sed Principes: ut & alia loca: Genes. quadragésimo septimo, versu vicesimo secundo. Exodi secundo, versu decimo sexto, & tertio, versu primo. Job duodecimo, versu decimo nono, quem sequuntur in versione Latinâ Pagninus, Ariamontanus, & alii eruditi interpretes. Conclusum igitur esto: Filios Davidis non Sacerdotes fuisse, sed supremos Principes, quippe primos ad manum regis, & summi Sacerdotis.

Hæc etiam si ita ex veris Hebrææ lingue fontibus contra adversarios disputemus: interim Orthodoxis nostris Theologis & Præceptoribus, cum primis D. Luthero dicam, minimè scribimus.

Simus : quē optimē scimus hoc loco vocem כהן
 Cohen reddidisse Sacerdotem : Idg₃ merito :
 cum propria ejus significatio nulla detur alia.
 Nam quod nonnulli hic prætendunt & urgent ,
 כהן Cohen propriā suā significatione adhuc
 latius patere, quam vocem Sacerdotis, sive no-
 stram Germanicam **Priester**, nempe signifi-
 care in genere quemlibet primarium mini-
 strum in ministerio honorabili, id falsum est,
 falsitatisq₃ arguent omnes Judei & Hebræi, si-
 mulq₃ contrarium fatebuntur & testabuntur ,
 nempe כהן Cohen tantum in propriā suā pote-
 state Sacerdotem denotare: uti idem כהן Chi-
 hen semper in universa Scriptura, pro gubér-
 natione Ecclesiasticā, nunquam pro admini-
 stratione politica usurpatā, abunde demonstrat.
 Non igitur quia vox כהן significat primarium
 in honorabili ministerio ministrum, Sacerdo-
 tes nomine hoc כהנים Cohenim insigniun-
 tur : Sed contra potius quia כהנת Chehun-
 nah Sacerdotium, est officium maximē hono-
 rabile ; ideo interdum quoque primarij mini-
 stri Politici nomine hoc gaudere possunt. Qua-
 re cum Spiritus Sanctus in suā linguā Politi-
 cos hosce, filios Davidis, appellatione istā pecu-
 liariter dignatur, cur vitio vertetur Lutherō,
 si eandem in versione & nostrā linguā, sensu ve-
 rō & metaphorico retento, exprimat ? Imò tum
 reprehendendus esset, si vocis propriam signifi-

360 cationem mutasset in Metaphoricam: cum omnino distinguendum sit inter versionem & paraphrasin sive exegesis. Versio verbum verbo reddere debet: proprium igitur proprio, metaphoricum metaphorico. Legimus v. 32. c. 13. Lucæ: καὶ εἰπὼν αὐτοῖς, πορευθέντες εἰπατέ τῇ ἀδελφότητι αὐτῶν; Quæ verba si quis verteret hoc modo: Et ait eis, profecti dicite fraudulentis infidiatori: verum quidem sensum per paraphrasin exprimeret; sed verbum verbo non redderet: ideoq; interpretatio paraphrastica sive exegetica, non simplex versio dicenda esset. Rectè igitur vertitur: Et ait eis, profecti dicite vulpi isti: Et, ut à Luthero: Und er sprach zu ihnen/gehet hin/und saget demselben Fuchse. Sic Exodi 22. v. 8. legimus: אִם-לֹא יִמָּצָא הַגָּבַב וְנִקְרַב בְּעַל-הַבַּיִת אֶל-הָאֱלֹהִים Quæ verba ita vertunt Pagninus & Ariomontanus: Si non inventus fuerit fur, tunc applicabitur dominus domus ad Iudices. Lutherus noster: Sindet man aber den Dieb nicht / so sol man den Hauswirth für die Götter bringen. Vterq; rectè quoad sensum, nō verò quoad verbalem & literalem versionem. Nam אֱלֹהִים etiam hominibus attributum, non significat Iudices vel magistratus: sed tantum ita Metaphoricè dicuntur, quia vicarij Dei sunt his in terris. Psal. 82. Dixi vos אֱלֹהִים estis. Si quis hic vocem, Elohim redderet voce magistratus, is identicam & nugatoriam efficeret propo-

propositionem hanc: Dixi vos magistratus e-
 stis magistratus. Quare recte Lutherus ver-
 bum verbo reddens, & in Psalmo & in Exodo
 Hebræum אלהים Dii, Götter interpretatus
 est. Pagnini igitur versio non simplex & 46
 verbalis est redditio, sed vocis Elohim para-
 phrastica expositio, quæ vitiose in textum inse-
 ritur: Vt illud etiam intellexit Lutherus, para-
 phrasin illam in margine notans his verbis:
 Götter heißen hie Richter. Eodem modo in præ-
 senti loco, fidelis interpretis officio fungens Lu-
 therus, vocem כהנים Cohenim vertendo, do-
 buit ejus propriam significationem exprimere,
 & metaphoricam subintelligere. Nam Spiritus
 sanctus ipse, si voluisset, aliâ hîc voce in propria
 significatione uti potuisset: verum quia ita pla-
 cuit, ut appellationem hanc filijs Davidis quasi
 נא] עֲזָרְיָה inter politicos & aulicos tribue-
 ret; sanè in translatione etiam retineri, & nul-
 lo modo mutari debuit. Fuerunt enim non
 vulgares Ministri Regis, sed Consistoriales sive
 præfides, aut Antistites Ecclesiastici. Si igitur
 hodie Jurisconsulti, viri politici, juris equita-
 tisq; observatores, sine ulla absurditate Sacer-
 dotes justitiæ appellantur: quanto magis no-
 mine hoc digni censendi sunt filij Davidis, eti-
 am si fuerint politici.

Refutatis, & rejectis Adversarij rationibus
 omnibus, demonstratum est, Davidem non
 fuisse sacerdotem: Ergo neque sacerdo-

tem secundum ordinem Melchisedec: & consequenter frustra collationem inter Sacerdotium Davidis, & Melchisedec institui: cum non Entis non sint qualitates.

1. Corollarium Enjedinii. Subijcit ultimo tria quasi corollaria. Pri-
mum: Christum esse Sacerdotem, & habere sacerdotium non secundum divinam, sed secundum humanam naturam: atq; ex eo, tanquam à nobis concessio, infert, frustra inde Divinitatem, & æternitatem Christi, ut loquitur, exculpi.

Responsio. Verum quod nobis affingit tanquam concessum, id nullo modo à nobis conceditur. Vt enim docemus, CHRISTUM esse nostrum Mediatorem secundum utramq; naturam: ita etiam affirmamus, & defendimus, CHRISTUM Sacerdotem esse, & quâ DEUS, & quâ homo est. Unus enim est Mediator DEI, & hominum, homo CHRISTUS JESUS, qui dedit seipsum ἀντὶ πάντων pro omnibus, i. Timoth. secundo, versu quinto. Et in quo electi sumus, antequam jacerentur fundamenta mundi. Ephes. i. v. quarto. Secundum: Sacerdotium CHRISTI æternitatis indicium non esse. Addit rationem: Quia, CHRISTUS non seipsum clarificavit, ut Pontifex fieret, sed qui locutus ad eum: Filius meus es tu &c. Hebræorum quinto, versu quinto: nam versu primo, quem etiam allegat Adver-

Adversarius propriè de Pontificatu Levitico intelligenda sunt.

Verùm quæ est ibi ratio Consequentia? Contrarium est manifestissimum. Sic argu- Responsio mentamur.

Ad quem dixit D E U S Pater: Filius meus es tu, hodie genui te; ille ab æterno est à Patre genitus.

Atqui ad eum, quem clarificavit, ut Pontifex fieret, secundum ordinem Melchisedec, dixit Pater: Filius meus es tu, ego hodie genui te.

Ergò is, quem clarificavit, ut Pontifex fieret, 363 &c. ab æterno à Patre est genitus.

Majorem infra sufficienter probabimus, acturi in specie de divinâ CHRISTI naturâ.

Ultimum: Quomodo Davidis, Melchisedec, & J E S U CHRISTI sacerdotium di- 3. Corollari- catur, & sit æternum, id præsentis loci, & in- rium Enje- stituti non esse, explicare, quippe copiosè sa- dini. tis disputatum ab autore Epistolæ ad Hebræos.

Ut ὁ ἵνα ἡμεῖς τὸν ἵνα faciamus, mendaci- um est in Epistola ad Hebræos vel unico verbo agi de Sacerdotij Davidis, vel Melchisedeci æternitate: cùm tantum id, quod secundum ordinem Melchisedeci est Filij D E I, tanquam in æternum sanctificati, asseratur æternum. Deinde monstret Hæreticus in Epistola ad Hebræos unicum duntaxat Jota, quod de Sacer-

dotio Davidis, vel in genere, vel in specie, etiam de ejus eternitate agat. Nullum, nullum, inquam, adferre poterit. Ut enim Sacerdotium illud nunquam in rerum naturâ fuit: ita etiam ejus neq; universa scriptura Novi Testamenti, neq; hæc Epistola meminit. Quod autem prætendat: hujus loci, & instituti non esse, explicare, quomodo Davidis & Melchisedeci Sacerdotium dicatur, & sit æternum: Sophistica est excusatio, omni carens fundamento. Quàm libenter explicasset, si potuisset. Atq; hætenus de Hæretici nostri Enjedini blasphemio discursu super Psalmum centesimum decimum.

CAPUT XXXIV.

Cæterorum locorum, supra cap. duodecimo allegatorum, Resolutio.

V*T demonstraremus, in Scripturâ Iehovam de Jehovah, tanquam personam de Persona, loqui, & distingui, supra cap. duodecimo, post dicta Genes. decimo nono, versu vicesimo quarto, Jehova pluit super Sodomâ, & Gomorrhâ sulphur, & ignem à Jehova è cælo: & Psalm. centesimo decimo, versu primo. Dixit Dominus Domino meo: sede à dextris meis, &c. allegavimus insuper vers.*
deci-

decimum sextum capit. quadagesimi octa-
 vi *Esaia: Item vers. quintum, & sextum, capi-*
tis vicesimi tertij Jeremiae, Hoseae versum,
septimum, capitis primi. Zachariae versum
octavum, & aliquot sequentes capitis secun-
di: & tandem ejusdem versum secundum
capitis tertij. Quandoquidem dicta haec o-
mnia fere ejusdem sunt generis, & in eo con-
veniunt, quod Jehovah distinguatur à Jeho-
vah. Ut Esaia quadagesimo octavo, ver-
su decimo sexto, expresse inquit Jehovah: Ic-
hova Zebaoth misit me, & Spiritus ejus. Eodẽ
modo Zachar. capite secundo, vers. octavo,
& sequentibus, satis clare, inter mittentem, &
missum distinguitur. Unde ita argumentamur.

V. Qui Jehovah dicit se missum esse, à Jeho- 365
 vah, ille se ut missum Jehovaham distinguit
 à Ichova, ut mittente, & pluralitatem di-
 cit in Jehovahâ.

Atqui locis allegatis Esaia & Zachariae, Ic-
 hovah loquens dicit se missum esse à Ic-
 hova.

Ergo locis allegatis Esaia, & Zachariae, Ic-
 hovah loquens, se ut missum Jehovaham,
 distinguit à Jehovahâ, ut mittente; & plura-
 litatem dicit in Jehovahâ.

Deinde Jeremiae capite vicesimo octavo,
 versu quinto, & sexto, dicit Jehovah, quod
 vocabuntur germinis justi, salvatur iludâ, & Ieru-
 salem,

salem, nempe à se excitati, nomen Jehovah. Sic argumentamur:

Jehova loquens, & excitans, est distinctus à Jehova excitato, & de quo loquitur.

Atqui loco allegato Jeremiæ, introducitur Jehovah loquens, & excitans: ac deinde, Jehovah excitatus, & de quo fit sermo. E. ut distincti introducuntur.

Immo hic locus cum illo altero capite tricesimo tertio, non tantum veram personarum pluralitatem in Jehovah evincit; sed etiam Messie veram Divinitatem demonstrat, ut infra libro tertio patefcet.

Tandem manifestus quoque est versus secundus Zachariæ, capitis tertij, quo pluralitatem dici, qui non intelligit, truncus est, omni carens ingenio, & intellectu. Non enim, si una persona intelligenda esset, dicere posset Scriptura: Jehovah dixisse ad Satan, increpet Jehovah te Sathan, sed Jehovah increpasse Sathan. Ut enim hoc unam; ita illud duplicem significat personam: alteram, qui dixerit, & alteram de quo dixerit, quod increpare debeat Sathan.

Quocirca nemo amplius dubitabit verum esse, quod modo diximus, dicta hæc omnia unius esse generis, veramque pluralitatem in Essentiâ divinâ demonstrare, & quidem pluralitatem personarum, ut in progressu pluribus ostendetur. Rursus autem quia Jehovah non nisi

nisi unus est, Deut. sexto, versu quinto, & multis alijs locis sacra Scriptura, supra allegatis; ita pluralitas personarum adserenda, & credenda est, ne unitas Essentiae destruat, sed ut salva ea retineatur. Quare quia utrumq; sacra Scriptura expresse docet, unum esse Jehovam, sive divinam Essentiam, & simul in uno illo Jehova, & Essentia plures Elohim, sive plures personas, utrumq; etiam quicquid humana ratio ogganniat, vel perversa natio insaniat, firmiter credimus, & confitemur: nunquam non memores, Fidei nostrae principium & normam non esse rationem cum suis axiomatibus: sed unicum, & solum DEI verbum in scriptis Prophetis, & Apostolicis comprehensum.

Obijciunt Enjedinus, & ejus affecta, esse *Obiectio*
in allatis dictis locutionem reciprocam, ut- *Enjedini.*
pote Hebraeae linguae usitatissimam, frequen-
tissimamq; in qua Antecedens loco relati
ponitur, ejusque exempla nonnulla adferunt,
veluti primo Regum primo, versu tricesimo
tertio. Vbi rex David inquit: Assumite vobis- 367
cum servos Domini vestri, id est, meos Ibid.
cap. octavo, versu primo ita legimus: Tunc
convocavit Salomo seniores Israelis ad re-
gem Salomonem in Jerusalem: pro Salomon
convocavit ad se. Item ejusdem libri cap. duo-
decimo, versu vicesimo primo: Roboam
congre-

congregavit universam domum Iuda, ut pugnarent contra domum Israel, & reducerent ad Roboamum, *pro reducerent ad se.* *Genes. quarto, versu vicesimo tertio:* Audite vocem meam uxores Lamech (*inquit ibi Lamech ipse*) *id est, meæ.* *Genesis quadragesimo nono, versu secundo, inquit Jacob:* Congregamini filij Iacob: *id est, mei.* *Esther octavo, versu octavo, ait Rex Abasuerus, seu Xerxes,* scribite in nomine Regis, *id est, meo.* Idem evenit, (*addit Enjedinus*) etiam cum de Deo habetur sermo, *ut Gen. primo, versu vicesimo septimo:* Creavit DEUS hominem ad similitudinem DEI, *pro suam.* *Et cap. quinto, versu primo:* Creavit DEUS hominem ad similitudinem DEI. *Et ne quis dubitet de nomine Iehovæ; extant de eo quoq; multa exempla.* *Primo Samuel. tertio, versu trigesimo quinto.* Quoniam revelatus fuerat Iehovah Samueli in Siloh, juxta verbum Iehovæ: *pro verbum suum.* *Et ibid. cap. decimo quinto, versu vicesimo quinto.* Numquid vult Iehovah holocausta, & victimas, & non potius, ut obediatur voci Iehovæ? *pro voci suæ.* *Secundo Paralipom. cap. septimo, versu secundo.* Nec poterant Sacerdotes ingredi templum Iehovæ, eò quod impleffet majestas Iehovæ, templum Iehovæ, &c.

368

Pergit Enjedinus. Et hoc usq; adeo familiare est Hebræis, ut licet Novum Testamentum Græ-

è sit scriptum: tamen, quia ejus autores Hebraei
 fuerunt, idiotismum hunc linguae suae etiam in
 peregrina retinuerunt. Atq; bujus exemplum
 unum jam citat Musculus, quando scribit: Non
 est putandum, quod de duobus Dominis
 loquatur Moyses (nempe in Genesi decimo
 nono, versu vicefimo quarto) perinde atq; nec
 Paulus, cum 2. Tim. 1. dicit: Det illi Domi-
 nus misericordiam invenire à Domino in
 illa die. Cui simile legitur. 1. Corinth. 1. versu
 octavo. Expectabimus revelationem Domi-
 ni nostri JESU CHRISTI, qui & confir-
 mabit vos usq; in finem, sine crimine, in die
 Adventus Domini nostri JESU CHRISTI: Pro
 die Adventus sui. Talis est locus ex 2. Theff. 3.
 5 Et Luc. tertio, versu decimo nono. Hero-
 des corripiebatur à Iohanne de malis, quæ
 fecit Herodes, pro quæ fecit ipse. Et tandem
 concludit Hereticus: Sed si quis plura bujus-
 modi videre vult, legat annotationes Beza, qui
 infinitis fere locis in Novo Testamento ista ob-
 servavit.

Posito, nonnulla loca dictis illis allegatis, ali-
 quomodo in dubium vocari, ut illud Genes. de-
 cimo nono, versu vicefimo quarto. Hoseæ
 Zach. 3. Id tamen in ceteris nullo modo fieri
 posse, res ipsa loquitur. Resumemus enim
 illud Esaie quadragesimo octavo, versu
 decimo quinto & decimo sexto, Iehovah
 inquit, Iehovah Zebaoth misit me,
 &

Responsio.

369 & Spiritus ejus. Resolvantur hæc juxta modum ἀναλύσεως, & τῆς Φράσεως, ex allatis dictis inculcatum, & sensus erit: Jehovah inquit, Ego misi me, & Spiritus meus. Verum quis unquam dixit, quod se miserit? quis etiam unquam hoc fecit? Profecto ut hoc nunquam sit, vel factum est; ita illud absurdè dicitur. Ergo ejusmodi sive ἀνάλυσις sive exegetis, sive Paraphrasis ad hoc dictum applicari nullo modo potest: ut neq; ad illud Zachariae 2 cap. Sic dicit Jehovah Zebaoth, post gloriam misi me. Et Jehovah Zebaoth misi me: Ejus exegetica juxta Enjedinum, & novos Hereticos erit: Sic dicit Jehovah Zebaoth, post gloriam misi me: Ego misi me: Verum eadem id absurditate dicitur, quàm prius. Nemo unquam dixit: Ego misi me: Est incongrua, & barbara locutio, omni re & sensu carens: ideoq; falsa, & nugatoria est. Quæ blasphemè Deo, ut veritati ipsi, tribuitur. Et mox v. 11. ita legimus: Et congregabuntur gentes multæ ad Jehovah in die illa, eruntq; mihi in populum, & habitabo in medio tui, tumq; cognosces, quod Jehovah exercituum miserit me ad te. Cujus Paraphrasis, juxta præceptum Enjedini formata, eadem planè laborabit absurditate. Erit enim hæc ipsa: Et congregabuntur gentes multæ ad me in die illa, eruntq; mihi in populum, & habitabo in medio tui, tumq; cognosces, quod ego misi me ad te. Absurdissima, inquam, est hæc Paraphra-

Paraphrasis. Quam qui intelligit, non potest non fateri, expresse hic Mittentem & Misso, antiquā Personam & Persona distingui, ideoq; reverā plures personas introduci: Et Paraphrasin hanc non Paraphrasin, sed impudentē hic Diabolicam esse illusionem, textuumq; sanctorum depravationem. Eadem planē claritate Jerem. 23. duæ distinctæ personæ introducuntur, nempe alius Jehovah loquens, & alius Jehovah excitatus à Jehovah, qui est Messias, gerens justum, salvaturus Judam & Jerusalem: ideo, inquam, clare istæ introducuntur distinctæ, ut neq; hic hæreticorum nugæ locum invoviant, vel levissimam saltem probabilitatē præferre queant. Obijcerent forsā suam fictā personarum Enallagen, ut vel Angelus vel Prophetæ in persona Jehovah loquens, modo de Jehovah, modo de se loquatur. Verū impudens hoc Satanae figmentum, & mendacium esse intelligitur, ex Zach. cap. 2. v. 8. 9 & 11. Quia sicut Jehovah exercituum. Post gloriam mittes ne ad gentes, quæ spoliaverunt vos, qui n. tangit vos, tangit pupillam oculi sui. Quia & ego levo manum meam super eos, eruntq; spolia servis suis, & scietis, quod Jehovah exercituum miserit me. Lauda & lætare filia Sion, quia ecce veniam, & habitabo in medio tui, ait Jehovah, & congregabuntur gentes multæ ad Jehovah in die illā, eruntque mihi in populum, & habitabo in medio tui,

tumq; scies, quod Jehovah exercituum miserit me ad te. *Si igitur hîc esset Enallage personarum, tunc Jehovah loquens, & Jehovah missus esset intelligendus de Angelo vel Propheta: verum id nullo modo fieri potest. Probo: Primum, qui hîc loquitur, & mittitur, est Jehovah exercituum.*

371 At, nullus Angelus vel Propheta est Jehovah exercituum.

E. nullus Angelus vel Propheta hîc loquitur, & mittitur.

Secundo. De nullo Angelo, vel Prophetâ dicit Scriptura, quod manum suâ levet super Ierusalem: quod venturus sit, & habitaturus in medio Ierusalem, quod Ierusalem ipsi sit futurus populus.

Atqui de eo, qui hic ut loquens, & missus introducit, dicit Scriptura, quod manum suam levet super Ierusalem.

Ergo is, qui hic ut loquens, & missus introducit, non est Angelus, vel Propheta.

Minoris ratio est certa: Est enim una persona, quæ loquitur per totum contextum. Quis ergo est, qui hîc loquitur, & mitti dicitur? Profecto nullus alius, quam unus, solus verus Deus. Probo: Jehovah exercituum est unus ille verus Deus creator coeli, & terræ.

Verum qui hîc loquitur, & mitti dicitur, est Jehovah exercituum.

Ergo, qui hîc loquitur, & mittitur, est unus ille

ille verus Deus, qui creavit cœlum & terram.

Majorem nè Diabolus quidem negabit.

Minor est certa. Quia eum, qui hic loquitur, esse revera Jehovam, nemo inficiabitur. Sic enim inquit Propheta: Sic dicit Jehovah exercituum. Ergo etiam is qui mittitur. Probo.

Is, qui hîc loquitur, est Jehovah exercituum.

At qui à Iehovâ hic mitti dicitur, est is, qui hîc loquitur.

E. qui à Iehovâ hîc mitti dicitur, est Jehovah exercituum.

Ergo quædam pluralitas in Essentiâ divinâ
ive Jehovah hîc asseritur. Probo.

Missus, & mittens sunt diversi:

At Jehovah est missus, & mittens.

E. Jehovah est diversus. Porro.

Ubi est diversitas, ibi est pluralitas, ut ubi est unitas, ibi singularitas.

At in Iehovâ est diversitas.

E. in Iehovâ est pluralitas.

Verùm pluralitas illa non est Essentiæ, quippe secundum quam D E V S simplicissimè unus:

Ergo aut Personarum, aut alio aliquo respectu, vel modo. At alius non datur, ut probavimus,

& porro probabimus. Ergo personarum: Quod vel inde est certum.

Mittens, & missus distinguuntur Personaliter:

Jehovah est mittens, & missus:

E. Jehovah distinguitur Personaliter.. *Quod erat Demonstrandum.*

Quod autem hoc dicto, id etiam ceteris probatur: quippe quorum omnium, quantum ad personarum pluralitatem, & distinctionem in unitate Essentiae divina adserendam, eadem est ratio. Quocirca qua ratione unum exponitur, & in probationibus adhibetur, eadem & cetera exponenda & adhibenda sunt.

Excipitis: Enjedinum allegatis dictis non explicare hoc Zachariae secundo capite, sed
 373 *illud Genes. decimo nono, vers. vigesimo quarto, Jehovah pluit à Jehovah: Sic enim concludit. Quo posito (nempe quòd Idiotismo Hebraeo antecedens loco relativi ponatur) etiam hoc loco, Moyses ea usus est phrasi, & Idiotismo; Pluit Jehovah à Jehovah, pro à seipso. Et insuper addit: quæ interpretatio, ut simplicissima, & ex linguæ proprietate deprompta, ita etiam à Trinitarijs Doctoribus approbata est. Hoc enim voluit his verbis significare Moyses, istas urbes non fortuito, neque ex naturalibus causis orto incendio, sicut profani, & Ethnici solent, quoties fulminibus & terræ motibus oppida evertuntur, opinari, conflagrasse: sed Deo ipso peculiariter, & extraordinariè operante, & per seipsum hanc tempestatem excitante, ac in locum certum dirigente, & dimittente.*

Verum est allegatis suis dictis, (ut sunt, Pri-

no Regum octavo, vers. primo, & cap. 12. vers. vigesimo primo. Genes. primo v. vigesimo septimo, & cap. quinto, ver. primo. Primo Samuel. tertio, vers. trigesimo quinto. Ibidem decimo quinto, vers. vigesimo secundo. 2. Paralip. capite septimo, vers. secundo. 1. Corintb. primo, versu octavo. 2. Tim. primo, vers. decimo septimo. 2. Thessal. tertio, vers. quinto. Lucæ tertio, versu decimo nono.)refutare conatur nostram adsertionem, & concludere, Moysen usum esse eâ ob rasi, Pluit Jehovah à Jehovah, pro à seipso, Verum frustraneus est conatus. Nam dubiam forsitan illis inductionibus alicui reddere potest nostram adsertionem: Verum firmiter confutare non potest. Quandoquidem falsum est, quod subiicit, suam interpretationem simplicissimam esse, & ex linguae proprietate ita derivatam, ut alia inde deduci non possit, cum contrarium probaverimus: quod non semper verbum Jehovah sit pro particulâ relativâ positum & repetitum. Conclusio ergo Adversarij infertur Syllogismo, constante Majore particulari in prima figura hoc modo:

In quibusdam dictis Scripturæ vox Jehovah repetita ponitur, pro pronomine Relativo ponitur.

Atqui hic Genesis decimo nono, v. vigesimo quarto, vox Jehovah repetitur.

Ergo hic Genesis decimo nono, versu 24. pro Pronomine relativo ponitur.

Viciosissimus hic est Syllogismus, non tantum in prima, quod Majorem habeat particularem, sed in omnibus figuris, quod sit ex puris particularibus, constructus. E. viciosissima quoque consequentia. Nostra contra illatio firmissima est hæc.

Ubicunq; Iehovah introducitur, ut agens aliquid à, vel de Iehovah, ibi Iehovah à Iehovâ personali actione distinguitur, & nō pro Pronomine relativo ponitur.

Atqui hic Genesis decimo nono, ver. vigesimo quarto Iehovah introducitur ut agens aliquid à Iehovâ.

E. hic in Gen. decimo nono, vers. vigesimo quarto Iehovah à Iehova personali actione distinguitur, & non pro Pronomine relativo ponitur.

Major probatur. Quia Iehovam mittentem, & Iehovam missum; Item Iehovam loquentem, & Dominum, ad quem fit sermo: Item Iehovam loquentem, & Iehovam excitatum personaliter distingui, sufficienter probavimus. Cum igitur in Minore ad genus illorum Dictorum etiam hoc Genesis decimo nono pertinere, nemo iverit inficias, necessario inde in præcedentibus conclusimus, Id eodem modo exponendum esse, nempe Iehovam pluentem distingui personaliter à Ieho-

Iehovâ , à quo is pluat. Interdum quidem Antecedens repeti , poniq; loco Pronominis Relativi , idq; non tantum in Hebræa , verum etiam in aliis linguis , non negamus. Verum ut id non semper fieri certum est , ita quoq; id hoc loco factum esse nemo demonstrabit. De similibus enim idem est iudicium. Si igitur Jehovah missus non potest intelligi de Iehovâ mittente , quæ me urgebit necessitas , ut concedam , Iehovam pluentem , esse eundem cum Iehovâ à quo is pluat ? Nulla , nulla. Sed contrarium manifestè inde demonstratur : Nempe quod , quemadmodum is Iehovah , qui mittitur à Iehovâ , potestatem abeundi ab hoc tanquam ab alio accipit : sic etiam , & quidem eodem modo , is Iehovah , qui à Iehovâ pluit , potestatem pluendi ab hoc tanquam ab alio accipiat. 2. Dictorum ab Enjedino allegatorum ratio longè alia est. Non enim ibi introducitur Iehovah agens aliquid à Iehovâ , vel de Iehovâ , ut patet. Ceterum ut tandem Adversariis & hic per omnia satisfaciamus , diversitasq; allegatorum dictorum , & illius Genesios decimo nono , versu vigesimo quarto , magis conspicua fiat , notandum est , repetitionem illam Antecedentis non promiscue adhiberi , sed saltem , quando plures distinctæ personæ concurrunt ; & inter personam , ad quam Relativum Pronomen vel affixum referri de-

375 bere, & inter locum ipsius Pronominis, vel affixi relativi una, vel plures interjiciuntur. Quia enim apud Hebræos Pronomen, vel affixum relativum, siue reciprocum semper respiciat, & sese referat ad proximum suppositum: Ergo ad vitandam omnem ambiguitatem, quando inter Antecedens, & locum relativi aliud suppositum siue persona interponitur, non potest non repeti Antecedens, & in locum Pronominis, vel Affixi substitui. Id quod probant omnia ab Adversariis allata exempla. Nam in primo concurrunt David, & ad quos loquitur, Sacerdos. Nathan Propheta; & Benajahu filius Jebojada, item servi Davidis; qui inter Davidem loquentem, & locum pronominis siue affixi collocantur. Dicit enim David, Vos Sacerdos, Nathan, & Benajahu, vobiscum capite servos Domini vestri. Sic in secundo concurrunt Salomo, & seniores Israel, qui inter illum & locum relati interjiciuntur. In tertio medium locum inter Roboam, & relatum tenet populus Juda, & populus Israel. In quarto etiam sunt diversæ personæ, & in medio sunt uxores. In quinto sunt Jacob, & filij, & hi medij. Deinde in hoc exemplo aliquid peculiare est, nempe quod apud Hebræos loco cognominis filij accipiebant nomen Patris: Sic Adonijahu filius Haggith. 1. Regum secundo ver. decimo tertio. Abner filius Ner, ibid. ver. tricesimo

mo secundo *Arariabu filius Sadoc*, ibidem capite quarto, versu secundo. *Elihojeph, & Abijab filij Sisa, Josaphat*, filius *Abihud*, ibidem vers. quarto. Sic Matth. quarto vers. vigesimo primo dicitur: Tunc progressus il-
 linc videt alios duos fratres, Jacobum fili-
 um Zebedæi, & Johannem fratrem ejus in 377
 navigio cum Zebedæo patre suo. Et Matth.
 decimo, vers. tertio illud filius omittitur. *Jacobus Alphaei*, pro filius Alphaei: Quando igitur
Jacobus Patriarcha dicit: Congregamini fi-
 lli Jacob; perinde est, ac si dicat: Congregamini
 vos Jacobæi. Ideoq; exemplum alienum esse, &
 hinc non quadrare videtur. In sexto concur-
 runt Rex *Abasvêrus*, & qui inter hunc & rela-
 tivum interponuntur, *Esther regina*, *Mardo-
 cheus*, *Aman*, *Jehudæi*. Et hoc exemplum alie-
 num videtur. Nempè in quo non repetitur An-
 tecedens, sed substantivum casus obliqui Re-
 gis ponitur pro adjectivo denominativo Regio,
 quod ferè semper fit apud Hebræos. Hic ergo est
 sensus: Vos autem scribite *Jehudæis*, prout
 vobis videtur, nomine regio, & obsignate
 annulo regio. Vel si hic omnino substantivum
 in propriâ sede, & significatione sit statuendum:
 id tamen non propter allatam rationem, & Ca-
 nonem Enjedini, & suorum asseclarum, atq; ita
 propter antecedens: sed propter consequens est
 largiendum. Nam quoniam rationem reddere
 volebat Rex sui consilii, & mandati, cur nomi-

ne regio scribere, & annulo regio obsignare deberent, eamq; sumebat à γνώμη, & omnibus notâ, & probatâ sententiâ: Quod Scripturam, quæ scribitur nomine Regis, & obsignatur annulo Regis, non liceat revocare: Propterea ob majorem elegantiam in propositione, & mandato ipso Regis vocem repetere voluit, ut ita alter terminus conclusionis, sive Propositionis responderet etiam, quoad vocem cum altero termino rationis: Quò manifestior sit efficacia illationis, nec non consilij ratio, gravitas, & necessitas. In septimo exemplo, ut & octavo, inter Deum, & reciprocum interijcitur homo. In nono Samuel inter Jehovam & reciprocum collocatur. Ubi etiamsi pronomen, vel affixum relativum poneretur, & non loco ejus vox Iehova repeteretur, oratio sine certo intellectu, adeoq; vitiosa esset. Nam æquè per relativum suum posset verbum referri ad Samuelem atq; ad Jehovam. In decimo inter Jehovam, & reciprocum datur, vel subaudiuntur illi, à quibus obedientia poscitur. In decimo non est vox reciproca Jehova, ut sibi imaginatur Enjedinus, sed templum Jehovæ. Inter quod igitur & locum relati interijcitur ipse Jehova, sive Majestas Jehovæ, tanquam aliud suppositum. Proinde idiotismo hoc Hebræo, loco pronominis vel affixi relativi, repetitur antecedens templū Iehovæ. Deinde adhuc sub iudice lis est, an per iter repetitum Iehovæ nomen una eademq; significet

gnificetur persona, & non Trinitas ipsa in unitate Essentiae indigitetur. Ad primum locum N. Testamenti respondemus, quod si in illo Hebraismus concedendus sit omnino etiam plures personae sint intelligendae, quicquid etiam Musculus Judaizans ogganniat. Deus n. omnes homines subiecit peccato, ut omnium misereretur. In quo autem amiseretur? Certè in Deo, hoc est in Filio; Quandoquidem dilexit nos in dilecto. Ergo per Dominum, hoc est filium assequimur misericordiam apud Dominum, & à Domino, h. e. apud Patrem, & à Patre. Ergo Filius nobis dat invenire misericordiam apud Dominum, nempe æternum Patrem suum: & à Domino, à Deo Patre. Introducuntur ergo hac oratione, & distinguuntur duae personae, Pater & Filius. In altero diversae personae concurrunt: Iesus Christus, & 379 nos. Deinde nondum satis est probatum, repetitionem illam fieri more Hebraeorum, quippe quæ tali modo usurpata, à Græco Sermone non est aliena. In extremo quoque Herodes & Iohannes: siquidem Herodes non repeteretur, sed Relativum Pronomen IPSE ejus loco legeretur, ambigua, & obscura, imò juxta Idiotismum Hebraicum falsa esset oratio. Non enim referri posset ad Herodem, tanquam ad remotum, sed ad Iohannem, tanquam proximum, essetque sensus: Herodes corripiebatur à Iohanne de malis, quæ fecit Iohannes ipse. Quæ, quia ita sint, luce meridiana clarius est, adversarios nihil inductione suâ contra nos probare.

Quan-

Quandoquidem in illis allegatis dictis, in quibus vera datur reciprocatio, semper alia supposita interijciuntur, quippe quod aliàs reciprocatio locum non haberet. Oportet enim, ut in ejusmodi reciprocationibus idem aliquid à se inchoet, per alia quasi transeat, ad se revertatur, & in se terminetur. Quod profectode oratione Genes. 19.v. 24. nequaquam dici potest: Ibi enim nihil inter Jehovaham interijcitur. Ergo etiam ejusmodi reciprocatio hinc locum habere nequit.

CAPUT XXXV.

Demōstratur pluralitas in Deo, quod Scriptura oratione copulativâ utatur, & plura D E O jungat.

380 **T***Andem pluralitatem quoq; in Deo evidentissimè demonstrat Scriptura, quando de Jehovahâ loquens oratione utitur copulativâ Deoq; plura conjungit, ut verbum aut spiritum ejus, aut simile pluralitatem arguens. Quod ut probemus allegamus primò Psalmum tricesimum tertium, vers. Sextum. Verbo Domini coeli firmati sunt, & spiritu oris ejus omnis exercitus eorum. Ubi tres expresse habentur. 1. Jehova, sive Dominus 2. Sermo, sive verbum. 3. Spiritus oris ejus. Probamus igitur primùm hos tres esse distinctos.*

2. Non

2. Non esse separatos, sed unitos, imò unam Essentiam Divinam, adeoq; unum Deum. Distinctos ipsos esse ipsa Phraseologia notat. Nam distinguuntur hæc, Jehova, Jehovæ verbum, & Spiritus oris Jehovæ. Per Jehovam igitur hic principaliter Deum patrem intelligi est extra controversiam. Quippe, qui ut à nullo est: ita quoq; principaliter, & absolute nomine Jehovæ in Scripturis appellatur. Quis vero per Verbum hic indicetur, manifestum est est cap. primo Johannis, vers. tertio. Ut enim hoc in loco verbo Domini cælos confirmatos esse dicitur: ita ibi per verbum, quod apud Deum est, & fuit, omnia facta esse, sineq; illo factum esse nihil, Johannes testatur. Et in prima Canonica Johannis cap. 5. vers. septimo hi ipsi enumerantur: Pater, sermo, sive verbum, & Spiritus Sanctus, & plures nempe tres dicuntur, cum hac tamen limitatione, ut simul unum esse intelligantur. Tres sunt, qui testificantur in cælo, Pater, sermo sive verbum, & Spiritus: & hi tres UNUM sunt. Unde etiam unitas eorum intelligitur. Loqui autem Apostolum hic 381 non de unitate consensus, ut quidam nugantur Adversarii, sed de unitate Essentie, infra lib. 2. demonstrabimus. Quemadmodum & cætera suo loco monebimus, & circa primum caput Johannis, & allegatum locum Psalmi movere illi ipsi Hæretici solent. Sufficit jam modo ex allegato Psalmi loco pro unitate Essentie Patris

tris, sermonis, & Spiritus Sancti *ita conclusisse.*

Per quos confirmati sunt cœli, & omnis exercitus eorum, is est unus essentiâ, & verus DEUS

Atqui per Iehovam, ejus Verbum, & Spiritum Sanctum confirmati sunt cœli, & omnis exercitus eorum:

Ergò Jehova, ejus Verbum, & Spiritus Sanctus sunt unus Essentiâ, & verus Deus.

II. Psalmo centesimo septimo. v. vicefimo. Iehova misit verbum suum, & sanavit eos. Hic attendendum est ad Phrasin Misit verbum. Quæ non potest intelligi de simplici locutione, sive de verbo simpliciter pronunciato. Sic enim verba non dicuntur mitti ad aliquem: sed persona propriè mitti dicitur, ut quis sanetur: Missum igitur hic est à Jehovâ Verbum, hoc est, Persona à Persona. At non Angelus, non etiam Spiritus sanctus, quippe, qui nullibi verbum Iehovæ dicuntur: sed Filius Dei, qui ut sanare animam; ita etiam corpus solus potest, ut illud sæpius oculariter in Novo Testamento, declaravit. Repetimus ergò argumentum in præcedentibus sæpè inculcatum.

382 Ubi est missus, & mittens, ibi est pluralitas. Atqui in Deo datur missus, & mittens, Ergò in Deo est quædam pluralitas.

III. Esaie trices. quarto, vers. decimo sexto: Quod ex ore meo procedit, Dominus mandavit

mandavit, & Spiritus ejus ipse congregabit ea: *Unde ita concludimus.*

Ubi actionibus distinguuntur Dominus, & ejus Spiritus, ibi Dominus à Spiritu distinguitur, & pluralitas adseritur.

Atqui in allegato dicto, Dominus sive Iehova, & ejus spiritus actionibus distinguuntur.

Ergò in allegatis dictis Dominus sive Iehovah à Spiritu suo distinguitur, & pluralitas adseritur.

Major per se est certa: Minor constat per dictum allegatum. Ubi Iehova adscribitur mandatum: Spiritui ejus, congregatio: nō aliter atq; in Baptismate Christi Iehova Pater clamabat de cælo, & non aderat in specie columba: Spiritus S. aderat quidem in specie columbe, sed non clamabat de cælo. Spiritum verò sanctū non esse rem creatam cōcedūt Adversari. Ergò est increatus verus Deus, alius verò à Patre. Vnde pluralitas adserta, iterū probata firmiter constat.

IV. Esaie quadrages. octavo, versu decimo sexto, Dominus Deus misit me, & Spiritus ejus. Unde ita concludimus:

Ubi circa immediatam actionem divinam, duo distinguuntur agentes, ibi pluralitas in Divinā essentiā adseritur.

383

Atqui in allegato dicto Esaie circa unam, immediatam actionem divinam duo distinguuntur agentes:

Ergò

Ergò in allegato dicto Esaiaë , pluralitas in
Divinâ Essentiâ adferitur.

*Major est certa : Minor probatur : Actio enim divina hic est missio, eaq; una, & immediata; quia soli Deo, in eo verò agentibus duobus distinctis, adscribitur, nempe Jehovæ, sive Domino, & spiritu ejus. Inquiunt : Per spiritum ejus non intelligi distinctum quid, à Iehovâ sive Deo, sed ejus virtutem : Qualis est justitia, misericordia, æternitas in Deo. At falsum hoc esse patet. Ubi enim Misericordia ut *ἡ ἀγαπή* distinctum à Patre sese revelavit, ut Spiritus Sanctus in Baptismo Christi, & in ejus effusione in diebus Pentecostes : Vbi etiam justitia, vel ulla alia Dei virtus ? sanè nullibi. Deinde si virtus quædam divina deberet per spiritum intelligi, tum tautologica, & barbara, adeoq; nulla esset hæc Phrasis & oratio. Quis enim unquam dixit : Ille, & intellectus ejus hoc perceperunt ? Vel ubi locorum dicitur in Scripturis, Deus, & ejus omnipotentia, vel Misericordia hoc fecerunt. Nullibi. Ut n. hæc phrasis est aliena, à communi loquendi usu, ita etiam in Sacra Scripturâ non usurpatur. V. Danielis nono vers. decimo septimo: Exaudi Deus noster *יְהוָה* propter Dominum *יְהוָה* Sic argumentamur :*

Ubicunque in Scriptura dicitur, quod
384 Deus nos debeat exaudire propter Dominum, & quidem ita dicitur, ut voces mutentur

tur, ibi Messias, ut distincta persona, à Patre & Spiritu Sancto distinguitur, & pluralitas Personarum adseritur. *Ratio: quia propter Messiam exaudimur à Patre* Iohan. decimo quarto, vers. sexto, decimo tertio, decimo quarto, decimo sexto, cap. decimo sexto, v. vicesimo septimo Matth. septimo ver. septimo. Marc. undecimo, vers. vigesimo quarto. 1. Joh. 2. vers. 1.

Atqui loco allegato dicitur, quòd Deus nos debeat exaudire propter Dominum, & quidem ita dicitur, ut voces mutantur, nempe *אלהים* in *ארני*

Ergò loco allegato Messias ut distincta Persona, à Patre, & Spiritu Sancto distinguitur, & pluralitas Personarum adseritur.

Verum hæc dicuntur in Veteri Testamento, & ad ejus tempora accommodantur. Ergò etiã cum Messias extitit distincta Persona à Deo Patre, non in carne, ut homo, sed extra carnem, ut Deus æternus, ab æterno à Patre genitus, ut illud in specie de Christo infra pluribus cum Deo demonstrabitur: Vt autem primam tandem bujus Disputationis Partem concludamus, dicimus, firmiterq;, uti hætenus propositorum argumentorum, ex ipsâ Scripturâ derivatorum credimus, utrumq;, ex Scripturis patere, & Unum esse Deum, & in illa ipsa Deitatis

UNITATE quandam esse PLU-

RALITATEM.

Ee

Index

Index rerum & verborum.

Quærendi tibi sunt, lector, pagina-
rum numeri, non qui ad summam oram, sed
qui ad interiora latera sunt apposti,
exemplari primo, quod secuti
sumus, respondentes.

A.

A Aronis filii igne corripuntur	269
Abimelech ante adventum Abrahami veri Dei cognitionem habuit	131. 132
Abrahamus pro Sodomitis intercedit	177
Abrahamus tres personas, quas vidit, non ha- buit pro tribus personis divinitatis	170
Abrahamus vidit Trinitatem	168
Abrahamo Genes. 18. apparuit ipse Jehova	172
Accidens in Deum non cadit	36
Adonai verum Deum significat	252
Adonim singularibus personis tribuitur	26. 27
Angelus lucis	340
Angelus magni consilii est increatus	199
Angelus magni consilij est revera Jehova ex- ercituum, verus Deus	199
Angelus, qui apparuit Mosi Exod. 3. v. 2. Act. 3. v. 31. & 39. fuit revera Jehova exercituum & creator cæli & terræ	201. & seqq.
Angelus vocatur Filius Dei	158
Angeli vox ambigua	159. 199
Angelum esse & nominari distinguuntur	177
Angeli	

INDEX.

Angeli cur dicantur Elobim	100. 102
Angeli dicuntur volucres	293
Angeli dividuntur in bonos & malos	160
Angeli tres Genes. 18. hospitio ab Abrahamo excepti qui fuerint	126. & seqq.
Angeli vera corpora ad tempus adsumunt & iterum deponunt	166
Angeli una cum Deo sunt, ei ^q suis officiis & ministeriis inserviunt	214
Angelorum caput Christus	174
Angelorum ministerio Deus usus est in supplicio Sodomitico	157. 158
Angelis Deus quandam suae essentiae proprietatem communicat	100
Angelis nomen Jehovae tribuitur	198
Antecedentis repetitio apud Hebraeos non promiscue adhibetur	375
Antichristus Romanus	284
Apostoli in extremo iudicio sedebunt super thronos	327
Apostolorum throni à summo Christi throno sunt distinguendi	327. 328
Apostolorum throni non proprie sed metaphoricè de gloria & honore intelligendi sunt	328
Arca foederis non dicitur Jehova	181. & seqq.
Artifex opus suum non generat ex utero	333
Ascher Hebraum est ambiguum	183

INDEX.

Atbnach non unam habet vim apud Hebraeos 336

Averroes optimè intellexit Aristotelem 37
per Auroram Psal. 110. v. 3. intelligitur Maria
virgo 332

B.

Bara verbum Hebraum an Trinitatem allego-
ricè contineat 29. 30

Benedictio apud Judaeos duplex: Singularis si-
ve solennis, & communis sive vulgaris 355

C.

Calvinus negat versum primum Psal. 110. de
solo Christo esse intelligendum 253. 255

Cananaea mulier 294. 295

Caro significat humanam naturam sive homi-
nem 56. 57

Casa unde dicta 293

Catelli amantur à mulieribus 295

Certissima in dubium vocari possunt 108

Christus ἀπάτωρ καὶ ἀμήτωρ 364

Christus est σωτήρ τοῦ κόσμου Deo vero, ideoq; & ve-
rus Deus est, & cum eo eandem habet pote-
statem 313

Christus est verus & unicus rex justitiæ 345

Christus fuit tempore Veteris Testamenti 201

Christus non simpliciter ex hypothese Phariseo-
rum disputat 280

Christus non tantum dicitur sedere, verum et-
iam stare ad dextram Dei 265

Christus

INDEX.

Christus noster est mediator & Sacerdos secundum utramque naturam	362
Christus omnia in omnibus implet, ideoque ubique praesto est	311
Christus omnia mutare potest	309
Christus omnis honoris divini factus est particeps	24
Christus praeditus est equali vel eadem cum Deo Patre potentia	307
Christus regni sui hostibus sese potentissime opponit	284
Christus Rex in Salem	345
Christus solus summo fungitur sacerdotio	346
Christus verè & sine ulla limitatione fortis est	310
Christus una cum Patre contra hostes Ecclesiae pugnat, eosque prostermit	308
Christi gloria in vita aeterna erit omnium maxima	326
Christi potentia est Dei potentia	309
Christo nomen plurale in Novo Testamento non tribuitur	24
Christum nudum hominem simul & verum Deum dicunt Photiniani	2
Cohen hebraeum Sacerdotem & principem significat	267.342.357
Columba non est Spiritus sanctus	171
Conceptus sunt symbola rerum	51
Confusio linguarum an immediatè à Deo fuerit	113.114, & seqq.

INDEX.

Contrarie opiniones non possunt simul esse vera 273

Creatio omnium rerum etiam Filio adscribitur 56. 57. 58. 59. 60. 61

Curvum & rectum non sunt simul 320

D.

David curam gerit rerum Ecclesiasticarum 184

David fuit Sacerdos secundum ordinem Melchisedec 269

David gessit Ephod 268. 450

David non fuit Sacerdos 342

David non fuit Sacerdos secundum ordinem Melchisedec 345. 348. & seqq.

David obtulit holocausta, sed per sacerdotes 352. & seqq.

David sacrificavit 268

David vulgari Ephod ad devotionem urebatur 351

Davidis filii fuerunt sacerdotes 269

Davidis filij non fuerunt sacerdotes 347

Davidis pater 346

Davidi omnia, que continentur Psal. 110. commode applicari possunt 262

Davidem fuisse sacerdotem probatur 268

Davidem spiritualiter appellasse Messiam Dominum suum quomodo sit intelligendum 277. 278. 279

Deus dicitur aurora 340

Deus de se ipso in plurali loquens numero in se pluralitatem arguit 67. & seqq.

Deus

INDEX.

- Deus est essentiâ unus* 3. 45
- Deus est lux* 340
- Deus interdum utitur Diabolo in affligendis hominibus* 240
- Deus more principum & magnatum de se in plurali numero non loquitur* 74 75
- Deus non per Angelos confundit linguas hominum* 113. 114
- Deus potest apparere uno in loco, & nihilominus ubiq; esse* 164
- Deus prima lux est ἀπ λῶς* 340
- Deus propriè neq; descendit, neq; ascendit* 117
- Deus quasi cum Spiritibus consultans à Prophetis representatur* 81
- Deus quomodo Esaie 1. cælos & terram alloquatur* 80
- Deus suam proprietatem cum Angelis non communicat* 101
- Dei omnipotentia & vera divinitas ex creationis opere passim asseritur* 82
- in Dei proprio divina gloria consistit* 218
- Dei solium vel Deum ipsum esse cælum, suspicati sunt Ethnici* 52
- Dei virtus infinita cum nulla potest conferri* 122
- Dei vox an interdum intensionem & vehementiam significet* 222
- Deum habere ad dextram quid significet* 299
- Deum habere ad dextram tribuitur aliter Filio Dei, aliter hominibus* 300

INDEX.

<i>Deum multiplicem negamus, licet Trinitatem sive pluralitatem in Deo concedamus</i>	78
<i>neg, Dii tres essentiales, neg, tres personales concedendi sunt</i>	65
<i>Demonstrator vanas indoctorum obiectiuncu- las non curat</i>	150
<i>Dextra Dei quid sit, nempe summa Dei maje- stas & potestas</i>	305.306
<i>Dextrae Dei descriptiones</i>	316.317
<i>Diabolus est Deus hujus seculi</i>	240.241
<i>Disputatio firma fundamenta jaceat</i>	31
<i>Divinae essentiae ratio est αὐτὸς &</i>	242
<i>Doctores Ecclesiae vocantur Angeli</i>	160
<i>Doctores nostri defendendi sunt contra viru- lentas linguas</i>	168
<i>Doeg Edomaeus interficit sacerdotes</i>	351
<i>Domini vox inepta ad exprimendam vocem Jehovæ</i>	218
<i>Domus judicii apud Judæos</i>	216

E.

<i>Eloah singulare est usitatissimum apud Hebra- os in numero singulari</i>	27
<i>Eloah vero Deo tributum, cum singulari verbo construitur</i>	27
<i>Elobim à nullo interprete versum est Dii in Plurali, sed semper Deus in singulari: & quare?</i>	50.51.52.53.54. item 64
<i>Elobim constructum cum Adjectivo plurali, pluralitatem in Deo arguit</i>	65. & seqq. Elobim

INDEX.

Elohim cur singularibus personis tribuatur in plurali numero	26
Elohim de Deo usurpatum pluralitatem qui- dem significat, sed unitatem non excludit	42
Elohim Deum verum significans, est plurale & formatione & significatione	7
Elohim est nomen plurale	64. 77
Elohim forma & voce plurale, significatione singulare esse probat Enjedinus	44
Elohim Jehova Scriptura non frustra conjun- git	21
Elohim in alijs locis optimè exprimitur per El singulare, stante ejus plurali significatione	40
Elohim in plurali Deo non tribuetur honoris ergo	13. & seqq.
Elohim Magistratui tribuitur metaphoricè	13 25. 26
Elohim Magistratui tributum cum verbo plu- rali non construitur	24. 25
Elohim non est pluralis numeri tantum	28
Elohim plurale, non probat Tiinitatem	32
Elohim pluralitatem in Deo significat secun- dum quid	42
Elohim pro Judice positum	22
Elohim propriè Deum verum significat	11. 13. 25
Elohim vero Deo tributum cum verbo plurali construitur	24
Elohim vox habet vim duplicis pluralis	27
E e 5	Elohim

INDEX.

Elohim vocis usus latior est, quàm usus vocis Jehovæ	225
ab Elohim voce argumentari ad vocem Jeho- va, est sophisticari	225
Enjedinus mentitur	332
pejor est carnali homine	343.344
Enjedin liber Diabolum autorem habet	108
Ephod καθ' ἐξοχὴν dictum	350
Ephod non uno sumitur modo	351
Ephod veste sacerdotali usus est David	268
Eth Hebræum, interdum est articulus, inter- dum præpositio, idem quod Cum significans, interdum quiescit	137
Ethnicorum πολυθεΐα nullam omnino cogna- tionem habet cum Christianorum Trinita- te	110.111
Everſio Sodomorum an soli Patri sit adscri- benda	156. & seqq.

F.

Falsitas semel concepta quantam vim habeat in mente humana	148
Fames inter maximas plagas à Spiritu sancto numeratur	296
Fames maximi doloris causa	295
Filia pro cane	295
Filius Dei est genitus ex essentia Jehovæ	242
Filius Dei Genes. 18. apparuit Abrahamo	172
Filius Dei Lotho precanti subito apparuit	247
Filius Dei quomodo rediturus sit ad extremum judicium	214

Filius

INDEX.

<i>Filius Dei vocatur Angelus</i>	158
<i>Filius solus, non Pater, non Spiritus sanctus, in Scripturis vocatur Angelus</i>	178
<i>Filij Dei nativitas describitur Psal. 110. v. tertio 338. 339</i>	
<i>Filium quomodo Deum statuunt Photiniani & de Filio Dei & Messia fama non plane ignota fuit Ethnicis</i>	173
<i>Filij lucis</i>	340
<i>Fœdus inter Deum & Abrahamum, Isaacum, Jacobum</i>	216. 217

G.

<i>Grammatica non imponit rebus nomina</i>	289
<i>Grammaticus sensus an detur, & unde desu- matur</i>	289. 290.

H.

<i>Habacuc Propheta an rectè intellexerit pri- mum caput Geneseos</i>	14. 15
<i>Hæretici in divinis Scripturis quid principali- ter querant</i>	199
<i>Hæreticorum ingenium</i>	200
<i>Hebræa lingua & religio antiquissima</i>	51
<i>Hebræa lingua de re singulari non loquitur in numero plurali</i>	83. & seqq.
<i>Hebræa lingua interdum antecedens loco rela- tivi ponit</i>	120. 221
<i>Hebræi an suspicati sint, per plurale Elobim, pluralitatem in Deo significari</i>	32. 33 apud

INDEX.

<i>apud Hebræos sæpius femininum ponitur pro masculino & contra</i>	192
<i>Hebraismus in Græca Novi Testamenti Scriptura unde</i>	221
<i>Herodes est vulpes</i>	292
<i>Hierosolyma non dicitur Jehova 187. & seqq.</i>	
<i>Homo fidelis demonstrationibus Biblicis firmiter inhaeret</i>	150
<i>Homo per naturam est mendax</i>	148
<i>Hominem esse bipedem rationalem simul & quadrupedem irrationalem, probatur modo Photiniano ex Scriptura</i>	291. & seqq.
<i>Hospites Abraham qui fuerint</i>	169. & seqq.
<i>Humanitas Christi non est divinitas</i>	171

I.

<i>Jehova Deus Abraham, Isaac, Jacob</i>	217
<i>Jehova essentiae divinae vox in plurali non usurpatur</i>	16.
<i>Jehova est nomen proprium Dei 218. 248. 249</i>	
<i>Jehova essentiae nomen, Elobim personale</i>	64
<i>Jehova nomen Dei essentiale est, & propterea nulli creaturae tribuitur</i>	216
<i>Jehova pluit à Jehova, id est, à seipso</i>	222
<i>373</i>	
<i>Jehova quando habet textus Hebræus, Græci & Latini interpretes habent Dominus</i>	263
<i>Jehova Zebaoth nemo nisi solus Deus dicitur 184. 189. 218. 219. 371</i>	
<i>Jehova nomen non tantum Deo vero, sed multis etiam rebus creatis tribuitur</i>	175
<i>Jehova</i>	

INDEX.

- Iehova* vox interdum est *יְהוָה*, & vehe-
mentiam significat 222
- Iehova* vox non tribuitur altaribus 194. 195
- Iehova* vox non tribuitur monti, in quo sacri-
ficandus erat Isaac 196
- Iehova* vox non tribuitur sacerdotibus 196.
197
- Iehova* vox soli Deo tribuitur 181. & seqq.
- à *Iehova*, id est, Iovanus 223
- Ierosolyma* in singulari & plurali numero quo-
modo usurpetur 38. 41
- Ignis Iehova* non est idem, quod ignis magnus,
vehemens 230
- Intellectus* quomodo sese habeat ad opinionem
148
- Iohannes Baptista* vocatur Angelus 160
- Isidori Hispalensis* allegorica sacrarum litera-
rum interpretatio 281
- Iuramentum* quis rectè aestimet & observet 12
- Iuramenti* verba solennia apud Romanos 13
- Iuramus* verè & propriè per Deum 12
- Iurisconsulti* dicuntur sacerdotes Iustitiæ 361

K.

- Κυριος* vocabulum ineptum est ad exprimen-
dam vocem *Iehova* 218

L.

- Legati* nomen & personam legantis sustinent
175. 178. 179
- Liberi-orum* non habet significationem singu-
larem 39. 40

Lingua

INDEX.

- Lingua Hebræa dualem numerum habet* 44
- Linguae Hebræe usus prior quàm abusus : cæteræ contrari o modo se habent* 51.52
- Linguam an rectè interpretari possit is, cui vernacula non est* 36.37
- Linguarum abusum quomodo Deus sustulerit* 53
- Linguarum donum inter præcipua dona divina numeratur* 53
- Litera singulare & litera pluralis numeri tantum quomodo distinguantur* 42. 43
- Literalis & mysticus verborum sensus, non est necesse ut semper distinguantur* 275.276
- Literalis verborum sacrorum explicatio cum mystica non pugnat* 261
- Locutio reciproca Enjediniana* 366. & seqq.
- Logica & Rhetorica tractandi ratio non confundenda* 31
- Lothus, ab Angelis se avertens Deum invocat* 246
- Lutherus Cohen Hebræum rectè vertit **Priester** / sacerdotem* 559
- Lutherus laudandus, quod verbum verbo reddidit* 560

M.

- Magistratus quælibet persona singularis representat Elohim, in plurali numero summo vocabulo* 26

Magna-

INDEX.

<i>Magnates & Principes quomodo de se loquantur in plurali numero</i>	22. 23
<i>Mater filiorum Zebedæi quid & quomodo petat à Christo</i>	322
<i>Melchisedec dicitur ἀπαύτως, ἀμύτως, ἀγνε- αλογίτ</i>	346
<i>Melchisedec fuit typus solius Christi</i>	345. & seqq.
<i>Melchisedec potest esse appellativum</i>	343
<i>Middoth tres Rabbini & Talmudisti sunt unus Deus</i>	35. 36
<i>Missus & mittens sunt plures</i>	382
<i>Mittens & missus in Deo distinguuntur</i>	365. 369.
<i>Mittere verbum, quid sit</i>	381
<i>Moses suipsius optimus interpret</i>	119
<i>Mundi creatio etiam filio adscribitur</i>	56 57. 58
<i>Mundi creatio soli Deo patri adscribitur</i>	54. 55
<i>Mundum per tres creatum esse dicunt Talmu- distæ</i>	34

N.

<i>Nomen collectivum apud Hebræos quomodo construatur</i>	10
<i>Nomen plurale constructum cum verbo singu- lari apud Hebræos habet significationem pluralem</i>	7. 8. 9
<i>Nomen plurale, junctum cum verbo singulari, partitionem significat</i>	9
<i>Nomina pluralia pluralem habet significatio- nem</i>	39
<i>Nomina</i>	

INDEX.

Nomina quomodo & à quibus rebus imponantur 289

Novi Hæretici auctoritatem Patrum rejciunt 141.142

Novi Hæretici ex Apostolo Petro faciunt Anthropomorphitam 291

Novi Hæretici ipsi non possunt negare, Iehovam esse nomen veri Dei proprium 217.218

Novorum Hæreticorum artificium 219.220

Novorum Hæreticorum modo interpretandi & torquendi Scripturas, omnis generis opinionum monstra ex illa defendi possunt 291

O.

Opinionis vis quanta sit 148

Oratio ambigua & incerta, vitiosa est 241

Osterodus de Spiritualibus nihil intelligit 200

Osterodus omnium hæreticorum & Sophistarum ingenium repræsentat 200

Oza occiditur, quod manum admoverit arce 268

Ozias quod ingressus erat sanctum sanctorum, lepra percussus est 269

P.

Pater filium genuit ex utero, ideoq; ex substantia 333

Patrem solum verum Deum agnoscunt Photiniani 2

Paraphrasis & simplex versio distinguuntur 360

Paulus Apostolus splendorem verborum parvi facit 24

Pavor

INDEX.

Pavor impijs & peccatoribus à Deo immitti frequenter in Scriptura dicitur	227
Perjurium quomodo committatur	12
Perjurij pœna	13
Per pluralem numerum an in Deo una persona significetur	92 & seqq.
Personæ divinæ ad tempus vera assumere pos- sunt corpora	166
Personæ duæ in Deo reverâ introducuntur	369 370
Personarum divinarum pluralitas natura si- ne revelatione divina planè ignota est	51
Phrases ad literam oppositæ, non possunt ean- dem habere significationem	299
Pij quomodo regnent in regno Christi	325. 326
Pij solius Dei thesauri sunt	210
Pluralis verborum & orationum, de Deo lo- quentium, numerus potest in aliis locis mu- tari in singularem stante illorum pluralita- te	92
Pluralitas in una Dei essentia demonstratur	5
Potestas & Majestas, quam Christus per sessio- nem ad dextram Dei acquisivit, nullæ crea- turæ potest tribui, ideòq; vera Dei potestas est	314
Potentia soli Deo propria, hoc est, Omnipoten- tia in nullam cadit creaturam	313
Pronomina relativa apud Hebræos ad proxi- mum respiciunt	185
Probabile non statim verum est	287
Ff	Psal-

INDEX.

Psalmus 110. literaliter de Davide loquitur. 261

R.

Rabbi Mosi post Mosén Judei primas tribuunt

34

*Rabbini vetustissimi pluralitatem in Deo agno-
verunt*

216

*Regnum & sacerdotium Christi hostibus est
expositum*

284

*Regnum Christi explicatur per vitam eter-
nam*

326

*Revelatio facta Abrabamo, & facta Jacobo
specie est eadem revelatio*

19

*In Revelationum divinarum descriptionibus
verba & quoad rem & quoad numerum
sunt intelligenda, ut sonant*

19

*Rhetorica argumenta à Dialecticis distinguen-
da sunt*

186

Rhodomannus optimus Græcus, Homero similis

37

Ros Psalmo 110. v. 3. significat Filium Dei

340-341

S.

Sacerdotes erant ex tribu Levi

349

Sacerdotium omne habet initium

270

*Sacrificant omnes, sed non omnes immediatè,
sed mediantibus Sacerdotibus*

352

*Sacrificare non Regis, sed Sacerdotis est offici-
um*

353

*Scaligeri liber de causis Latine Linguae com-
mendatur*

37

Scri-

INDEX.

- Scriptura nullum verbum, nullum numerum
verbi frustra ponit* 15
- Scriptura quotidie scrutanda, ex qua semper,
respectu nostri, aliquid novi hauritur* 128.
129
- Scriptura sacra suos proprios habet Idiotismos*
338
- Scripturae sacrae finis* 238
- Scripturae sacrae toti allegoricus sensus potest
affingi* 281
- Schemhamphoras* 249
- Sedere ad dextram Dei ἀπλῶς negatur de
Angelis* 324
- Sedere ad dextram Dei, & præditum esse equa-
li, vel eadem cum Deo potentiâ, item sedere
in dextra throni majestatis in cœlis, sunt sy-
nonyma* 305. 313
- Sedere ad dextram Dei, explicatur per regna-
re* 319
- Sedere ad dextram Dei & Deum habere à dex-
tris, videntur synonyma esse* 264
- Non sunt synonyma* 298. 299
- Sedere ad dextram Dei non significat equali-
tatem cum aliquo potentiâ & dignitatis
multominus essentia habere* 264
- Sedere ad dextram Dei non tribuitur homini-
bus* 298. & seqq. item 258
- Sedere ad dextram Dei, tribuitur hominibus*
263. & seqq.
Sedere

INDEX.

<i>Sedere ad dexteram ; soli Christo tribuitur in Scripturis</i>	303
<i>Sedere à dextris & stare à dextris non sunt idem</i>	320
<i>Sedere à dextris, quid in communi loquendi usu, & vi phrascos significet</i>	290
<i>Sermo rei respondeat</i>	144
<i>Serpens quod pollicitus fuerit primis parentibus, dicens Genes. 3. v. 5. eritis sicut Dij, scientes bonum & malum</i>	100. & seqq.
<i>Sophistarum ingenium</i>	200
<i>Species assumpta finita, Deum non facit finitum</i>	166. & seqq.
<i>Spiritus, cujus afflatu mundus est productus creatura non est</i>	35
<i>Spiritus Jehovæ non est idem, quod Spiritus magnus, vehemens</i>	229
<i>Spiritus sanctus mittit Prophetas</i>	88. & seqq.
<i>Spiritum sanctum effundere, est effectus omnipotentia divina</i>	304
<i>de Spiritu sancto, quid statuunt Photiniani</i>	2. 3
<i>Stare à dextris Dei etiã tribuitur Filio Dei</i>	323
<i>Stare à dextris Dei tribuitur Angelis, sed longi alio modo, atq; Christo</i>	323-324
<i>Stare est creatura, sedere Dei, tanquam Regi omnium</i>	324. 328
<i>Status controversiæ</i>	2

T.

<i>Talmudistæ distinguunt inter Deum, ejus verbum</i>	
---	--

INDEX.

<i>bum & Spiritum, tanquam inter tres per-</i> <i>sonas</i>	35
<i>Talmudistæ pluralitatem in Deo probant</i>	34
<i>Terror quid</i>	226
<i>Terrorem & Tremorem impiis à Deo immitti,</i> <i>in Scriptura frequenter dicitur</i>	227. 228
<i>Testamentum Novum multum adfert lucis ve-</i> <i>teri</i>	37
<i>Testamentum vetus Judæi, licet Hebræi sint</i> <i>non rectè intelligunt</i>	37-38
<i>Θεός apud Græcos unde dictum sit</i>	52
<i>Θεός in Ecclesia & extra eam in Ethnicismo est</i> <i>nomen essentiale Numinis supremi</i>	53
<i>Θεός vocis abusus prior est, quàm usus</i>	52
<i>Θεός vocis abusus quomodo fuerit sublatus</i>	53
<i>Θεοί plurale significat pluralitatem essentia-</i> <i>rum & personarum, non ita Elobim</i>	54
<i>Trinitas à Talmudistis asseritur</i>	36
<i>Trinitas est invisibilis</i>	171
<i>Turcirca Tyrannis</i>	284

V.

<i>Ventus à Jehovah non est idem, quod ventus</i> <i>vehemens</i>	230. 231
<i>Ventus cur Jehova, vel à Jehova esse dicatur</i>	234
<i>Verba minuentia Dei honorem, Deo non sunt</i> <i>tribuenda</i>	14
<i>Verbum, quo mundus est conditus, Talmudistis</i> <i>non est creatura</i>	35-36
<i>Verba sunt Symbola conceptuum</i>	51

INDEX.

<i>Verbum Jehovæ Psal. 33. v. 6. qualem sit</i>	56
	57. 58
<i>Vita æterna quæ futura</i>	326
<i>in Vita æterna distincti futuri sunt gloria gra-</i>	
<i>du</i>	326
<i>Unio ὁργανικὴ ἔ κατ' οἰκονομίαν distingui-</i>	
<i>tur ab unione perpetua ἰσοταλική</i>	165
<i>Vox una in uno commate, vel etiam periodo in</i>	
<i>propria simul ἔ figurata sive inusitata signi-</i>	
<i>ficatione non usurpatur</i>	238. 239. 242
<i>Vulpes foveam habent</i>	292
<i>Vulpes Samsonis</i>	293

F I N I S.

Martini, Jakob, 1570-1649

Jacobi Martini Professoris Academici De Tribus Elohim

Bd.: 1

Witebergae 1619

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek -- Th S 2257

urn:nbn:de:bvb:12-bsb11296268-2